

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΟΤΙ
ΟΥΧΙ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΛΛ' ΕΚ ΜΟΝΟΥ ΤΟΥ
ΠΑΤΡΟΣ ΕΚΠΟΡΕΥΕΤΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ

Πρόλογος

Πάλιν ὁ δεινὸς καὶ ἀρχέκακος ὄφεις, τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν καθ' ἡμῶν διαίρων, ὑποψιθυρίζει τὰ τῆς ἀληθείας ἀντίθετα. Μᾶλλον δὲ τὴν μὲν κεφαλὴν τῷ Χριστοῦ σταυρῷ συντριβεῖς, τῶν δὲ κατὰ γενεὰς πειθομένων ταῖς ἀπολουμέναις ὑποθήκαις αὐτοῦ κεφαλὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος ἕκαστον καὶ οὕτω πολλὰς ἀντὶ μιᾶς κατὰ τὴν ὕδραν ἀναδοὺς κεφαλὰς, δι' αὐτῶν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλῶν οὐκ ἀνήσιν. Οὕτως Ἀρείους, οὕτως Ἀπολιναρίους, οὕτως Εὐνομίους καὶ Μακεδονίους, οὕτω πλείστους ἑτέρους προσαρμοσάμενος τῷ αὐτοῦ προσφύντας ὀλκῶ, διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης τὸν οἰκεῖον κατὰ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἐπαφῆκεν ἰόν, ἀντ' ὀδόντων ἰδίων τοῖς ἐκείνων λόγοις χρησάμενος καὶ περιπεύρας τούτους τῇ τῆς εὐσεβείας ἀρχῇ, οἷόν τινα ῥίζη νεαρῶς καλὸν τεθηλότος φυτοῦ καὶ καρποῖς ὠραιότατοις βριθόντος, οὐ μὴν τούτῳ καὶ λυμήνασθαι ἴσχυσε· καὶ γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν δηχθέντων αὐθις συνετριβή τὰς μύλας, ὑπὸ τῶν ὡς ἀληθῶς κεφαλὴν ἑαυτῶν ποιησαμένων Χριστόν.

Οὗτος τοίνυν ὁ νοητὸς καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐπάρατος ὄφεις, τὸ πρῶτον καὶ μέσον καὶ τελευταῖον κακόν, ὁ πονηρὸς καὶ τὴν χαμερπῆ καὶ γηϊνὴν πονηρίαν ἀεὶ σιτούμενος, ὁ τῆς πτέρυγης, δηλαδὴ τῆς ἀπάτης,

Cuvintele doveditoare. Cuvântul întâi că
Duhul Sfânt nu purcede și de la Fiul, ci numai
de la Tatăl

Prolog

Iarăși șarpele cel înfricoșător și începător al răului³⁵¹, ridicându-și capul său împotriva noastră, șoptește cele contrare adevărului. Sau mai bine zis, fiind zdrobit capul lui de crucea lui Hristos, el își arată capul prin fiecare din cei care sunt convinși de-a lungul timpului de sfaturile lui pierzătoare, și astfel, în loc de un cap, se arată ca și hidra cu mai multe capete și prin acestea nu încetează să vorbească de la înălțime cele ale nedreptății. Astfel a adunat la sine la trupul său de târător pe apolinariști, pe arieni, eunomieni și pnevmatomahi și mulți alții, care prin limba lor și-a vărsat otrava sa³⁵² împotriva sfintei Biserici și, în loc să folosească proprii săi dinți, a folosit cuvintele acestora, pe care le-a înfipt în temelia dreptei-credințe încă de la început, așa precum într-o rădăcină a unei plante proaspăt plantate, care are roade preafrumoase, dar nu a avut putere să o strice, deoarece au fost zdrobite de cei și-au făcut ca și conducător al lor pe Hristos³⁵³.

Așadar, acest șarpe înțeleghător și de aceea mai bine zis șarpele cel blestemat, primul, cel din mijloc și ultimul rău, cel viclean și cel ce care pururi seamănă viclenia lui pământescă de târător, cel al călcâiului, adică al înșelăciunii

ἐπιτηρητῆς ἀκάματος, ὁ πρὸς πᾶσαν θεοστρυγῆ δόξαν ποριμώτατος σοφιστῆς καὶ ἀμηχάνως εὐμήχανος, μηδαμῶς ἐπιλελησμένος τῆς οἰκείας κακοτεχνίας, διὰ τῶν αὐτῷ πειθηνίων Λατίνων περὶ Θεοῦ καινὰς εἰσφέρει φωνάς, μικρὰν μὲν δοκούσας ἔχειν ὑπαλλαγήν, μεγάλων δὲ κακῶν ἀφορμὰς καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ φερούσας τῆς εὐσεβείας ἔκφυλά τε καὶ ἄτοπα, καὶ τοῖς πᾶσι φανερῶς δεικνύσας, ὡς οὐ μικρὸν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ τὸ παραμικρόν. Εἰ γὰρ ἐφ' ἐκάστου τῶν καθ' ἡμᾶς ὄντων ἐνὸς ἀτόπου τὴν ἀρχὴν δοθέντος πολλὰ τὰ ἄτοπα γίνεται, πῶς οὐ μᾶλλον ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων ἀρχῆς καὶ τῶν κατ' αὐτὴν οἶον ἀναποδείκτων ἀρχῶν ἐνὸς ἀήθους δοθέντος οὐκ εὐσεβῶς πολλὰ γενήσεται παρὰ τοῦτο τὰ ἀτοπήματα; Πρὸς δὲ καὶ φανερῶς τὸ Λατίνων γένος ἐκπεπτώκασιν ἄν, εἰ μὴ παρ' ἡμῶν ἀντιλεγόντων τῇ καινοφωνίᾳ τοῦ δόγματος τῆς κακοδοξίας τὸ πλεῖστον περιηρεῖτο. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἔστιν ὅτε συστέλλονται, ὡς καὶ διανοίας ἡμῖν εἶναι τῆς αὐτῆς λέγειν, διαφωνοῦντας τοῖς ῥήμασι, σφῶν αὐτῶν ὑπ' ἀπορίας καταψευδόμενοι.

Ἡμῶν γὰρ οὐχὶ καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ λεγόντων εἶναι τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπαρξίν, ἐκείνων δὲ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Υἱοῦ, τῶν ἀδυνάτων εἰς μίαν ἀμφοτέρους συνάγεσθαι ἔννοιαν· εἷς γὰρ ὁ μονογενῆς καὶ μία ἡ τοῦ Πνεύματος ὑπαρξίς ἐστιν. Ἡ γοῦν ἀπόφασις τῇ καταφάσει ἀεὶ ἀντίκειται καὶ ἀεὶ ψευδῆς ἢ ἑτέρα, εἰ ἀληθῆς ἢ ἑτέρα· καὶ τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ αὐτοῦ καταφῆσαι καὶ ἀποφῆσαι σὺν ἀληθείᾳ οὐκ ἔνι.

Ἄλλ' ὡς μὲν ἡμῖν οὐ λέγουσι μόνον ἀλλὰ καὶ φρονοῦσι τὰ ἐναντία, οὐδεὶς οἶμαι τῶν εὐ φρονοῦντων καὶ μὴ ὁμοφρονούντων ἐκείνοις ἀντερεῖ. Ὡς δὲ οὐχ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ τῆς ἀληθείας ἀντιδογματίζουσι

păzitor neobosit, sofistul cel mai inventiv și cel mai iscusit în uneltiri spre orice învățătură urâtă de Dumnezeu, nu a uitat deloc viclenia sa și introduce acum prin pithiniile³⁵⁴ latinilor învățături noi despre Dumnezeu, care, deși par a aduce mici schimbări, devin pricini unor rele mari și aduc multe lucruri străine și necuviincioase dreptei credințe și arată tuturor clar că în cele despre Dumnezeu nici cel mai mic lucru nu este mic³⁵⁵. Căci, dacă în lucrurile lumești un lucru absurd se face pricină mai multor lucruri absurde, cum dar într-un principiu comun tuturor și în principiile nedemonstrabile referitoare la acesta, un lucru exprimat absurd fără credință nu se face pricină mai multora? Către aceste lucruri absurde ar fi căzut cei din neamul latinilor, dacă nu ar fi fost desfintată o mare parte a acestei învățături greșite de către noi, opunându-ne acestei dogme noi. Căci uneori „se smeresc” așa de mult încât, mințindu-se pe ei înșiși din cauza situației lor dificile, spun că suntem de aceeași părere și că ne deosebim numai în cuvinte.

Căci, dacă noi nu spunem că existența Duhului Sfânt este din ipostasul Fiului, iar ei spun că este și din ipostasul Fiului, este imposibil ca cele două învățături de mai sus să aibă același sens, pentru că unul este Unul-născut și una este existența Duhului. Afirmarea este contrară totdeauna negației și totdeauna una este mincinoasă și una este adevărată și nu putem să fim în același adevăr câtă vreme negăm și afirmăm același lucru.

Nu cred că există cineva dintre cei care cugetă corect și cei care nu împărtășesc această învățătură, care să nu accepte faptul că aceștia nu numai că vorbesc, dar și cugetă cele contrare nouă. Voi toți cunoașteți chiar fără nici o dovadă (când

λόγω, ὃς παρ' ἡμῖν ἀμείωτος καὶ ἀναυξῆς καὶ τὸ πᾶν ἀμεταποίητος διαπεφύλακται, πάντες μὲν ὑμεῖς καὶ χωρὶς ἀποδείξεως ἀκριβῶς ἴστε, τὸ τῶν εὐσεβούντων λέγω πλήρωμα. Δειχθήσεται δὲ ὁμως, Θεοῦ διδόντος, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ λόγου, ὡς ἂν καὶ “πᾶν στόμα” τὸ ἀντιλέγον „φραγῆ”, καὶ πρὸς μίαν ὁμολογίαν στηριχθῆ τὸ ἀμφίροπον.

Εὐχῆ: Ἄλλ', ὦ Θεὲ τοῦ παντός, ὁ μόνος δοτῆρ καὶ φύλαξ τῆς ἀληθινῆς θεολογίας καὶ τῶν κατ' αὐτὴν δογμάτων καὶ ῥημάτων, ἡ μόνη μοναρχικωτάτη Τριάς, οὐ μόνον ὅτι μόνη τοῦ παντός ἄρχεις, ἀλλ' ὅτι καὶ μίαν ἐν σεαυτῇ μόνην ἔχεις ὑπεράρχιον ἀρχήν, τὴν μόνην ἀναίτιον μονάδα, ἐξ ἧς προάγεσθον καὶ εἰς ἡν ἀνάγεσθον ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα, Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐκπορευτῶς τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καὶ δι' Υἱοῦ τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσιν εἰς σὲ καὶ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ φαινόμενον υἱὲ μονογενές, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννητῶς τὴν ὑπαρξιν ἔχων καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ταῖς καρδίαις τῶν εἰς σὲ πιστευόντων ἐμμορφούμενος καὶ ἐνοικῶν καὶ ἀοράτως ὀρώμενος πάτερ ἀγέννητε μόνη καὶ ἀνεκπόρευτε, καί, τὸ σύμπαν εἰπεῖν, ἀναίτιε, ὁ μόνος Πατὴρ τῶν ἀνεκφοιτήτων καὶ ὁμοτίμων σοι φώτων, ἐν κράτος, μία δύναμις, ἡ δημιουργὸς τῶν ποιητῶν καὶ ὑπὸ χειρᾶ σοι φώτων, ἡ πάσης γνώσεως δότεира, ἡ πολυειδεῖς ιδέας παραγαγοῦσα γνωστικῶν τε καὶ γνωστῶν καὶ καταλλήλως τοῖς γινώσκουσι καὶ φυσικῶς ἐνθεῖσα τὰς γνώσεις, τοῖς μὲν νοεροῖς ἀπλᾶς καὶ ἀπαθεῖς νοήσεις, τοῖς δὲ αἰσθητικοῖς πολυμερεῖς καὶ παθητὰς αἰσθήσεις, τοῖς δὲ μικτοῖς ἡμῖν ἀμφοτέρω· ἡ καὶ τὴν περὶ σοῦ κατὰ τὸ ἐγγχωροῦν γνῶσιν μόνοις τοῖς λογικοῖς σου κτίσμασιν ἀφάτῳ χρηστότητι χαριζομένη,

spun toți mă refer la pliroma drept-credincioșilor) că această învătătură nu propovăduiește ceva contrar numai nouă, ci și față de însuși cuvântul adevărului, care a fost păstrat complet³⁵⁶ de noi, așa cum a fost el dat fără nici o schimbare. Prin darul lui Dumnezeu aceasta se va adevăra prin acest cuvânt, așa încât orice gură ce grăiește împotriva să fie închisă (Rom. 3, 19) și către o mărturisire unică să fie întăriți cei nesiguri.

Rugăciune: Dar Tu, Dumnezeule a toate, singurul dătător și păzitor al adevăratei teologii și al dogmelor și al cuvintelor ce sunt în aceasta, unica prea-monarhică Treime, care ești nu numai obârșie a toate, dar și unul care ai în Tine însuși unica obârșie, care este dincolo de orice obârșie (ὑπεράρχιος ἀρχή)³⁵⁷, singura monadă fără de cauză, din care provine și spre care se mișcă anagogic dincolo de timp și fără de cauză Fiul și Duhul, Duhul cel Sfânt, Domnul, care din Tatăl își are existența prin purcedere și prin Fiul se dă, se trimite și se arată celor ce au dreapta credință în Tine; Fiule, Unule-Născut, cel ce ai existența prin naștere din Tatăl și prin Duhul Sfânt locuiești și îți ei chip în cei ce cred în Tine și ești văzut în chip nevăzut; Părinte cel ce ești singur nenăscut și nepurces, și într-un cuvânt zicând, fără de cauză, singurul Tată al luminilor inefabile, care sunt de o cinste cu tine³⁵⁸, o stăpânire, puterea creatoare a luminilor celor făcute cu mâna Ta³⁵⁹, puterea dătătoare a toată cunoașterea, care produci toate ideile cele în multe chipuri ale celor ce cunosc și ale celor ce sunt cunoscute și care celor ce cunosc în mod firesc le insufli cunoștințele, celor înțelegători gândurile simple și nepătimașe, celor simțuali prin simțurile împărțite și pătimitoare, iar celor micști pe amândouă de mai sus. Cel ce cu bunătatea ta cea nespūsă dai și cunoașterea despre Tine atât cât putem noi cuprinde numai făpturilor raționale, dă-ne și nouă acum să-ți

δὸς καὶ ἡμῖν ἀρτίως εὐαρέστως σοι θεολογήσαι καὶ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἔργῳ σοι καὶ λόγῳ εὐαρεστήσασι συμφώνως ὡς ἄν καὶ τοὺς μὴ θεαρέστως σε θεολογοῦντας ἀπελέγξωμεν, καὶ τοὺς ἐν ἀληθείᾳ σε ζητοῦντας πρὸς τὴν ἀλήθειαν στηρίξωμεν, ἵνα σε γινώσκωμεν πάντες μίαν μόνην πηγαίαν θεότητα, τὸν μόνον Πατέρα τε καὶ προβολέα, καὶ σοῦ Υἱὸν ἓνα καὶ Υἱὸν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ προβολέα, καὶ σὸν ἐν Πνεῦμα ἅγιον, καὶ πρόβλημα μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ποίημα· καὶ δοξάζομεν ἓνα θεόν, ἐν μιᾷ μὲν καὶ ἀπλῆ, πλουσία δ', ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ ἀστενοχωρήτῳ θεότητι, καὶ ἀντιδοξαζοίμεθα παρὰ σοῦ ἐν πλουσία θεώσει καὶ τρισσοφαεῖ φωτοχυσία, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀκαταλήκτους αἰῶνας. Ἀμήν.

Κοινῆ μὲν ἦδε ἡ εὐχὴ πᾶσι τοῖς μίαν σέβουσιν ἀρχὴν. Ὑμεῖς δὲ τί φατε οἱ τὰς δύο λέγοντες ἐπὶ τῆς θεότητος ἀρχάς; Τί γάρ, εἰ μὴ φανερῶς τοῦτο λέγετε, ἀλλ' ἐξ ὧν λέγετε τοῦτο συνάγεται; Τοιαῦτα τὰ βαθέα τοῦ σατανᾶ, τὰ τοῦ πονηροῦ μυστήρια, ἃ τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὰ ὦτα ψιθυρίζει οὐ χαλῶν καὶ ὑπεκλύων τὸν τόνον τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τὸ βλαβερὸν ὑποκρύπτων τοῦ νοήματος. Οὕτω καὶ τῆ Εὐα, ὡς ἐγῶμαι, ἐψιθύρισεν.

Ἄλλ' ἡμεῖς διδαχθέντες ὑπὸ τῆς θεοσοφίας τῶν πατέρων αὐτοῦ τὰ νοήματα μὴ ἀγνοεῖν, ἀφανῆ τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίπαν τοῖς πολλοῖς τυγχάνοντα, οὐδέποτ' ἄν ὑμᾶς κοινωνοὺς δεξαίμεθα μέχρις ἄν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγητε.

Ἄρα γὰρ οὕτω λέγοντες οὐ φανερῶς διατελεῖτε προστιθέντες πρῶτον μὲν τῇ περὶ τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος ἐκφαντορικῆ θεολογία τῆς αὐτοαληθείας Χριστοῦ, ὃς Θεὸς ὢν προαιώνιος δι' ἡμᾶς καὶ θεολόγος ἐγεγόνει, ὃς αὐτόχρομα ὢν ἀλήθεια διὰ

teologhisim bineplăcut Ție și să fim într-un gând cu cei care din veac ți-au bineplăcut prin lucrare și cuvânt, așa încât să combatem pe cei ce nu teologhisesc bineplăcut Ție, iar pe cei ce Te caută cu adevărat să-i întărim în adevăr, ca să Te cunoască toți ca singura Dumnezeire izvorătoare³⁶⁰, ca singurul Tată și Purcezător, și pe Fiul Tău Unul și numai Fiu, nu și purcezător, și pe Unul Duhul Tău cel sfânt care este numai purces, dar nu făcut. Și astfel să slăvim un singur Dumnezeu, într-o dumnezeire simplă, dar bogată ca să zic așa și necircumscrișă de spațiu, ca și noi să fim slăviți³⁶¹ de Tine printr-o bogată îndumnezeire și revărsare de lumină întreită, acum și pururi și vecii nesfârșiți. Amin.³⁶²

Rugăciunea de mai sus este comună tuturor celor ce cinstesc o singură obârșie³⁶³. Atunci voi de ce afirmați că sunt două obârșii în dumnezeire? Căci, ce importanță are dacă nu spuneți aceasta în mod clar, dar totuși ea rezultă din ceea ce spuneți? Astfel de lucruri sunt adâncurile lui Satana, tainele celui viclean, pe care acesta le șoptește celor ce apleacă urechea la el, nu micșorând tonul vocii, ci ascunzând înțelesul cel dăunător. Tot așa, cred eu, i-a șoptit și Evei.

Însă noi, fiind învățați din înțelepciunea cea dumnezeiască (θεοσοφία)³⁶⁴ a Părinților să cunoaștem gândurile acestuia, care sunt insesizabile de la început pentru foarte mulți, niciodată nu v-am putea accepta să fiți în comuniune cu noi, câtă vreme spuneți că Duhul purcede și de la Fiul³⁶⁵.

Oare spunând voi acestea nu cumva săvârșiți aceasta adăugând în primul rând în mod clar ceva la teologia revelată despre Sfântul și slăvitul Duh, o teologie a însuși adevărului lui Hristos, care fiind mai înainte de veacuri Dumnezeu, s-a făcut pentru noi și teolog³⁶⁶, și care, fiind adevărul în sine, pentru iubirea de oameni s-a făcut pentru noi învățător al adevărului și

φιλανθρωπίαν κήρυξ ἡμῖν ἀναπέφηνε τῆς ἀληθείας, ὃς διὰ τοῦτο εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ, οὗ καὶ πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας καὶ ταύτην ἐν ἀληθείᾳ ζητῶν, ἐπαίει τῆς ἀληθινῆς φωνῆς:

Ἄρ' οὖν οὐ πρῶτῳ μὲν τούτῳ ἀντιπίπτετε τῷ καὶ πρῶτῳ πάντων οὕτω θεολογήσαντι; «Τὸ Πνεῦμα γάρ, φησί, τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»· ἔπειτα τοῖς αὐτόπταις καὶ αὐτηκόοις γεγεννημένοις μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ πρὸς τούτων καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ὃ καὶ ἦλθε κατὰ τὴν δεδομένην ὑπὸ τοῦ σωτῆρος αὐτοῖς ἐπαγγελίαν, ὃ καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὰ πάντα, ὃ τοῦτο οὐκ ἐδίδαξεν ὡς οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τῶν φώτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ; Εἰ γὰρ οὕτω τούτους τοῦτο ἐδίδαξε, καὶ ἡμᾶς ἂν οὗτοι ὁμοίως ἐδίδαξαν.

Ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο διδαχθέντες τε καὶ φωτισθέντες ἀπεστάλησαν, ἵνα διδάξωσιν ὡς ἐδιδάχθησαν, ἵνα φωτίσωσιν ὡς ἐφωτίσθησαν, ἵνα κηρύξωσιν ἐν παρρησίᾳ, ὃ εἰς τὸ οὐκ ἀκούσειαν, τουτέστιν οὐκ ἐν ἐπηκώῳ πάντων, ἵν' εἴπωσιν ἐν τῷ φωτί, δηλονότι φανερῶς τοῖς πᾶσιν, ἃ τούτοις εἴρηται ἐν τῇ σκοτίᾳ, ὡς ἔγωγ' ἂν φαίην, δι' ἀποκαλύψεως ἐν ὑπερφώτῳ γνόφῳ, ἔστω δὲ καὶ παραβολικῶς, καὶ οἷος ὁ παρὰ τῷ Σολομῶντι σκοτεινὸς λόγος ὁ τῷ μετεिल्χότι τῆς σοφίας τρανούμενος. Εἰ δὲ βούλει, τὸ κατὰ μόνας ἢ σκοτία δηλούτω καὶ ἀποκρύφως καὶ μήπω τοῖς πολλοῖς ἐγνωσμένως.

Ἄλλὰ πρὸς ὃ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, ὃ μὴ τούτοις εἴρηται τοῖς παρρησιασαμένοις τὴν ἀλήθειαν, ὃ μὴ ἀνήγγειλε τὸ Πνεῦμα τὸ πᾶσαν ἀπαγγείλαν τὴν ἀλήθειαν, ὃ μὴ ἐμαρτύρησεν ἢ ἐγνώρισεν ὃ πάντα ὅσα ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῖς ἀγαπητοῖς γνωρίσας, καὶ διὰ

care de aceea a venit în lume ca să mărturisească pentru adevăr (Ioan 18, 37), a cărei voce a adevărului o ascultă cu atenție toți care sunt din adevăr și o caută cu adevărat pe această?

Nu cumva în primul rând veniți în contradicție cu cel dintâi care a teologhisit așa? Căci zice „Duhul adevărului, care de la Tatăl purcede (Ioan 15, 26)”. Și apoi nu veniți în contradicție cu ucenicii și apostolii care au fost martorii lui vizuali și auditivi sau mai mult, înainte de toate, cu însuși Duhul Sfânt care a venit în lume după făgăduința dată lor de Mântuitorul (Fapte 1, 4), Duhul sfânt care i-a învățat pe ei toate (Ioan 14, 26), care nu i-a învățat aceasta, anume că Duhul nu purcede numai de la Părintele luminilor, dar și de la Fiul? Căci dacă i-ar fi învățat pe aceștia așa, și aceștia la rândul lor ne-ar fi învățat la fel.

De aceea, fiind învățați și luminați, au fost trimiși să învețe așa cum au fost învățați, să lumineze așa cum au fost luminați, să predice cu îndrăzneală ceea ce au auzit cu urechile lor, adică nu în auzul tuturor, ca să spună în lumină, adică în văzul tuturor, ceea ce acelora li s-a spus în întuneric (Matei 10, 27), care li s-a spus, așa spune eu, prin descoperirea în norul cel dincolo de lumină³⁶⁷, chiar și prin parabole și ca și cuvântul lui Solomon, care este clar numai celor ce au înțelepciune. Și dacă vrei, întunericul să însemne vestirea adevărului în mod tainic, fără să fie cunoscut celor mulți.

Dar referitor la tema noastră, cum îndrăzniți să propovăduiți ceea ce nu s-a descoperit celor ce au arătat îndrăzneală adevărul, ceea ce nu a vestit Duhul care vestește tot adevărul (Ioan 16, 13), ceea ce nu a fost mărturisit sau cunoscut de Cel ce face cunoscut celor cel iubesc toate cele ce a auzit de la Tatăl și care de aceea a venit, ca să mărturisească

τοῦτο ἔλθῶν, ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ, πῶς ὑμεῖς τοῦτο τολμᾶτε λέγειν οὕτως ἔκφυλον εἰσάγοντες προσθήκην ἐν τῷ τῆς πίστεως ὄρω, ὃν οἱ πρόκριτοι πατέρες κοινή συνειλεγμένοι πνευματοκινήτως, σύμβολον ἀψευδοῦς δόξης τῆς εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα καὶ βάσανον εἰλικρινοῦς θεογνωσίας καὶ ὁμολογίαν ἀσφαλῆ πᾶσι τοῖς ὀρθοτομεῖν προηρημένοις τὸν λόγον τῆς ἀληθείας συνεγράψαντό τε καὶ παραδεδώκασιν;

(1.) Ἦν γὰρ ὑπολογίζεσθε πρόφασιν, ὡς ἔστιν ὢν λεγόντων οὐκ ἴσον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν υἱόν, ὅτι μὴ καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ ἐκπορεύειν, ὑμεῖς ἴσον δεικνύναί σπεύδοντες τὴν προσθήκην εἰσηνέγκατε ταύτην, οὐδαμῶθεν ἔχει τὸ εὐλόγον. Εἰ γὰρ τινες φαῖεν χρῆν εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν ἔχειν τοῦτον, ὡς μὴ τούτου προσόντος τὸ ἴσον ἀφαιρουμένου, ἀνάγκη προστιθέναι καὶ τοῦτο πειθομένους τοῖς ἀσυνέτοις καὶ ἀπλῶς μὴ μεῖζω λέγειν τῷ αἰτίῳ τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, ἵνα μὴ τὸ πρὸς αὐτὸν ἴσον τοῦ Υἱοῦ ἀθετήσωμεν.

Ὅπερ ἄρα δοκεῖτε καὶ ὑποβάλλειν δολίως πρὸς ἀντίθεσιν τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων καὶ διδαγμάτων ὁ γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν αἴτιον θεότητος λέγων αὐτὸν ἀθετεῖ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ σαφῶς εἰπόντα, «ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν», οὐχ ὡς ἀνθρώπου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεοῦ, τῷ τῆς θεότητος αἰτίῳ. Διὸ καὶ οὐχ ὁ Θεὸς εἶπεν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ οὐ γὰρ ὡς Θεὸς μεῖζων τοῦ Υἱοῦ, ἅπαγε τῆς ἀσεβείας, ἀλλ' ὡς αἴτιος θεότητος, καθάπερ καὶ οἱ θεοφόροι πατέρες ἡμῖν ἠρμήνευσαν. Τούτοις οὖν ὡς ἔοικε τοῖς θεοφόροις καὶ Χριστῷ τῷ θεῷ τῶν θεοφόρων ἀντιλέγετε, τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἴσον κατὰ τὸ αἴτιον λέγουσιν.

pentru adevăr (Ioan, 18, 37)? Cum îndrăzniți să propovăduiți această învățătură străină, introducând un adaos în Simbolul de credință, pe care aleșii Părinți l-au redactat în sobor, fiind mișcați de Duhul Sfânt, acest simbol al învățaturii nemincinoase în Tatăl și în Fiul și în Duhul Sfânt și temelie a cunoașterii sincere a lui Dumnezeu și mărturisire sigură, pe care au predat-o celor ce au dorința să învețe corect cuvântul adevărului?

1. Justificarea pe care o invocați, anume că, dacă Fiul nu ar avea și însușirea purcederii, nu ar mai fi egal cu Tatăl și, ca să arătați egalitatea, ați introdus acest adaos, nu este îndreptățită deloc. Căci, dacă urmărim acest silogism, unii ar putea să spună că Fiul trebuie să aibă și însușirea nașterii, ca nu cumva lipsa acesteia să anuleze egalitatea, atunci trebuie să adăugăm automat și aceasta ca să convingem pe cei neînțelepți. Și tot așa ar trebui să nu afirmăm superioritatea Tatălui prin faptul că este cauzatorul Fiului, ca nu cumva să anulăm egalitatea Fiului față de Acesta.

Aceste idei credeți că le puteți promova în mod viclean în contradicție cu dogmele și învățăturile evanghelice. Căci, cel ce spune că Fiul este cauza dumnezeirii, se leapădă de Fiul, care spune clar în Evanghelie: „Tatăl Meu este mai mare decât Mine” (Ioan 14, 28), nu numai ca om, dar și ca Dumnezeu, prin faptul că este cauzatorul dumnezeirii. De aceea, nu a zis Dumnezeu, ci Tatăl, căci nu este mai mare ca Dumnezeu – departe de noi această necredință – ci ca și cel care este cauzatorul dumnezeirii, așa cum ne-au explicat purtătorii de Dumnezeu Părinți³⁶⁸. Mi se pare mie că voi predicați împotriva Acestor Părinți de Dumnezeu Purtători și lui Hristos, Dumnezeul celor purtători de Dumnezeu, care spun că Fiul nu este egal cu Tatăl prin însușirea de a fi cauzator.

Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ τὸ ἴσον ἴσμεν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ μείζον τοῦ Πατρὸς ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸ αἷτιον. Ὅπερ ἄμφω, τό τε γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, συμπεριβάλλει, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς συγγραψαμένοις τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ συμφυΐας, ταῦτ' οὐκ εἰπεῖν ὁμοτιμίας, οὔσης τῆς ἀγωνίας, χωρὶς τῆς παρ' ὑμῶν προσθήκης ἀποχρῶν ἐνομισθῆ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον.

Οὐκ οὐκ εὐλόγως οὐδὲ εὐσεβῶς ταύτην εἰσάγετε τὴν προσθήκην ἐν τῷ τῆς πίστεως ὄρω, ὃν οἱ πρόκριτοι πατέρες κοινῇ συνειλεγμένοι, πνευματοκινήτως συνεγράψαντό τε καὶ παραδεδώκασιν. Ὡς καὶ προσθῆναι ἢ ἀφελεῖν ὅλως οὐκ ἐφεῖται μετὰ τὴν τῷ χρόνῳ δευτερεύουσαν ἐκείνης τῶν ἁγίων σύνοδον, δι' ἧς καὶ ὁ τοῦτο τολμήσων ἀραῖς ὑποβάλλεται καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται καὶ ταῦτα προσθήκην οὐκ εἰρημένην ὡς εἴρηται τῷ λόγῳ, οὐκ ἀποκεκαλυμμένην τῷ Πνεύματι, οὐχ εὐρημένην ἐν τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀναγράπτοις λογίοις.

Οἷς συμφώνως καὶ οἱ ἐκθέμενοι τὸν τῆς πίστεως τοῦτον θεῖον ὄρον ἐξέθεντο καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς γεγονότες συνέθεντο, εἰ καὶ μὴ συνεξέθεντο. Οὐ γὰρ ἔχετε λέγειν, ὡς οὐχὶ οὕτως οἱ μὲν ἐξέθεντο, οἱ δὲ τοῖς τὴν ἀρχὴν ἐκθεμένοις συνέθεντο, ὑπὸ τε τῶν ἀναγραφάντων τὰ καθέκαστα τῶν ἁγίων ἀπασῶν συνόδων ἐξελεγχόμενοι, καὶ αὐτῆς τῆς ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ ἔσαει συμφωνίας τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν θρόνων, καὶ αὐτῶν τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων καὶ γενῶν καὶ γλωσσῶν ἀδιάφορον φερουσῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκθεσιν καὶ ἀμεταποίητον.

Καὶ τοίνυν αἱ μὲν ἐκφαντορικαὶ κοινὰ φωναὶ τῶν θεοφόρων θεολόγων, εὐαγγελιστῶν, ἀποστόλων, καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐξ αἰῶνος προφητῶν οὕτως ὁμολογουμένως

Însă, noi cunoaștem egalitatea Fiului față de Tatăl după ființă, iar superioritatea Tatălui o mărturisim prin prisma însușirii de a fi cauzator. Această însușire conține însușirea nașterii și pe cea a purcederii, iar cei care au redactat învățătura despre deoființimea Tatălui și a Fiului, care e totuna cu a spune de aceeași cinste, pentru care a fost lupta lor în sinod, au redactat-o fără adaosul vostru, pentru că au considerat desăvârșit Simbolul de credință.

Nicidecum nu este justificat și nici conform dreptei credințe faptul că introduceți acest adaos în Simbolul de credință, pe care iluștrii Părinți, în adunare sobornicească, l-au redactat fiind mișcați de Duhul Sfânt și ni l-au predat nouă. Nu este permis să se adauge sau să fie schimbat acest Simbol după Sinodul al doilea al sfinților Părinți, unde de altfel s-a stabilit ca cel care îndrăznește să facă acestea să fie afurisit și să fie exclus din Biserică. Acest adaos nu este spus prin cuvânt, nici descoperit întru Duhul Sfânt, nici nu se găsește în cuvintele scrise de sfinții Apostoli.

Cei care au expus acest oros³⁶⁹ dumnezeiesc al credinței trebuie să spunem că l-au realizat în concordanță cu aceștia (apostolii) și cei care au venit după ei l-au explicat, chiar dacă nu l-au redactat împreună cu Părinții primelor sinoade. Nu puteți spune că cei care l-au expus nu l-au redactat așa și că cei care l-au explicat nu au fost de acord de la început cu cei dintâi, pentru că veți fi contrașiși de documentele tuturor sinoadelor, cât și de concordanța celor patru tronuri patriarhale, precum și de faptul că acest Crez a fost păstrat neschimbat de diferite neamuri, în diferite limbi în expunerea lui primă.

Așadar, învățăturile revelate ale putătorilor de Dumnezeu Părinți teologi, evangheliști, apostoli și ale celor dinaintea lor din veac prooroci, așa au învățat în concordanță

ἔχουσι περὶ τοῦ Πνεύματος καὶ οὕτως ὁμολόγως τῷ θεανθρώπῳ λόγῳ· πρὸς δὲ καὶ αἱ κατὰ διαφορῶν αἰτίας καὶ καιροὺς ὑπὲρ εὐσεβείας συγκροτηθεῖσαι πᾶσαι σύνοδοι, ταῦτ' οὐδὲν σχεδὸν εἰπεῖν πᾶσα γλῶσσα θεοφόρος ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ τῶν συνόδων τούτων καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ θεολόγηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἔδειξα δ' ἂν ἀρτίως τοῦτ' αὐτὸ καὶ τοὺς θεηγόρους πάντας αὐθις ἕκαστον ἐν μέρει στέργοντας ἀπαραλλάκτως διὰ τῶν ἰδίως ἑκάστῳ τούτων ἐξηγηνηγμένων λόγων ἐφεξῆς.

Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνέξεται τὸ φίλερι τοῦ λατίνου μακροὺς ἡμῶν ἀποτεινόντων λόγους, ἀλλ' ἀπαντήσῃ λέγον· πῶς οὖν καὶ ὑμεῖς καὶ πόθεν εὐρόντες τὴν προσθήκην ταύτην, παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐννοεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, διὸ καὶ ἡμᾶς ἑτεροδόξους οἴεσθε, τοῦ Χριστοῦ τοῦτο μὴ εἰπόντος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐκείνου μαθητῶν τινος;

Πρὸς δ' οὖν ἡμεῖς εὐθύς ἀπαντήσομεν· οὕτω λέγοντες τὸ τῶν εὐσεβούντων πλήρωμα χεῖλος γεγονότες ἐν ἐπ' ἀγαθῷ, πύργον εὐσεβείας ὠκοδόμησαν, δυσσεβείας νοητοῦ κατακλυσμοῦ παντάπασιν ἀνώτερον. Ἐπεδήμησε γὰρ καὶ αὐτοῖς οἰκοδομεῖν ἐπιχειροῦσιν ἢ τελεσιουργὸς τῶν ἀγαθῶν Τριὰς οὐ συγγέουσα, ἀλλὰ συνδέουσα καὶ τὰς δόξας καὶ τὰς γλώσσας εἰς εὐσεβεστάτην καὶ ὀρθόδοξον ὁμοφροσύνην. Αὐτοῦ τοίνυν ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλοῦς ὀχυρώματος ἰστάμενοι τοὺς ἀπεναντίας τῶν ὀρθῶν δογμάτων φερομένους πρῶτον μὲν ἐντεῦθεν εὐστοχώτατα καὶ γενναϊότατα βαλοῦμεν, ἅμα δὲ καὶ λυσιτελῶς αὐτοῖς, εἰ βούλοιντο. Μετὰ τοῦτο δὲ τὰς πολλαχόθεν, μᾶλλον δὲ τῶν πανταχόθεν ἀναφαινομένων ἀποδείξεων τῆς ἀληθείας, ἔστιν ἅς προκομίσσομεν αὐτοῖς, πρὸς πόθον ταύτης καὶ αὐτοὺς ἐπαίροντες, ἴν' εἴπω κατὰ τὸ γεγραμμένον· «εἰ

despre Sfântul Duh și așa au mărturisit în concordanță cu Dumnezeu Cuvântul. Căci toate sinoadele din diferite timpuri sau din diferite cauze s-au întrunit pentru a apăra dreapta credință, adică, am putea spune, toată limba cea insuflată de Dumnezeu. În nici unul din sinoadele acestea nu s-a teologhisit că Duhul purcede și din Fiul. Aș putea să arăt acum că dumnezeieștii Părinți, fiecare în partea lui prin cuvintele lui ne prezintă fără deosebire același lucru.

Însă, în această problemă, iubitorii de ceartă latini nu vor îngădui să ținem niște cuvinte lungi, ci vor răspunde, spunând: Cum dar și voi gândiți că Duhul purcede numai de la Tatăl și din acest motiv credeți că noi suntem eterodocși, deși Hristos nu a spus așa ceva și nici vreunul din ucenicii Lui și unde găsiți acest adaos³⁷⁰.

La această întrebare noi vom răspunde direct: cei ce spun aceasta au zidit un turn al dreptcredinței, pliroma dreptcredincioșilor, care devin o singură gură a adevărului întru bine, și care este dincolo de orice cataclism înțelegător al necredinței³⁷¹. Căci la cei care se străduiesc să zidească, a venit și locuiește în ei, Treimea cea care duce la desăvârșire toate bunurile³⁷² și cea care nu aduce confuzia, ci cea care leagă învățăturile și limbile în aceeași cugetare dreptcredincioasă și ortodoxă³⁷³. Deci, stând noi la înălțime în această fortăreață sigură, vom lovi de aici cu mare precizie și vitejie pe cei care aduc învățături străine dogmelor ortodoxe, chiar și spre folosul lor, dacă vor vrea. După aceasta vom prezenta acestora multe din mărturiile adevărului, încercând să-i atragem la acesta, ca să spun conform versetului: „poate l-or pipăi și l-or găsi, deși nu este departe de aceștia (Fapte 17, 27)”. Acum însă nu noi, ci această fundamentare care este ca o fortăreață înțelegătoare a dreptei credințe îi lovi, îi va bate și îi va întoarce pe aceștia,

ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὴν καὶ εὖροιεν, καὶ γε οὐ μακρὰν ὑπάρχουσαν αὐτῶν». Νῦν δὲ μᾶλλον τούτους οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ οἶον λογικὸν τῆς εὐσεβείας περιτείχισμα καὶ βαλεῖ καὶ πατάξει καὶ τροπώσεται, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἰάσεται.

Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν θείων θεῖος ὄρος οὗτος οὐ περιβάλλει μόνον τοὺς ἐμμένοντας καὶ καθίστησιν ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀλλὰ καὶ προπολεμεῖ καὶ ἀνυποστάτως ἀντιτάττεται τοῖς ἐπανισταμένοις τὸ δ' ὅπως, ἄκουε.

(2.) «Πιστεύω» εἰς ἓνα θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα», «καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων». Ἄρ' οὖν οὐ συννοεῖται οὐδὲ συνυπακούεται τὸ μόνου, οὐδ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς γεγέννηται, εἰ καὶ μὴ προστέθεται τὸ μόνου; Καὶ πάνυ μὲν οὖν συνυπακούεται, καὶ οὐχ ἥττον ἢ προσκεείμενον, εἰ ὅλως εὐσεβεῖν ἐθέλεις, εἰποῖς ἄν. Ἐντεῦθεν τοίνυν καὶ περὶ τοῦ πνεύματος διδάσκου. Καὶ ἡνίκ' ἂν ἀκούοις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον», εὐθὺς ἐξ ἀνάγκης συνυπακουόμενον νόμιζε τὸ «μόνου» καὶ μὴ προσθήκην ἄλλως νόμιζε ἡμῶν, ὑπὲρ ἀληθείας διὰ τὴν σὴν ἀθέτησιν ἐν ταῖς πρὸς ὑμᾶς διαλέξεσι προστιθέντων ἀκροώμενος. Εἰ δὲ μή, οὐδ' ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἑάσεις συνυπακούεσθαι τὸ «μόνου»· καὶ οὕτως σου πολυπλασιάσεις τὸ δυσσέβημα.

(3.) Καὶ τοῦτο δέ μοι λάβε κατὰ νοῦν, ὡς ἐπὶ τοῦ τῆς πίστεως συμβόλου τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀκούοντες γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς συννοούμενόν τε καὶ συνυπακουόμενον ἔχοντες τὸ «μόνου», καθάπερ ἂν καὶ αὐτὸς ἡμῖν συμφήσεις, ὅμως

și, dacă vrei, îi va vindeca.

Căci astfel este acest oros dumnezeiesc al celor dumnezeiești. Este făcut nu numai să întărească pe cei ce stau în cele sigure ale credințe, ci și să respingă și să combată pe cei rătăciți. Cum poate face aceasta, ascultă mai departe.

2., „Cred într-un Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul... și într-un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, Care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii”. Oare nu se subînțelege aici „numai” și că s-a născut numai din Tatăl, chiar dacă nu s-a adăugat „numai”? Se subînțelege însă foarte clar nu mai puțin decât dacă ar fi fost adăugat, dacă vrei să privești dreptcredincios această problemă. De aici învață și despre Duhul Sfânt. Când vei auzi în același Simbol de credință „Duhul Sfânt care de la Tatăl purcede, automat vei considera că e subînțeles „numai” și că nu e nici un adaos când îl adăugăm în discuțiile noastre cu voi pentru adevăr din cauza îndepărtării tale de credință. În mod contrar, nici la nașterea Fiului din Tatăl nu vei lăsa să se subînțeleagă „numai” și astfel vei înmulți credința ta greșită.

3. Trebuie însă să înțelegi și aceasta că, deși cei care aud în Crez că Fiul este născut din Tatăl mai înainte de veci și au în mintea lor subînțeles pe „numai”, așa cum de altfel ai fi de acord și tu, totuși nimeni niciodată nu a adăugat pe „numai” acolo. Tot așa și părerea ta că Duhul purcede și de la Fiul, chiar dacă ar fi fost mărturisită și în consens cu noi și cu toată Biserica lui Hristos, nici măcar atunci nu ar fi trebuit să se adauge de către voi ceva la Simbolul de credință.

οὐδεὶς οὐδέποτε τὸ «μόνου» προσέθηκεν ἐκεῖ, ὥστε καὶ τὴν σὴν δόξαν ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, εἰ καὶ ἀνωμολογημένον ἦν, καὶ ἡμῖν καὶ ἀπλῶς πάσητῃ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ συνδοκοῦν, οὐδ' οὕτως ἐχρῆν ἐν τῷ τῆ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ συνδοκοῦν, οὐδ' οὕτως ἐχρῆν ἐν τῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ προστεθῆναι παρ' ὑμῶν.

(4.) Ἦνοῦν ἄρα τῶν δικαιοτάτων μηδὲ λόγου ἄξιον ὑμᾶς, εἰ μὴ τοῦ προστιθέσθαι τῷ ἱερῷ συμβόλῳ παύσησθε· τῆς δὲ παρ' ὑμῶν προσθήκης παρ' ὑμῶν ἐκβεβλημένης πρότερον, ἔπειτα ζητεῖν, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸ ἀναφανέν τοῖς θεοφόροις συνδοκοῦν κυροῦν· ἀλλ' οὐδ' οὕτω προστιθέσθαι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, καθάπερ ἐπὶ τῶν δύο τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων καὶ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν, τῆς τε καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως καὶ τοῦ ἐπωνύμου τῆς παρθενομήτορος, οἱ πρὸ ἡμῶν πεπράχασι καλῶς τε καὶ φιλευσεβῶς, ὡς μετὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης ἀντιποιοῦμενοι, καίτοι πολλάκις ἔπειτα κοινῇ συνειλεγμένοι, συνεκκλησιαζόντων ἢ συνευδοκούντων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἀρχιερατικῶς προΐσταμένων. Οὐκ οὖν ἔχει τις ὑπολογίζεσθαι τὴν τοῦ περιόντος πάπα περιωπὴν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτον ἢ τούτους τοὺς μετ' ἐκείνους, ἐκείνους ἀποστερητέον τοὺς τοσοῦτους καὶ τηλικούτους καὶ μακαρίῳ τέλει τὴν ἡγιασμένην καὶ πολυειδῶς παρὰ Θεοῦ μεμαρτυρημένην κατακλείσαντας ζωὴν.

(5.) Ἄλλὰ γὰρ οὐ μόνον τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον, δεῖ γὰρ τῶν εὐγνωμόνως ἀκουσομένων ἕνεκα λέγειν - μὴ μόνον οὖν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα σχεδὸν γλῶσσα θεολόγος ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα τὸν Υἱὸν κηρύττουσα καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα

4. Foarte corect era nici măcar să vă acceptăm la vreo discuție, dacă nu scoateți adaosul din Simbolul de credință. Numai după ce mai întâi scoateți adaosul, atunci vom căuta dacă Duhul purcede sau nu purcede și de la Fiul și să se adeverească ceea ce este în consens cu purtătorii de Dumnezeu. Însă, nu trebuie să se adauge ceva la Crez, așa cum nu au adăugat cei de dinaintea noastră referitor la cele două firi și voințe și lucrări ale Unuia Hristos sau la unirea ipostatică sau la numele de Maică Fecioară, deoarece odată cu dreapta credință au urmărit și pacea comună, căci de multe ori se adunau în sobor și erau în consens și cu întâi stătătorii vechii Rome de-a lungul timpului. Nu trebuie deloc să luăm în considerare aroganța actualului papă, căci nu trebuie din cauza lui sau altora care au venit apoi să negăm și pe acei mari și mulți la număr care și-au săvârșit cu un sfârșit fericit viața cea sfântă și în multe feluri martirizată pentru Dumnezeu³⁷⁴.

5. Însă, nu numai simbolul credinței ortodoxe – căci trebuie să vorbim pentru cei ce vor asculta acestea cu bună cunoștință - ci aproape toată limba teologhisitoare, mărturisind că Fiul este născut de la Tatăl și de la același Tată purcede și Duhul Sfânt, nu adaugă pe „numai”. Deși nu este adăugat, se subînțelege automat, și aceasta o vei cunoaște deschizând și cercetând cărțile teologice.

τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον, οὐ προστίθησι τὸ «μόνου» ὡς κἄν μὴ προσκῆται, ἐξ ἀνάγκης συνυπακουόμενον, καὶ τοῦτ' εἶση ἀνελίττων καὶ διεξιῶν αὐτὰς τὰς θεολόγους βίβλους. Σὴν δ' ὅμως χάριν, καὶ ἡμεῖς ὀλίγ' ἄττα προενέγκωμεν καὶ διὰ βραχέων γεγραμμένα. Ὁ γοῦν μέγας Ἀθανάσιος, «τί ἐστι, φησί, Θεός; Ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα, εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ γὰρ ὁ λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευτῶς». Ὁρᾷς ὁμοίως ἐπ' ἀμφοῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐδαμοῦ ῥήματι προσκείμενον τὸ «μόνου»; Καὶ σὺ τοίνυν ὁμοίως ἐπ' ἀμφοῖν ἢ τὴν σὴν προσθήκην λήψη ἢ τὸ μόνου ἐξ ἀνάγκης συνυπακουόμενον νοήσεις. Τί δὲ ὁ μετ' αὐτὸν εὐθύς τῷ χρόνῳ, καὶ οὐ μετ' αὐτὸν τῇ μεγαλειότητι παρὰ θεῶ, τὸ φερωνύμως βασιλείον ἱεράτευμα, ἄρ' οὐ συμφωνήσει τε καὶ συμφρονήσει; Ἀλλ' ἄκουε καὶ μάνθανε· «κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθε καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· ἄλλ' ὁ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, τὸ δὲ ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ». Ἴδου πολυπλασίως ὁμοίως ἐπ' ἀμφοῖν τέθεικε τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχεις οὖν ὅλως λέγειν ἔτι, ὡς οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι μὴ πρόσκειται τὸ «μόνου»; Βούλει δὴ καὶ τοῦ μεγάλου θεολόγου ἀκοῦσαι Γρηγορίου, ἐν βραχεὶ τὸ πᾶν συνάγοντος καὶ τὴν σὴν ὥσπερ τινὶ σμιλίῳ ἀποσμιλεύοντος προσθήκην καὶ ἀμφοτέροις τὸ ἐκ μόνου ἐφαρμόζοντος, καὶ τὸ θαυμασιώτερον, οὐχ ὅτι προστίθησιν, ἀλλ' ὅτι μὴ προστίθησιν; «Ἡμῖν εἷς Θεός, φησὶν, ὅτι μία θεότης, καὶ πρὸς ἓν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, κἄν τρία πιστεύηται». Ἀκήκοας; Ἐξ αὐτοῦ εἶπεν ἄμφω. Ἄρ' οὖν οὐ νοήσομεν τὸ «μόνου», ἀλλὰ νοήσομεν τὸ «οὐκ ἐκ μόνου», καὶ φρονήσομεν καὶ προσθήσομεν, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ

Pentru tine o să prezentăm și noi puține din acestea și pe scurt. Deci, sfântul Atanasie zice: „ce este Dumnezeu? Obârșia tuturor după cuvântul apostolului care zice „Unul Dumnezeu Tatăl, din care sunt toate (I Cor. 8, 6)”, căci și Cuvântul este din Acesta prin naștere și Duhul prin purcedere”³⁷⁵. Vezi că la amândoi s-a folosit „din acesta” fără să se adauge cuvântul „numai”? Prin urmare, tot așa și tu sau folosești adaosul tău la amândoi sau automat îl vei gândi ca subînțeles pe „numai”. Nu cumva este în consens și într-un cuget cu acesta cel ce a fost imediat după acesta ca timp, nu însă după el în măreția de la Dumnezeu, cel ce poartă numele de templu împărătesc (se referă la Sfântul Vasile cel Mare-n.trad.)? Ascultă și învață: „în principal Fiul este din Tatăl și Duhul este din Tatăl, deoarece Fiul a ieșit din Tatăl și Duhul purcede din Tatăl; însă cel dintâi este din Tatăl prin naștere, iar celălalt este din Tatăl în chip negrăit”³⁷⁶. Iată cum de multe ori s-a folosit pentru amândoi „din Tatăl”. Poți să spui iar că Duhul nu purcede numai din Tatăl, pentru că nu se adaugă „numai”? Vrei să ascuți și pe marele Grigore Teologul, care pe scurt rezumă toată învățătura și respinge adaosul tău ca și cum l-ar nivela cu dalta și aplică pe „numai” la amândoi, iar ce e mai minunat este nu că îl adaugă, ci că nu îl adaugă? Zice dar: „pentru noi Dumnezeu este unul singur, pentru că este o singură dumnezeire și cei ce sunt din El către unul se mișcă anagogic, deși credem în Ei ca Trei”³⁷⁷. Ai auzit? A spus că din El sunt amândoi. Oare cum în loc să înțelegem pe „numai din Tatăl”, vom înțelege pe „nu numai din Tatăl” și vom cugeta și vom adăuga că celelalte două Persoane provin și din Tatăl și din cealaltă persoană, deoarece nu se adaugă „numai” și în consecință vom cădea de la învățătura unui singur Dumnezeu al Treimii? Nu cumva să

ἐξ ἑτέρου τινὸς προέρχεται ἀμφότερα, ὅτι μὴ πρόσκειται τὸ «μόνου», καὶ τοῦ μόνου Θεοῦ τῆς ἀνωτάτω τριάδος διὰ τοῦτο ἐκπεσοῦμεθα; Μὴ σύ γε τοῦτο πάθης, μᾶλλον δὲ μὴ διαμείνης ἀνίατος παθῶν· γνωστὸν γὰρ ἤδη γέγονέ σοι τὸ ὀρθόν.

(6.) Καὶ μὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς φαμεν εἶναι τὸν υἱόν, ὡς ἐκ τῆς θείας οὐσίας γεννηθέντα, δηλονότι κατὰ τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν· ἡ γὰρ οὐσία μία τῶν τριῶν ἐστίν· ὥστε τὸ γεννᾶν τῇ πατρικῇ ὑποστάσει ἐφαρμόζεται καὶ οὐκ ἔστιν εἶναι τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πνεύματος. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν ἐκπορευόμενον ἐστίν· ἡ γὰρ οὐσία πάντη τε καὶ πάντως μία τῶν τριῶν. Οὐκοῦν τὸ ἐκπορεύειν τῇ πατρικῇ ὑποστάσει ἐφαρμόζεται καὶ οὐκ ἔστιν εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐ γὰρ ἔστι τὰ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἔχειν τὸν υἱόν. Κατὰ γὰρ τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν, τὴν διαφορὰν τῶν θείων ὑποστάσεων ἐν μόναις τρισὶν ιδιότησιν ἐπιγινώσκωμεν, τῇ ἀναιτίῳ καὶ πατρικῇ, τῇ αἰτιατῇ καὶ υἱικῇ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευ τῇ». Ὁρᾷς ὡς ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις οὐχὶ καὶ αἰτία, ἀλλ' αἰτιατὴ μόνον ἐστὶ; Μόνην γάρ, φησί, ταύτην ἔχει τὴν ιδιότητα, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος. Συνορᾷς δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἡ πατρικὴ, καθὸ πατρικὴ ιδιότης, ἄμφω τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν συμπεριβάλλει; Τοιγαροῦν, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴη ἂν καὶ ὁ Υἱὸς αἰτιός τε ἅμα καὶ Πατὴρ ὡς αἴτιος.

(7.) Οὐκοῦν ἔνι τι τῶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἔχειν τὸν υἱόν· εἰ δ' ἔχει, ἡ δύο ἔσσονται τὰ αἴτια, ὡς ἐν δυσὶν ὑποστάσει τοῦ ἐκπορεύειν ὄντος, οὕτω γὰρ δύο καὶ τὰ αἰτιατά, ὡς τοῦ αἴτια τοῦ ἐν δυσὶν ὑποστάσει θεωρουμένου, ἡ συνδραμοῦνται εἰς μίαν τὴν ὑπόστασιν ὁ

πᾶρῃσι καὶ tu același lucru, sau mai bine zis, de vreme ce ai pățit, să nu rămâi nevindecat. Deja ți s-a făcut cunoscut ție ceea ce este corect.

6. Bineînțeles, spunem că Fiul își are existența din Tatăl, ca unul născut din ființa dumnezeiască, adică din ipostasul Tatălui, pentru că ființa este una pentru toate cele Trei Ipostasuri. Astfel, însușirea nașterii se realizează în ipostasul Tatălui, iar Fiul nu își are existența din Duhul Sfânt. Întrucât și Duhul Sfânt este din Tatăl, este purces din ființa dumnezeiască prin ipostasul Tatălui. Prin urmare, purcederea se realizează prin ipostasul Tatălui, iar Duhul nu își are ființa și din Fiul, căci nu sunt proprii Fiului cele ale ipostasului Tatălui. După sfântul Ioan Damaschin, „noi cunoaștem deosebirea ipostasurilor dumnezeiești numai în cele trei însușiri, adică necauzată și paternă, cauzată și filială, cauzată și prin purcedere”³⁷⁸. Vezi că ipostasul Fiului nu este și cauză, ci este numai cauzat? Căci, zice, are numai această însușire, precum și ipostasul Duhului. Ia în calcul și aceasta că însușirea de Tată, ca fiind paternă, are în sine și pe celelalte două, pe cea a nașterii și a purcederii. Prin urmare, dacă Duhul este din Fiul, atunci ar fi și Fiul cauzator și totodată și Tată ca și cauzator.

7. Nicidecum nu poate avea Fiul ceva din cele ale ipostasului Tatălui. Dacă ar avea, fie vor fi două cauze în dumnezeire, căci însușirea purcederii va fi în două ipostasuri, deci tot așa vor fi doi cauzatori, de vreme ce cauza este văzută prin două ipostasuri, fie Tatăl și Fiul se vor contopi într-un singur ipostas. Deci, Duhul Sfânt purcede numai de la Tatăl și bineînțeles în mod direct și imediat din Tatăl, așa cum se naște și Fiul din Tatăl.

Πατήρ καὶ ὁ Υἱός. Ἐκ μόνου ἄρα τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐκ Πατρὸς, ὡς καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται. Διὸ καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης θεῖος πρόεδρος, «τὰ τοῦ ἀνθρώπου, φησί, πρόσωπα πάντα, οὐκ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου κατὰ τὸ προσεχῆς ἔχει τὸ εἶναι, ὡς πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι πρὸς τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τὰ αἴτια. Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τριάδος οὐχ οὕτως ἐν γὰρ πρόσωπον καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗπερ ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Διὸ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον μετὰ τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα θεὸν φαμεν τεθαρορηκότως».

Ἄρα νοῦν ἔλαβες πληγεὶς τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ καὶ μεταμανθάνεις τὴν ἀλήθειαν καὶ πείθη θεῷ καὶ τοῖς κατὰ θεὸν πατράσιν, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀκούων τὸ Πνεῦμα συνυπακούειν τὸ ἐκ μόνου καὶ μηκέτ' ἐκ διαφορῶν προσώπων τὴν ὑπαρξιν αὐτῷ παρέχειν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνός, τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸ προσεχῆς θεολογεῖν, οὐ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν πρόσωπον τὸ αἴτιον μετὰ τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν εἶναι δοξάζων τὸν θεόν, ἀλλ' οὐχ ἐν αἴτιον ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας τὰ δύο πρόσωπα λέγων τοῦ ἑνός, οὕτω γὰρ πολλὰ γίνεται τὰ αἴτια, ὡς ἐφ' ἡμῶν συμβαίνει, καὶ οὐκέτι Θεὸς εἷς, ὡσπερ οὐδ' ἡμεῖς εἷς οἱ πάντες ἄνθρωπος, εἰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐσμεν οὐσίας;

Ἄρ' οὖν πείθη κατὰ ταῦτα θεῷ καὶ τοῖς κατὰ θεὸν θεολογοῦσιν ἢ ζητεῖς ἔτι καὶ διὰ βροντῆς ἀκηκοέναι κατὰ τοὺς μετὰ τὰς πολλὰς Ἰησοῦ θεοσημίας σημεῖον ζητοῦντας ἐκ τῶν οὐρανῶν ἰδεῖν; Ἄκουε δὴ καὶ τῆς βροντῆς, Ἰωάννου τοῦ θεολογικωτάτου τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν, ὅς φησιν· «εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός». Τί οὖν, οὐκ ἐροῦμεν τὸν μονογενῆ παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἐπεὶ μὴ πρόσκειται τὸ «μόνου»; Ἀλλὰ

De aceea și Grigore, dumnezeiescul întâistătător al Nyssei, zice: „toate persoanele omului nu au existența direct din aceeași persoană, deoarece cauzele sunt multe și diferite. În Sfânta Treime nu este însă așa, căci există una și aceeași persoana a Tatălui, din care se naște Fiul și purcede Duhul Sfânt. De aceea, cu curaj putem spune în mod sigur că este un singur Dumnezeu, adică un cauzator cu cauzații lui”³⁷⁹.

Oare acum, fiind rănit de cuvântul adevărului, te-ai înțeleptit și înveți adevărul și ești convins de Dumnezeu și de Părinții cei care au învățat după Dumnezeu, ca, auzind „Duhul purcede din Tatăl”, să subînțelegi pe „numai din Tatăl” și să nu mai atribui existența Lui mai multor persoane, ci să teologhisești că nu numai Fiul, ci și Duhul cel Sfânt este numai dintr-unul, adică din Tatăl? Oare crezi tu că există un singur Dumnezeu, adică o singură persoană care este cauză, împreună cu celelalte două persoane care sunt cauzate, câtă vreme spui că există două persoane care sunt cauza celei de-a treia, căci sunt deofință și astfel există în Treime mai multe cauze, așa cum se întâmplă la oameni și mai mult nu mai există un singur Dumnezeu, așa cum nici noi toți nu suntem un singur om, chiar dacă aparținem aceleiași naturi?

Oare după cele ce am spus ești convins de Dumnezeu și de dumnezeieștii teologhitori sau cumva ceri să auzi acestea și prin fulger, așa cum au cerut lui Iisus să vadă un semn din ceruri, după ce făcuse atâtea minuni dumnezeiești (Marcu 8, 11)? Ascultă deci pe fulgerul, pe Ioan cel mai vestit teolog dintre ucenicii Domnului, care zice: „am văzut slava Lui, slavă ca unuia născut din Tatăl” (Ioan 1, 14). Ce înseamnă aceasta? Nu vom putea spune că Unul născut este numai din Tatăl, din cauză că nu se adaugă „numai”³⁸⁰? Însă, chiar și Domnul Însuși

καὶ ὁ κύριος αὐτὸς πρὸς Ἰουδαίους λέγων, «εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπάτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω», καὶ πάλιν, «οὐχ ὅτι τις ἐώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα», πῶς οὐ προσέθηκε τὸ «μόνου», λέγων ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐξῆλθον, ἢ ὁ ὢν παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὡς ἐξ ἀνάγκης συννοούμενον;

Τοσαυτάκις οὖν εἰρημένου περὶ τοῦ Υἱοῦ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ μηδαμοῦ τοῦ «μόνου» προσκειμένου, αὐτὸς τε πανταχοῦ συνυπακούεις τοῦτο καὶ τοῖς πανταχοῦ συνυπακούουσιν οὐ δυσχεραίνεις. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τοῖς μὴ συννοοῦσι τοῦτο ἐς τὰ μάλιστα δυσχερανεῖς καὶ ὡς δυσσεβέσιν ἢ καὶ ἀσεβέσιν ἐγκαλέσεις. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀκούων, εἶτα τί παθῶν, οὐ συννοεῖς τὸ ἐξ ἀνάγκης συνυπακουόμενον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξεστράπησ δόξαν· ὃ ἂν ἐνεκάλεσας δικαίως τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ κακῶς νοοῦσι, τοῦτ' αὐτὸς ἀδίκως πεπονθῶς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, ἐκμηδεμιάς ὅλως τὸ δυσσεβὲς προξενούσης ἀφορμῆς.

(8.) Οὐ γὰρ μόνον ὅτι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος πρὸς αἰώνων παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον νοεῖται, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν σοφὸν μάρτυρα τῆς ἀληθείας Ἰουστίνον, «ὡς ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς, πλὴν τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως· ὁ μὲν γὰρ γεννητῶς ἐκ φωτὸς ἐξέλαμψε, τὸ δέ, φῶς μὲν ἐκ φωτὸς καὶ αὐτό, οὐ μὴν γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προήλθεν». Εἰ ὁ Υἱὸς ἀμέσως ἐκ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἀμέσως καὶ εἰ ὁ Υἱὸς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ εἰ ὁ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ

spunând către iudei „dacă ar fi Dumnezeu Tatăl vostru, m-ați fi iubit, căci eu de la Dumnezeu am ieșit și am venit (Ioan 8, 42)” sau iarăși spunând că „nimeni nu l-a văzut pe Tatăl, decât cel care este de la Tatăl, acela l-a văzut pe Tatăl” (Ioan 6, 46), de ce nu a adăugat pe „numai”, spunând „numai de la Tatăl am ieșit sau cel ce este numai de la Tatăl, nu din cauză că este subînțelele de la sine?

Deși s-a spus de-a atâtea ori despre Fiul că este din Tatăl și niciodată nu s-a adăugat „numai”, chiar tu însuși îl subînțelegi pretutindeni și nu te arăți deranjat față de cei care îl subînțeleg pretutindeni. Mai bine zis te vei arăta deranjat față de cei care nu îl subînțeleg, pe care îi vei acuza ca fiind rău-credincioși sau necredincioși. Auzind însă despre faptul că Duhul purcede de la Tatăl, ce ai pățit de nu gândești ceea ce se subînțelege de la sine, ci te-ai schimbat într-o părere contrară? Acel lucru de care tu ai acuza pe bună dreptate pe cei ce cugetă greșit despre Fiul, pe acela l-ai pățit tu însuși fără îndreptățire față de Duhul Sfânt, fără să ai nici un punct de plecare care să te ducă la această învățătură greșită.

8. Duhul Sfânt este în mod automat gândit ca unul ce purcede numai din Tatăl, nu numai pentru că se spune că este de la Tatăl, așa cum Cuvântul lui Dumnezeu se naște de la Tatăl mai înainte de veacuri, dar și pentru că, după Sfântul Iustin, mărturisitorul adevărului, „așa cum Fiul este din Tatăl, tot așa și Duhul Sfânt este din Tatăl, în afara modului de existență³⁸¹. Primul a luminat din lumină prin naștere, iar celălalt lumină din lumină el însuși, a ieșit nu prin naștere, ci prin purcedere³⁸². Dacă Fiul este din Tatăl în mod direct, atunci și Duhul Sfânt este din Tatăl în mod direct. Și dacă Fiul nu este și din Duhul, tot așa și Duhul nu este și din Fiul. Și dacă Fiul este numai din

τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁ Υἱὸς γεννητὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ὡς ὁ Υἱὸς γεννητὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτὸν, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτὸν, τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον Θεὸς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς μόνου ἐκπορευτῶς προερχόμενος.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁμοίως λέγεται τε καὶ ἔστιν ὁμοῦ τε καὶ χωρὶς ἐκάτερον. Διὰ μὲν τοῦ ὁμοίως εἶναι τὴν ἀπόδειξιν ἡμῖν τῆς ἀληθείας αἰτιώδη παρεχόμενα, διὰ δὲ τοῦ ὁμοίως λέγεσθαι τεκμηριώδη· οὐ γὰρ ὅτι ἅμα ἐξ αἰδίου ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦτο οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὰ τοῦ Πνεύματος γνωρίζομεν, ἀλλ' ὅτι γνωριμώτερα ἡμῖν ἔστι τὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκ τῶν γνωριμωτέρων τούτων καὶ τὸ Πνεῦμα ἀποδείξομεν. Ἄλλως τε οὐδὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἶναι ὡς ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὑπάρχον ἀποδέδεικται.

(9.) Καὶ μὴν κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον Πνεῦμα καὶ νοῦς λέγεται Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ ὁ μέγας Βασιλείος ἐν τοῖς πρὸς Εὐνομιανοὺς περὶ τοῦ Πνεύματος φησι γραφῶν· «τὸ ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι τρανῶς ἀνεκλήρουξεν ὁ ἀπόστολος λέγων, ὅτι «τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν»· καὶ τὸ δι' Υἱοῦ πεφηνέναι σαφὲς πεποίηκεν, Υἱοῦ Πνεῦμα ὀνομάσας αὐτὸ καθάπερ Θεοῦ, καὶ νοῦν Χριστοῦ προσειπὼν, καθάπερ καὶ Θεοῦ Πνεῦμα, ὡς τὸ τοῦ ἀνθρώπου».

Καθάπερ οὖν τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος τὸν οἰκεῖον ἔχει νοῦν καὶ αὐτοῦ μὲν ἔστιν ἐκάστου τούτων ὁ οἰκεῖος νοῦς, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὐπερ καὶ αὐτός, οὐκ ἐξ αὐτοῦ τοίνυν ἐκάστου ὁ οἰκεῖος νοῦς, εἰ μὴ ἄρα κατ' ἐνέργειαν οὕτω καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα φυσικῶς ἐνυπάρχον ὡς θεῶ τῷ Χριστῷ, καὶ Πνεῦμα καὶ νοῦς ἔστιν αὐτοῦ.

Tatăl, atunci și Duhul este numai din Tatăl. Întrucât Duhul Sfânt este purces din Tatăl precum Fiul este născut din Tatăl, adică precum Fiul este născut tot așa și Duhul este purces, atunci El este purces numai de la Tatăl, deci Duhul Sfânt este Dumnezeu provenit numai din Dumnezeu Tatăl prin purcedere.

Aceste Două Persoane sunt numite asemenea și sunt și împreună și despărțite fiecare³⁸³. Ne oferă nouă dovada adevărului pe de-o parte prin faptul că sunt asemenea, adică au în sine cauza, iar pe de altă parte prin faptul că sunt numite asemenea, adică sunt expuse elementele doveditoare³⁸⁴, deoarece faptul că Fiul și Duhul provin împreună din veșnicie, nu înseamnă că nu vom cunoaște de la Fiul pe cele ale Duhului, ci că cele ale Fiului sunt mai mult cunoscute nouă și din ceea ce cunoaștem le putem dovedi și pe cele ale Duhului. De altfel, se poate demonstra că Duhul purcede numai de la Tatăl nu numai din cele ale Fiului, ci în primul rând din faptul că își are existența numai de la Tatăl precum își are și Fiul.

9. Și bineînțeles, după dumnezeiescul Pavel, Duhul Sfânt este numit duhul și mintea lui Hristos³⁸⁵, așa cum zice și Sfântul Vasile cel Mare în cuvintele sale *Despre Duhul*, adresate eunomienilor, când scrie: „faptul că Duhul este din Tatăl l-a propovăduit în mod evident Apostolul când spune că „am primit Duhul cel din Dumnezeu (I Cor. 2, 12)” și a clarificat faptul că s-a arătat prin Fiul, numindu-l „Duh al Fiului”, ca și al lui Dumnezeu, dar și minte al lui Hristos, (I Cor. 2, 16), precum și Duhul lui Dumnezeu, ca și cel al omului”³⁸⁶.

Așa cum fiecare om își are propria sa minte și aceasta este a fiecăruia, dar nu este din el, ci de la cel din care este și el, așadar mintea lui proprie nu este a fiecăruia, decât numai prin lucrare, tot așa și Duhul cel dumnezeiesc coexistând în mod ființial cu Hristos ca Dumnezeu, este și duh și minte acestuia.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐμφυσώμενον καὶ πεμπόμενον καὶ φανερούμενον, κατὰ δὲ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ μὲν ἔστιν, οὐκ ἐξ αὐτοῦ δέ, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννήσαντος αὐτόν.

(10.) Ἴν' οὖν σοὶ πανταχόθεν τὰς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐκκρούσωμεν λαβάς, ὁ Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, φύσει ὦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, φύσει γεννᾶται, ἀλλ' οὐ χάριτι γίνεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ δὲ ὁ γεννῶν πηγαία θεότης καὶ πηγὴ θεότητος, πηγάζεται ὁ γεννώμενος. Ἐπεὶ δὲ μόνος πηγὴ θεότητος καὶ πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὡς Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας συνωδὰ φθέγγονται, ἐκ μόνου ἄρα ὁ φύσει Υἱὸς ὑπάρχει τοῦ πατρὸς· ὁ δὲ θέσει οὐκ ἐκ μόνου ἀλλὰ δι' Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καίτοι οὐχ Υἱὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα χάριτι ἐστίν· «ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμᾳ ἐστίν», φησὶν ὁ ἀπόστολος. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ χάριτι, ἀλλὰ φύσει ἐστίν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ φύσει ὄν Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ φύσει ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ φύσει ἐκπορευόμενον πηγάζεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ πηγαζόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς πηγαίας θεότητος πηγάζεται, ἥτις ἐστὶ μόνος ὁ Πατήρ. Τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον φύσει Θεός, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς μόνου ἐκπορευτῶς πηγαζόμενον.

(11.) Εἰ δέ τις τοῦθ' οὕτως ἔχειν οὐχ ὁμολογεῖ, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ κακῶς δοξάζων ἐξελεγχθήσεται. Τῇ γὰρ τῆς ἀληθείας ἀποδείξει ταύτη συμμαρτυρῶν καὶ ὁ θεολογικώτατος Γρηγόριος, «τί, φησὶν, οὐ προσαγορεύεται τὸ Πνεῦμα ὦν ὁ Υἱός, πλὴν γεννήσεως»; Καὶ «πάντα ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς υἰότητος». Δαμασκηνὸς δ' ὁ θεῖος, «διὰ τὸν Πατέρα, φησί, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα, ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα

Și prin lucrarea acestuia putem spune că este și din acesta, ca unul ce este insuflat și trimis și arătat, însă ca existență și ipostas al acestuia nu este din acesta, ci din cel care l-a născut pe Acesta.

10. Însă, ca să respingem de peste tot ideile tale cele împotriva adevărului, vom spune că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, existând în mod ființial din Dumnezeu, se naște în mod ființial, dar nu se face³⁸⁷ prin harul care izvorăște din Tatăl. Întrucât cel care naște este dumnezeirea-izvor și izvorul dumnezeirii, cel care este născut izvorăște din acesta. Întrucât numai Tatăl este izvorul dumnezeirii și dumnezeirea-izvor, așa cum împreună glăsuiesc Sfinții Dionisie Areopagitul³⁸⁸ și Atanasie cel Mare³⁸⁹, deci cel care este Fiu în mod ființial există numai din Tatăl, pe când cel care este fiu „prin poziție-θέσει” nu este numai din tatăl, ci prin fiul din tatăl, deoarece poate fi numit nu numai fiu, ci și duh prin har, așa cum spune apostolul „cel ce se lipește de Domnul este un duh cu El (I Cor. 6, 17)”. Duhul Sfânt însă nu este prin har din Tatăl, ci în mod ființial, tot așa cum și Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu este din Dumnezeu. Și, întrucât Duhul există în mod ființial din Dumnezeu, atunci purcede în mod ființial din Dumnezeu. Ceea ce purcede în mod ființial, izvorăște în mod ființial din Dumnezeu, iar ceea ce izvorăște din Dumnezeu, izvorăște din dumnezeirea-izvor, care este numai Tatăl. Deci Duhul Sfânt este Dumnezeu în mod ființial, care izvorăște din Dumnezeu Tatăl prin purcedere.

11. Dacă cineva nu va mărturisi că această învățătură este așa, va fi combătut ca unul ce are aceleași idei greșite și despre Fiul. Căci la dovedirea acestui adevăr împreună-mărturisește și Sfântul Grigore Teologul, când zice: „ce numire nu putem da Duhului din numirile Fiului, în afara nașterii?”³⁹⁰

ἃ ἔχει, τουτέστι διὰ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως». Ἐκάτερον ἄρα τούτων οὐκ ἔχει τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν καὶ ὡς τὸ Πνεῦμα κατ' οὐδένα τρόπον ἔχει τὴν γέννησιν, οὕτως ὁ Υἱὸς κατ' οὐδένα τρόπον ἔχει τὴν ἐκπόρευσιν. Τοιγαροῦν ὁ αὐτὸς Υἱοῦ καθάπερ ὄρος καὶ τοῦ Πνεύματος, πλὴν τοῦ γεννητῶς τε καὶ ἐκπορευτῶς, καθ' ἃ καὶ μόνα διενηνόχασιν ἀλλήλων. Καὶ τοῦτ' ἄρα τηρητέον ἐφ' ἅπασιν τὸν μὴ βλασφημεῖν ἀλλὰ θεολογεῖν ἐθέλοντα. Ὡς γὰρ εἰς καὶ μόνος γεννητὸς ὑπάρχει ὁ Υἱός, διόπερ καὶ μονογενής, οὕτως ἔν καὶ μόνον ἐκπορευτὸν ὑπάρχει Πνεῦμα ἅγιον καὶ ὡς ὁ Υἱὸς γεννητὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς καὶ ὡς ὁ Υἱὸς ἀμέσως ἐκ Πατρὸς γεννητός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμέσως.

(12.) Ὅρας ὅτι τὸ μὲν παρ' ἡμῶν προσκεείμενον ἔκφανοίς ἐστι τῆς ἀληθείας συνεκφωνουμένη διὰ τὴν σὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀθέτησιν; Καὶ γὰρ παρόν τε καὶ ἀπόν τὸ αὐτὸ δίδωσι νοεῖν. Τὸ δὲ σὸν οὐ προσθήκη λέγοιτ' ἂν κυρίως, ἀλλὰ σαφῆς ἐναντιότης καὶ ἀνατροπὴ τοῦ εὐσεβοῦς φρονήματος περιτρέπει γὰρ τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν εἰς τοῦναντίον καὶ ἀντὶ μιᾶς δύο δίδωσι δοξάζειν ἐπὶ τῆς μιᾶς θεότητος ἀρχᾶς καὶ τῆ πολυθέω πλάνη πάροδοι παρέχει. Τίς γὰρ τὸ ἐν ἑξ ἀμφοτέρων ἀκούων ἢ λέγων ἢ πιστεύων ἑτέρως ἂν φρονήσαι; Ἄλλ' οὐδὲν ἄτοπον, φησὶν, εἴ τις δύο μὲν ἀρχὰς λέγει, οὐκ ἀντιθέτους μέντοι, ἀλλὰ τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας, ὡς καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν, «ἢ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή»· οὕτω γὰρ πάλιν μία ἔσται ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τῆς μοναρχίας δόγμα περισώζεται. Πρὸς δὲ λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι καὶ θεὸν ἐκ Θεοῦ φαμεν, ἀλλ' οὐ δύο ποτὲ θεοὺς.

sau în alt loc „toate cele ale Fiului sunt și ale Duhului, în afara însușirii sale de Fiu (filiației)³⁹¹”. Tot astfel și dumnezeiescul Damaschin zice: „Fiul și Duhul le au pe toate care le au datorită Tatălui, adică datorită faptului că există ca Tată, sau mai bine zis datorită faptului că Tatăl are toate aceste însușiri, în afara nenașterii, nașterii și purcederii³⁹². Deci, fiecare din aceștia doi nu are însușirea de a naște și de a purcede și precum Duhul în nici un chip nu are însușirea nașterii, tot așa nici Fiul nu are însușirea purcederii. Prin urmare, atât pentru Fiul, cât și pentru Duhul este valabil același termen (oros), în afara calității de născut și purces, singurele prin care se deosebesc între Ei. Deci, această învățătură trebuie să fie păstrată de tot cel care nu vrea să blasfemieze, ci să teologhisească. Căci așa cum Fiul este unul și singurul născut, de aceea îl numim Unul-Născut, tot așa și Duhul Sfânt este Unul și singurul purces numai de la Tatăl. Și, precum Fiul este născut în mod direct din Tatăl, tot așa și Duhul Sfânt purcede din Tatăl în mod direct.

12. Vezi acum că adaosul nostru este expresia adevărului, pe care noi o împreună mărturisim din cauza lepădării tale de la adevăr³⁹³? Căci, chiar dacă există sau lipsește acest adaos ne face să înțelegem același lucru. Ceea ce faci tu nu s-ar putea numi în principal adaos, ci contrazicere și răsturnare a cugetării dreptcredincioase, pentru că incită gândirea celor care aud acestea la cele contrare și în loc de o obârșie-principiu în dumnezeire, vor crede în două obârșii, și astfel face loc rătăcirii politeiste. Căci, cine ar cugeta altfel când aude sau spune sau crede că unul este din ceilalți doi? Însă, spune el, nu este nimic absurd³⁹⁴ dacă cineva spune că sunt două obârșii, nu însă contrare, ci una din cealaltă, așa cum Sfântul Grigore Teologul spune despre Fiul că este „obârșie din obârșie”³⁹⁵, și astfel obârșia va fi una și se salvează dogma despre o singură

(13.) Ἴσως τε τὸ δημιουργικὸν ταύτης σημαίνουσης τῆς ἀρχῆς οὐ δύο μόνον ἂν εἴποι τις, εἰ καὶ μὴ καλῶς, ἀλλὰ καὶ πλείους. Τρισυπόστατος γὰρ αὕτη ἡ ἀρχή· φύσει δὲ οὐσα καὶ κοινή ἐστὶ κοινήν δὲ οὐσαν πῶς οὐκ ἂν ἔχοι καὶ τὸ Πνεῦμα ταύτην τὴν ἀρχήν; Καὶ ὁ τῷ Ἰῶβ δὲ προσδιαλεγόμενος ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης Ἑλιοῦς, «Πνεῦμα λέγων κυρίου τὸ ποιῆσάν με» οὐ ποιητικὴν ἀρχὴν τὸ Πνεῦμα λέγει; Καὶ ὁ θεῖος ῥωμικός Δαβίδ, «λόγω μὲν κυρίου τοὺς οὐρανοὺς στερεωθῆναι» ψάλλον, «πνεύματι δὲ τὰς τῶν οὐρανῶν δυνάμεις», οὐχ ὥσπερ τῷ Υἱῷ, οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι, τὴν δημιουργικὴν ἀρχὴν προσμαρτυρεῖ; Εἰ τοίνυν διὰ τὸ γεγράφθαι «ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή» δύο εἰπεῖν ἀρχὰς οὐδὲν κωλύει κατὰ σέ, οὐκοῦν καὶ διὰ τὸ γεγράφθαι καὶ τὸ Πνεῦμα ποιητήν, δύο ποιητὰς εἰπεῖν οὐδὲν κωλύει ἢ διὰ τὸ «λόγω Θεοῦ καὶ Πνεύματι τὴν κτίσιν στερεοῦσθαι», ταῦτ' οὐδ' εἰπεῖν συνίστασθαι, τρεῖς ἀρχὰς εἰπεῖν οὐδὲν ἄτοπὸν ἐστίν. Ἴσως οὐδαμοῦ τῶν θεολόγων εἴπε τις οὔτε δύο οὔτε τρεῖς.

Ὡσπερ γὰρ θεὸν ἐκάστην τῶν τριῶν προσκυνητῶν ἐκείνων ὑποστάσεων φαμεν καὶ θεὸν ἐκατέραν ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τρεῖς ἢ δύο ποτὲ θεοὺς, οὕτω καὶ ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς φαμεν, ἀλλ' οὐ δύο ποτὲ ἀρχὰς· δευτέραν γὰρ ἀρχὴν οὐδέπω καὶ τήμερον ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀκηκόαμεν, ὥσπερ οὐδὲ θεὸν δεύτερον. Ἴσως εἰς ἡμῖν Θεὸς καὶ μοναρχία τὸ προσκυνούμενον, οὐκ ἐκ δύο θεῶν, οὐδ' ἐκ δύο ἀρχῶν συνιόντα εἰς ἓν· ἐπεὶ μηδὲ κατὰ ταῦτα μεριστὸν ἡμῖν τὸ σεβόμενον. Καὶ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτὸ μερίζεται

obârșie în Dumnezeu. În fața acestei învățături noi afirmăm că, deși spunem „Dumnezeu din Dumnezeu”, niciodată nu înțelegem doi dumnezei.

13. De altfel, dacă această obârșie-principiu se referă la însușirea de a crea, atunci ar putea spune cineva că nu sunt numai două obârșii-principii, ci mai multe, deși nu este bine să spunem aceasta. Căci această obârșie-principiu este în Trei Ipostasuri, deoarece ceea ce este ființial este și comun, iar dacă este comună această obârșie, de ce nu ar avea și Duhul acest principiu-obârșie? Și Eliaz, cel ales pentru a apăra dreptatea dumnezeiască, atunci când îi spune lui Iov „Duhul Domnului cel care m-a făcut (Iov 33, 4)” nu numește pe Duhul obârșie creatoare? Și dumnezeiescul David cântând „prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul lui puterile cerești (Ps. 32, 6)” nu adevărește prin mărturie că și Fiul și Duhul au această obârșie creatoare? Dacă după tine, din cauza faptului că s-a scris „obârșie din obârșie”, nu ne oprește nimeni să spunem că sunt două obârșii, prin urmare, din cauza faptului că s-a scris că Duhul este făcător, nu ne oprește nimeni să spunem că sunt doi făcători, sau de vreme ce se spune „prin Cuvântul și Duhul lui Dumnezeu se întărește făptura”, care e tot una cu a spune se alcătuiește, atunci nu este nimic absurd să spunem că sunt trei obârșii.

Totuși, niciodată vreunul dintre teologi (Sfinții Părinți-trad.) nu a vorbit nici de două, nici de trei obârșii-principii. Căci, așa cum numim Dumnezeu pe fiecare din cele trei Ipostasurile slăvite și pe fiecare din cei doi îi numim Dumnezeu din Dumnezeu, însă nu spunem niciodată că din acest motiv sunt doi sau trei dumnezei, tot așa numim și pe Fiul obârșie din obârșie, însă niciodată nu vorbim despre două obârșii, fiindcă despre a doua obârșie până astăzi nu s-a mai auzit de către

τε καὶ συνάγεται· διαιρεῖται μὲν γὰρ ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι, ταῖς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐνοῦται.

Εἰ γοῦν δύο ἀρχὰς εἰπεῖν οὐδὲν κωλύει, λοιπὸν αὐταὶ εἰσι, καθ' ἃς μερίζεται· ἐνωθῆναι τοίνυν αὐθις κατ' αὐτὰς ἀδύνατον· οὐκ ἄρ' αἱ δύο μία. Μᾶλλον δὲ ἀναλαβόντες καὶ ἑτέραν ἀρχὴν τῷ λόγῳ δόντες τὰ τῆς μοναρχικωτάτης ἀρχῆς εἰς δύναμιν διατρανώσωμεν, ὡς ἂν φερωνύμως ἔχοντά τε δείξωμεν τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον καὶ ἀπελέγξωμεν τοὺς τοῦ ἐνὸς ἀγίου πνεύματος δύο δογματίζοντας ἀρχάς, ὅτι τε τοῦτο δογματίζουσι καὶ ὅτι οὐ καλῶς.

(14.) Ἡ δημιουργικὴ ἀρχὴ μία ἐστίν, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅταν οὖν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος προηγημένα λέγωμεν, τὴν τε ἀγαθότητα, δι' ἣν τὸ εἶναι ἔσχον, καὶ τὴν ἐγγεγεννημένην χάριν, ὅθεν ἕκαστον τοῦ εὔ εἶναι καταλλήλως μετεσχῆκασι, καὶ τὴν ἐπιγεγεννημένην ὕστερον, δι' ἣν πρὸς τὸ εὔ εἶναι τὰ διαπεπτωκότα ἐπανῆλθον, ὅταν ταῦτά τε καὶ περὶ τούτων ποιώμεθα τοὺς λόγους, ἀρχὴν καὶ πηγὴν καὶ αἷτιον καὶ τὸν Υἱὸν ἐν ἀγίῳ πνεύματι φαμεν, οὐχ ἑτέραν, ἅπαγε, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὡς τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ προάγοντος καὶ ἐπανάγοντος καὶ συνέχοντος καλῶς τὰ πάντα. Ὁ δὲ Πατὴρ πρὸς τῷ πηγῇ τῶν πάντων εἶναι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ πηγῇ καὶ ἀρχῇ ἐστὶ θεότητος μόνος θεογόνος ὦν. Καὶ τοῦτ' ἐσμέν εἰδότες κρεῖττον ἢ κατὰ ἀπόδειξιν, διὰ τῶν θεοπνεύστων λογίων τρανῶς ἐκπεφασμένον.

drept-credincioși, ca de altfel și despre un al doilea dumnezeu. Pentru noi, cel căruia ne închinăm este unul Dumnezeu și monarhia (o singură obârșie), nu în doi dumnezei, nici unit într-unul din două principii, deoarece cel pe care Îl cinstim nu este împărțit în cele ale sale. Într-adevăr, nu se împarte, nici nu se amestecă prin cele proprii, căci, deși se desparte prin însușirile ipostatice, este unit prin cele ale ființei.

Deci, dacă nu ne împiedică nimic să spunem că există două obârșii, atunci prin acestea se împarte Dumnezeu și este imposibil să se unească prin acestea, ceea ce duce la concluzia că cele două obârșii nu sunt una. Mai bine zis, luându-ne responsabilitatea unui nou punct de plecare în discuția noastră, să clarificăm după putința noastră cele referitoare la obârșia cea în exclusivitate unică³⁹⁶, în așa fel încât să arătăm că Sfântul Grigore poartă pe bună dreptate numele de teolog și astfel să muștrăm pe cei ce dogmatizează despre cele două obârșii ale unuia Duhul Sfânt, în primul rând pentru că învață aceasta și în al doilea rând că nu învață bine.

14. Obârșia creatoare este una, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. Atunci când spunem că cele ce sunt aduse din neființă sunt din Dumnezeu, afirmăm bunătatea, prin care și-au dobândit existență, harul, care a fost sădit în ele prin care fiecare în modul corespunzător firii sale s-a împărțășit de existența cea bună³⁹⁷ și harul care s-a vărsat la urmă, prin care și-au revenit ființele cele căzute spre existența cea bună, adică când vorbim despre acestea, numim obârșie și izvor și cauză și pe Fiul întru Duhul Sfânt, nu ca o altă cauză, ci ca aceiași care este a Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt³⁹⁸ și prin care aduce la existență, readuce la viață și susține bine toate cele ce sunt. Tatăl, dincolo de faptul că este izvorul tuturor prin Fiul în Sfântul Duh, este și izvor și obârșie al ființei dumnezeiești, ca unul ce este singurul

Ὅταν οὖν ἀκούσης ὅτι ὁ Υἱός, «ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή» καὶ «ὁ καλῶν αὐτὸν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν» καὶ «μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου», τῶν δημιουργημάτων νόει. Καθάπερ καὶ Ἰωάννης ἀριδῆλως ἐν τῇ Ἀποκαλύψει περὶ αὐτοῦ βοᾷ, «ἡ ἀρχὴ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ», οὐχ ὡς καταρχή, ἅπαγε, Θεὸς γάρ, ἀλλ' ὡς δημιουργὸς αὐτῶν· κοινωνὸς γάρ ἐστι τῆς ἐξ ἧς ταῦτα πατρικῆς ἀρχῆς, ἡ καὶ τῆς πάντων δεσποτείας ἐστὶν ἐπώνυμον.

Τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν Υἱὸν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης πῶς ἂν φαίη τις, εἰ μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα δοῦλον καὶ κτιστόν; Ἄλλ' ἐπεὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἀρχὴ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο ὁ Υἱός, εἰ μὴ ἄρα ὡς θεότητος ἀρχή. Εἰ δὲ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεότητος ὁ Υἱός ἐστὶν ἀρχή, κοινωνεῖν δὲ κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν τῷ Πατρὶ ἀμήχανον, μόνος γὰρ τεθεολόγηται πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ἐτέρας ἄρα διαφόρου τινὸς θεότητος ὁ Υἱός ἐστὶν ἀρχὴ καὶ διέσπασε τὸ Πνεῦμα τῆς πηγαζούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς θεότητος. Ἡ δύο διαφόρους θεότητας δώσωμεν τούτῳ τῷ ἐνί, οἱ καὶ τοῖς τρισὶ μίαν ἀνομολογοῦντες θεότητα;

Πῶς δὲ καὶ αἱ δύο κατὰ Λατίνους τοῦ Πνεύματος ἀρχαὶ μία ἐστὶν ἀρχή; Οὐ γὰρ ἀξιώσουσιν ἡμᾶς πιστεῖν δέχεσθαι τούτων τὰ προβλήματα, ἀλλὰ μὴδὲ σοφιστικῶς ἀποκρινέσθωσαν ἄλλην ἀντ' ἄλλης ποιούμενοι τὴν ἀπόκρισιν. Ἡμῶν γὰρ ἐρωτῶντων, πῶς δύο κατ' αὐτοὺς τοῦ ἑνὸς Πνεύματος ἀρχαὶ, μίαν ἐκεῖνοι δισχυρίζονται τῶν δύο εἶναι τὴν ἀρχήν. Ἡμεῖς δὲ οὐ περὶ τῶν δύο προσώπων ἐρωτῶμεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑνός· περὶ τούτου γὰρ πρὸς αὐτοὺς ποιούμεθα τὸν λόγον.

theogon-θεογόνοσ³⁹⁹. Și toate acestea le cunoaștem mai mult decât în mod apodictic (prin demonstrație), deoarece sunt exprimate evident în cuvintele cele de Dumnezeu insufflate.

Atunci când auzi că Fiul este obârșie din obârșie și „cel ce numește pe acesta obârșie din neam în neam” (Is. 41, 4-Septuaginta) și „împreună cu tine obârșie în ziua puterii tale” (Psalmi 109, 3), să înțelegi că se referă la obârșia creaturilor, așa cum de altfel foarte limpede vorbește despre acesta în Apocalipsă Sfântul Ioan, când îl numește obârșie a făpturilor lui Dumnezeu⁴⁰⁰, nu însă ca și când ar avea început, căci este Dumnezeu, ci ca și creator al acestora. Căci este părtaș al obârșiei Tatălui din care provin toate, care este și caracteristica stăpânirii a toate.

Cum ar putea cineva să numească pe Fiul ca obârșie a Duhului Sfânt cu înțelesul acesta, dacă nu îl numești pe Duhul rob și creat? Însă, deoarece Duhul este Dumnezeu, Fiul nu poate fi acestuia obârșie, decât dacă ar fi obârșie a dumnezeirii. Dacă Fiul este obârșia dumnezeirii Duhului, este imposibil faptul ca Fiul să fie părtaș împreună cu Tatăl la această obârșie, căci s-a teologhisit că numai Tatăl este dumnezeirea izvorătoare⁴⁰¹, ceea ce duce la concluzia că Fiul este obârșia unei dumnezeiri diferite și astfel desparte pe Duhul din dumnezeirea care izvorăște din Tatăl. Sau cumva noi cei care mărturisim în trei o singură dumnezeire vom vorbi de două dumnezeiri diferite într-unul singur?

Cum poate să fie cele două obârșii ale Duhului despre care vorbesc latinii o singură obârșie? Căci nu pot să ne ceară nouă să acceptăm cu credință aceste învățături pe care le propagă⁴⁰², nici nu trebuie să răspundem prin sofisme în loc de răspuns cu un alt răspuns⁴⁰³. Când noi întrebăm cum poate să fie conform lor două obârșii al unui singur Duh, aceștia susțin

Ὡς ἐπεὶ τῶν δύο μία ἡ ἀρχὴ καλῶς, πῶς τοῦ ἐνὸς δύο ἔσονται ἀρχαὶ καὶ πῶς αἱ δύο μία κατ' αὐτούς; Φασὶν οὖν, διότι ἡ μία ἐστὶν ἐκ τῆς ἐτέρας. Τί οὖν ὁ Σῆθ, ἐκ μιᾶς ἄρα γεγέννηται ἀρχῆς, ὅτι ἡ Εὐα ἦν ἐκ τοῦ Ἀδάμ, καὶ οὐ δύο εἰσὶ τούτου τοῦ ἐνὸς ἀρχαί, ὅτι ἡ μία ἐστὶν ἐκ τῆς ἐτέρας; Τί δὲ ἡ Εὐα, οὐ δευτέρα ἀρχὴ τῶν ἐξ αὐτῆς, ὅτι καὶ αὐτὴ τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἐξ Ἀδάμ; Καίτοι ἀμφοῖν τὸ γόνιμον αὐτοῖς, ἀλλὰ διάφορον καὶ ἐν διαφόροις ὑποστάσει· διόπερ οὐδὲ μία ἐστὶν αὐταὶ αἱ ἀρχαί, καθάπερ καὶ τὸν Νύσσης θεῖον πρόεδρον ἀνωτέρω προηνέγκαμεν εἰπόντα, καίτοι ἡ μία τούτων ἐστὶν ἐκ τῆς ἐτέρας.

Εἰ γοῦν ἐνταῦθα οὐ εἰ καὶ μὴ ἔν, ὅμως ἐστὶ τὸ γόνιμον ἀμφοῖν, οὐκ ἔνι τοῦ ἐνὸς μίαν εἶναι τὴν ἀρχήν, πῶς ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω τριάδος αἱ δύο κατ' αὐτούς τοῦ ἐνὸς ἀγίου Πνεύματος μία εἰσὶν ἀρχαί, ἐν ἧς μηδαμῶς ἐστὶ κατὰ τὸ θεογόνον κοινωνία; Μόνος γὰρ θεολόγηται θεότης θεογόνος ὁ Πατήρ.

Πάλιν ἡ Εὐα ἐκ μόνου οὔσα τοῦ Ἀδάμ, ἐκ μιᾶς ἐστὶν ἀρχῆς ὁ δὲ Ἀδάμ ἐκ γῆς ἐστὶν. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἡ Εὐα ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ Ἀδάμ; Ὁ γὰρ Ἀδάμ μόνος ἐκ τῆς γῆς. Ἡ τοίνυν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ μόνου λεγέτωσαν τὸ Πνεῦμα καὶ οὕτως αὐτὸ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς λεγέτωσαν, ἑαυτοῖς μὲν ἀκολούθως ἀλλ' οὐκ εὐσεβῶς, οὐ γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀφ' ἧς καὶ ὁ Υἱός, κἀντεῦθεν πάλιν δύο εἰσὶν ἐπὶ τῆς θεότητος ἀρχαὶ καὶ οὐκέτ' ἐστὶ μείζων ὁ Πατήρ τῷ αἰτίῳ τοῦ Υἱοῦ, ἐπίσης γὰρ καὶ αὐτὸς αἴτιος θεότητος, ἧς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αὐτὸ λέγοντες μίαν καὶ τῷ Πνεύματι ὡς καὶ τῷ Υἱῷ εὐσεβῶς διδόντες ἀρχήν.

că una este obârșia celor două. Noi nu punem întrebarea despre cele două persoane, ci numai despre una, căci despre aceasta am alcătuit acest cuvânt către ei.

Dar, întrucât una este obârșia celor două, așa cum se spune în mod corect, atunci cum vor fi două obârșii ale unuia singur și cum, conform lor, cele două sunt în definitiv una? Spun ei, deoarece una este din cealaltă⁴⁰⁴. Ce vor să spună de fapt? Set s-a născut dintr-o singură obârșie, pentru că Eva a fost luată din Adam, deci nu sunt două obârșii ale acestuia singur, căci una este din cealaltă? Nu este Eva a doua obârșie a celor ce au ieșit din ea, căci și aceasta a avut această obârșie din Adam? Și totuși zămislirea s-a datorat amândouă, însă într-un ipostas diferit și în ipostasuri diferite. De aceea, aceste două obârșii nu sunt una, așa cum l-am prezentat pe dumnezeiescul întâistătător al Nyssei spunând mai sus⁴⁰⁵, deși una din ele este din cealaltă.

Dacă aici unde zămislirea, deși nu este una, totuși este a amândouă, nu poate fi o singură obârșie a unuia singur, cum în Preaînalta Treime, conform lor, cele două obârșii ale unuia Duhul Sfânt sunt de fapt una, de vreme ce nu există nici o comunicare a însușirii theogoniei? Căci s-a teologhisit că numai Tatăl este Dumnezeirea theogonă.

Și iarăși Eva, fiind numai din Adam, este dintr-o singură obârșie. Dacă Adam este din pământ, nu înseamnă de aici că Eva este din Adam și din pământ. Căci numai Adam este din pământ. Prin urmare, aceștia vor putea spune fie că Duhul purcede numai din Fiul și astfel vor afirma că purcede dintr-o singură obârșie, urmând bineînțelese părerile lor și nu dreapta credință, căci nu poate să fie din obârșia din care este și Fiul (aceasta ar însemna iarăși două obârșii în ființa dumnezeiască și în nici un caz nu ar mai fi Tatăl mai mare decât Fiul prin

Μέχρι γὰρ ἂν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἐξ ἀμφοτέρων λέγωσιν, ἀλλ' οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἔστι μίαν εἶναι τῆς θεότητος τοῦ ἐνὸς πνεύματος ἀρχήν.

Συνάπτων γὰρ τις ἐπὶ τῶν τοιούτων, εἰ καὶ μίαν φαίη τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὁμωνύμως, ὥστ' οὐ μία. Εἰ δὲ διαιρῶν κατὰ μίαν ὁρᾶ τὰς ὑποστάσεις, τῆς μιᾶς ἐξ ἀνάγκης δύο φανερώς γίνονται ἀρχαί. Ἐμοὶ δ' ἔπεισι θαυμάζειν καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀνοίας τῶν τὰς δύο ταύτας, ἃς φασιν ἀρχάς, μίαν λεγόντων τε καὶ οἰομένων· εἰ μὲν γὰρ κοινωνεῖ τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ θεογόνον ὁ Υἱὸς προβαλλόμενος τὸ Πνεῦμα καὶ ἐν αὐτοῖς τὸ θεογόνον καὶ ἢ ἐκ τούτων αὕτη πρόοδος, τῆς φύσεως ἄρα τοῦτο καὶ οὐ δύο εἰσὶν ἀρχαί, οὐδ' αἱ δύο μία, ἀλλὰ ἀπλῶς μία καὶ ἀπεξένωται τῆς θείας φύσεως αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, μὴ καὶ αὐτὸ κατὰ θεογόνον κοινωνοῦν. Εἰ δὲ μὴ κοινωνεῖ ὁ Υἱὸς κατὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ, μηδὲ ἐν αὐτοῖς τοῦτο τὸ προβάλλειν, καθ' ὑπόστασιν τῷ Υἱῷ ἢ πρόοδος τοῦ Πνεύματος· διάφορος ἄρα αὕτη τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Πνεύματος προόδου· τὰ γὰρ ὑποστατικὰ διάφορα.

(15.) Πῶς οὖν μία αἱ διάφοροι ἀρχαί, καὶ μὴν τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ Περὶ θείων ὀνομάτων λόγου λέγοντος, «ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα καὶ τῷ θεαρχικῷ Πνεύματι κοινῶς καὶ ἠνωμένως ἀνατίθεται», καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Εὐνομιανοὺς Ἀντιρρητικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις γράφοντος, «πάντα τὰ κοινὰ Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ κοινὰ εἶναι καὶ τῷ Πνεύματι»; Εἰ μὲν κοινόν ἐστι Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ τὸ ἐκπορεύειν, κοινὸν ἔσται τοῦτο καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ τετρας

ἰνσῆσις de a fi cauzator⁴⁰⁶, căci ar deveni și Fiul cauzator), fie că Duhul purcede numai de Tatăl, afirmând în consecință drept credincios că există o singură obârșie atât pentru Fiul, cât și pentru Duhul. Câtă vreme spun că Duhul purcede din Fiul sau din amândoi și nu numai din Tatăl, nu poate exista o singură obârșie a dumnezeirii Duhului Sfânt.

Căci dacă unește (are ca punct de plecare unitatea persoanelor-n.trad.) în astfel de situații, chiar dacă spune că există numai o obârșie, o spune numai ca să se asemene cu noi în numiri, însă fără să fie una. Dacă însă îi desparte (are ca punct de plecare diversitatea-n.trad.), vede ipostasurile despărțite și atunci în mod clar două ipostasuri devin automat obârșii ale unuia. Îmi vine să mă minunez de nebunia excesivă a celor ce zic și cred în două obârșii ca într-una singură. Căci, dacă Fiul este părtaș Tatălui la theogonie, purcezând pe Duhul, atunci una este în aceștia însușirea theogoniei și însăși ieșirea lor, iar aceasta este a ființei și deci nu sunt două obârșii, nici două una, ci pur și simplu se înstrăinează de ființa dumnezeiască însuși Duhul, pentru că nu este părtaș și acesta la theogonie. Dacă Fiul nu este părtaș prin aceasta Tatălui și nici nu este una între ei însușirea de a purcede, atunci ieșirea Duhului din Fiul este o însușire ipostatică. Deci, aceasta este diferită de ieșirea Duhului din Tatăl, de vreme ce însușirile ipostatice diferă între persoanele Treimii⁴⁰⁷.

15. Cum să fie una obârșiile diferite, când bineînțelele marele Dionisie în capitolul II din *Despre numirile dumnezeiești* spune: „toate câte sunt ale Tatălui și ale Fiului, acestea trebuie să fie atribuite și Duhului dumnezeiesc în mod comun și unitar”⁴⁰⁸ sau când Vasile cel mare în *Cuvintele împotriva eunomiienilor* scrie: „toate cele ce sunt comune Tatălui și Fiului, sunt comune și Duhului”⁴⁰⁹? Dacă însușirea

ἔσται ἡ τριάς· καὶ τὸ Πνεῦμα γὰρ ἐκπορεύσει Πνεῦμα ἕτερον. Εἰ δὲ μὴ κοινόν ἐστι κατὰ Λατίνους τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ ἐκπορεύειν, ὡς τοῦ μὲν Πατρὸς ἐμέσως κατ' αὐτοῦς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἀμέσως ἐκπορεύοντος τὸ Πνεῦμα, οὕτω γὰρ καὶ ὑποστατικῶς ἔχει τὸν Υἱὸν τὸ προβλητικόν φασιν, οὐκοῦν κατ' αὐτοῦς καὶ τὸ δημιουργεῖν καὶ ἀγιάζειν καὶ ἀπλῶς ἅπαντα τὰ φυσικὰ οὐ κοινὰ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ὁ μὲν Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει τε καὶ ἀγιάζει καὶ διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ δημιουργεῖ καὶ ἀγιάζει, ὁ δὲ Υἱὸς οὐ δι' Υἱοῦ. Τοιγαροῦν κατ' αὐτοῦς ὑποστατικῶς ἔχει τὸ δημιουργεῖν καὶ ἀγιάζειν ὁ Υἱός· ἀμέσως γὰρ καὶ οὐχ ὡς ὁ Πατὴρ ἐμέσως καὶ οὕτω κατ' αὐτοῦς τὰ φυσικὰ τῶν ὑποστατικῶν διενήνοχεν οὐδέν· οὐκοῦν καὶ ἡ φύσις τῆς ὑποστάσεως, ὡς ἢ μὴ τρισυπόστατον ἢ τριφυᾶ κατ' αὐτοῦς εἶναι τὸν θεόν.

Εἰ δ' ἄρα φαῖεν διὰ τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν δημιουργεῖν καὶ ἀγιάζειν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ σύνηθες τοῖς θεολόγοις διὰ τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν ἢ τὸν Πατέρα δημιουργόν εἶναι λέγειν τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Ἐπειτα πρὸς τῷ μὴδ' οὕτω τὸ ἀνωτέρω δεδειγμένον ἄτοπον αὐτοῦς ἐκφεύγειν, οὐ γὰρ δι' Υἱοῦ πάλιν ὁ Υἱὸς ἀναφαίνεται δημιουργὸς καθάπερ ὁ Πατὴρ, συμβήσεται τούτοις μὴδὲ κοινὸν εἶναι λέγειν καὶ τῷ Πνεύματι τὸ δημιουργεῖν καὶ ἀγιάζειν, ὡς μὴ δι' ἑτέρου, μὴδὲ ὡς ὁ Πατὴρ ἢ καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ταῦτα ἐνεργοῦντος. Κατ' αὐτοῦς οὖν ὑποστατικῶς ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ δημιουργεῖν καὶ ἀγιάζειν, ὡς οὐκ ἐμέσως καθάπερ ὁ Πατὴρ κτίζον τε καὶ ἀγιάζον. Ἐντεῦθεν δὴ πάλιν κατ' αὐτοῦς, ταῦτά τε εἶναι καὶ ἀδιάφορα δείκνυται τοῖς ὑποστατικοῖς τὰ φυσικὰ. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ φύσις ταῖς ὑποστάσεσι ταῦτόν τε καὶ ἀδιάφορον. Ἄρ' οὐ σαφῶς τῆς ἀνωτάτω τριάδος

purcederii este comună Tatălui și Fiului, atunci este comună și Duhului și treimea devine pătrime, deoarece Duhul va purcede și el alt duh. Căci, după latini, dacă purcederea nu este comună Tatălui și Fiului, prin care, după ei, Duhul purcede indirect din Tatăl și direct din Fiul – căci spun ei astfel are ipostatic însușirea purcederii Fiul – prin urmare după ei nici însușirea creației și a sfințirii și pur și simplu toate cele ale firii nu ar mai fi comune Tatălui și Fiului, deoarece Tatăl prin Fiul creează și sfințește, iar Fiul nu poate crea prin Fiul. Prin urmare, după ei, Fiul are însușirea de a crea și de a sfinți în mod ipostatic direct și nu ca Tatăl care o are indirect. Astfel, cele ale ființei nu diferă cu nimic de însușirile ipostatice și prin urmare și ființa nu diferă cu nimic față de ipostas, ca și cum Dumnezeu n-ar fi după aceștia trisipostatic sau o ființă în trei⁴¹⁰.

Dacă totuși ar spune că Fiul creează și sfințește prin Duhul, am spune că în primul rând nu este obișnuit printre teologi (adică printre Sfinții Părinți–n.trad.) să se spună că Fiul sau Tatăl este creatorul fapturilor prin Duhul Sfânt, ci întru Duhul Sfânt⁴¹¹. În al doilea rând, ca să nu se justifice aceștia nici prin învățătura necuviincioasă pe care am spus-o mai sus, pentru că Fiul nu se arată creator prin Fiul, precum se arată Tatăl, vor trebui să spună că însușirea de a crea și cea de a sfinți nu este comună și Duhului, de vreme ce nu o poate exercita prin altul, precum Tatăl și Fiul. După părerea lor, Duhul are însușirea de a crea și de a sfinți în mod ipostatic, de vreme ce nu creează și sfințește prin intermediul celuilalt, precum Tatăl. Tot după părerea lor, de aici se vede că cele ipostatice nu diferă de cele ale ființei. Dacă e așa, atunci nici ființa nu diferă de ipostasuri, ci sunt identice. Oare nu au căzut în mod clar de la Treimea cea preainaltă și de la unitatea credinței și de la împărtășirea Duhului Sfânt cei care spun și cugetă acestea?⁴¹²

ἐκπεπτώκασι καὶ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ ταῦθ' οὕτω λέγοντές τε καὶ φρο-νοῦντες;

Ἄλλὰ γὰρ ἐπανέλθωμεν ὅθεν ἐξέβημεν. Τίς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν ὑπαρξιν ἔχειν ἐξ ἀμφοτέρων Υἱοῦ τε καὶ Πατρὸς ἀκούων ἢ λέγων ἢ πιστεύων καὶ παρὰ μὲν τοῦ Υἱοῦ ἀμέσως, παρὰ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐμμέσως καὶ τὰ παρ' αὐτῶν θρυλλούμενά τε καὶ περιαδόμενα προσεχῆ τε καὶ ἐφεξῆς καὶ πόρρω, τίς ταῦτ' ἀκούων καὶ πιστεύων οὐ δύο δοξάσει τοῦ ἐνὸς Πνεύματος ἀρχάς; Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ συναίτιος, εἰ μὴ μάτην λέγεται καὶ ἐξ αὐτοῦ; Πῶς δὲ οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα εἴη κτίσμα; Ἐπὶ γὰρ τῶν κτισμάτων τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς συναίτιος.

(16.) Καὶ μὴν ἐπὶ τῆς κτίσεως, ἐφ' ἧς φανερῶς αἰτιός ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τῷ Πατρὶ συναίτιος, ὡς ἐκ Πατρὸς δι' αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι λαβούσης, ἀσεβὲς παντάπασιν εἰπεῖν ὅτι τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν καὶ ὅτι τὸ δημιουργικὸν ἰδιότης ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὸ ἐκπορευτῶς ὑπάρχον Πνεῦμα ἅγιον ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ εἶναι εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν ὅλως εὐσεβοῦς εἰπεῖν, ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν καὶ ὡς ἡ ἐκπορευτικὴ ἰδιότης τῷ Πατρὶ μόνῳ πρόσεστιν.

Ἐπεὶ δὲ οἱ ταῦτα λέγοντες Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ καὶ Γρηγόριος ὁ Νυσσαέων φανότατος φωστὴρ καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην οἱ συναίτιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγοντες ἐπὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν αὐτῷ διδόντες, τοσοῦτον ἀπέχουσι τῆς εὐσεβείας, ὅσον ἀντέχονται ταύτης οἱ προαπηριθμημένοι τῶν ἁγίων καὶ οἱ τούτοις συνωδὰ θεολογοῦντες.

(17.) Καὶ τοῦτο δὲ συνορᾶν τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὡς

Dar să revenim acolo de unde am plecat. Cine oare, auzind sau spunând sau crezând că Duhul Sfânt își are existența din cei doi, din Fiul în mod direct din Tatăl în mod indirect, și în fine toată poliloghia lor cea recentă, de după și cea de dinainte, nu va fi de părere că sunt două obârșii ale unuia Duhul Sfânt? Cum n-ar mai fi Fiul împreună-cauzator, dacă nu se spune și din acesta? Nu ar fi în cazul acesta Duhul creatură? Căci în cele create Fiul este împreună-cauzator cu Tatăl.

16. Bineînțeles, referitor la creație, al cărei cauzator este și Fiul și împreună-cauzator cu Tatăl, ca una ce a primit existența din Tatăl prin Fiul și din Fiul, este totalmente lipsit de credință să se afirme că nu spunem că creația este din Fiul și că însușirea creației este numai a ipostasului Tatălui. Prin urmare, dacă am spune că cel ce există prin purcedere, Duhul Sfânt, ar avea existența din Tatăl prin Fiul și din Fiul, nu ar mai fi drept-credincios să afirmăm că nu spunem că Duhul este din Fiul și că însușirea purcederii este numai a Tatălui.

Întrucât cei care spun acestea sunt David⁴¹³, strămoșul Domnului, Sfântul Grigore de Nyssa⁴¹⁴, luminătorul cel prealuminos, și Damaschin⁴¹⁵, purtătorul de Dumnezeu, în mod inevitabil cei care spun că Fiul este împreună-cauzator cu Tatăl al Preasfântului Duh și care atribuie existența Acestuia Tatălui prin Fiul și din Fiul se îndepărtează de dreapta-credință atât de mult, pe cât sfinții de mai sus și cei care împreună-teologhisesc cu dânșii o țin pe aceasta cu putere.

17. Este foarte necesar să vedem un lucru foarte important, anume că așa cum noi, având geneza din Tatăl prin

καθάπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ τὴν γένεσιν ἔχοντες ἡμεῖς, Πατέρα καὶ ποιητὴν ὁμοῦ τε καὶ χωρὶς ἑκάτερον ἐπικαλούμεθα καὶ ἀνομολογοῦμεν, οὕτω καὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὁμοῦ τε καὶ χωρὶς ἑκάτερος Πατὴρ ἂν ἐλέγετο καὶ προβολεύς, εἶπερ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα εἶχεν. Ἄλλὰ τὰ τοιαῦτα πάντα πολυειδῶς συγγέοντα τὰς θείας ὑποστάσεις παρίστησι σαφῶς, ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(18.) Καὶ μὲν δὴ, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ», κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, «ἄνευ τῆς αἰτίας». Ποίας αἰτίας; Τῆς τῶν κτισμάτων; Ἄπαγε τούτων γὰρ ἀρχὴ καὶ αἴτιος καὶ ὁ Υἱός. Τοιγαροῦν ἄνευ τῆς αἰτίας καὶ ἀρχῆς τῆς ἐν τῇ τριάδι νοουμένης θεότητος πάντα οὖν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἄνευ τοῦ ἀρχὴ καὶ αἴτιος εἶναι καὶ αὐτὸς τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος. Ἐκ μόνου ἄρα τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ ὁ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς γεννᾶται, καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως τοῦ Πατρὸς ἔχεται καθ' ὑπαρξιν, καθὰ καὶ ὁ Υἱός, εἰ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ Πατρὸς εἶναι Πνεῦμα ἔσχεν, ὡς τοῦ ἐκπορεύοντος ὄντος καὶ Πατρός.

(19.) Ἐπεὶ δὲ καὶ δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστὶ κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, «καὶ διὰ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα», καὶ ἡμεῖς τὸ νῦν εἶναι τῶν ἄλλων ἀφέμενοι διὰ τὸ μῆκος τρεῖς παραστήσομεν σοι μάρτυρας, σαφῶς ἀπαγορεύοντάς σου τὴν προσθήκην. Καὶ δὴ παρίτω πρῶτος ὁ καὶ τῷ χρόνῳ πρότερος Βασιλεῖος ὁ μέγας ἐν γὰρ τοῖς Κατ' Εὐνομίου κεφαλαίοις, «γεννᾶ, φησὶν, ὁ Θεὸς οὐχ' ὡς ἄνθρωπος, γεννᾶ δὲ ἀληθῶς καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἐκφαίνει λόγον οὐκ ἀνθρώπινον, ἐκφαίνει δὲ λόγον ἀληθῆ ἐξ αὐτοῦ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ

Fiul sau din Fiul, chemăm și mărturisim pe fiecare împreună și separat tată și creator, tot așa împreună și separat și s-ar spune tată și purceзатор ai Duhului Sfânt, dacă într-adevăr Duhul ar fi avut existența din Tatăl prin Fiul și din Fiul. Însă, toate acestea care confundă în multe feluri ipostasurile dumnezeiești, arată clar că Duhul Sfânt nu își are existența și din Fiul.

18. După sfântul Grigore Teologul „toate câte are Tatăl sunt și ale Fiului, în afara cauzei”⁴¹⁶. A cui cauză? A făpturilor? Departe de noi aceasta, căci obârșie și cauză a lor este și Fiul. Prin urmare, înseamnă fără cauză și obârșie, pe care o cugetăm în dumnezeirea cea în Treime. Deci, Fiul le are toate ale Tatălui, fără să fie El Însuși obârșia și cauzatorul dumnezeirii Duhului. Deci, Duhul Sfânt purcede numai din Tatăl, așa precum Fiul se naște numai din Tatăl și depinde în mod imediat și direct de Tatăl, precum și Fiul, deși prin Fiul a dobândit puterea să fie Duhul Tatălui, de vreme ce cel ce purcede este și Tată⁴¹⁷.

19. Întrucât după cuvântul Domnului mărturia a doi oameni este adevărată, „și prin doi sau trei martori să se statornicească tot ceea ce se spune (Matei 18, 16)”, îți prezentăm și noi acum trei martori care îți interzic adaosul, renunțând la explicația altora din cauza lungimii cuvântului. Și atunci să vină primul cel care este primul și cronologic, Sfântul Vasile cel Mare. Căci spune în *Capetele împotriva lui Eunomie*: „Dumnezeu nu naște precum omul, naște cu adevărat și cel ce se naște din El scoate un cuvânt nu omenesc, ci unul adevărat din El; scoate Duh prin gura Lui, nu ca cel omenesc, deoarece trupește nu există gură; din El este Duhul și nu din altul”⁴¹⁸. Vezi că nu din altul, ci numai din cel care îl naște pe Fiul?

στόματος, οὐχ οἶον τὸ ἀνθρώπινον, ἐπεὶ μὴδὲ στόμα Θεοῦ σωματικῶς ἔξ αὐτοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα καὶ οὐχ ἐτέρωθεν». Ὅρας ὅτι οὐχ ἐτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ καὶ τὸν Υἱὸν γεννῶντος: Ὡστε οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ καὶ λόγος ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐ στόμα τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα τῷ μεγάλῳ τεθεολόγηται.

Ὅς ἀλλαχοῦ δεικνὺς καὶ τὸν λόγον τοῦτον ἐκ τοῦ αὐτοῦ προϊόντα στόματος, «εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα μὴ πιστεύεις, φησὶν, ἐκ στόματος Θεοῦ προεληλυθέναι, οὐδ' ἂν τὸν λόγον πιστεύσεις». Ὅρας σαφῶς ὅτι λόγος ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐ στόμα τοῦ Πατρὸς ἔξ οὗ στόματος κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον πρόεισι καθ' ὑπαρξιν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ καὶ ἀδελφὰ φρονῶν Γρηγόριος ἐν τῷ Περὶ θεογνωσίας λόγῳ, «Πνεῦμα δέ, φησί, τὸ τῆς πατρικῆς ἐκπορευόμενον ὑποστάσεως. Τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ Πνεῦμα στόματος ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν λόγον στόματος ὁ Δαβὶδ εἶρηκεν, ἵνα τὴν ἐκπορευτικὴν ἰδιότητα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσοῦσαν πιστώσῃται». Μετ' αὐτὸν τὸν ἀψευδῆ τῆς ἀληθείας μάρτυρα, ὁ ζῶν φωστῆρ γεγωνῶς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, συμμαρτυρήσων παρελθέτω φησὶ γὰρ ἐν τῷ Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος «αἱ προσκυνηταὶ τρεῖς ὑποστάσεις γινώσκονται καὶ πιστεύονται ἐν Πατρὶ ἀνάρχῳ καὶ ἐν Υἱῷ μονογενεῖ καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐ γεννητῶς καθάπερ ὁ Υἱός, ἀλλ' ἐκπορευομένῳ καθάπερ εἴρηται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὡς ἀπὸ στόματος, πεφηνότι δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ λαλήσαντι ἐν τοῖς ἁγίοις πᾶσι προφήταις τε καὶ ἀποστόλοις». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν «οὐχ ὥσπερ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτῶς ἅπαγε τῆς βλασφημίας καὶ πολυθείας· εἷς γὰρ παρ' ἡμῖν ἀμφοῖν τοῖν προσώποιν αἴτιος καὶ

Deci, Duhul nu purcede din Fiul, deoarece Fiul s-a teologhisit aici ca fiind Cuvântul, nu gură a Tatălui. În alt loc, același Părinte, arătând pe Cuvântul acesta ca unul ce iese din aceeași gură, zice: „căci, dacă nu crezi că Duhul a ieșit din gura lui Dumnezeu, nu vei crede nici în Cuvântul”⁴¹⁹. Vezi acum clar că Fiul este Cuvântul și nu gura Tatălui, din care, după Sfântul Vasile cel Mare își ia existența și Duhul Sfânt?

Tot în același fel, fratele lui Grigore, cel care cugetă ca și el, în lucrarea sa *Despre cunoașterea lui Dumnezeu*, spune că „Duhul purcede din ipostasul Tatălui. De aceea, David a vorbit despre Duhul gurii, nu și despre cuvântul gurii, ca în acest mod să ne încredințeze că însușirea purcederii este numai în Tatăl”⁴²⁰.

După acest martor nemincinos al adevărului, să vină să mărturisească împreună Chiril, cel ce s-a făcut luminător viu al Alexandriei. Căci în lucrarea sa *Despre Sfânta Treime* spune: „cele trei Ipostasuri slăvite sunt cunoscute și se crede în Tatăl fără de obârșie și în Fiul cel Unul Născut și în Duhul cel ce purcede de la Tatăl; nu prin naștere precum Fiul, ci prin purcedere, așa cum s-a spus, numai din Tatăl ca din gura Lui și care s-a arătat prin Fiul și a vorbit prin prooroci și apostoli”⁴²¹. Iarăși în alt loc spune: „Duhul Sfânt nu este din Fiul prin purcedere, așa cum Fiul este din Tatăl prin naștere; departe de noi această blasfemie și credință politeistă! Căci pentru noi, unul este cauzatorul și legătura (σύνδεσμος) pentru cele două persoane, Tatăl”⁴²².

Oare există cineva care să nu ia în considerare această combatere evidentă a relei tale credințe? Dintre oameni nu cred. Însă, acest pe Duh Sfânt ne-a dat nouă înțelepțitul Ioan din Damasc, care zice: „putem să spunem Duhul Fiului, nu însă că este din Fiul. Mărturisim că s-a arătat și s-a dat nouă

σύνδεσμος, ὁ Πατήρ». Ἐρ' ἔστι τρανότερον ἔλεγχον τῆς σῆς δυσσεβείας παρελθεῖν; Ἀνθρώπῳ μὲν οὐκ ἂν ἔδοξεν. Ἄλλὰ καὶ τοῦθ' ἡμῖν τὸ Πνεῦμα δέδωκε τὸν ἐκ Δαμασκοῦ σοφίσαν Ἰωάννην· «τὸ Πνεῦμα γάρ, φησὶν οὗτος, τοῦ Υἱοῦ μὲν λέγομεν, ἐκ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν δι' Υἱοῦ δὲ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν». Ἀφεὶς δὴ σοι τοὺς ἄλλους συνείρειν ἐφεξῆς ὅτι πλείστους ὄντας καὶ σχεδὸν ὅσοι τῶν πατέρων οὐδὲν ἤττον ἢ ζῶντες ἐν τοῖς καθ' ἑαυτοὺς συγγράμμασι λαλοῦσιν, ἐκ τῶν λόγων σου κρινῶ σε· πάντως δὲ καὶ ὁ Θεός. Σοῦ γὰρ αὐτοῦ λέγοντος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ «μόνων» οὐ προστιθεμένου, ἄρ' οὐδ' ἐκ τούτων μόνων τὸ Πνεῦμα ἐννοεῖς, οὐδὲ συνυπακούεις τὸ μόνων, κἂν μὴ συνεκφωνῆς; Ἄλλὰ ζητήσομεν κατὰ τὴν σὴν, ἴν' οὕτως εἶπω, φιλοπολυεκπόρευτον διάνοιαν, καὶ ἔξ ἄλλου του ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα διὰ τὴν σὴν περὶ τοῦ μόνου ἄγνοιαν.

(20.) Οὐ μὴν, ἀλλ' ἵνα πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν σοι συσκευάσω τῆς ὡς ἀληθῶς πληγῆς τὸ ἴαμα καὶ τῶν δυσσεβῶν ἐκσπάσω καὶ δογμάτων καὶ ῥημάτων, εἰπέ μοι, ὦ βέλτιστε, εἴ τις ἔροιτό σε περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐπειδήπερ γέγραπται ὅτι, «εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός», καὶ ὅτι «πιστεύω εἰς ἓνα Υἱὸν τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθέντα», καὶ τ' ἄλλ' ὅσα σοι ἄνωτέρω ἀπηρίθμηται, οἷς οὐ πρόσκειται τὸ «μόνου», ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσθεῖς φαίης ἂν γεγενῆσθαι τὸν υἱόν, τοῦτ' αὐτὸ προφασίζομενος ὅτι μὴ πρόσκειται τὸ «μόνου»; Ἄπαγε δήπου, φαίης ἂν. Καὶ αὐτῆς ἐκπέσοι τῆς ἄνωθεν ἀναγεννήσεως ὁ τοῦτο προστιθεὶς καὶ μὴ ἐκ μόνου δοξάζων γεγενῆσθαι τοῦ Πατρὸς τὸν λόγον· οὐδαμοῦ γὰρ γεννήτωρ εἴρηται τὸ

prin Fiul⁴²³.

Lăsându-te pe tine să aduni în continuare pe ceilalți, deoarece sunt mulți Părinții care vorbesc ca și cum ar fi vii în scrierile lor⁴²⁴, te voi judeca din cuvintele tale și negreșit te va judeca și Dumnezeu. Când tu spui că Duhul purcede și de la Tatăl și de la Fiul și nu adaogi pe „numai de la ei”, oare nici în cazul acesta nu înțelegi că purcede „numai de la ei”, nici nu subînțelegi aceasta, chiar și dacă nu o pronunți? Însă, urmând felul tău de gândire, o să-ți cerem, ca, conform gândirii tale „iubitoare de purcedere”, ca să spun așa, să purceadă Duhul și din altă persoană, de vreme ce tu ignori pe „numai”.

20. Negreșit că nu gândim așa, însă iarăși ca să-ți prepar un medicament pentru vindecarea răniilor tale reale din înșiși cuvintele tale și să te „trag” din învățăturile și cuvintele greșite, spune-mi, preabunule, dacă ți-aș spune despre Fiul că s-a scris „am văzut slava Lui, slavă ca Unuia născut din Tatăl (Ioan 1, 14)” și „cred într-unul Fiul care s-a născut din Tatăl mai înainte de toți vecii și celelalte pe care le-am enumerat mai sus, texte în care nu este adăugat „numai”, vei spune adăugând că Fiul s-a născut din Tatăl și din Duhul Sfânt, răspunzând aceasta, deoarece nu a fost adăugat „numai”? Cu siguranță ai spune, departe de mine aceasta. Însă, cel ce adaugă aceasta și nu crede că Fiul s-a născut numai din Tatăl, va cădea de la adevărata învățătură despre nașterea cea de sus. Căci vei spune în mod corect împreună cu noi că nicăieri nu s-a spus că Duhul este cel care naște, nici nu are ceva comun cu Tatăl, care să nu fie comun și Fiului, nici că unul provine din doime, nici nu se mișcă anagogic către doime.

Πνεῦμα σὺν ἡμῖν καλῶς ἔρεις. Οὐδὲ κοινὸν ἔχει τι Πατρί, ὃ μὴ ἔστι κοινὸν καὶ τῷ Υἱῷ· οὐδ' ἐκ τῆς δυάδος προάγεται τὸ ἓν, οὐδ' εἰς τὴν δυάδα ἀναφέρεται· οὐδ' ἡ μονὰς εἰς μονάδα κινηθεῖσα καὶ εἰς ἑτέραν αὐθις μονάδα ἢ δυάς, «ἀλλ' ἡ μονὰς θεοπρεπῶς εἰς δυάδα κινηθεῖσα, μέχρι τριάδος ἔστη». Καὶ «εἰς ἡμῖν Θεός· οὐ μόνον ὅτι μία θεότης, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἓν ἀμφοτέρω τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Καὶ μία πηγαία θεότης ὁ Πατὴρ καὶ μόνος αἴτιος καὶ μόνος πηγὴ θεότητος». Οὐκοῦν καὶ ταῦτ' ἔστιν αὐτοῦ τὰ ἰδιάζοντα τῶν γνωρισμάτων· μόνος γάρ· οὐδεμίαν ἄρα τὴν κοινωνίαν ἔξει πρὸς ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ καὶ «τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα», Διονύσιος αὐθις ἂν εἶπεν ὁ οὐρανόφρων.

Ἄλλ' εὐγέ σοι τῆς ἐν τούτοις πρὸς τε τοὺς θεοσόφους τῶν πατέρων καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐκείνων σοφισθέντας ἀπαράλλακτου συμφωνίας. Ἐάλως δ' ὅμως, τὸ τοῦ λόγου, τοῖς σαυτοῦ πτεροῖς καὶ λυσιτελῶς ὄντως ἐπατάχθης τῷ τοῦ ὀρθοῦ προπολεμοῦντι λόγῳ· τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἦκον, οὐ μόνον ἐπατάχθης, ἀλλὰ καὶ ἰάθης κατὰ τὸ εἰρημένον ὡς ὑπὸ Θεοῦ, «πατάξω καὶ ἰάσομαι».

Ἄ γὰρ ἂν εἶπες μεθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς ἀληθείας πρὸς τοὺς ἐκ Πατρὸς τε καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος λέγοντας γεγεννησθαι τὸν υἱόν, ἄλλας τε προφάσεις προφασίζομένους ἐν ἁμαρτίαις, μᾶλλον δὲ δυσσεβείαις, καὶ ὅτι μὴ προστέθεται τῷ γεγεννησθαι ἐκ πατρὸς τὸ ἴκον, ταῦτα καὶ αὐτὸς ἀρτίως ἀφ' ἡμῶν τε καὶ τῆς ἀληθείας ἄκουε, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγων ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐτέρωθεν τε τοῦτο πειρώμενος πιστοῦσθαι καὶ τοῦ μὴ προσκεῖσθαι τῷ ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ ἴκον· καὶ αὐτῆς γὰρ ἐκπεσεῖται τῆς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος υἰοθεσίας ὃ καὶ

Și mai mult unimea-monada nu se mișcă numai în unime și doimea spre altă monadă, „ci unimea mișcându-se dumnezeiește spre doime, s-a statornicit în Treime”⁴²⁵. Și „Unul este Dumnezeu nostru, nu numai că una este dumnezeirea, ci și că celelalte persoane care sunt din El se mișcă anagogic către Unul”⁴²⁶. Și una este dumnezeirea izvorătoare, Tatăl, care este singurul cauzator și singurul izvor al dumnezeirii⁴²⁷. Prin urmare, acestea sunt însușirile Lui specifice, deoarece este singurul care le are. Deci, Duhul Sfânt nu are nici o părtășie la acestea⁴²⁸, căci spune iarăși Dionisie cugetătorul de cele cerești „cele ale teogoniei celei mai presus de ființă nu se transmit între ele”⁴²⁹.

Atunci bravo ție pentru concordanța totală cu Părinții cei care au avut înțelepciunea lui Dumnezeu și cu noi, care suntem înțelepțiți din învățătura lor. Așa cum spune o zicală, te-ai prins în propriile tale aripi și ai fost rănit cu adevărat spre folos prin cuvântul cel corect. Căci dacă ai ajuns la acesta, nu numai că ai fost pus în rânduială, dar te-ai și vindecat după cele spuse ca și de Dumnezeu „voi răni și voi vindeca (Deut. 32, 39)”.

Căci, dacă ai fi spus acestea împreună cu noi și cu adevărul către cei ce spun că Fiul s-a născut din Tatăl și din Duhul, tăgăduind și alte răspunsuri pentru păcate, mai bine zis, pentru greșeli de credință, și că nu trebuie adăugat la „s-a născut” pe „numai din Tatăl”, atunci pe acestea auzi-le tu însuși de la noi și de la adevăr, tu care spui că Duhul purcede de la Tatăl și de la Fiul. Ai grijă să te încredințezi că nu s-a adăugat la „din Tatăl” „numai”, pentru că cel ce spune că Duhul purcede și de la Fiul, va cădea din însăși înfierea care se face prin Duhul Sfânt⁴³⁰.

ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγων.

(21.) Ποῦ γὰρ τῶν θεοπνεύστων λογίων προβολέα τὸν Υἱὸν εὔροι τις ἂν ὠνομασμένον, καίτοι Γρηγορίῳ τῷ μεγάλῳ θεολόγῳ τῶντου Υἱοῦ προσηγοριῶν πασῶν καὶ πολλάκις ἀπρηριθμημένων, καὶ οὐκ ἀπρηριθμημένων μόνον ἀλλὰ καὶ τεθεωρημένων; Ὅς καὶ τὸ ἴδιον ἐξηγούμενος, «οὐχ ὅτι, φησί, μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ μονοτρόπως» ὁ ἀλλαχοῦ μόνως εἶπε καὶ ἰδιοτρόπως, τοῦτ' αὐθις ἐξηγούμενος. Τὸ δὲ ἴδιον ὡς εἶς τὸ δ' ἐκ μόνου ὡς ἐν παρθενία γεννήσαντος, ταῦτο δ' εἰπεῖν ὡς οὐκ ἀπὸ συζυγίας. Τὸ δὲ ἴδιον τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ ὅτι μόνος Υἱός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ Πατὴρ οὐδὲ προβολεύς; Εἰ δὲ καὶ ὁ Πατὴρ, Πατὴρ μόνον λέγεται, εἰκότως - καὶ γὰρ ἐκ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα - καὶ Πατρὸς λέγεται Πνεῦμα καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τοῦ Πνεύματος λέγοιτ' ἂν ὡς αἴτιος Πατέρα γὰρ τῶν φώτων τοῦτον εἶπεν ὁ μέγας Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος, τουτέστιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὡς καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἐξηγούμενος λέγει. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ὡσπερ οὖν ἔχει, λέγοιτ' ἂν καὶ ὁ Υἱὸς Πατὴρ φωτός, τουτέστι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σὲ τὸ Πνεῦμα.

Εἰ γοῦν ταῦτ' ἦν ὀνομάσαι, οἷον Πατέρα φωτὸς ἢ προβολέα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πῶς ἂν οὐχὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ σχεδὸν πάντων ὀνομάτων ὁ μέγας ἐν θεολογία Γρηγόριος προῦθηκε, καίτοι τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμότιμον ἀγωνιζόμενος δεικνύει; Διὸ φησιν «εἰ μέγα τῷ Πατρὶ τὸ μηδαμόθεν ὠρμῆσθαι, οὐκ ἔλαττον τῷ Υἱῷ τὸ ἐκ τοιοῦτου Πατρὸς. Καὶ πρόσσεσι τῷ Υἱῷ τὸ τῆς γεννήσεως πρᾶγμα τοσοῦτον». Εἰ γοῦν προσῆν τὸ προβολέα εἶναι, πῶς οὐκ ἂν εἶπε πρᾶγμα τοσοῦτον, δι' ὃ καὶ μᾶλλον ἂν δεικνύειν ἔδοξεν ἴσον τῷ Πατρὶ; Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὐκοῦν οὐδὲ

21. În ce loc din cuvintele cele insuflăte de Dumnezeu va găsi cineva că Fiul este purcezátor, deși Grigore Teologul a enumerat de multe ori toate numirile Fiului, ba mai mult le-a și examinat? Explicând denumirea de „Unul-născut”, acesta zice: „nu numai că este „Unul singur” „numai din Unul singur” și „numai El” , dar este născut și printr-un mod unic” (μονογενής ... μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ μονοτρόπως)⁴³¹, iar în alt loc explicând a spus „într-un mod unic și special”⁴³². Cuvântul „singurul” este înțeles ca unul, „numai din” ca cel ce s-a născut prin feciorie, ceea ce e tot una cu a spune că nu s-a născut din căsătorie. Cuvântul „numai” ce altceva ar putea să fie decât că este numai Fiu, deci nu este Tată, nici purcezátor? Dacă Tatăl este numit numai Tată, este permis – căci spunem că Duhul este din Tatăl – ca să se spună Duhul Tatălui, dar și Tatăl Duhului ca și cauzator al lui, pentru că Sfântul Iacov, ruda Domnului, îl numește „Părinte al luminilor (Iac. 1, 17)”, ceea ce înseamnă părinte al Fiului și Duhului, așa cum explică și Sfântul Atanasie cel Mare⁴³³. Dacă lucrurile stau așa cum stau, am putea numi pe Fiul Părinte al luminilor, adică al Duhului Sfânt, dacă după tine Duhul este și din Acesta.

Dacă ar fi să numim pe Fiul cu aceste numiri, adică părintele luminilor sau purcezátorul Duhului Sfânt, de ce cel mare în teologie Grigore nu le-a prezentat printre aproape toate numirile, de vreme ce s-a luptat să arate că Fiul este de o cinste cu Tatăl⁴³⁴. De aceea zice: „dacă e lucru mare pentru Tatăl de a nu proveni⁴³⁵ de nicăieri, nu e lucru mai mic pentru Fiul de a proveni dintr-un astfel de Tată. Căci există în Fiul un astfel de lucru mare, nașterea”⁴³⁶. Dacă ar fi fost purcezátor, cum nu ar fi spus un lucru așa de important, prin care l-ar fi arătat mult mai

πρόσεστιν.

(22.) Ὁ γὰρ μέγας οὗτος θεολόγος οὐδ' ἀπλῶς οὕτω τὸ ἐκπορευόμενον ἴδιον τίθησι τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον προορῶν δήπου καὶ προανατρέπων σου τὴν δυσσεβῆ προσθήκην. Ἀνωτέρω γὰρ μικρὸν εἰπὼν, τὸν μὲν Πατέρα γεννήτορα καὶ προβολέα, τὸν δὲ Υἱὸν προβολέα μὲν οὐ, γέννημα δὲ μόνον, προιών, ἡμεῖς δέ, φησίν, «ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων ἰστάμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον». Οὐκ εἶπε τὸ ἐκπορευόμενον ἀπλῶς ἴδιον τοῦ Πνεύματος ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τις ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευέσθαι νομίση τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ μὲν γὰρ γεννητὸν συνεισάγει τῇ διανοίᾳ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν οὐχ οὕτω. Διὰ τοῦτο τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἴδιον τέθηκε τοῦ Πνεύματος «τοῦτο γάρ, φησὶ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας, γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος σημειονέχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι». Ἄλλ' ὁρᾷς, ὅπως παρ' ἡμῶν δικαίως ἀπελήλασθε τῆς κοινωνίας, οὐκ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων καὶ τῆς εὐσεβείας ἰστάμενοι;

Ἡ γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν Πατέρα προσερεῖς, ὡς καὶ ἀνωτέρω δέδεικται, ἵν' ἐκπορευόμενον εἴη σοι καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευέσθαι οὐκ ἂν ἴδιον εἴη σοι τοῦ πνεύματος, οὐδὲ τὸ ἐκπορεύειν ἴδιον εἶναι νομίσεις τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπ' ἐναντίας θεολογήσεις τοῦ τὸ θεολογεῖν ἐπωνυμίαν κτησαμένου καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ὄντως μοῖραν στήση καὶ παρ' ἡμῶν ἐκκήρυκτος γενήσῃ· τὰς γὰρ αὐτοῦ φωνὰς ἐκφαντορίας οὔσας ἴσμεν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλὰ γάρ, ὥσπερ τῆς νοτίδος ἐξ ὑγρῶν σωμάτων ἐκπορευομένης καὶ τοῦτ' ἴδιον ἐχούσης

aproape de egalitatea cu Tatăl? Însă nu a spus aceasta, ceea ce înseamnă că nu este.

22. Acest mare teolog nu numai că atribuie Duhului însușirea de purces, dar și pe cea a purcederii din Tatăl, prevăzând fără îndoială și răsturnând mai înainte adaosul tău eretic. Căci un pic mai sus a numit pe Tatăl născător și purcezător, iar pe Fiul nu l-a numit purcezător, ci numai rod al nașterii (γέννημα). Mergând mai departe zice: „stând noi în hotarele (orosurile) noastre vorbim de Cel nenăscut, de Cel născut și de Cel purces din Tatăl”⁴³⁷. Nu a spus în mod simplu că Duhul are însușirea de a fi purces, ca nu cumva cineva să creadă că Duhul Sfânt purcede din Fiul sau și din Fiul. Căci faptul că este născut ne duce cu mintea la Tatăl, însă faptul că este purces nu. De aceea a pus ca însușire a Duhului faptul că este din Tatăl. Căci zice și sfântul Vasile cel Mare: „acesta este semnul distinctiv al însușirii ipostatice pe care îl are Duhul Sfânt, anume faptul că după Fiul și împreună cu Fiul este cunoscut și subzistă din Tatăl”⁴³⁸. Însă, vezi cum în mod drept v-ați rupt de comuniunea cu noi, pentru că nu stați în hotarele (orosurile) noastre, adică în cele ale dreptei-credințe?

Căci, fie vei numi pe Fiul Tată, așa cum s-a arătat mai sus, pentru ca Duhul să fie purces și din Fiul, fie pentru tine purcederea din Tatăl nu va fi o însușire a Duhului, nici nu vei crede că actul purcederii este însușirea Tatălui și vei teologhisi contrar celui ce a dobândit numele de teolog și vei sta cu adevărat în partea opusă și vei fi excomunicat dintre noi⁴³⁹. Căci noi știm că învățăturile revelate ale acestuia sunt de la Duhul Sfânt. Deci, precum transpirația iese la suprafață din lichidele corpului și aceasta este și proprietatea lichidelor de a produce transpirație, în același mod, de vreme ce Duhul are proprietatea de a fi purces din Tatăl, Tatăl are automat

καὶ τῶν ὑγρῶν σωμάτων ἰδιόν ἐστι τὸ νοτίδα ἐκπορεύειν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ Πνεύματος ἰδιον ἔχοντος τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ Πατρὸς ἐξ ἀνάγκης ἰδιόν ἐστι τὸ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύειν. Μόνου ἄρα τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις καὶ ἀεὶ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα καθ' ὑπαρκτικὴν ἀλλ' οὐκ ἐκφαντικὴν προέλευσιν. Καὶ ἐν οἷς γὰρ τῷ ἐκπορευτῷ μὴ συνεκφωνεῖται τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, συνυπακουόμενόν ἐστιν ἀεὶ τοῖς συνετῶς ἀκούουσιν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τῷ γεννητῷ συνυπακούεται. Γεννητὸς γὰρ καὶ ἡμῶν ἀπάντων ἕκαστος γεννητὸς δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς, μόνος ὁ Υἱός, ὥστε τὸ συνημμένον, τοῦτ' ἔστιν ἰδιον αὐτοῦ· καὶ ἀεὶ συννοεῖται, καὶ μὴ συνεκφωνῆται. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον ἐκπορευτὸν ἂν εἴποις καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἡμέτερον. Οὐκοῦν οὐ τὸ ἀπλῶς ἐκπορευτὸν ἰδιον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτόν· ἐκείνος γὰρ ἀεὶ Πατήρ. Τῶν ἀδυνάτων ἄρ' ἐστὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτὸν ὑπάρχειν, εἰ μὴ καὶ ὁ Υἱὸς εἴη σοι πατήρ. Οὐ μόνον δὲ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς τῷ ἐκπορευτῷ συνυπακούεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καθάπερ καὶ τῷ γεννητῷ· ὡς γὰρ οἱ ἔνθεοι θεολόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὃ καὶ ἀνωτέρω ἔφημεν, χωρὶς τοῦ γεννητῶς τε καὶ ἐκπορευτῶς, ὡς ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα· τοιγαροῦν παντάπασιν ἀδύνατον εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

(23.) Πρὸς δέ, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχει κατὰ σέ, αὐτὸς ἐστὶν ἔνωσις Πατρὸς καὶ πνεύματος. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγορίου φησιν, «ἀναρχον καὶ ἀρχὴ καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς εἰς Θεός», «φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία· ἔνωσις δὲ ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἐξῆς, οὐχ ὡς

proprietatea de a purcede pe Duhul.

Deci, purcederea Duhului este numai din Tatăl și el purcede din veșnicie din Tatăl ca existență, nu ca manifestare. Căci și atunci când purcederea lui nu este rostită împreună cu „din Tatăl”, este subînțeleș acest lucru pentru cei ce ascultă aceste învățături cu înțelepciune, precum și la Fiul este subînțeleșă nașterea. Fiecare din noi toți este născut. Numai Fiul este născut din Tatăl (ceea ce e tot una cu a spune din Dumnezeu Tatăl) și aceasta este însușirea Lui care este cugetată mereu, chiar dacă nu este rostită. Tot în acest mod este purces și Duhul Sfânt. Prin urmare, însușirea distinctivă a Duhului Sfânt nu este numai simplu fapt că este purces, ci faptul că este purces din Tatăl. Căci acela este pururi Tată. Este deci imposibil ca Duhul să existe prin purcedere din Fiul, decât numai dacă Fiul ar fi pentru tine Tată. Nu numai faptul că este din Tatăl este subînțeleș actului purcederii, dar și faptul că purcede „numai din Tatăl”, așa cum această expresie este subînțeleșă actului nașterii. Căci așa cum ne învață dumnezeieștii teologi (Sfinții Părinți-n.trad.), așa cum am spus mai sus, în afara faptului că unul este prin naștere, iar celălalt prin purcedere, precum este Fiul din Tatăl, tot așa este și Duhul este din Tatăl. În concluzie, este totalmente imposibil ca El să fie și din Fiul.

23. Mai mult, dacă după tine Duhul este din Fiul și prin Acesta își are existența, atunci el însuși este unirea Tatălui cu Duhul. Atunci de ce însuși Grigore cel mare în teologie zice: „Dumnezeu Unul este fără de obârșie și obârșie și împreună cu obârșia”⁴⁴⁰, „ființa în cei Trei este una. Unirea este Tatăl, din care și către care se mișcă anagogic următorii (Fiul și Duhul), așa încât să nu se amestece, ci să se aibă una pe cealaltă în unire”⁴⁴¹?

συναλείφεσθαι, ἀλλ' ὡς ἔχεσθαι»;

Ἐκούων γάρ τις διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ συναπτόμενον, νοεῖν ἂν ἔχοι τοῦτο λεγόμενον, διὰ τὴν κατὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκφώνησιν, μέσου κειμένου τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ὅτι Πατρὸς πνεῦμα οὐκ ἂν ἄλλως λέγοιτο, εἰ μὴ διὰ τὸν Υἱόν. Ἐνωσις δὲ ὁ Πατὴρ πῶς ἂν εἴη, εἰ μὴ προσεχῶς ἔχει πρὸς ἐκάτερον ἀμέσως προβαλλόμενος ἐκάτερον; Ἀλλὰ καὶ τὸ οὐχ ὡς συναλείφεσθαι δέ, ἀλλ' ὡς ἔχεσθαι, τὴν προσεχῆ καὶ ἄμεσον ἐκατέρου σχέσιν πρὸς αὐτὸν δηλοῖ.

(24.) Τί δέ, ὅτι «τὸ ἄναρχον καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς εἰς Θεός»; Εἰ γὰρ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἦδει, τὸ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἂν εἶπεν, οὐ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς.

(25.) Οὐκοῦν ὅταν ἀκούσης διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, ὡς συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ νόησον. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν 'διὰ' οὐκ εἰς τὴν 'ἐκ' κακῶς, ἀλλ' εἰς τὴν 'μετά', τῷ τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ συνάδων μεταλήψη. «Πνεῦμα γάρ, φησί, μεμαθήκαμεν, Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν». Συμπαρομαρτεῖν δέ ἐστι τὸ συνακολουθεῖν, ὡς ὁ αὐτὸς ἐκεῖ φησιν ὥστε οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, - ἀλλὰ σὺν τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρός, συνακολουθούσης ἀδιαστάτως τε καὶ ἀχρόνως τῇ γεννήσει τῆς ἐκπορεύσεως. Μεμαθήκαμεν δὲ εἶπεν, ὡς τῶν πρὸ αὐτοῦ θεοφόρων οὕτω διδασκόντων, παρ' ὧν μνηθεῖς οὕτω νοεῖν τὸ Πνεῦμα δι' Υἱοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο λέγειν παντάπασιν ἀπηγόρευσεν.

Εἰ δ' ὁ μέγας Βασιλεῖος οὐδὲν εἶναι φησιν ἀπαῖδον εἰς τὴν 'ἐκ' τὴν 'διὰ' μεταλαμβάνειν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν κτισμάτων, διὸ καὶ τὸν ἀπόστολον προήγαγεν εἰπόντα, «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα», παρ' αὐτοῦ γὰρ

Auzind deci cineva că Duhul este unit cu Tatăl prin Fiul, ar trebui să înțeleagă că aceasta se spune, din cauza ecfonisului din mărturisire, unde Fiul se află în mijloc și că nu s-ar putea spune Duhul Tatălui decât datorită Fiului. Cum ar putea fi unirea din Treime Tatăl, dacă nu ar da existența în mod direct și unuia și celuilalt? Dar și faptul că spune „... așa încât să nu se amestece, ci să aibă una pe cealaltă în unire” arată relația directă și imediată cu El a fiecărei din cele două Persoane.

24. Ce înseamnă că „Unul Dumnezeu, fără de obârșie și obârșie și împreună cu obârșia”? Dacă ar fi cunoscut pe Duhul ca fiind din Fiul, ar fi spus cel care este din obârșie, nu cel ce este împreună cu obârșia.

25. Prin urmare, când auzi că Duhul purcede prin Fiul, să înțelegi că acesta însoțește pe Fiul. Căci așa trebuie înțeles și prepoziția „prin-dia” nu în mod greșit ca „din-ek”, ci ca „împreună cu-metá”, ca să împărtășești învățătura celui ce poartă numele teologiei. Căci zice Sfântul Ioan Damaschin „am învățat că Duhul îl însoțește pe Cuvântul și descoperă lucrarea Lui”⁴⁴². A însoți înseamnă a-l urma, așa cum el însuși spune în acest loc. Deci Duhul nu este din Fiul, ci este din Tatăl împreună cu Fiul, de vreme ce purcederea urmează nașterii dincolo de spațiu și de timp. Spune că „am învățat”, deoarece așa au învățat înainte de el purtătorii de Dumnezeu Părinți, de la care a fost inițiat să înțeleagă așa faptul că Duhul este prin Fiul și a interzis să se spună că este din Fiul.

Dacă Sfântul Vasile cel Mare spune că nu este nimic nepotrivit să percepem pe „din”-ek cu „prin”- dia, o face numai referitor la făpturi, de aceea a pus în față pe apostolul care spune „din Acesta și prin Acesta și întru Acesta sunt toate

δεδημιούργηται καὶ δι' αὐτοῦ συνέχονται καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφονται τὰ ὄντα πάντα, ὁ δὲ ἱερός Δαμασκηνὸς κἀν τῷ ἑβδόμῳ τῶν Θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων προθεὶς πάλιν ὁ καὶ ἄνωτέρω ἔφημεν, μετὰ τινα συνάδων τῷ Κατηχητικῷ λόγῳ τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου, «τὸ ἅγιον Πνεῦμα δύναμιν εἶναί φησιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην καὶ αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ λόγου, οὐσαν ἐκφαντικήν, οὐ χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ καὶ τοῦ λόγου ᾧ συμπαρομαρτεῖ δυναμένην», ἅρ' οὐ σαφὲς κἀντεῦθεν, ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

(26.) Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπεὶ παρὰ τῶν θεολόγων ποτὲ μὲν ὁ Πατὴρ μέσος εἶναι λέγεται Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ποτὲ δὲ ὁ Υἱὸς μέσος τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Πνεύματος, ποτὲ δὲ τὸ Πνεῦμα μέσον Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ, οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα τρίτον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, οὐδ' ἂν ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχοι. Τοῖς γὰρ ἐφεξῆς τρισὶ σημείοις οὐκ ἂν εἴη ποτέ τι τῶν ἐκατέρωθεν κειμένων ἄκρων μέσον· ἀλλ' ἔοικεν ἢ ἐπὶ τῆς θεολογίας μεσότης νοουμένη τοῖς ἐπὶ τῶν γωνιῶν τοῦ ἰσοπλεύρου τριγώνου σημείοις ἄκροις· ἐκεῖ γὰρ ἕκαστον μέσον ἐκατέρωθεν εὐρίσκεται. Ἐὰν δὲ καὶ τὸν μεσότητα πρῶτον ἔχοντα ἐν ἀριθμοῖς ἐπισωρεύσας ὡς ἐπιπέδῳ θῆς, οὕτω τὸν τε πρῶτον ἐνεργεῖα τρίγωνον ἀποτελέσεις ἀριθμόν, καὶ ἦν ἂν λάβης τῶν ἐν αὐτῷ μονάδων μέση δυοῖν ὑπολοίποιν ἔσται. Εἴ τις οὖν ἀρχὴν καὶ αἴτιον τῶν δύο κέντρων ὑποθεῖτο τὸ ἐν, προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνο πρὸς ἐκάτερον ἔχει, κἀν ταῖς μονάσαι δῆπου τὸν αὐτὸν τρόπον.

(27.) Τί δέ, οἱ λέγοντες ὡς ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἕτερον οὐχ ἦττον ἢ πρὸς ἑαυτό, ἅρ' οὐκ ἀριδῆλως ἀμέσως ἔχειν παριστώσι πρὸς ἄλληλα;

(Rom. 11, 36)”, căci de la el au fost create, prin El sunt ținute și către El se întorc toate făpturile⁴⁴³. Încă din capitolul șapte al capitolulelor teologice, scoțând la iveală iarăși ceea ce am spus mai sus și fiind de acord cu ceea ce spune în *Cuvântul său catehetic* dumnezeiescul Grigore de Nyssa, Sfântul Damaschin zice că: „Duhul Sfânt este o putere ființială care există în ea însăși prin propriul ipostas și care face cunoscut pe Cuvântul; nu poate fi despărțită de Dumnezeu în care există și de Cuvântul pe care-l însoțește”⁴⁴⁴. Nu este clar de aici că Duhul Sfânt nu purcede și de la Fiul?

26. Bineînțeles că nu, dar, întrucât uneori se spune de către teologi (Sfinții Părinți-n.trad.) că Tatăl este mijlocitorul Fiului și Duhului, alteori Fiul este mijlocitorul Tatălui și Fiului, alteori Duhul mijlocitorul Tatălui și Fiului, nu ar putea ca Duhul să fie al treilea după Tatăl, nici nu ar avea existența din Tatăl prin Fiul. Între trei puncte continue, nu ar putea exista niciodată ca unul din ele să fie în mijlocul fiecărei laturii în parte, însă se pare că mijlocul în teologie este înțeles prin capetele unghiurilor unui triunghi echilateral, căci acolo fiecare capăt se află în mijlocul celorlalte două. Dacă din primul, care are mijlocirea adunării în numere, vei realiza în fapt un triunghi, atunci cea pe care o vei primi din monade va fi mijlocitoarea celorlalte două. Dacă cineva ar presupune că unul este început și cauză a două centre, în mod imediat și direct acela va avea aceeași poziție și către monade.

27. Oare cei care spun că fiecare din acestea nu are mai puțin decât are către el însuși, nu se arată ca și cum ar avea în mod direct către celelalte?

(28.) Τί δ' ὁ ἐμμέτροις Ἐπεσι θεολογικῶς τε ἅμα καὶ πατρικῶς ἐγκυλιόμενος, ὡς εἶπερ ἀκούσαις περὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, «ὡς ῥα θεοῖο τὰ δεύτερα Πατρὸς ἔχουσιν, οὕτω νοεῖν κέλομαί σε λόγους σοφίης βαθυκόλπου»· ὡς εἰς ῥίζαν ἀναρχον ἀνέρχεται, οὐ θεότητα τέμνει. Εἰ γὰρ μὴ ἀμέσως ἦν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἂν δεύτερον καὶ τοῦτ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐτίθει, καθὰ καὶ τὸν υἱόν.

(29.) Καὶ μὴν ἡ ἐκπόρευσις, ἐφ' οὐπὲρ ἂν λέγοιτο, πρόδοός τις καὶ κινήσις ἐστὶ, κατάλληλος τῷ τε ἐκπορευόντι καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ. Ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος πρόοδος διττὴ διὰ τῆς θεοπνεύστου κηρύττεται γραφῆς· προχεῖται γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐπὶ πάντας τοὺς ἀξίους, οἷς καὶ ἐπαναπαύεται καὶ ἐνοικεῖ. Αὕτη οὖν ἡ κινήσις τε καὶ πρόοδος, εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκπόρευσις - οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχοῦντες ἀσχημονήσομεν, ἐπεὶ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, «ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσειέσθη», ἐκπόρευσιν ἐνταῦθα λέγων τὴν τοῦ Πνεύματος ἔκχυσιν ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τὴν εἰς Χριστὸν πιστεύσαν, ἥτις ἔρημος ἦν πρότερον τῆς χάριτος, ὥσπερ καὶ σεισμὸν τῆς γῆς τὴν ἐξ εἰδωλολατρίας πρὸς Θεὸν μετάθεσιν - αὕτη οὖν ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πρόοδος τοῦ Πνεύματος οὐκ ἂν εἴη πάντως καὶ διὰ τῶν ἀξίων· καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς αὐτοὺς πάλιν, ἐν οἷς οἰκεῖ τε καὶ ἀναπαύεται χάριτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀνάπαυσις γὰρ ἐστὶν ἐν τούτοις, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτῶν κινήσις τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἐπ' αὐτοὺς κινήσεως παῦλα· καὶν τινες μεταδιδόναι δύναμιν ἐκτήσαντο, ἀλλ' ἐτέρῳ πάντως τρόπῳ.

Ἡ μέντοι ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, ἣν ἔφημεν, πρόοδος τοῦ Πνεύματος καλεῖται καὶ εὐδοκία Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ,

28. Cel care în *Poemele* sale metrice poruncește teologic și tot odată părintește că, dacă auzi despre Fiul și Duhul „că au al doilea loc după Dumnezeu Tatăl, poruncesc să gândești în cuvinte adânci de înțelepciune”, deoarece ies din rădăcină fără obârșie, fără să împartă dumnezeirea⁴⁴⁵. Căci, dacă Duhul n-ar fi fost în mod direct de la Tatăl, nu l-ar fi așezat al doilea din Tatăl și pe acesta, precum l-a așezat pe Fiul.

29. Și bineînțeles purcederea, din oricare s-ar spune, este un fel de ieșire (πρόοδος)⁴⁴⁶ și o mișcare potrivită celui care purcede și celui care este purces. Ieșirea Duhului este propovăduită în Sfânta Scriptură ca fiind îndoită, căci se revarsă din Tatăl prin Fiul, dacă vrei poți să spui și din Fiul⁴⁴⁷, spre toți cei vrednici, în care se odihnește și locuiește. Această mișcare și ieșire, dacă vrei și purcedere – căci nu o să ne purtăm cu necuviință, certându-ne pentru anumite numiri⁴⁴⁸, de vreme ce și David spune „Dumnezeule, când coborai-purcedei (ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί) Tu în mijlocul poporului, când treceai Tu prin pustie, pământul s-a cutremurat” (Ps. 67, 8-9), numind aici purcedere vărsarea Duhului peste tot trupul (Ioil 3, 1) care a crezut în Hristos, care mai înainte de a veni harul era pustiu; cutremurul pământului înseamnă mutarea de la idololatrie – deci aceasta ieșire a Duhului din Tatăl și Fiul nu se face bineînțeles și prin cei vrednici, adică prin cei în care locuiește și se odihnește prin har Duhul Sfânt. Ceea ce este în aceștia este numai odihnă, nu este din aceștia mișcarea Duhului, ci mai bine zis destinația mișcării Lui, deși unii au dobândit puterea de a împărtăși Duhul, însă în cu totul alt mod.

Cu adevărat, această ieșire a Duhului din Tatăl prin Fiul, de care am vorbit, este numită și bunăvoirea Tatălui și

ὡς διὰ φιλανθρωπίαν πάντως τελεσθεῖσα, καὶ ἀποστολῇ καὶ δόσις καὶ συγκατάβασις καὶ χρονικῶς ἀεὶ προάγεται καὶ πρὸς τινὰς καὶ δι' αἰτίας, ἵνα ἀγιάσῃ καὶ διδάξῃ καὶ ὑπομνήσῃ καὶ τοὺς ἀπειθεῖς ἐλέγξῃ· μία μὲν οὖν αὕτη κίνησις καὶ πρόοδος τοῦ Πνεύματος.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀναιτίως τε καὶ ἀπολελυμένως πάντη καὶ ὑπὲρ εὐδοκίαν καὶ φιλανθρωπίαν, ὡς μὴ κατὰ θέλησιν ἀλλὰ κατὰ φύσιν μόνην ἐκ τοῦ Πατρὸς οὕσα προαιώνιος καὶ ὑπερφυστάτη τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις καὶ κίνησις καὶ πρόοδος. Ζητῆσαι δὴ χρεῶν ἡμᾶς καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἄφραστον τε καὶ ἀπερινόητον κίνησιν τὸ Πνεῦμα προερχόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἃρ' ἔχει κατὰ τὰς γραφὰς καὶ «ἐν ᾧ ἀναπαύεται» θεοπρεπῶς; Ζητοῦντες οὖν εὐρίσκομεν εὐδοκήσαντα τὸν Πατέρα τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ διδάξαι καὶ ἀποκαλύψαι τοῦτο πρῶτον Ἰωάννη τῷ τοῦ κυρίου προδρόμῳ τε καὶ βαπτιστῇ, ὃς φησὶ «κἀγὼ οὐκ ἤδην αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδοις τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Διὸ «καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης λέγων ὅτι τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν».

Ἄλλ' ἵνα μὴ τις, νομίσας διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου ταῦτα λεχθῆναι τε καὶ τελεσθῆναι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ἱκανὸν εἶναι δεῖγμα τοῦτ' εἶπη πρὸς εὗρεσιν τοῦ ζητουμένου, ἀκουέτω Δαμασκηνοῦ τοῦ θείου γράφοντος ἐν ὀγδόῳ τῶν Δογματικῶν· «πιστεύομεν καὶ εἰς ἐν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον»· καὶ ἐν τῷ περὶ θείου τόπου· «Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι, δύναμις ἁγιαστικὴ ἐνυπόστατος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀδιαστάτως ἐκπορευομένη καὶ ἐν Υἱῷ

Fiului, ca una ce se săvârșește din iubirea de oameni, sau poate fi numită și trimitere și dar și pogorământ, care este trimis întotdeauna în timp către anumiți oameni și prin cauză, ca să-i sfințească, să-i învețe, să le aducă aminte și pe cei slabi în credință să-i cerceteze. Deci una este această mișcare și ieșire a Duhului.

Există însă și purcederea, mișcarea sau ieșirea Duhului din Tatăl mai înainte de veci și dincolo de orice fire, care se manifestă ca fiind dincolo de cauză și în mod liber întru toate și care este dincolo de bunăvoirea și iubirea de oameni, ca una ce nu se face prin voință, ci numai prin ființă. Este de datoră noastră să căutăm de ce în această mișcarea negrăită și necuprinsă cu mintea prin care Duhul provine din Tatăl se spune în Scripturi „întru care se odihnește” după rânduiala dumnezeiască? Căutând deci, aflăm că Tatăl Unuia Născut a binevoit să învețe și să descopere aceasta mai întâi lui Ioan, Înainte-Mergătorul și Botezătorul Domnului, care zice: „eu nu-L cunoașteam pe El, dar Cel ce m-a trimis să botez cu apă, Acela mi-a zis: Cel peste care vei vedea Duhul pogorându-se și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează întru Duhul Sfânt (Ioan 1, 33)”. De aceea „a și mărturisit Ioan zicând că am văzut pe Duhul pogorându-se peste El ca un porumbel din cer și a rămas peste El” (Ioan 1, 32).

Și pentru ca să nu spună cineva, crezând că despre Întrupare Domnului s-au spus și s-au săvârșit acestea de către Tatăl, că nu este un exemplu potrivit pentru descoperirea a ceea ce căutăm, să audă pe Damaschin cel dumnezeiesc, scriind în capitolul VIII al *Dogmaticii* sale: „credem și într-unul Duhul Sfânt, care de la Tatăl purcede și întru Fiul se odihnește”⁴⁴⁹ sau în capitolul despre *toposul* dumnezeiesc spune: „Duhul Sfânt este Dumnezeu, putere sfințitoare în ipostas, care purcede

ἀναπαυομένη». Διὸ καὶ ταμίας τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὁ Χριστὸς ὡς Θεοῦ γνήσιος Υἱὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Ὁ καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν Θησαυροῖς δεικνύς, «ἀνάγκη πάσα, φησί, τῆς θείας φύσεως εἶναι λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἧς καὶ ἔστιν ἀπαρχὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστι κτίσμα, Θεὸς δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ». Καὶ πάλιν, «Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν Υἱῷ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς ὑπάρχον καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν ἔχον». Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Διαλόγου θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ λόγῳ φησὶν, ὅτι «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μένει». «Οὕτω γὰρ ἂν θεώμενοι σεφθείημεν πηγὴν ζωῆς εἰς ἑαυτὴν χεομένην καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἐστῶσαν ὀρῶντες», κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεοφάντορσι Διονύσιον.

Καὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν προαιώνιον ἐκείνην καὶ ἀπερινόητον ἐκπόρευσιν τε καὶ πρόοδον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, πῶς ἂν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ᾧ ἀναπαύεται ταύτην ἔχει τὴν πρόοδον; Οὐκοῦν εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ πάλιν προέρχεται θεολογεῖται, οὐ κατ' ἐκείνην πάντως, ἀλλὰ καθ' ἑτέραν πρόοδον, ἣτις ἐστὶν ἢ πρὸς ἡμᾶς φανέρωσις καὶ πρὸς τοὺς ἀξιόους μετάδοσις. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἐστὶ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον ὁ τοῦ Πνεύματος ταμίας, ὡς Θεός τε καὶ Θεοῦ Υἱός. Ὁ δὲ ταμίας οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ πάντως τὰ διδόμενα προβάλλεται, καίτοι φυσικῶς ἔχει ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ ἐκ Θεοῦ Θεὸς καὶ φυσικῶς ἐξ αὐτοῦ προῖδον εἰς τοὺς ἀξιόους, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ὑπαρξιν ἔχον ἐξ αὐτοῦ. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτὸς ὁ κύριος, «ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς», ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενον καὶ οὕτω πεμπόμενον πρὸς τοὺς οἰκείους.

inseparabil din Tatăl și se odihnește în Fiul⁷⁴⁵⁰. De aceea, Hristos este și i se spune și vistierul Duhului dumnezeiesc, ca unul ce este Fiul autentic al lui Dumnezeu. Despre acest lucru vorbește și Sfântul Chiril în *Tezaurule* lui, arătând că „este foarte necesar să spunem că Duhul Sfânt este al ființei dumnezeiești, căreia îi este și începătură (adică arvună a împărțășirii de har - n.trad.), după apostol; dacă acesta nu este o creație, este mai bine zis Dumnezeu ca unul ce este din Dumnezeu și în Dumnezeu⁷⁴⁵¹. Și iarăși zice: „deci Duhul este Dumnezeu ca unul ce există de la Tatăl în mod ființial și care are toată lucrarea acestuia⁷⁴⁵². Dar dumnezeiescul Grigorie Dialogul zice în ultimul capitol al lucrării sale că „Duhul Sfânt purcede din Tatăl și rămâne în Fiul⁷⁴⁵³. După Sfântul Dionisie, cel mare între arătătorii de Dumnezeu, „astfel îndumnezeiți, ne vom închina cu venerație izvorului vieții pe care îl vedem revărsându-se în El însuși și rămânând în sine⁷⁴⁵⁴.

Și astfel, dacă prin acea purcedere și ieșire de mai înainte de veci și necuprinsă cu mintea, Duhul Sfânt purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul, cum ar fi putut să aibă această ieșire prin Fiul în care ce se odihnește? Prin urmare, deși se teologhisește că provine din Fiul, nu se referă la acea purcedere, ci la cealaltă ieșire a Lui, care este arătarea lui către noi și împărțășirea Lui către cei vrednici. Căci după Grigorie Teologul, Hristos este „vistierul Duhului⁷⁴⁵⁵, ca unul ce este Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu. Vistierul negreșit nu arată din sine cele ce împărțășește, deoarece acesta fiind Dumnezeu din Dumnezeu în mod ființial are în sine pe Duhul Sfânt, care este trimis din El către cei vrednici, dar nu-și are existența din El. Acestea le spune Însuși Domnul: „când va veni Mângâietorul, pe care eu îl voi trimite vouă de la Tatăl” (Ioan 15, 26), ca unul ce purcede de la Tatăl și odihnește în El și astfel este trimis

(30.) Εἰ δ' ὡς τὴν ὑπαρξιν ἔχον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς δι' Υἱοῦ παρ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα πέμπεται, ἀρχὴν οὐκοῦν ἔχει καὶ τοῦτο τὸν Υἱὸν καὶ τῶν γεγονότων ἔστιν ἓν. Καὶ μαρτυρεῖται πάλιν ἡ θεολόγος φωνή· «τηροῖτο γὰρ, φησὶν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἷς μὲν Θεός, εἷς ἓν αἷτιον καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων, καὶ κατὰ τὸ ἓν καὶ ταῦτον τῆς θεότητος, ἴν' οὕτως εἴπω, κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα. Αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς ἢ ἀναλύσεως ἢ συγχύσεως, Πατρὸς μὲν ὡς ἀνάρχου καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου, ἀρχῆς δὲ ὡς αἰτίου καὶ ὡς πηγῆς καὶ ὡς αἰδίου φωτός, Υἱοῦ δὲ ἀνάρχου μὲν οὐδαμῶς, ἀρχῆς δὲ τῶν ὄλων». Εἰ οὖν καὶ τοῦ Πνεύματος εἴη ἀρχὴ ὁ Υἱός, ἓν τῶν ὄλων ἔσται κατὰ σὲ τὸ Πνεῦμα· τούτων γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ Υἱός. Ἴν' οὖν αὐτίς εἴπω τὸ τοῦ θεολόγου, «δείξον ὅτι γέγονε τὸ Πνεῦμα καὶ τότε τῷ Υἱῷ δός», ὥστε δι' αὐτοῦ ἢ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν κεκτήσθαι, - ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος πρὸς τοὺς λέγοντας ὡς, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐ κυρίως οὐδ' ἐξηρημένως, ἴν' ἐντεῦθεν ὁμοούσιον νοῆται τὸ ἐξ οὗ, γέγραπται γὰρ ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, «μένει, φησί, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κυρίως τὸ ἐξ οὗ, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα δραμεῖν, δι' Υἱοῦ δέ» - δείξον οὖν, ἵνα πάλιν εἴπω, τὸ θεῖον πνεῦμα ἐκ μὴ ὄντων, καὶ τότε καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν αὐτῷ παράσχου, ταῦτο δ' εἰπεῖν παρ' ἀμφοτέρων· ἐξ ἀμφοτέρων οὖν ὑπάρχον τὸ Πνεῦμα οὐκ ἔστι μὴ ἓν τῶν πάντων εἶναι ἢ τὸ τάχα μετριώτερον δοκοῦν, μὴ καὶ ἀμφοτέρους τὸ ἓν αἰτίους ἔχειν καὶ ἀρχὴν ἐκάτερον. Ὡς γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων τῆς κτίσεως ἀπάσης προηγημένης ἐκάτερός ἐστιν ἀρχὴ τῶν ὄλων, οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τοῦ Πνεύματος ἐκπορευομένου, κατὰ τοὺς λατινικῶς φρονούντας, ἐκάτερος ἔσται τοῦ

către cei care sunt ai Lui.

30. Dacă Duhul este trimis de la Tatăl prin Fiul ca unul ce-și are existența din Fiul, atunci Acesta își are obârșia și din Fiul și devine una cu toate făpturile⁴⁵⁶. Și să dea mărturie iarăși glasul cel teologic: „să fie ținută învățătura mea care spune că unul este Dumnezeu, în care Fiul și Duhul se mișcă anagogic către un singur cauzator, datorită a ceea ce e unitar și identic în dumnezeire, adică ca să spun așa, datorită mișcării și voinței și identității ființei. Cele trei ipostasuri sunt unite în așa fel încât să se excludă orice concepție despre amestecare, despărțire sau confuzie, căci Tatăl este gândit și numit ca fără de obârșie și fiind obârșie, ca unul ce este cauzator și izvor și lumină veșnică, iar Fiul nu este în nici un caz fără obârșie, ci obârșia tuturor (celor create)”⁴⁵⁷. Dacă, după părerea ta, Fiul ar fi și obârșia Duhului, atunci Duhul ar fi una cu toate cele create, deoarece Fiul este obârșia tuturor. Ca să spun iarăși de la Teologul „arată-mi că Duhul a fost făcut și atunci dă-i-l (ca obârșie) Fiului”⁴⁵⁸, așa încât să-și fi dobândit existența prin El sau și din El. Întrucât și dumnezeiescul Chiril zice către cei care spun că, deși Duhul este din Dumnezeu, nu trebuie înțeles în principal și deosebit, așa încât de aici să se înțeleagă că cel ce este din El este deofință cu El, căci s-a scris că toate sunt din Dumnezeu: „(în acest caz) Duhului Sfânt îi rămâne ca principală însușire că este din El (Tatăl), conform căreia și cele ce sunt din nefință au venit la ființă din Dumnezeu Tatăl, prin Fiul”⁴⁵⁹. Arată, ca să spun iarăși, că Duhul cel dumnezeiesc este din nefință și atunci dă-i ipostasul acestuia și Fiului, care e totuna cu a spune din amândoi. Dacă Duhul și-a luat existența din amândoi, atunci nu poate să nu fie una din făpturile lui sau chipurile ceva mai moderat, spunând că nu-și are cauzatori pe amândoi, ci unul

Πνεύματος ἀρχή, καὶ δύο κἀντεῦθεν ἔσονται ἀρχαὶ τῆς μιᾶς θεότητος. Εἰ γὰρ συντελεῖ τι κἀνταῦθα, ὡσπερ κἀκεῖ δήπου συνδημιουργεῖ, αἴτιος ὁμολογουμένως καὶ αὐτὸς τοῦ Πνεύματος· εἰ δὲ μὴ συντελεῖ τι, μάτην εἴληπται καὶ ὡς ἐκ γεωμετρικοῦ πορίσματος μάταιοι ὄντως ἀνεφάνησαν οἱ λατῖνοι θεολόγοι· οὐ γὰρ ταῦτ' ἔχουσι λέγειν.

Ὡς, καθάπερ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων ἐκατέρου ὑπάρχοντος ἀρχῆς, μία οὐδὲν ἥττον ἔστιν ἀρχή, οὕτω δὴ κἀνταῦθα μία ἔσται, κἀν ἕξ ἀμφοτέρων λέγεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, καθάπερ ἔφημεν, φυσικὴ ἔστιν, ἀλλ' οὐχ ὑποστατικὴ, διὰ τοῦτο ἡ δημιουργικὴ δύναμις μία καὶ ἀμφοῖν· ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ τὸ γόνιμον ἀμφοῖν. Ἠκούσαμεν γὰρ μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου, τὸν μὲν Πατέρα πηγὴν καὶ ἀρχὴν εἰπόντος αἰδίου φωτός, τὸν δὲ Υἱὸν ἀναρχον μὲν οὐδαμῶς ἀρχὴν δὲ τῶν ὄλων. Διὸ καὶ «μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ», ὁ μέγας εἶπε Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ αὐθις «ἔστι πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς θεογονίας θεότητος, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, βλαστοὶ θεόφυτοι καὶ οἶον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα» καὶ πάλιν «διακεκρυμένα δὲ ἔστι τὸ Πατρὸς ὑπερούσιον ὄνομα καὶ χρῆμα καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς ἢ ὄλως κοινότητος ἐπεισαγομένης». Κἀν τῷ Περὶ μυστικῆς θεολογίας τρίτῳ, «ἐκ τοῦ αὐλοῦ, φησί, καὶ ἀμεροῦς ἀγαθοῦ τὰ ἐγκάρδια τῆς ἀγαθότητος ἐξέφυ φῶτα καὶ τῆς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐν ἀλλήλοις συναϊδίου τῇ ἀναβλαστῆσει μονῆς ἀπομεμένηκεν ἀνεκφοίτητα» καὶ αὐθις «τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα».

își are obârșia din celălalt. Căci precum creația toată a venit la existență din amândoi și deci și unul și celălalt este obârșia tuturor, tot așa, de vreme ce Duhul purcede din ceilalți doi după cei care cugetă „latinește”, fiecare din Cei Doi va fi obârșie Duhului și astfel aici vor fi două obârșii ale unei singure ființe dumnezeiești. Căci, dacă săvârșește aici ceva împreună cu Tatăl, precum acolo (în creație-n. trad.) împreună-crează, se mărturisește automat că și El este cauzatorul Duhului. Dacă nu săvârșește împreună ceva, în zadar este primit și astfel ca într-o teoremă a geometriei cu adevărat deșerți s-au arătat teologii latini, căci nu pot afirma aceste lucruri.

Deci, precum în cele create fiecare din cei doi este obârșie, deși una este obârșia, tot așa și aici una este, chiar dacă se spune că din amândouă. Căci acolo, așa cum am spus, obârșia este ființială, nu ipostatică, de aceea puterea creatoare este una pentru amândoi. Aici însă puterea de a naște nu este a amândouă. Am ascultat un pic mai sus pe cel ce poartă numele teologiei spunând că Tatăl este izvor și obârșie a luminii celei veșnice, iar Fiul, deși nu este fără obârșie, este totuși obârșia tuturor celor create. De aceea, Sfântul Dionisie Areopagitul a spus că „Tatăl este unicul izvor al dumnezeirii celei dincolo de ființă”⁴⁶⁰. Și iarăși „Tatăl este dumnezeirea cea izvorătoare, iar Fiul și cu Duhul sunt, dacă putem spune așa, vlăstare ale dumnezeirii celei theologice sădite de Dumnezeu și ca niște flori și lumini mai presus de ființă”⁴⁶¹. Și iarăși zice: „sunt distinctive numele cel mai presus de ființă și lucrul (ceea ce e propriu)”⁴⁶² Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, neintroducându-se în Ele nici o schimbare sau comunicare a lor”⁴⁶³. Și în capitolul trei al lucrării *Despre teologia mistică* zice: „din binele imaterial și neîmpărțit au iradiat luminile din inimă; și au rămas, cu toată iradierea coeternă, neieșite din stăruința în El și Ei înșiși și

(31.) Εἰ τοίνυν εἴποις προβολέα τὸν υἱόν, ὁ Πατὴρ οὐδέποτε ἂν εἴη προβολεύς· κοινωνήσει γὰρ κατὰ τὸ θεογόνον τῷ Υἱῷ· ἀλλὰ τοῦτ' ἀπείρηται. Εἰ δὲ τὸν Πατέρα φαίης, ὡσπερ οὖν ἐστίν, ὁ Υἱὸς οὐκ ἂν εἴη προβολεύς, οὐκ ἄρα ἔξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα· μόνος γὰρ θεότης θεογόνος ὁ μόνος γεννήτωρ καὶ προβολεύς κατὰ ταῦτα γὰρ καὶ θεογόνος. Ταύτην δὴ τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀπαγορεύων πρὸς τὸν ἐαυτοῦ γράφων ἀδελφόν, «τὸ πνεῦμα, φησί, τὸ ἅγιον τοῦ Υἱοῦ μὲν ἤρτηται, ᾧ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται· τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται· τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος σημεῖον ἔχον, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρίζων, μόνος μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμψας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον».

Ὅρᾳς ὅπως ἔχει πρὸς τε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τίνα Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὰ γνωρίσματα; Γνωρίζει τοίνυν ἡμῖν, φησί, καὶ φανεροῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ἑαυτοῦ τε καὶ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκπορεύει, ἵνα μὴ κοινωνίαν ἔχη κατὰ τὸ ἰδιάζον τῷ Πατρί. Τῆς γὰρ τοῦ Πατρὸς, φησὶν, αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἥτις ιδιότης μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστίν· «πάντα γὰρ, φησὶν ὁ θεολόγος, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ἄνευ τῆς αἰτίας». Τίς οὖν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος τῶν ἐνθέων θεολόγων τὰ ἴδια ἐκάστου τῶν τριῶν τῆς μιᾶς θεότητος προσώπων τοῖς δυσὶν ἤκουσται προσνείμας,

ἰντρε Εἰ ἰνσίση⁴⁶⁴. Ἴι ιαρᾶση „cele ale teogoniei dumnezeiești nu se comunică către ceilalți”⁴⁶⁵.

31. Prin urmare, dacă spui că Fiul este purcezător, atunci Tatăl n-ar mai fi niciodată purcezător, căci va împărtăși Fiului însușirea theogoniei, ceea ce este exclus. Dacă însă numești pe Tatăl așa cum este, Fiul nu va mai fi purcezător, deci Duhul nu este din El, căci singura dumnezeire theogonă este singurul Născător și Purcezător, pentru că prin acestea este și theogon. Această comunicare o interzice scriind către fratele său și Sfântul Vasile cel Mare, când zice: „Duhul Sfânt depinde de Fiul de care este cuprins inseparabil, însă are existența din cauza Tatălui, din care și purcede, având ca semn distinctiv al însușirii ipostatice faptul că este cunoscut după Fiul și împreună cu Acesta și subzistă din Tatăl. Deși Fiul cunoaște pe Duhul care purcede din Tatăl prin sine și cu sine și este singurul care a luminat ca Unul Născut din lumina cea nenăscută, nu are nici o comunicare prin însușirile ipostatice distinctive față de Tatăl sau Duhul Sfânt”⁴⁶⁶.

Vezi acum care este relația Duhului cu Tatăl și cu Fiul și care sunt însușirile distinctive ale Fiului și Duhului? Așadar, zice, Fiul lui Dumnezeu cel Unul Născut ne face cunoscut și ne descoperă pe Duhul Sfânt prin sine și cu sine, dar nu și-l purcede, ca nu cumva să comunice cu Tatăl prin însușirile ipostatice. Căci zice că Duhul Sfânt își are cauza existenței pe Tatăl, care (cauza) este numai însușirea Tatălui. Spune deci teologul „toate câte are Tatăl sunt ale Fiului, în afara cauzei”⁴⁶⁷. Cine dintre dumnezeieștii teologi de-a lungul veacurilor atribuie cele specifice fiecărei persoane la două din cele trei persoane ale unei singure dumnezeirii și nu le păstrează neamestecate? Este clar faptul că însușirea purcederii aparține Tatălui, deoarece, zice, Duhul depinde de cauza lui, de unde și

ἀλλὰ μὴ ἀσύγχυτα φυλάξας; Ὅτι δὲ τοῦ Πατρὸς ἴδιον τὸ ἐκπορεύειν δηλὸν τῆς γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, αἰτίας ἐξήπται τὸ Πνεῦμα, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, παρ' οὗ καὶ ὑφέστηκεν· εἰ καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεται.

(32.) Ἐπεὶ δὲ τὰ κοινὰ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ προσκυνητῆς τριάδος ἐπίσης ἔνεστιν, οἷς ἐστὶ κοινά, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι κατὰ τοὺς Λατίνους οὐκ ἐπίσης πρόσεστι τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, - ὁ μὲν γὰρ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται καὶ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἐμέσως καὶ οὐ προσεχῶς ἐκπορεύεται καὶ οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὡς γε αὐτοὶ φρονοῦσιν - εἰ οὖν κατ' αὐτοὺς οὐκ ἐπίσης πρόσεστιν, οὐδὲ κοινὸν Υἱῷ καὶ Πνεύματι τὸ εἶναι ἐκ Πατρὸς· εἰ δὲ μὴ κοινὸν τοῦτ' ἔστιν αὐτοῖς, οὐδ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ὅλως οὐδέτερον αὐτῶν. Θάτερον γὰρ ὁποιοῦν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχον, θάτερον ἐκβάλλεται μὴ κοινωνοῦν, καὶ δι' ἀλλήλων ἀμφότερα. Οὕτως οὐδὲν ἂν διαφύγοις τῶν ἀτόπων ὁ λατινικῶς φρονῶν, ὡσπερ οὐδ' οἱ ἐκ τοῦ πνεύματος εἰπόντες τὸν υἱόν, ἀλλ' οἷς ἂν ἐπιχειρήσης διαφεύγειν, τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρήμασι κακείνοι χρήσονται καὶ σοι δι' ἑαυτῶν ἄφυκτον ἀποδείξουσι τὸν τῶν ἀτόπων ἔσμον.

Εἰ γὰρ ὅτι μετὰ τὸν Υἱὸν λέγεται τὸ Πνεῦμα ὑπαριθμούμενον ἑρεῖς, ὅ σοι δοκεῖ τῶν ἐπιχειρημάτων ἀσφαλέστερον, ὡς δ' ἔγωγ' ἂν φαίην οὐχ ἥττον τῶν ἄλλων σφαλερόν, κακείνοί σοι τὸν Υἱὸν δείξουσιν, ἔστιν οὗ λεγόμενον μετὰ τὸ Πνεῦμα, προαριθμουμένου δηλαδὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμφοτέροις δὲ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἀληθείας ἀντεροῦμεν λέγοντες, οὐκ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων, ὡ οὔτοι, κεῖνται τὰ πράγματα.

Εἰ γὰρ τοῦτο, τί κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς συναριθμήσεώς τε καὶ προαριθμήσεως ἐπαλλαττομένης

purcede și de la care și-a luat existența, deși este cunoscut după Fiul și împreună cu Fiul.

32. Întrucât în preainalta și închinata Treime cele comune există în egală măsură în persoanele în care sunt comune, după „latinii”, a fi din Tatăl nu este în egală măsură Fiului și Duhului Sfânt, deoarece primul s-a născut în mod imediat și direct din Acesta și numai din Tatăl, iar celălalt purcede în mod indirect și nu imediat din El și nu numai din Tatăl, așa cum cugetă ei. Dacă, conform lor, Ei nu coexistă în egală măsură, atunci nu vor avea comună existența lor din Tatăl, iar dacă aceasta nu este comună lor, nici unul din ei nu este din Tatăl. Căci, dacă unul din ei există din Tatăl, celălalt, neîmpărtaşindu-se de aceasta, este scos afară, deoarece se exclud unul pe altul. Astfel, tu, cel ce ai cugetarea latină, nu vei evita nimic din aceste lucruri necuviincioase, precum nici cei care spun că Fiul este din Duhul, ci cu aceste argumente cu care încerci să scapi, pe acelea însele le vor folosi și aceia ca să demonstreze că este inevitabilă înmulțirea greșelilor.

Dacă vei spune că Duhul este enumerat după Fiul, ceea ce ți se pare cel mai sigur argument, deși eu aș spune că nu e mai puțin periculos și greșit decât celelalte, aceia îți vor arăta că uneori Fiul este relatat după Duhul, adică enumerat după Duhul Sfânt. Pe cei care susțin cele de mai sus noi îi vom contrazice, spunând în adevăr că lucrurile nu stau în aceeași clasificare cu numirile.

Dacă lucrurile stau așa, ce ne împiedică, pornind de la învățătura că enumerarea mai întâi a unuia sau a celuilalt alternează în Sfânta Scriptură, să spunem că uneori aceleași lucruri nasc și purced, iar alteori sunt născute sau sunt purcese?

παρὰ τῆς θείας γραφῆς, ποτὲ μὲν γεννᾶν τε καὶ προβάλλειν, ποτὲ δὲ τὰ αὐτὰ γεννᾶσθαι τε καὶ προβάλλεσθαι; Οὐδὲ γὰρ προκαταρκτικόν, οὐδὲ πρῶτον αἴτιον ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὑμεῖς τὸν Πατέρα λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸν υἱόν, εἰ καὶ διὰ τὸ δημιουργικὸν αἴτιον ταῦτα καλεῖται ὁ Πατήρ. Κακεῖθεν οὕτως κεκλημένος, ἔσθ' ὅτε παρὰ τῶν θεολόγων οὕτως ὀνομάζεται καὶ περὶ τῶν ἀκτίστων τὸν λόγον ποιουμένων, ὥσπερ καὶ Πατήρ διὰ τὸν Υἱὸν καλεῖται. Ἄλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ περὶ τῶν κάτω ποιούμενοι τοὺς λόγους, οὕτως τοῦτον ὀνομάζομεν· οὐδὲ γὰρ πρῶτον μὲν θεὸν τὸν Πατέρα σέβομεν, δεύτερον δὲ τὸν υἱόν, τρίτον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵν' αἰεὶ τὸ δεύτερον μετὰ τὸ πρῶτον λέγωμεν καὶ μετ' αὐτὸ τὸ τρίτον, ὑπὸ τάξιν ἐξ ἀνάγκης ἄγοντες τὰ ὑπεράνω τάξεως, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων.

(33.) Ὁ γὰρ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης ἐξηγουμένος τὸ παρὰ τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸν οἰκεῖον οἰκέτην εἰρημένον, «θές τὴν χειρὰ σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου», κατὰ τὴν ὁμιλίαν προΐων φησι· «κηρυτέσθω Πνεῦμα ἅγιον ὑψούσθω ὁ μονογενής· δοξαζέσθω ὁ Πατήρ. Μηδεὶς ἀνατετράφθαι τὴν ἀξίαν νομιζέτω, εἰ πνεύματος πρῶτον μνημονεύομεν, εἶτα Υἱοῦ, εἶτα Πατρὸς ἢ Υἱοῦ πρῶτον, εἶτα Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἔχει τάξιν ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ τάξιν ὢν. Οὐδὲ γὰρ σχῆμα ἔχει ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἀσχήμων, ἀλλ' ἀσχημάτιστος».

Ἐπὲρ τάξιν οὖν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τάξιν ὁ Θεός. Εἰ δ' ἔστι καὶ τάξις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἐγνωσμένη διὰ τὸ ὑπὲρ πᾶν εἶδος τάξεως εἶναι. Τὴν μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τάξιν ἴσμεν, διδαχθέντες παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, παρ' ἧς καὶ ἐπαλλαττομένην ταύτην εὐσεβῶς διδασκόμεθα. Τὴν

Noi nu numim pe Tatăl nici cauzatorul primordial, nici prim al Duhului, iar pe Fiul al doilea, așa cum faceți voi, deși datorită faptului că este cauzatorul creației, Tatăl este numit astfel. Dacă aici este numit astfel, uneori este numit de către teologi tot așa, atunci când se referă la cele necreate, ca de exemplu Tatăl se numește „Tată” datorită Fiului. Dar uneori și pentru cele de jos îl numim astfel. Deci, noi nu cinștim pe Tatăl ca primul Dumnezeu, nici pe Fiul ca al doilea și pe Duhul ca al treilea, așa încât întotdeauna după primul să spunem pe cel de-al doilea și după acesta pe al treilea, supunând obligat unei ordini-clasificări pe cele ce sunt dincolo de ordinea-clasificarea tuturor celorlaltor lucrurilor.

33. Cel cu gura aurită Ioan, explicând spusa lui Avraam către sluga sa „pune mâna ta în coapsa mea” (Fac. 24, 2) zice: „să fie propovăduit Duhul cel Sfânt, să fie înălțat Unul Născut, să fie slăvit Tatăl. Să nu creadă nimeni că, dacă pomenim primul pe Duhul, apoi pe Fiul și apoi pe Tatăl sau primul pe Fiul, apoi pe Tatăl, a fost răsturnată valoarea, pentru că Dumnezeu nu are ordine, nu ca unul ce este fără ordine, ci ca unul care este dincolo de ordine. Căci Dumnezeu nu are chip, nu ca unul fără de chip, ci ca unul necuprins în chip”⁴⁶⁸.

Deci Dumnezeu este dincolo de ordine, nu sub ordine. Dacă cumva există ordine în Dumnezeu datorită faptului că este o dumnezeire în trei Ipostasuri, nu ne este nouă cunoscută pentru faptul că este dincolo de orice fel de ordine. Cunoaștem o ordine în ecfonis, din care suntem învățați din Scriptură cea insuflată de Dumnezeu, de la care am fost învățați să o alternăm cu dreaptă credință. Însă, ordinea cea fințială și bineînțeles cea între cele două persoane, nu o cunoaștem deloc. De aceea, cel mai mare teolog dintre cei cu numele Grigore în capitolul II

δ' ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας προσοῦσαν, καὶ μάλιστα τοῖς δυοῖν προσώποις, τῷ τε Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐδαμῶς ἴσμεν. Διὸ Γρηγορίων ὁ θεολογικώτατος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Εἰρηνικῶν φησιν, «οὕτω φρονοῦμεν καὶ οὕτως ἔχομεν, ὡς ὅπως μὲν ἔχει ταῦτα σχέσεώς τε καὶ τάξεως, αὐτῇ μόνῃ τῇ τριάδι συγχωρεῖν εἰδέναι καὶ οἷς ἂν ἡ Τριάς ἀποκαλύψῃ κεκαθαρμένοις, ἢ νῦν ἢ ὕστερον».

Ἄλλ' ὁ μέγας, φασί, Βασίλειος, ὡς κεκαθαρμένος ἐξ ἀποκαλύψεως, τοῦτο μαθὼν εἶπεν ἐν τοῖς Κατ' Εὐνομίου. Συγχωρεῖν δὲ καὶ Γρηγόριον τὸν θεολόγον εἰδέναι ταύτην, οἷς ἂν ἡ Τριάς ἀποκαλύψῃ κεκαθαρμένοις. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς τοῦ Εὐνομίου μαθεῖν εἰπόντος ἐκ τῶν ἁγίων τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσχεράνας οὖμενον ἡρέμα τούτῳ καὶ λίαν ἐπαχθῶς ἐνεγκῶν ὁ θεῖος Βασίλειος, «παρὰ τῶν ἁγίων, φησίν, εἶπε μεμαθηκέναι: τίνες δὲ οἱ ἅγιοι καὶ ἐν ποίοις αὐτῶν λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποιήνται εἰπεῖν οὐκ ἔχει»; Δῆλον ὡς οὐκ ὄντων τῶν εἰπόντων ἁγίων.

Εἶτα, ἐπειδήπερ ἐκεῖνος ἐκ τοῦ τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει συνήγαγε, καίτοι μὴδὲ παρὰ τοῦτο συναγόμενον, ἐνδοῦς ὁ μέγας καὶ καθ' ὑπόθεσιν παραδεξάμενος, «εἰ καὶ τρίτον εἶναι, φησί, τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος, ἵνα καὶ ὅλως συγχωρήσωμεν, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη παρὰ τοῦτο τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει». Ὡς οὖν καθ' ὑπόθεσιν παραδεξάμενος, ἀλλ' οὐ τοῦτο δογματίζων αὐτός, ἀμφισβητικῶς ἔχοντα τὸν λόγον προήγαγεν.

Ὁ δὲ φησιν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Πρὸς τὸν αὐτὸν Εὐνόμιον, ὡς «ἔστι τάξεως εἶδος οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης

al *Cuvintelor despre pace* zice: „așa cugetăm, așa avem învățătura că felul relației și ordinii acestor persoane este îngăduit să fie cunoscut numai de Însăși Treimea și celor purificați cărora le descoperă Treimea fie acum, fie mai târziu”⁴⁶⁹. Însă, spun ei, Sfântul Vasile cel Mare a spus în cuvintele sale *Împotriva lui Eunomiu*⁴⁷⁰ că a învățat aceasta ca unul curățit prin descoperire. Îngăduie și Sfântul Grigore Teologul să o cunoască pe aceasta cei purificați cărora li se descoperă Sfânta Treime. Dacă este așa, de ce, atunci când Eunomiu a spus că a învățat de la sfinți că Duhul este al treilea în ordine și în rang, foarte nemulțumit Sfântul Vasile cel Mare zice pe un ton nicidecum blând, ci foarte sever: „a spus că de la sfinți a fost învățat; care sunt acești sfinți și în care dintre lucrările lor au spus aceasta nu poate să ne spună”⁴⁷¹. Este clar că nu există sfinți care au spus aceasta.

Apoi, întrucât acela din faptul că Duhul este al treilea în ordine și demnitate, trage concluzia că este al treilea și după ființă, deși nu se poate trage de aici o astfel de concluzie, Sfântul Vasile acceptă în cazul de față că „deși cuvântul dreptei credințe poate învăța că Duhul este al treilea în ordine și demnitate, nu trebuie să înțelegem din aceasta că este al treilea și după ființă”⁴⁷². Deși acceptă în cazul de față primul punct, nu învață el însuși aceasta, ci a expus această învățătură cu o oarecare îndoială.

Ceea ce spune în primul cuvânt din *Către Eunomie însuși* anume că „felul ordinii nu este conform poziției noastre, ci conform rânduiei firești care există între ei”⁴⁷³, nu o spune despre Fiul și Duhul Sfânt, ci despre Tatăl și Fiul, în care este

ἀκολουθίας», οὐ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀλλὰ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ποιούμενος τὴν διάλεξίν φησιν, ἐν οἷς ἐγγνωσμένον τε καὶ ἀνωμολογημένον ἅπασιν αἰτιατὸν μὲν εἶναι τὸν υἱόν, τὸν δὲ Πατέρα αἴτιον καὶ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοούμενον ἐξ ἀνάγκης, εἰ καὶ μὴ κατὰ χρόνον, ὡς αὐτὸς ἐκεῖ φησι. Ταῦτ' ἄρα καὶ χωρὶς ἐνδοιασμῶν τε καὶ ἀμφισβητήσεων, τὸν μὲν Πατέρα προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ φησι, τὸν δὲ Υἱὸν δευτερεύειν τοῦ Πατρὸς, γράφων «ἡμεῖς δέ, κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν σχέσιν, προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φαμέν, κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφορὰν οὐκέτι, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ὑπεροχὴν». Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ πάλιν, «τάξει μὲν, φησί, δεύτερος τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἀξιώματι, φύσει δὲ οὐκέτι δεύτερος».

Οὕτως οἶδεν ὁμολογουμένως ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ Υἱοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτ' ἐγίνωσκεν, οὐκ ἂν ὄλως ἠμφισβήτει, οὐδ' ἂν ἀπηγόρευε τρίτον εἶναι τῇ τάξει ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τοῦ Εὐνομίου καὶ τοῦτ' εἰπόντος λίαν ἐδυσχέριαι. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα σὺν ἀμφιβολία πολλῇ καὶ καθ' ὑπόθεσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸς δοξάζων παραδεξάμενος, δείκνυται μὴδ' αὐτὸς εἰδέναι, ὅπως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα σχέσεώς τε καὶ τάξεως. Ὅτι μὲν γὰρ ἅμα ἐξ αἰδίου ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἀλλήλοις τε ὄντα καὶ ἀλλήλων ἐχόμενα καὶ δι' ἀλλήλων ἀφύρτως τε καὶ ἀμιγῶς χωροῦντα, καὶ ὅτι τούτων ἕκαστον τάξεώς τε καὶ σχέσεως εἶδος, καὶ ὡς ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἅμα, εἰ καὶ οὐχ ὡσαύτως, καὶ ὅτι ὁμότιμα ἐξ ὁμοτίμου, καὶ ὅτι τὸ ἐκπορεύειν ἰδιότης ὄν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως οὐκ ἔστιν εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὡς ὁ λέγων καὶ

cunoscut și mărturisit de toți că Fiul este cauzat, iar Tatăl este cauzatorul, care în mod automat precede în gândirea noastră pe cel ce cauzează, deși nu în timp, așa cum spune acesta acolo. Deci, aceasta susține fără ezitări și îndoieli că Tatăl este așezat în față Fiului, căci Fiul urmează Tatălui. Scrie: „Noi spunem că Tatăl este așezat în fața Fiului prin prisma relației cauzatorului față de cei din El, nu însă prin diferența ființei, nici prin superioritatea ca timp”⁴⁷⁴. În al treilea cuvânt zice iarăși: „prin ordine, Fiul este al doilea după Tatăl, căci din El este, dar și prin demnitate, însă nu este al doilea prin ființă”⁴⁷⁵.

Astfel, cunoaște și mărturisește că Fiul este din Tatăl, dar nu și că Duhul este din Fiul. Căci, dacă ar fi recunoscut aceasta, nu s-ar fi îndoit deloc de această expresie, nici n-ar fi interzis să se spună că Duhul Sfânt este al treilea în ordine după Tatăl și nici nu s-ar fi arătat foarte nemulțumit față de cea ce a spus Eunomie. Dincolo de aceasta, acceptând cu multă îndoială și numai în cazul respectiv că Duhul urmează Fiului, în nici un caz cum credea Eunomie, ne arată că nici el însuși nu cunoaște ce fel de relație și ordine au între Ei Fiul și Duhul. Anume că Fiul și Duhul Sfânt sunt împreună din veșnicie, coexistând între Ei și aparținând Unul Altuia și cuprinzându-se Unul în Altul⁴⁷⁶, fără să se amestece, și faptul că fiecare din Ei reprezintă un fel de relație și ordine și Fiul și Duhul Sfânt împreună sunt din Tatăl, deși nu în același mod, și faptul că sunt de o cinste din cel de aceeași cinste, Ne arată de asemenea și faptul că însușirea de a purcede aparținând ipostasului Tatălui, nu aparține și Fiului și cel care spune că și Fiul are această însușire de a purcede, produce confuzie și amestec între Ipostasurile dumnezeiești, lepădându-se în mod eretic de rânduiala mărturisită care există în Dumnezeu (căci zice Grigore, cel ce poartă numele teologiei: „căci trebuie să

τὸν Υἱὸν τὸ ἐκπορεύειν ἔχειν σύγχυσις ποιεῖ τῶν θείων ὑποστάσεων, δυσσεβῶς ἀθετῶν τὴν ἀνωμολογημένην τάξιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ - «δεῖ γάρ, φησὶ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, τὰς ιδιότητας μένειν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἵνα μὴ σύγχυσις ἢ παρὰ θεότητι τῇ καὶ τὰ ἄλλα εἰς τάξιν ἀγούση» - ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀνωμολογημένην τάξιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς ἴσμεν· τὴν δὲ δεύτερον μὲν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τρίτον δὲ ἀπὸ Πατρὸς τιθεῖσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐθ' ἡμεῖς ἴσμεν οὔτε οἱ διδάσκαλοι καὶ προασπισταὶ τῆς ἐκκλησίας.

Λατίνοι δέ, ὧ τῆς ἀνοίας ὁμοῦ καὶ ἀπονοίας, τὴν μὲν εὐσεβῆ καὶ ἀνωμολογημένην ἐκείνην ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τάξιν ἀθετοῦσιν, ἃ δὲ Βασίλειος ὁ μέγας καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ὑπὲρ τὴν οἰκείαν γνῶσιν ὁμολογοῦσιν εἶναι ὡς ἀπόρρητα ὄντα καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, αὐτοὶ καταλαβεῖν ἀχούοι καὶ περὶ τὴν ἀφραστόν τε καὶ ἀπερινόητον ἐκπόρευσις τοῦ Πνεύματος καινοφωνοῦσι, βλασφημοῦσι δὲ εἰπεῖν οἰκειότερον, ἔμμεσόν τε καὶ ἄμεσον αὐτὴν λέγοντες καὶ προσεχῆ καὶ πόρω, δι' ὧν κινδυνεύουσι καὶ εἰς κτίσμα κατασπᾶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὸ οὐκ ἀναγκαίως οὐδ' ἄξι μετὰ τὸν Υἱὸν παρὰ τῆς θεοπνεύστου τίθεται γραφῆς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τοῦτο γὰρ Λατίνοις συμβαίνει, τοῖς ἐκ τῶν δύο, πρώτου αἰτίου καὶ δευτέρου, λέγουσι τὸ ἓν καὶ μὴ κατὰ πάντα στέργουσι τὴν θεόπνευστον γραφήν, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν ἅττα βούλονται προστιθεῖσιν τε καὶ ἀφαιροῦσιν· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐκ τοῦ ἑνὸς εὐσεβοφρόνως σέβουσι καὶ εἰς ἓν ἀναφέρουσι τὰ δύο, ἥκιστα.

(34.) Ἴνα δέ σοι καὶ λόγον δῶμεν, μᾶλλον δὲ καταξιώσωμεν διδάξαι· τίνος ἔνεκεν ὡς ἐπὶ πλείστον ὁ μὲν Υἱὸς μετὰ τὸν πατέρα, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν Υἱὸν ἡμῖν

rămână (să se păstreze) însușirile Tatălui și Fiului, ca să nu existe confuzie în dumnezeirea, care aduce la ordine-rânduială pe toate celelalte⁴⁷⁷), această ordine mărturisită cunoaștem noi în Dumnezeu. Pe cea care îl așează pe Fiul al doilea și pe Duhul Sfânt al treilea după Tatăl, noi nu o cunoaștem, nici învățătorii și apărătorii de mai înainte ai Bisericii.

„Latinii” (o, vai de prostia care se împreunează cu nebunia!) se leapădă de ordinea aceia drept-credincioasă și mărturisită. Pe cele despre care Sfinții Vasile cel Mare și Grigore Teologul⁴⁷⁸ mărturisesc că sunt dincolo de cunoașterea noastră, ca fiind negrăite și dincolo de noi, aceștia se laudă că le cuprind cu mintea și de aceea aduc o învățătură nouă referitoare la purcederea cea negrăită și necuprinsă cu mintea, am putea spune mai propriu că aduc blasfemie, vorbind despre aceasta ca fiind directă și indirectă, apropiată și depărtată. Prin aceste învățături există pericolul de a reduce pe Duhul Sfânt la o creatură. De aceea, nu neapărat și întotdeauna în Scriptura cea insuflată de Dumnezeu Duhul este așezat după Fiul.

Acest lucru se întâmplă cu „latinii” care spun că unul poate să fie din doi, din primul cauzator și din al doilea cauzator, și care prin aceasta nu iubesc întru totul Scriptura cea de Dumnezeu insuflată, ci de la ei putere adaugă și elimină tot ceea ce voiesc⁴⁷⁹. La noi lucrurile nu stau deloc așa, pentru că cinstim prin cugetare drept-credincioasă pe cei Doi care sunt dintr-Unul și se mișcă anagoric către Unul.

34. Dar, ca să îți dăm cuvântul, mai bine zis să te facem părtaş învățăturii, punem întrebarea: din ce cauză de cele mai multe ori Fiul este lăudat și propovăduit de noi după Tatăl, iar Duhul după Fiul? Dumnezeu și Tatăl, obârșia tuturor, este Tatăl Fiului, Unuia Născut, care, chiar și înainte de a fi adăugat

ὕμνεϊται, καὶ μνεῖσθαι παραδέδοται; Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡ πάντων ἀρχή, Υἱοῦ Πατὴρ ἐστὶ μονογενοῦς, ὃς καὶ πρὶν ἢ προστεθῆναι τῷ Πατρὶ συννοεῖται πάραυτα. Πῶς οὖν ἀφέντες τὸν καὶ πρὶν ἢ λεχθῆναι προσεχέστατα τῷ Πατρὶ νοούμενον, εὐθύς ἂν τὸ Πνεῦμα μετὰ τὸν Πατέρα θεΐημεν; Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν τοῦ Πατρὸς Υἱὸν λέγεται τὸ Πνεῦμα μὴ δυναμένων γὰρ ἡμῶν ἄμφω προφέρειν διὰ γλώττης ἅμα, ὥσπερ ἄρα καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς προήλθον, εἰ πρὸ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ συνημμένον θεΐημεν, δόξαι ἂν Υἱὸς τὸ Πνεῦμα· τὸ γὰρ 'πατὴρ' ὄνομα εὐθύς συνεισάγει τῇ διανοίᾳ τὸν υἱόν προϊόντες δ' αὐθις καὶ μετὰ τὸ Πνεῦμα προσεχῶς εὐθύς τιθέντες τὸν υἱόν, Πατέρα τὸ Πνεῦμα ποιήσομεν νοεῖσθαι. Ὁ γὰρ Υἱός, Πατρὸς Υἱὸς καὶ συνεισάγει τῇ διανοίᾳ τὸν Πατέρα καὶ μάλιστα τὸν πρὸ αὐτοῦ λεγόμενον· ὁ δὲ Υἱὸς προσεχῶς τῷ Πατρὶ τιθέμενος καὶ τὸ μονογενὲς ἑαυτῷ φυλάττει καὶ τὸ ἐκπορευτῶς ἐκ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα οὐ κωλύει. Ὁ καὶ ὁ Νυσσαέων Γρηγόριός φησιν, οὗτινος οἱ λατινικῶς φρονοῦντες τὸ ὕψος τῆς διανοίας μὴ χωρήσαντες, πόρρω μὲν τοῦ Πατρὸς, ὦ τῆς ἀσεβείας, δοξάζουσι τὸ Πνεῦμα, προσεχῆς δὲ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' οὐχ ὅτι Πατὴρ τε καὶ Υἱὸς ἄλληλα εἰσάγουσι τῇ διανοίᾳ κατὰ τοῦτο ὄντα προσεχῆ, διὰ τοῦτο πόρρω τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ οὐκ ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὕστερον.

Νῦν δ' ἵνα καὶ δευτέραν αἰτίαν ἀποδώμεν, ἥτις καὶ αὕτη, ἵνα διὰ πάντων συνετίσωμέν σε, διὰ τὴν προειρημένην γέγονε· πρῶτον ἡμῶν τὸ γένος θεὸν ἔγνω τὸν Πατέρα καὶ Πατέρα τὸν θεόν, τῆς αὐτοῦ θεότητος φανερωθείσης τε καὶ πιστευθείσης ἀμυδρῶς, ὥς γε συνήνεγκεν ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἐπίσης ὦν Πατὴρ καὶ προβολεύς, τόθ' ἡμῖν οὐ Πατὴρ ἀλλὰ προβολεύς ἢ ἐκπορευῶν ἐ-

Tatălui, se înțelege imediat.

Deci, cum să lăsăm pe cel care, chiar și înainte de a fi relatat, este înțeles foarte aproape de Tatăl și să-l punem imediat după Tatăl pe Duhul? De aceea, Duhul este relatat după Fiul Tatălui. Noi nu putem să-i pronunțăm pe amândoi deodată cu limba, așa cum au ieșit Ei din Tatăl, iar dacă putem pe Duhul înaintea Fiului imediat după Tatăl, s-ar putea crede că Duhul este Fiu, căci numirea de „Tată” ne duce cu mintea imediat la Fiul. Înaintând cu silogismul nostru, dacă putem pe Fiul imediat după Duhul, vom face să se înțeleagă că Duhul este Tată.

Căci Fiul este Fiul Tatălui și ne duce cu minte la Tatăl și bineînțeles la cel numit înaintea Lui. Dacă punem pe Fiul imediat după Tatăl, Fiul își păzește și calitatea lui de Unul Născut și nu împiedică ca Duhul să fie din Tatăl prin purcedere. Acest lucru îl spune și Sfântul Grigore de Nyssa⁴⁸⁰, a cărui înălțime a cugetării nu au cuprins-o cei ce cugetă „latinește” și de aceea – vai ce necredință! – cred că Duhul este departe de Tatăl și apropiat de Fiul. Însă, faptul că Tatăl și Fiul ne duc cu mintea la această apropiere, nu înseamnă din acest motiv că Duhul este departe de Tatăl și nu iese în mod direct din El. Dar despre acestea vom vedea mai târziu.

Acum ca să te înțelepțim prin orice mijloc, vom vorbi și despre a doua cauză, care ea însăși rezultă din cea spusă mai sus. Prima noastră generație a cunoscut pe Dumnezeu Tatăl și Tată pe Dumnezeu a cărei dumnezeire s-a arătat și s-a crezut în ea în mod neclar, așa cum ni s-a dat nouă. Căci, de vreme ce El este în aceeași măsură și Tată și Purcezător, cum l-am fi acceptat noi dacă ar fi fost propovăduit nu ca Tată, ci ca Purcezător sau ca cel care purcede, neputând încă cuprinde cunoașterea bogăției în sine a dumnezeirii, fiind prunci la minte? Numele

κηρύττετο, πῶς ἂν παρεδεξάμεθα, μὴ δυνάμενοι πω χωρῆσαι διὰ τὸ νηπιῶδες ἔτι, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἐμφύτου πλούτου τῆς θεότητος; Τὸ δὲ 'πατῆρ' ὄνομα καὶ πρὸς ἡμῶν ἔστι καὶ οἷον κοινὸν ἔχομεν αὐτὸ ταῖς ἐξ αὐτοῦ ὁμοουσίαις μὲν αὐτῷ ἡμῖν δὲ δεσποτικαῖς ἐκείναις ὑποστάσεσιν. Εἰ κάκειναι μὲν φύσει καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχουσιν αὐτό, ἡμῶν δ' ὑπὸ φιλανθρωπίας καλεῖσθαι κατηξίωσε - διὸ καὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον, «ἡμεῖς Πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν» - σοφῶς οὖν ἄγαν καὶ οἷον ὑποκλέπτων τὴν διάνοιαν ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τοῦ πονηροῦ δουλείας καὶ ψευδοδοξίας καὶ ψευδολατρίας ἐπὶ τὴν οἰκείαν δεσποτεῖαν πρὸς θεογνωσίαν ὑφαιρούμενος καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπεμφαίνων συνεισέφερε θεότητα, Πατῆρ κηρυττόμενος αὐτός. Μετ' αὐτὸν ὁ Υἱὸς πεφανέρωται τῷ κόσμῳ, διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὄφθεις καὶ συναναστραφεῖς ὅς σὺν ἑαυτῷ καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπεδείκνυ, λόγοις τε καὶ ἔργοις διὰ πάντων πιστούμενος, συνημμένον φύσει καὶ ὁμότιμον ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ. Μετὰ τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ, παρὰ μὲν τοῦ Υἱοῦ πεμπόμενον, ὡς οὐκ ἀντίθεον οὐδὲ ἀντίχριστον, καὶ πεμπόμενον οὐχ ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως, ἀλλὰ χρονικῶς καὶ πρὸς τινὰς καὶ δι' αἰτίαν παρὰ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον οὐ δι' αἰτίαν ὅλως, οὐδὲ χρονικῶς ἢ πρὸς τινὰς, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως πάντη, ὡς ὁμόθεον καὶ ὁμοούσιον καὶ τῆς αὐτῆς οὐχ ἥττον ἐξημμένον τῷ Υἱῷ αἰτίας καὶ ἀρχῆς, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ἐρχόμενον ὡς κύριον καὶ αὐτεξούσιον.

Ἐπεγένετο δὲ καὶ τρίτη τις αἰτία τοῖς θεολόγοις, δι' ἣν μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ ἐκ τῶν τοῦ Υἱοῦ παριστάσιν ὡς ἐπὶ πλείστον τὸ συναφές καὶ τέλειον καὶ ὁμοούσιον Πατρὶ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος ὅτι μετὰ τὸ κατευνασθῆναι καὶ μετασκευασθῆναι τὴν πλειόνων κατὰ τοῦ Υἱοῦ

de „Tată” este și pentru noi mai familiar și oarecum comun cu Acele Persoane care sunt din El, cu deosebirea că Acestea sunt deoființă cu El, iar nouă ne sunt stăpâni. Dacă Aceia îl au ca Tată în mod ființial și dincolo noi, noi ne-a învrednicit să-l chemăm așa prin iubirea sa de oameni – de aceea și iudeii spuneau „noi avem Tată pe Dumnezeu” (Ioan 8, 41). Cu multă înțelepciune și oarecum „răpind” gândirea noastră⁴⁸¹, mai bine zis scoțându-ne din robia celui viclean și din învățătura și închinarea cea falsă la stăpânirea Lui către cunoașterea lui Dumnezeu, ne-a arătat dumnezeirea Unuia Născut, căci El propovăduia pe Tatăl. După Acesta s-a arătat lumii Fiul, care a fost văzut și a petrecut cu noi cu trupul⁴⁸², cel care a arătat în sine și pe Duhul, crezut prin cuvinte și lucrări, unit ființial și de-o cinste și cu Tatăl.

După Fiul, Duhul Sfânt a venit în lume, trimis de Fiul, nu ca un locțiitor al lui Dumnezeu sau al lui Hristos sau trimis nu în mod simplu și absolut⁴⁸³, ci în timp și către oameni și bineînțeles datorită unei cauze. De la Tatăl nu precede în nici un caz datorită unei cauze, nici în timp sau către anumiți oameni, ci în mod simplu și absolut, ca unul ce este împreună cu El Dumnezeu și de o ființă și având același cauzator și aceeași obârșie nu mai puțin decât Fiul, fiind El însuși Domn și liber.

Exista și o a treia cauză pentru care teologii (Sfinții Părinți – n. trad.) ne prezintă unirea, desăvârșirea și deoființimea dumnezeirii Duhului cu Tatăl după Fiul și din Fiul. Căci, după ce s-a liniștit și s-a schimbat nebunia cea împotriva Fiului, arătându-se deoființimea și faptul că sunt de o cinste în multe chipuri și susținându-se prin argumente sigure, s-a arătat foarte vădit războiul împotriva Duhului dumnezeiesc.

μανίαν, πολυειδῶς ἀποδειχθείσης καὶ ἀναφανείσης καὶ στηριχθείσης ἀσφαλέστατα τῆς τούτου πρὸς τὸν Πατέρα συμφυΐας καὶ ὁμοτιμίας, ὁ κατὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐμφανέστερον ἀνερρηπίσθη πόλεμος. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς θεολόγοις ὁ λόγος ἅπας, οὐ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ περὶ τῆς πρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοουσιότητος τοῦ Πνεύματος, εἰ καὶ Λατῖνοι βιάζονται τὰς ῥήσεις, μεθέλκοντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν εἰς τὴν οἰκείαν κακόνοιαν.

(35.) Ἄλλὰ γὰρ οὕτως ἡμῖν ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἷς Θεὸς ἐκπεφασμένος, οὕτω καὶ δοξάζεται· καὶ οὕτω μιᾶς εἰκόνας οὔσης καὶ μορφῆς ἐπὶ τῆς μόνης ἀνειδέου καὶ προσκυνητῆς τριάδος - «ἢ γὰρ Τριάς συνάπτεται μὲν ἀδιαστάτως, σύνεστι δὲ αἰδίως, εἰκόνα δὲ προφαίνει μίαν καὶ τὴν αὐτήν», Ἀθανάσιος ὁ μέγας λέγει - μιᾶς οὖν οὕτως εἰκόνας οὔσης ἐπὶ τῆς σεπτῆς τριάδος, τὸν μὲν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μορφὴν τε καὶ εἰκόνα λέγομεν, τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω γὰρ ἡμῖν ὡς εὐδόκησεν ἑαυτὴν ἐγνώρισε καὶ οὕτως ἔχειν πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα λέγομεν, ὡς αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα· ὁμοίως γὰρ ἀμφοτέρω ἔχουσι πρὸς τὸν πατέρα, πλὴν τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως, ὡς ἀνωτέρω διὰ πλειόνων ἀποδέδεικται. Προσεχῶς δὲ τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς ἐγνώσται ἡμῖν καὶ διὰ τοῦ προσεχῶς τούτου ἐγνωσμένου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφανερώθη, κηρυχθέν τε καὶ πεμφθὲν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὡς καὶ οὗτος πρῶην ἦλθεν ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ὀνόματι. Καὶ πάντα λέγομεν ἔχειν τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Πατρὸς ἄνευ τῆς αἰτίας, πάντα δὲ τὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἄνευ τῆς υἰότητος. Πάντα γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁμοίως ἔχει ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα ἄνευ τῆς αἰτίας, συμπεριβαλλούσης ἅμφω τὰς ὑπαρκτικὰς καθ' ὑπόστασιν διαφοράς. Διὸ καὶ πρὸ τοῦ Υἱοῦ ἔστιν οὗ τίθεμεν τὸ Πνεῦμα, εἰ καὶ ὡς ἐπ' ἔλαττον, ὡς δὲ ἐπὶ πλεῖστον μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ μετὰ τὸν

Acestea deci le spun și cuvintele teologilor, nu despre modul de existență, ci despre deofinițimea Duhului cu Fiul, deși „latinii” forțează spusele lor, interpretând gândirea acestora conform gândirii lor rele.

35. Totuși, nouă așa ni s-a arătat Dumnezeu cel Unul în trei Ipostasuri și așa este slăvit și acesta este singurul chip și singura „înfățișare” în Treimea cea slăvită și fără chip – căci spune Sfântul Atanasie cel Mare „Treimea este unită inseparabil și coexistă din veșnicie și arată unul și același chip”⁴⁸⁴ - , pentru că în Treimea cea cinstită există numai un chip și numim pe Fiul înfățișarea și chipul Tatălui⁴⁸⁵, iar pe Duhul chipul Fiului. Astfel a binevoit să se facă cunoscută Ea Însăși și astfel spunem că Duhul are o relație cu Fiul așa cum El Însuși are cu Tatăl, căci în mod asemănător cele două persoane au o relație cu Tatăl, în afară de modul de existență, așa cum s-a demonstrat prin multe argumente mai sus. Fiul ni s-a făcut cunoscut nouă apropiat Tatălui și prin această cunoaștere a apropierii s-a arătat Duhul, predicat și trimis în numele Lui, tot așa cum El mai înainte a venit în numele Tatălui. Și spunem că Fiul are tot ce are și Tatăl, în afara cauzalității, și că pe toate cele pe care le are Fiul le are și Duhul, în afara filiației. Toate cele ale Tatălui le are la fel și Fiul și Duhul fără cauzalitate, încadrându-se în cele de mai sus și deosebirile existențiale ipostatice. De aceea, așezăm uneori pe Duhul înaintea Fiului, deși aceasta se întâmplă de puține ori, căci de cele mai multe ori așezăm pe Duhul după Fiul, iar pe Fiul după Tatăl, ca să pomenim neîncetat și continuu cele trei lucrări ale Iconomieii care s-au făcut pentru noi și să le dăm prin toate o mulțumire

Πατέρα τοῦτον, ἵνα τῶν τριῶν ὑπὲρ ἡμῶν μεγίστων ἔργων καὶ θεοπρεπῶν καὶ προμηθεστάτων οἰκονομιῶν, συνεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον τὴν μνήμην φέροντες, συντομωτάτην διὰ πάντων ἀποδιδῶμεν τὴν εὐχαριστίαν.

(36.) Εὐνόμιος δὲ καὶ μετ' αὐτὸν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες μὴ συνετῶς ἀκηκοότες τῆς πρὸς τὸν θεὸν τοιαύτης εὐχαριστίας τῶν πατέρων καὶ τῆς ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ἀντιρρήσεσιν οἰκονομίας μὴ δυνηθέντες συνιδεῖν, συνήγαγον κακῶς ἐντεῦθεν τρίτον ἀπὸ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μηδὲ τοῦτο συνιδόντες, ὡς εἶγε τοῦτο ἦν καὶ διὰ τοῦτο ἡ φυσικὴ τάξις τοῦ τε Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοῦ θείου Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν ἐδεικνυτο, οὐκ ἂν, ἐπαλλαττομένης ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τῆς συνεκφωνήσεως τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἔστιν οὗ μετὰ τὸ Πνεῦμα ὁ Υἱὸς ἐτίθετο, προαριθμουμένου δηλαδὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθάπερ καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ φησὶ Γρηγόριος, ὅτι «τὰ αὐτὰ καὶ προαριθμεῖται καὶ ὑπαριθμεῖται παρὰ τῇ γραφῇ διὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως» ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐπισκόπων καὶ ἡμᾶς οὕτω παραινεῖ θεολογεῖν, «μετὰ Παύλου, λέγων, θεολόγησον, τοῦ πρὸς τρίτον οὐρανὸν ἀναχθέντος, ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλλαγμένως, οὐ τετηρημένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἐναριθμοῦντος, ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό».

Ἄλλ' οὐδὲ τὸ 'δι' οὗ' μόνῳ τῷ Υἱῷ παρὰ τῆς θείας ἀπονεμένηται γραφῆς· ὁ γὰρ θεὸς Κύριλλος ἐν Θησαυροῖς φησι, «Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα, ὡς τοῦ Θεοῦ λόγου διὰ Πνεύματος ἡμῖν ἐνοικιζομένου». Τούτων οὖν Εὐνόμιός τε καὶ τὸ τῶν Λατίνων γένος, μηδένα ποιησάμενοι λόγον, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιῳματι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

foarte pe scurt.

36. Eunomie și după el cei ce cugetă „latinește”, neascultând cu înțelepciune aceste rugăciunii de mulțumire ale Părinților către Dumnezeu și neputând înțelege pogorământul făcut în obiecțiile lor față de eterodocși⁴⁸⁶, au tras aici în mod greșit concluzia că Duhul Sfânt este al treilea după Tatăl, neînțelegând nici aceasta anume că, dacă ar fi așa, adică dacă din acest motiv s-a arătat ordinea aceasta ființială a Fiului către Tatăl și a Duhul către Fiul, nu ar fi fost așezat uneori Fiul după Duhul, adică fiind enumerat după Duhul, de vreme ce ordinea numirii celor Trei Persoane alternează în Sfânta Scriptură, așa cum spune și Grigore cel mare în teologie, anume că „în Sfânta Scriptură același Persoane sunt uneori enumerate înainte, alteori după, datorită egalității ființei”⁴⁸⁷. În prezența episcopilor din Egipt, ne învață să teologhisim așa: „să teologhisești împreună cu Pavel, cel ce a fost înălțat la al treilea cer, care uneori enumeră cele trei Ipostasuri în ordine alternativă, fără să țină o oarecare ordine și de aceea aceiași persoană poate fi enumerată prima, a doua sau ultima”⁴⁸⁸.

Însă, nici expresia „prin care” nu a fost atribuită în Scriptură numai Fiului, pentru că dumnezeiescul Chiril în *Tezaurile* sale spune: „Duhul este a lui Hristos, deoarece Cuvântul lui Dumnezeu locuiește în noi prin Duhul Sfânt”⁴⁸⁹. Fără să țină cont de aceste cuvinte, Eunomie și neamul „latinilor” au dogmatizat în mod greșit că Duhul Sfânt este al treilea în ordine și în demnitate, nu după ordinea prin care i Îi mărturisim, ci după cea ființială⁴⁹⁰. De aici, Eunomie a dogmatizat că Duhul este în mod ființial al treilea după Tatăl,

ἐδογματίσαν, οὐ τῆ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τάξει ἀλλὰ τῆ φυσικῆ, κακῶς. Ὁ γε μὴν Εὐνόμιος ἐντεῦθεν τρίτον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τῆ φύσει, ὡς ἀμφοτέρων κατ' αὐτὴν διαφέρων, προσεδογματίσεν. Οἱ δὲ Λατίνοι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατασκευάζουσιν.

(37.) Ἡμεῖς δὲ σὺν τοῖς ἱεροῖς πατράσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὸ Πνεῦμα μετὰ τὸν Υἱὸν τιθέαμεν καὶ μετὰ τὸν Πατέρα τοῦτον, ἵνα τῶν τριῶν ὑπὲρ ἡμῶν μεγίστων ἔργων καὶ θεοπρεπῶν καὶ προμηθεστάτων οἰκονομιῶν συντομωτάτην ἀποδιδῶμεν διὰ πάντων τὴν δοξολογίαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν ἀνάμνησιν· οὐχ ὅτι δεύτερα καὶ τρίτα τῆ τιμῆ καὶ τῆ ἀξία - καὶ γὰρ ὁμότιμα - οὐδὲ τὴν δυάδα ποιοῦντες τοῦ ἐνὸς ἀρχῆν, οὐδ' εἰς τὴν δυάδα ἀναφέροντες τὸ ἓν, ἀλλ' εἰς ἡμῖν Θεός, εἰς ἓν αἴτιον καὶ Υἱοῦ καὶ πνεύματος ἀναφερομένων, ἐξ οὗ μόνου ἔχει καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐκάτερον αὐτῶν· καὶ ὅτι μία ἀρχή, ὁ Πατήρ, ὡς καὶ ὁ θαυματουργὸς Γρηγόριος λέγει - κατὰ τοῦτο τοίνυν εἰς Θεός· καὶ ὅτι μία φύσις τοῖς τρισὶν - αὐτὰ γὰρ τὰ δύο καὶ τὰ τρία καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ἀναφέρεσθαι εἰς αὐτὸν οὐ τὴν φύσιν διαιρεῖ, ἀλλὰ περὶ αὐτὴν διαιρεῖται, οὐδὲ γοῦν ἐξ αὐτῆς ἐστι κυρίως, εἰ καὶ μὴ χωρὶς αὐτῆς, οὐδ' εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται, εἰ καὶ μὴ ἄνευ ταύτης· τὸ γὰρ ἓν, πῶς ἂν αὐτὸ ἑαυτὸ γεννήσαι τε καὶ προβάλλοιτο καὶ εἰς ἑαυτὸ ἀναφέροιτο; Οὐδ' ἀρχὴ τοίνυν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς, οὐδὲ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν αὐτὸ ἑαυτοῦ τὸ ἓν. Εἰ τοίνυν ταῦθ' ἅπαντα, κατὰ ταῦτα κυρίως καθ' ἃ καὶ μερίζεται, ταῦτα δ' ἐστὶν αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, εἴτ' οὖν τὰ τρία πρόσωπα τῆς μιᾶς τῆ φύσει θεότητος, ὅταν οἱ Λατίνοι λέγωσιν ἐξ ἀμφοτέρων τὸ ἓν, τῶν προσώπων δηλαδή φασιν· κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀμφοτέρα, τὸ γὰρ ἓν οὐκ ἂν ῥηθεῖη ποτὲ ἀμφοτέρα.

Ἐπεὶ τοίνυν κατὰ ταῦτα λέγουσιν ἐκ τῶν δύο τὸ ἓν,

deosebindu-se prin aceasta de celelalte Persoane, iar „latinii” inventează învățătura că Duhul Sfânt purcede și din Fiul.

37. Împreună cu sfinții Părinți noi așezăm pe Duhul după Fiul, iar pe Fiul după Tatăl, ca să ne aducem aminte și să mulțumim pe scurt pentru cele trei lucrări și cele trei iconomii dumnezeiești, nu că sunt al doilea sau al treilea în cinste și valoare – căci sunt de aceeași cinste – nici făcând doimea obârșie a unuia, nici mișcându-se anagogic unul către doime, ci Unul Dumnezeu, un singur cauzator al Fiul și al Duhului spre care se mișcă anagogic⁴⁹¹, din care fiecare din cele două persoane își are existența lor, și că există numai o singură obârșie, Tatăl, așa cum spune Sfântul Grigore Taumaturgul⁴⁹² (prin aceasta este unul Dumnezeu, pentru că este o ființă în Trei), pentru că cele două sunt din El și spre el își au mișcarea anagogică, fără să despartă ființa, ci se disting în jurul ei. Nu provin în mod principal din aceasta, deși nu există fără aceasta, nici nu se mișcă anagogic către aceasta. Căci, cum ar fi posibil ca Unul să nască și purcedă pe sine și să se miște anagogic către aceasta? Prin urmare, Unul nu este obârșie împreună cu cele ce ies din El, nici cauză sau cauzator. Dacă toate acestea sunt ale celor ce se împart, adică ale celor Trei Ipostasuri sau trei Persoane ale unei singure dumnezeirii în ființă, atunci când „latinii” spun că unul provine din celelalte două, se referă adică la persoane, de aceea se numesc celelalte, pentru că unul nu s-ar putea numi niciodată „celelalte două”.

Așadar, întrucât prin acestea ei spun că unul este din doi, de unde se înțelege că își are și obârșia și cauza, atunci spun că unul este din două obârșii și astfel introduc o învățătură despre două obârșii și două cauze, ceea ce duce la politeism.

καθ' ἃ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ αἷτιον καὶ νοεῖται καὶ λέγεται, ἐκ δύο ἀρῶν λέγουσι τὸ ἓν καὶ δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἷτια καὶ πολυθειάν εισάγουσιν. Οὐ γὰρ μόνον ὅτι μία φύσις εἷς Θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ εἷς ἓν πρόσωπον τὴν ἀναφορὰν ἔχει τὰ ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἷς ἓν αἷτιον καὶ μίαν ἀρχὴν τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀναφέρεται οὐ τὰ δύο μόνον ἄμφω, ἀλλὰ καὶ ἐκάτερον αὐτῶν χωρὶς. Καὶ διὰ τοῦτο μία τῆς θεότητος ἀρχὴ καὶ εἷς Θεός ἐστι καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναφορὰν ὅτι καὶ ἐκάτερον ἀναφέρεται εἷς ἓν ἀμέσως. Εἰ γὰρ μὴ ἀμέσως καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς, τὸ ἐμέσως τοῦτο δύο ἐξ ἀνάγκης τὰ αἷτια ποιεῖ τοῦ Πνεύματος, τό τε μέσον καὶ τὸ ἄκρον, καὶ οὐκ ἔνι διὰ τὴν οὕτως ἔχουσαν ἀναφορὰν ἓνα θεὸν τὰ τρία εἶναι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ θεὸν εἶναι τὸ διὰ μέσης θεότητος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ γὰρ τὰ κτίσματα ἦλθεν ὁ Πατὴρ διὰ μέσης θεότητος κατὰ τοὺς θεολόγους.

(38.) Οὐ γὰρ ὡς Πατὴρ ταῦτ' ἔκτισεν, ἀλλ' ὡς Θεός. Ὁ δὲ Υἱὸς εἷς Θεὸς μετὰ Πατρὸς διὰ τοῦτο ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ὡς ἐξ ἑνὸς Θεοῦ τὰ κτίσματα καὶ μία ἡ ἀρχὴ τῶν κτισμάτων, ὁ Θεός. Γεννᾷ δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἐκπορεύει ὡς Πατὴρ τῶν αὐτῶ συναϊδίῳ φώτων. Εἰ γοῦν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ὡς ἐξ ἑνὸς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς ἐξ ἑνὸς ἔσται Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑνὸς ὄντος Πατρὸς, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ταύτης τῆς συγχύσεως τίς ἂν ἀτοπωτέρα γένοιτο; Διὸ καὶ ταύτην οἱ Λατῖνοι φεύγοντες, ὡς ἐξ ἑνὸς φασὶ Θεοῦ ὃ χώραν οὐδαμόθεν ἔχει, καθάπερ ἀναπέφηνε· καὶ ταῦθ' ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα εἷς Θεός ἐστι μετὰ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ.

Τοιγαροῦν, ἐπειδήπερ πάντη τε καὶ πάντως εἷς ὑπάρχει ὁ Πατὴρ, οὐκ ἄμφω μόνον ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἐκάτερον μίαν ἀρχὴν καὶ ἓν αἷτιον ἔχει μόνον τὸν Πατέρα. Καὶ οὕτω μία τῆς θεότητος

Căci Dumnezeu nu este Unul numai pentru faptul că are o singură ființă, dar și pentru faptul că cele ce ies dintr-Unul își au mișcarea lor anagogenică către o singură Persoană, o singură obârșie și o singură cauză, nu numai împreună, ci și despărțite. De aceea există o singură obârșie a dumnezeirii și un singur Dumnezeu și după aceasta își are mișcarea anagogenică, pentru că fiecare se mișcă anagogenic către unul în mod direct. Dacă Duhul nu este direct din Tatăl, atunci din faptul că este indirect rezultă automat două cauze ale Duhului, cea mijlocie și cea extremă și datorită acestei mișcării nu mai este posibil ca cei trei să fie un singur Dumnezeu, sau mai bine zis nu mai poate fi nici Dumnezeu cel care purcede prin intermediu dumnezeirii din Tatăl, căci după teologi (Sfinții Părinți-n.trad.), numai către făpturi a venit Tatăl prin mijlocirea dumnezeirii⁴⁹³.

38. Căci nu le-a creat pe acestea ca Tată, ci ca Dumnezeu. Fiul este un Dumnezeu cu Tatăl și de aceea făpturile sunt din Tatăl prin Fiul ca dintr-un singur Dumnezeu și una este obârșia făpturilor, Dumnezeu. Dumnezeu naște și purcede ca Tată al luminilor ce îi sunt coetern. Dacă Duhul este din Tatăl prin Fiul ca dintr-unul, nu va fi ca dintr-un singur Dumnezeu, al Tatălui și al Fiului, ci ca dintr-un Tată, al Tatălui și al Fiului. Ce confuzie ar putea fi mai necuviincioasă decât aceasta? De aceea, „latinii” vor să fugă de această confuzie și zic că este ca dintr-un singur Dumnezeu, lucru care nu are nici o bază, așa cum s-a arătat, și aceasta deoarece Duhul este un Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Fiul.

Prin urmare, datorită faptului că pretutindeni și în mod sigur există numai un tată, putem spune că nu numai împreună, dar și fiecare din ei separat, are o singură obârșie și o singură cauză, pe Tatăl. Astfel una este obârșia dumnezeirii, deși cei ce

ἀρχή, κἄν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες ἐγκαλούμενοι, πῶς δύο λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος ἀρχάς, ἀπολογεῖσθαι οἴωνται μίαν ἀρχὴν ἰσχυριζόμενοι δοξάζειν τοῦ Υἱοῦ τε καὶ τοῦ Πνεύματος σοφίζεσθαι γὰρ ἡμᾶς βουλόμενοι τοῦτο διαβεβαιοῦνται, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν ἔφθημεν εἰπόντες. Αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ παρ' ἡμῶν ἐγκαλούμενον αὐτοῖς πῶς Υἱοῦ μὲν καὶ τοῦ Πνεύματος μίαν τὴν ἀρχὴν φασι, τοῦ δὲ ἐνὸς Πνεύματος δύο λέγουσιν ἀρχάς; Ἐκεῖνοι δὲ περὶ τοῦ ἐνὸς ἐρωτώμενοι, σοφιστικῶς περὶ τῶν δύο τὴν ἀπόκρισιν ποιοῦνται· σφῶν αὐτῶ μᾶλλον ἢ τῶν πυνθανομένων κατασοφίζόμενοι.

(39.) Πατὴρ μὲν οὖν καὶ ἀρχὴ καὶ αἴτιον ἐπὶ Θεοῦ πάντη τε καὶ πάντως ἐν προβολεὺς γὰρ παρ' οὐδενὸς τῶν ἀποστόλων ἢ τῶν εὐαγγελιστῶν ἐκλήθη, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τούτου ἢ τοῦ Πατρὸς ἀπέχρησεν αὐτοῖς φωνή. Ἀρχὴν δὲ λέγω οὐ τὴν καταρχὴν, οὐδὲ τὴν δημιουργικὴν, οὐδ' ἢ τὸ τῆς δεσποτείας ἐστὶν ἐπώνυμον.

(40.) Καὶ τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καθὸ Πατὴρ, ἀρχὴ καὶ αἴτιός ἐστι· καὶ καθὸ ἀρχή, Πατὴρ τῶν φώτων, δηλαδὴ Υἱοῦ καὶ πνεύματος καὶ καθὸ αἴτιος, αἴτιος, ἀρχὴ τε καὶ Πατὴρ. Εἰ οὖν καὶ ὁ Υἱὸς αἴτιός ἐστι τοῦ Πνεύματος, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ ἀρχὴ καὶ Πατὴρ ὡς αἴτιος ὡς γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ ἀνθρώπου ἐπιστήμης δεκτικοῦ ὑπάρχοντος, τὸν ἐπιστήμης δεκτικὸν οὐκ ἔνι μὴ καὶ ἀνθρωπὸν ὑπάρχειν, οὕτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ· ἐπεὶ ὁ Πατὴρ, καθὸ Πατὴρ, ἀρχὴ καὶ αἴτιός ἐστι, τὸν αἴτιον ὑπάρχοντα οὐκ ἔνι μὴ καὶ ἀρχὴν εἶναι καὶ Πατέρα, καίτοι τοῦ θεολόγου Γρηγορίου γράφοντος, «οὕτως εἶναι Υἱὸν κυρίως τὸν υἱόν, ὅτι μὴ ἔστιν οὗτος καὶ Πατὴρ».

Ὅρας ἀθετουμένην σαφῶς τὴν μοναρχίαν καὶ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐνιαῖον τοῦ Πατρὸς ὑπὸ τῶν λεγόντων

cugetă latinește, acuzați că vorbesc de două obârșii-principii în dumnezeire cred că se apără afirmând că ei cred într-o singură obârșie a Fiului și a Duhului. Căci o adevăresc pe aceasta, vrând să ne amețească cu sofisme, așa cum am spus la început. Într-adevăr, noi îi acuzăm de faptul cum spun ei că există o singură obârșie-principiu al Fiului și al Duhului, de vreme ce spun că există două obârșii pentru unul Duhul? Întrebați fiind despre unul, ei dau răspunsul sofisticat despre doi, înșelându-se pe ei înșiși cu sofisme, nu pe cei care întrebă (ca să afle).

39. Deci Tatăl este obârșie și cauză în Dumnezeu și pretutindeni și întotdeauna este unul. Purcezător nu a fost numit de nici un Apostol sau Evanghelist, ci în locul acestei numiri a fost de ajuns numirea de Tată. Obârșie nu zic cu înțelesul de „început”, nici ca început al creației sau ca numire a stăpânirii⁴⁹⁴.

40. Prin urmare, Dumnezeu și Tatăl, ca Tată, este obârșie și cauzator. Ca obârșie este Tată (Părinte) al luminilor (Iac. 1, 17), adică al Fiului și al Duhului, iar ca și cauzator, cauzator, obârșie și Tată. Dacă este și Fiul cauzator al Duhului, automat va fi și obârșie și Tată, de vreme ce este cauzator. Așa cum omul este cel care primește cunoașterea (știința)⁴⁹⁵, iar cel care primește cunoașterea (știința) nu poate să nu fie om, tot așa și în Dumnezeu. Întrucât Tatăl, ca Tată, este obârșie și cauzator, tot așa și cel care este cauzator nu poate să nu fie și Tată, deoarece scrie Sfântul Grigorie Teologul „Fiul este în principal Fiu, pentru că nu este și acesta Tată”⁴⁹⁶.

Vezi că prin spusele lor că Duhul este și din Fiul și implicit, prin faptul că fiecare din cele două persoane nu mișcă anagogic către un singur izvor al dumnezeirii, în mod clar

καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα καὶ μὴ ἀναγόντων ἐκάτερον τῶν προσώπων εἰς μίαν μόνην τὴν τῆς θεότητος πηγὴν; Μία γὰρ φύσις καὶ οἱ πάντες ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ εἷς οἱ πάντες ἄνθρωπος. Καίτοι δι' ἀλλήλων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν πρὸ ἡμῶν, ἀναχθείμεν ἂν εἰς ἓνα τὸν προ-πάτορα, ἀλλ' εὐθύς πολλὰ τὰ αἷτια, καὶ οὐκ ἔξ ἐνὸς ἡμεῖς διὰ τοῦτο καὶ οὐχ εἷς. Ἄρ' οὐ φανερῶς καινοτομεῖς ὁ λατινικῶς φρονῶν;

(41.) Καὶ εἰ μὴ πρὸ ὑμῶν ἐλλιπὲς ἦν τὸ καθ' ἡμᾶς εὐαγγέλιον, ὃ «ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ», καὶ «ἡ τοῦ Θεοῦ σωτήριος χάρις» καὶ ἡ κατ' αὐτὴν θεογνωσία, ἡ πᾶσιν ἐκφανεῖσα καὶ διδάξασα πάντας, εἰ μὴ «κεκένωται ἡ πίστις», εἰ μὴ διέφθαρται τὰ τῆς ὁμολογίας, αἷς καὶ ἐνήθλησαν καὶ ἐνήσκησαν «τὸ τῶν μαρτύρων ἡμῖν περικείμενον νέφος», ὃ τῶν ὁσίων παμπληθὴς κατάλογος, ὃ τῶν διδασκάλων θεοδίδακτος θίασος, πάντες οἱ ἔργω καὶ λόγῳ καὶ τοῖς καθ' ἑαυτοὺς παθήμασι μαρτυρήσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ὑπὲρ ἧς καὶ μέχρι θανάτου καλῶς ποιοῦντες ἐνέστησαν, καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτῆς μόνον ἢ καὶ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου στηριγμοῦ - εἰ μὴ ταῦθ' ἅπαντα καὶ ἡ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων πίστις ἐλλιπὴς, διακενῆς ὄντως σὺ προσθήκας ἐξευρίσκεις καὶ κατὰ τῆς σεαυτοῦ καινοτομεῖς ψυχῆς.

Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνωσκον καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, τίνος ἔνεκεν οὐ παρησιᾶ διετέλεσαν κηρύττοντες καὶ διὰ τῶν ἱερῶν συνόδων πολλῶν καὶ πολλάκις γενομένων βεβαιώσαντες; Ἄλλ' οὐκ ἐγνωσμένον ἦν αὐτοῖς; Οὐκοῦν οὐδ' ἦν οὕτω τάληθές πάντα γὰρ ἐγνώρισεν αὐτοῖς ὃ δι' ἡμᾶς ἐγνωσμένος καθ' ἡμᾶς. Καὶ πάντα κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ τοῦτ' ἐδίδαξεν, ἵν' ἡμᾶς οὗτοι διδάξωσιν, ὡς ἐδιδάχθησαν, ὡς

este anulată monarhia și unitatea ipostatică a Tatălui? Pentru că toți oamenii sunt o fire, dar nu sunt toți un om. Deși prin relațiile dintre oameni, mai bine zis prin strămoșii noștri, ar fi posibil să ne mișcăm anagogic către un singur strămoș, totuși sunt multe cauze și nu suntem dintr-unul. De aceea, nu suntem unul. Oare nu e clar că tu care cugeți „latinește” inventezi o nouă învățătură?

41. Dacă înainte de voi nu avea lipsuri Evanghelia noastră, care spune că „s-a predicat între neamuri, s-a crezut în lume” (I Tim. 3, 16) și „harul cel mântuitor al lui Dumnezeu” (Tit 2, 11) și cunoașterea lui Dumnezeu care iese din el, cea care s-a arătat tuturor și a învățat pe toți, dacă nu „s-a golit credința” (Rom. 4, 14), dacă „nu s-a stricat cele ale mărturisirii prin care s-a nevoit „norul de martiri dimprejurul nostru” (Evr. 12, 1), catalogul nenumărat al cuvioșilor, ceata cea învățată de Dumnezeu a învățătorilor, toți cei care prin lucrare și cuvânt și prin pătimirile lor au mărturisit adevărul, pentru care binefăptuind au răbdat până la moarte și nu numai pentru acesta sau pentru ei înșiși, dar și pentru întărirea noastră. Deci, dacă toate acestea și credința celor ce poartă numele lui Hristos nu au lipsuri, atunci cu adevărat zadarnic cauți adaosuri și aduci o învățătură nouă împotriva propriului tău suflet.

Căci, dacă ar fi cunoscut că Duhul purcede și din Fiul, pentru ce motiv nu au predicat cu îndrăzneală și de ce nu au întărit această învățătură prin sfintele Sinoade care s-au ținut de atâtea ori? Oare nu le era lor cunoscută această învățătură? Atunci această învățătură nu era adevărată, căci cel ce s-a făcut cunoscut pentru noi și printre noi, le-a făcut lor cunoscute toate. Și, potrivit făgăduinței, Duhul i-a învățat toate și prin Acesta ei au învățat, ca aceștia la rândul lor să ne învețe pe noi, așa

καὶ ἀνωτέρω εἴρηται. Εἰ γὰρ τοῦτο λέγειν τολμήσεις, ὡς οὐκ ἔγνωσαν οἱ πρὸ ἡμῶν θεολόγοι τάληθές, ὡς καὶ τοῦτο μηδὲν ἦττον βλάσφημον ἀποπεμπόμεθα.

Τίς γὰρ εἶ ὁ τοῦτο γρύξαι τολμῶν; Ποία δ' ἰσάριθμος σύνοδος; Μᾶλλον δὲ πόσαι καὶ ποῦ μαρτυρηθεῖσαι παρὰ τοῦ πνεύματος, ὃ καὶ ζῶσιν ἐκείνοις καὶ γεγονόσιν ἐξ ἀνθρώπων συνεμαρτύρησε, καὶ ἄει συμμαρτυρεῖ τε καὶ συμμαρτυρήσει διὰ τῶν ἐπὶ τοῖς σοροῖς τούτων τελουμένων τε καὶ τελεσθησομένων θαυμάτων; Ἄλλ' ἔχω καὶ γὰρ, φησί, πολλοὺς τῶν πατέρων συμμαρτυροῦντάς μοι τῇ προσθήκῃ. Τί οὖν, ἕτερα μὲν οὗτοι κοινῇ συνειλεγμένοι παρεδίδουν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἕτερα δὲ καθ' ἑαυτοὺς ἐδογματίζον; Οὕμενον. Ἄλλ' ἢ παραχαράττεις αὐτὸς ἢ παραλογίζῃ καὶ παρεξηγῇ, μὴ μετὰ τοῦ Πνεύματος ἐρμηνεύων τὰ εἰρημένα διὰ τοῦ Πνεύματος.

(42.) Οὐ μὴν, ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο θείημεν, ὅπερ οὐκ ἔστιν, οὐ προσδεκτέα μᾶλλον τὰ κοινῇ παραδεδομένα τῶν ἰδίως εἰρημένων ἐκάστῳ; Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πρὸς τῷ πάντων εἶναι καὶ ἀνεπιχείρητα τοῖς κακουργοῦσι καὶ τῷ παραχαράττειν δολοῦσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, πᾶσιν ἔγνωσμένα σοφοῖς τε καὶ ἰδιώταις καὶ διὰ στόματος ἄει φερόμενα. Τὰ δὲ μὴ ἐπὶ τοσοῦτο καθωμιλημένα ὑποπτά ἐστι καὶ μάλιστα προαγόμενα παρὰ Λατίνων, οἱ καὶ τῷ φανερωτάτῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ διὰ προσθήκης ὑπεβούλευσαν. Οἱ γὰρ τῷ ἐν τοῖς τῶν ὡς ἀληθῶς χριστιανῶν ἀπάντων στόμασι κειμένῳ καὶ τῆς ἡμέρας ἐκάστης πολλάκις ἀνακηρυττομένῳ προσθήκην ἐπινοήσαντές τε καὶ τολμήσαντες, τί οὐκ ἂν ἔδρασαν ἐν τοῖς ἀγνοουμένοις παρὰ τῶν πλειόνων; Τὰ γοῦν μὴ κοινὰ μηδὲ καθωμιλημένα ὑποπτά ἐστι, μὴ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐνέσπειρεν αὐτοῖς ζιζάνια. Ταῦτ' ἄρα, κἂν μὲν ὁμολογῶσι

cum ei au fost învățați, cum am spus de altfel mai sus⁴⁹⁷. Dacă însă îndrăznești să spui că teologii de dinaintea noastră n-au cunoscut adevărul, vom respinge și această idee ca ceva ce nu e deloc mai puțin blasfemiator.

Cine ești tu care îndrăznești să murmuri acestea? Care sinod a predicat aceasta sau mai bine spus la câte dintre sinoade unde s-a mărturisit despre Duhul Sfânt, care trăia în ei și era între ei și care a mărturisit și pururi mărturisește și va mărturisi prin minunile ce se săvârșesc și se vor săvârși la mormintele lor? Dar, spui tu, am și eu mulți dintre Părinți care mărturisesc împreună cu mine adaosul. Ce înseamnă aceasta, altceva au predat Bisericii când s-au adunat împreună și altceva învățau ei singuri? În nici un caz, ci, ori falsifici, ori ești absurd și răstălmăcești, fără să tâlcuiești împreună cu Duhul cele ce s-au spus prin Duhul⁴⁹⁸.

42. Bineînțeles că lucrurile nu stau așa, dar și dacă am presupune că sunt așa, ceea ce nu sunt, nu ar trebui să acceptăm pe cele predate în adunare comună înaintea celor spune în particular de fiecare? Căci acestea aparțin tuturor și nu pot fi schimbate de către cei care lucrează rău și răstălmăcesc cuvântul adevărului cu viclenie, deoarece sunt cunoscute atât celor înțelepți, cât și celor neștiutori și sunt răspândite pururi prin viu grai. Cele nediscutate în aceste adunări sunt „suspecte” și mai mult ele sunt promovate de „latini”, care au acționat viclean și asupra Simbolului de credință prea clar prin adaosul care i l-au făcut. Căci cei care au îndrăznit și au gândit acest adaos la textul care este rostit de gurile tuturor creștinilor pe fiecare zi, chiar de mai multe ori pe zi, ce ar fi înțeles față de cele neștiute de cei mulți? Cele ce nu sunt comune, nici discutate, sunt “suspecte” și nu cumva omul cel viclean să fi

τῆ κοινῆ ὁμολογία, προσδεκτέα· ἂν δὲ μή, οὐχί.

Ὅμως ἐν δευτέρῳ λόγῳ τὰ δοκοῦντα συμμαρτυρεῖν σου τῆ καινοτομία ὀψόμεθα καὶ ἀπελέγξομεν, Θεοῦ διδόντος, οὐκ ἐκείνα, ἅπαγε, ἀλλὰ σὲ τὰ καλῶς λελεγμένα ἐκλαμβάνοντα κακῶς, καὶ μὴ τοῖς σαφέσι τὰ ἀσαφῆ καὶ τοῖς παρρησιᾷ εἰρημένοις τὰ ἐν τῷ κρυπτῷ συμβιβάζοντα πρὸς δύναμιν.

Ἐπίλογος. Νῦν δ' ἀνακεφαλαιωσώμεθα τὸν νῦν λόγον, καθ' οὗτω τὰ λείποντα προσθῶμεν.

1. Πρῶτον μὲν οὖν ἐξελήλεγκται κενὴ τυγχάνουσα παντάπασιν ἢ τῆς προσθήκης τούτων πρόφασις.

2. Ἐπειτα δέδεικται συνυπακουόμενον τὸ 'μόνου', ὅταν λέγηται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεὶ κἂν τῷ αὐτῷ συμβόλῳ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκούοντες γεννηθέντα τὸν υἱόν, ἐκτὸς ἀντιλογίας πάσης δεχόμεθα συνυπακουόμενον τὸ 'μόνου'.

3. Τούτῳ συνείρομεν ἐξῆς ὡς εἰ καὶ ἀνεπιλήπτως εἶχε τὸ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, τῷ συμβόλῳ προστεθεῖσθαι παρὰ Λατίνων οὐκ ἐχρήν. Ἐπεὶ κἂν εὖ ἔχον εἰς τὸ ἐξῆς ἀναφανῆ, προσθετέον οὐκ ἂν εἶη καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν γάρ, καίτοι συνεληλυθόσι καὶ συνεξητακόσι πᾶσι καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης προεστῶσιν, οὐδὲν τῶν ἀναφανέντων εὐσεβῶς ἔχειν προσετέθη.

4. Κἂν τεῦθεν ἀνεφάνη τῶν δικαίων ὃν πρῶτον ἀπαιτεῖν αὐτοὺς τὴν προσθήκην ἐξελεῖν καὶ μὴ διὰ τὴν περιωπὴν τοῦ περιόντος πάπα τοὺς μεμαρτυρημένῳ παρὰ Θεοῦ τέλει κατακλείσαντας τὸν βίον ἀποστέργειν, εἶτα συζητεῖν μετ' αὐτῶν ἀνέχεσθαι περὶ αὐτῆς.

5. Μετὰ τούτο πρὸς τοὺς εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἀκροωμένους λέγομεν, ὡς καὶ ἀμφότερα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀκούοντες, ἔχομεν συνυπακούειν τὸ 'ἐκ μόνου', κἂν μὴ

semănat între ele zizania⁴⁹⁹. Acestea deci dacă sunt în acord cu mărturisirea comună, sunt acceptate, dacă nu, nu.

Totuși, cele pe care noi credem că reprezintă o învățătură nouă, le vom vedea în partea a doua, și să dea Dumnezeu să putem să muștrăm nu textele, ci pe tine, care pe cele ce le spui bine le percepi rău și nu faci pe cât posibil ca cele neclare să se facă clare și cele spune cu îndrăzneală să se potrivească în ascuns.

Epilog

Acum să recapitulăm cuvântul nostru de aici și apoi să adăugăm cele ce lipsesc.

1. În primul rând, justificarea adaosului lor s-a vădit ca fiind în totalitate deșartă.

2. Apoi, s-a arătat că, atunci când se spune că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl, este subînțeles „numai”, de vreme ce în același Simbol, atunci când auzim că Fiul este născut din Tatăl, acceptăm dincolo de orice contradicție că „numai” este subînțeles.

3. Putem conchide următoarele, anume că, chiar dacă afirmația că Duhul este și din Fiul ar fi fost greu de condamnat, nu trebuia adăugată de către Latini în Simbolul de credință, întrucât și dacă s-ar arăta că este o învățătură bună, nu s-ar permite adaosul ei. Căci nici cei dinaintea noastră, deși s-au adunat și au cercetat lucrurile toți împreună, chiar și întâistătătorii vechii Rome, nu au adăugat în Crez nici o învățătură din cele pronunțate conform dreptei-credințe.

4. De aici s-a arătat că este corect mai întâi să se ceară acestora să scoată din Crez adaosul ca nu cumva din cauza aroganței actualului Papă, să-i disprețuim pe cei care și-au săvârșit viața printr-un sfârșit martiric de la Dumnezeu. După această putem să îngăduim să discutăm cu aceștia despre

συνεκφωνῆται.

6. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτῶς τὸ Πνεῦμα λέγοντες τὸ ἐκπορεύειν τῇ πατρικῇ ὑποστάσει ἐφαρμόζομεν· ἡ γὰρ οὐσία πάντη τε καὶ πάντως μία τῶν τριῶν, οὐκ ἔνι δὲ τὰ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἔχειν τὸν υἱόν ὥστε οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα.

7. Μετὰ τοῦτο ἐξηλέγχθησαν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες μηκέτι ἐξ ἑνὸς δύνασθαι τὰ δύο πρόσωπα τῆς θεότητος φρονεῖν, ὡς ἐν δυοῖν προσώποις τὸ αἷτιον τιθέμενοι, καὶ ταῦτα διαφόρως, ἀλλ' οὐδὲ θεὸν ἓνα λέγειν διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τὸ ἐν ἀναφορὰν οὐδὲ γὰρ εἰς ἄνθρωπος πάππος, πατήρ τε καὶ υἱός, κατὰ τὸν σοφὸν τῆς Νύσσης πρόεδρον, ἐπειδήπερ εἰς δύο πρόσωπα τὸ αἷτιον ἀναφέρεται. Καὶ πρὸς τούτῳ παρεστήσαμεν, ὡς, καθάπερ δύο τὰ αἷτιατά, ἐπειδήπερ τὸ αἷτιατὸν ἐν δυοῖν ἐστὶ προσώποις, οὕτω καὶ τὰ αἷτια κατ' αὐτοὺς δύο ἐξ ἀνάγκης, ἐπειδήπερ τὸ αἷτιον ἐν δυοῖν φασὶν αὐτοὶ προσώποις.

8. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ κατὰ τοὺς θεοσόφους θεολόγους, ὡς ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, πλὴν τοῦ γεννητῶς τε καὶ ἐκπορευτῶς, εἰ ὁ Υἱὸς ἀμέσως καὶ οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμέσως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

9. Προσαπεδείξαμεν ὡς, ἐπεὶ καὶ νοῦς λέγεται Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα, καθάπερ καὶ ἡμῶν ἐκάστου ὁ οἰκεῖος, κατὰ μὲν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ μὲν ἐστὶ φυσικῶς, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς.

10. Πρὸς τούτῳ καὶ ἐκ τοῦ μὴ χάριτι, φύσει δὲ εἶναι ἐκ πατρὸς τὸ πνεῦμα, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἔχειν τὴν ὑπαρξίν ἐδείχθει.

această învățătură.

5. După aceasta trebuie să spunem către cei ce ascultă cuvintele noastre cu înțelepciune că, atunci când aud că cele două Persoane purced din Tatăl, trebuie să-l subînțelegem pe „numai”, chiar dacă nu este rostit.

6. Dar și atunci când spunem că Duhul este din Tatăl prin purcedere, atribuim însușirea purcederii ipostasului Tatălui, deoarece ființa celor Trei este pretutindeni și întotdeauna una. Nu este posibil ca Fiul să aibă cele ale ipostasului Tatălui, așa încât Duhul nu este din Fiul.

7. După aceasta, ei au fost combătuți că nu pot cugeta că cele două Persoane ale dumnezeirii sunt dintr-Unul, ca unii ce văd Cauzatorul în două Persoane și asta în mod diferit, dar nici că putem vorbi de un Dumnezeu datorită acestei mișcări anagogice către Unul. Căci nici un om nu poate fi bunic, tată și fiu, după întâistătătorul Nysei, pentru că cauzatorul constă în două persoane. Și mai mult, am arătat că așa cum doi sunt cei cauzați, deoarece această însușire de a fi cauzat se găsește la două persoane, tot așa în mod automat există după ei și doi cauzatori, deoarece, spun ei, cauzatorul este în două persoane.

8. Mai mult decât acestea, întrucât după teologii cei înțelepțiți de Dumnezeu, așa cum Fiul este din Tatăl, tot așa este și Duhul, cu excepția deosebirii dintre născut și purces. Dacă Fiul se naște direct din Tatăl și nu din Duhul, ci numai din Tatăl, atunci și Duhul purcede direct din Tatăl, dar nu și din Fiul.

9. Am demonstrat mai mult decât atât că, întrucât Duhul este numit și mintea lui Hristos, așa cum este mintea fiecăruia dintre noi, atunci prin lucrare lui este și din El, însă prin ipostasul lui, deși deofință cu El, nu este din El, ci numai

11. Καὶ ἀπὸ τοῦ πάντα ἔχειν ἐκάτερον τὰ τοῦ Πατρὸς, ἄνευ τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως κατὰ τοὺς θεολόγους.

12. Κάντεϋθεν ἀναπεφήνασιν οἱ μὲν Λατίνοι προστιθέντες καὶ κατὰ διάνοιαν ἐν τῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ· ἡμεῖς δὲ ἀναπεφήναμεν μηδὲ κατὰ τὸν ἔξω λόγον τῇ κατὰ τὸ θεῖον σύμβολον εὐσεβεῖ διανοίᾳ προστιθέντες.

13. Κατηγορήσαμεν τῶν Λατίνων ὡς ἐκεῖνα δογματιζόντων, ἐξ ὧν δύο ἀναφαίνονται τοῦ ἐνὸς Πνεύματος ἀρχαί. Οἱ δὲ μηδὲν κωλύειν πρὸς τὸ μίαν εἶναι ταύτας ἔφησαν, ἐπειδήπερ ἡ μία ἐστὶν ἐκ τῆς ἐτέρας καὶ ἀπεδείχθησαν καὶ κατὰ τοῦτο βλασφημοῦντες.

14. Εἴτ' αὖθις ἡμεῖς ἀναλαβόντες τὸν περὶ τῆς ἀρχῆς λόγον, ἐδείξαμεν κατ' οὐδένα τρόπον δύο εἶναι τοῦ ἐνὸς Πνεύματος ἀρχάς.

15. Παρεστήσαμεν ἐκ τοῦ τὰ κοινὰ Πατρί τε καὶ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι κοινὰ εἶναι μαρτυρεῖσθαι, ὅτι οὐχὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐκπορεύειν ἦν γὰρ ἂν τοῦτο καὶ τοῦ Πνεύματος ἐν ᾧ προσεξηλέγξαμεν αὐτούς, ἀδιάφορα τοῖς φυσικοῖς τὰ ὑποστατικὰ ποιοῦντας. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ταῖς προσκυνηταῖς ὑποστάσεσι τὴν θεῖαν φύσιν.

16. Ἐκ τοῦ ἀσεβῆς εἶναι τὴν δημιουργικῶς διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι σχοῦσαν κτίσιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ μὴ λέγειν, ἀλλὰ τὴν δημιουργικὴν ιδιότητα μόνῳ διδόναι τῷ Πατρί, κατ' ἀνάγκην ἀκολούθως συνηγάγομεν, ὡς, εἰ καὶ ἐκπορευτῶς τὸ Πνεῦμα δι' Υἱοῦ τὸ εἶναι εἶχε, δυσσεβοῦς ἦν ἂν λέγειν, ὅτι Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν καὶ ὡς ἡ ἐκπορευτικὴ ιδιότης μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Ἐπεὶ δ' οἱ ταῦθ' οὕτω λέγοντες οὐκ εὐσεβεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοφόροι, δυσσεβεῖς οὐκοῦν οἱ λέγοντες καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα.

din Tatăl.

10. Mai mult, chiar și din faptul că Duhul nu își are existența din Tatăl prin har, ci din ființa Lui, s-a arătat că își are existența numai din Tatăl.

11. S-a demonstrat acest lucru și din faptul că, după Sfinții Părinți, fiecare din cei Doi are tot ce are Tatăl, fără însușirile nenașterii, nașterii și purcederii.

12. De aici „latini” s-au arătat ca unii care au adăugat Simbolului de credință chiar și în gândirea lor. Noi ne-am arătat ca unii ce nu am adăugat nici măcar urmând cugetarea cea dreptcredincioasă.

13. Noi i-am acuzat pe „latini” că dogmatizează acele învățături care vorbesc de două obârșii ale unuia Duhul. Aceștia spuneau că nimic nu ne împiedică să afirmăm că acestea două sunt una, deoarece una este din cealaltă, și s-au arătat astfel că blasfemiează și prin aceasta.

14. Apoi, iarăși noi, asumându-ne învățătura despre obârșie, am arătat că, în nici un chip, nu există două obârșii-principii ale unuia Duhul.

15. Am prezentat faptul că în învățătura prin care cele ce sunt comune Tatălui și Fiului, se mărturisește că sunt comune și Duhului și că El nu are purcederea de la Fiul, deoarece atunci aceasta ar fi fost și a Duhului. Referitor la aceasta, i-am muștră pentru faptul că nu fac distincție între însușirile ipostatice și cele ale ființei. Dacă este așa, atunci ei nu mai fac deosebire între ființa dumnezeiască și slăvitele Ipostase.

16. Pornind de la faptul că este greșit să nu spunem că creația este de la Fiul ca una ce și-a luat existența prin Fiul, ci să atribuim această însușire creatoare numai Tatălui, în mod automat urmând acest silogism tragem concluzia că, dacă

17. Καὶ ὡς, εἰ δι' Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὁμοῦ τε καὶ χωρὶς ἑκάτερος Πατὴρ ἂν λέγοιτο καὶ προβολεύς, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως, ποιητῆς τε καὶ Πατῆρ.

18. Ἐκ τοῦ πάντα ἔχειν θεολογεῖσθαι τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Πατρὸς ἄνευ τῆς αἰτίας, ἥτις οὐκ ἂν ἡ τῶν κτισμάτων εἴη, τοιγαροῦν ἡ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐστίν, ἀπεδείξαμεν αὐθις οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι.

19. Καὶ μάρτυρας παρηγάγομεν ἀπαγορεύοντας τὴν λατινικὴν προσθήκην.

20. Ἐδείξαμεν αὐθις ἐκ τοῦ μὴ τὸν Υἱὸν καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ὑπάρχειν, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει.

21. Εἶτα, ἐκ τῶν ἀπρηριθμημένων καὶ τεθεωρημένων τοῖς ἁγίοις ὀνομάτων τοῦ Υἱοῦ, παρεστήσαμεν ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι.

22. Πάλιν ἐκ τοῦ μὴ τὸ ἐκπορευτὸν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτὸν ἴδιον εἶναι τοῦ θείου Πνεύματος, τοὺς θεολόγους μαρτυρεῖν παρεστήσαμεν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

23. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἔνωσιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος εἶναι τὸν Πατέρα· ἡ γὰρ τῶν ἄλλων ἑκατέρου μεσότης ἐν τοῖς ὀνόμασι κεῖται.

24. Καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἀρχῆς εἶναι θεολογουμένου τοῦ Υἱοῦ.

25. Καὶ ὡς ὁ δι' Υἱοῦ καθ' ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα λέγων καὶ εἰς τὴν ἑκ' τὴν διὰ μεταλαμβάνων ἀμαρτάνει. Ὡς γὰρ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ δι' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα λέγεται καὶ οὐκ ἔξ ἐκείνου, ἀλλὰ σὺν ἐκείνῳ, γεννηθέντι ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται.

Duhul și-ar avea existența prin purcedere prin Fiul, ar fi greșit să nu spunem că Duhul este din Fiul și că însușirea purcederii aparține numai Tatălui. Întrucât cei care spun acestea nu sunt numai dreptcredincioși, dar și purtători de Dumnezeu, deci sunt necredincioși cei care spun că Duhul este și din Fiul.

17. Tot așa, dacă Duhul este prin Fiul, fiecare din ei atât împreună, cât și separat, s-ar putea numi Tată și purcezător, iar în ce privește creația, s-ar putea numi creator și tată.

18. Pornind de la faptul că se teologhisește că Fiul le are pe toate cele ale Tatălui, în afara cauzei, care nu ar putea fi cea a făpturilor, care este și a Fiului și a Duhului, am demonstrat iarăși Duhul nu este purces de către Fiul.

19. Am prezentat și pe mărturisitorii care interzis acest adaos „latin”.

20. Am arătat de asemenea că, pornind de la faptul că Duhul nu este din Fiul, Duhul nu-și are existența și din Fiul.

21. Apoi, pornind de la numirile Fiului enumerate și demonstrate de către sfinți, am prezentat învățătura că Duhul Sfânt nu este din Fiul.

22. Iarăși, pornind de la faptul că însușirea Duhului nu constă pur și simplu în faptul că este purces, ci că este purces din Tatăl, am prezentat pe teologii (Sfinții Părinți-n.trad.) care mărturisesc că Duhul Sfânt este numai din Tatăl.

23. Aceasta reiese și din faptul că Tatăl este unirea Fiului și a Duhului, deoarece mijlocirea fiecăruia din cei Doi stă în numiri.

24. Aceasta reiese și din faptul că Duhul nu este numit „din obârșie”, ci împreună cu obârșia, deoarece Fiul este teologhisit ca unul ce este obârșie⁵⁰⁰.

25. Tot așa și faptul că cel care spune că Duhul

26. Αὐθις ἐκ τοῦ θεολογεῖσθαι τῶν τριῶν προσώπων ἕκαστον, τῶν καθ' ὑπόστασιν ἐτέρων δύο μέσον.

27. Καὶ πρὸς ἄλληλα ἔχειν ὡς ἕκαστον πρὸς ἑαυτό.

28. Καὶ τῷ δευτέρου ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι, καθὰ καὶ ὁ Υἱός, ἀμέσως ἑκάτερον ὑπάρχον ἐκ Πατρὸς ἐδείχθη. Μὴ ἔοικυίας τῆς θεολογικῆς μεσότητος τοῖς κειμένοις ἐφεξῆς τρισὶ σημείοις, ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ τῶν τοῦ τριγώνου γωνιῶν.

29. Μετὰ τοῦτο διττῆς φανερώς δειχθείσης τῆς τοῦ Πνεύματος προόδου, προσεδείχθη καὶ τῶν προόδων ἑκατέραν κατάλληλον τὴν παῦλαν ἔχειν. Κάντεῦθεν πάλιν, ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

30. Πάλιν ἐκ τοῦ λέγειν καὶ τὸν Υἱὸν ἀρχὴν τοῦ θείου πνεύματος ἀναπεφῆνασιν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες τοῖς κτιστοῖς συντάττοντες τὸ θεῖον Πνεῦμα.

31. Αὐθις ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν κοινωνίαν κατὰ τὸ θεογόνον τὸν πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν παρίσταται μὴ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα.

32. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐκ τοῦ τὰ κοινὰ τῆς ἀνωτάτω τριάδος ἐπίσης εἶναι τῶν θείων ὑποστάσεων ἑκάστη, ἀνεφάνησαν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες μήτε τὸν Υἱὸν μήτε τὸ Πνεῦμα λέγοντες ἐκ τοῦ Πατρὸς, μηδ' ὑποστατικὰς ἔχειν τὸν θεὸν διαφοράς.

33. Εἶτα περὶ τῆς ἐν θεῷ τάξεως ποιησάμενοι τὸν λόγον προσαπεδείξαμεν μὴ γνωστὸν εἶναι τοῖς ἁγίοις, ὅπως ἔχει πρὸς ἄλληλα σχέσεώς τε καὶ τάξεως ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ συμφωνεῖν κἂν τούτω

ἴσι are existența prin Fiul, percepând pe „din” ca „prin”, păcătuiește. Căci așa cum în concordanță cu învățătura Duhul este numit prin El și nu din El, ci împreună cu El, cu cel ce este născut din Tatăl, tot așa Duhul porcede din Tatăl.

26. Iarăși același lucru reiese și din faptul că fiecare din cele trei Persoane este teologhisit ca mijlocitor după ipostas al celorlaltor două.

27. Și comunică Unul cu Altul așa cum fiecare comunică cu sinele său.

28. Iarăși, prin faptul că Duhul este numit al doilea după Tatăl, precum este și Fiul, s-a arătat că fiecare din acești doi există din Tatăl. Nu se aseamănă mijlocirea teologică cu trei puncte care sunt așezate în ordine, ci cu punctele create de unghiurile unui triunghi echilateral.

29. După aceasta, arătând în mod clar că „ieșirea” Duhului este îndoită, s-a arătat că fiecare din aceste două ieșiri își are scopul ei corespunzător⁵⁰¹. Și de aici iarăși reiese că Duhul Sfânt nu își are existența din Fiul.

30. Iarăși, pornind de la faptul că numesc pe Fiul obârșie a Duhului dumnezeiesc, cei care cugetă „latinește” au arătat că pun la un loc pe Duhul dumnezeiesc cu cele create.

31. Iarăși din faptul că Tatăl și Fiul nu au comună însușirea theogoniei, se vede că Duhul nu este și din Fiul.

32. Mai mult decât acestea, pornind de la învățătura lor că însușirile proprii fiecărui Ipostas dumnezeiesc sunt comune Înaltei Treimi, cei care cugetă „latinește” au arătat că spun că nici Fiul, nici Duhul nu sunt din Tatăl, și că Dumnezeu nu are deosebiri ipostatice.

33. Apoi, vorbind despre ordinea care există în Dumnezeu, am demonstrat că nu este cunoscut sfinților care este relația și ordinea dintre Fiul și Duhul Sfânt. Am arătat că

παρεστήσαμεν τοὺς μεγάλους, Βασίλειον καὶ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην τὸν χρυσοῦν θεολόγον, πρὸς δὲ καὶ τὴν εὐσεβῆ καὶ ἀνωμολογημένην ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τάξιν παρεστήσαμεν τε καὶ διευκρινήσαμεν. Κάντεϋθεν ἀπηλέγχθησαν οἱ λατινικῶς φρονοῦντες τὴν μὲν εὐσεβῆ ταύτην τάξιν ἀγνοοῦντες, ἃ δὲ οἱ θεολόγοι μὴ εἰδέναι ὁμολογοῦσιν, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς αὐτοὶ ταῦτα γινώσκουν ἀκριβῶς ἀυχοῦντες καὶ οὕτω καινοφωνοῦντες τε καὶ βλασφημοῦντες περὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος.

34. Ἡμεῖς δὲ καὶ λόγον ἐκδεδώκαμεν πολυειδῶς δεικνύοντες τίνος ἔνεκεν ὡς ἐπὶ πλείστον ὁ μὲν Υἱὸς μετὰ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν Υἱὸν ἡμῖν ὑμνεῖται καὶ τοῖς μνουμένοις παραδίδοται.

35. Καὶ ὡς ἐπόμενοι καλῶς οἱ θεολόγοι τῷ λόγῳ τῆς μύσεως, ἐπὶ πάντων τῶν κοινῶς ἐνθεωρουμένων τοῖς τρισίν, οὕτω φασὶν ἔχειν πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, ὡς πρὸς τὸν Πατέρα ὁ Υἱός.

36. Καὶ ὅτι τοῦτο μὴ συνετῶς ἀκούσαντες Εὐνόμιός τε πρότερον καὶ οἱ λατινικῶς πεφρονηκότες ὕστερον, τρίτον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐδογματίσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κάντεϋθεν ὁ μὲν Εὐνόμιος τρίτον καὶ τῆ φύσει, Λατίνοι δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχειν προσεδογματίσαν.

37. Ἔτι δείκνυμεν, ὡς οὐκ ἄμφω μόνον ὁ Υἱός τε καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἐκάτερον αὐτῶν χωρὶς, ἀμέσως ἀναφέρεται πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ὡς, εἰ μὴ τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐδὲ Θεὸς εἶς ἔσται.

38. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τοῦ τὸν θεὸν καὶ Πατέρα ὡς θεὸν ἀλλ' οὐχ ὡς Πατέρα κτίζειν, γεννᾶν δὲ καὶ ἐκπορεύειν ὡς Πατέρα δείκνυμεν, ὡς εἰ κατὰ Λατίνους ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἕξ ἑνὸς τὸ Πνεῦμα, οὐχ ὡς ἕξ ἑνὸς Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἕξ ἑνὸς ἔσται Πατρός, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ

în acest punct sunt de acord Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie și Ioan teologul de Aur, și mai mult am prezentat și lămurit ordinea cea dreptcredincioasă și mărturisită în Dumnezeu. Și aici au fost muștrați cei ce cugetă „latinește”, care ignoră această ordine dreptcredincioasă. Pe acelea pe care teologii (Sfinții Părinți-n.trad.) mărturisesc că nu le cunosc, ca unele ce sunt dincolo de noi, pe acelea aceștia se mândresc că le cunosc cu precizie, pronunțând astfel învățături noi și aducând blasfemie referitor la purcederea Duhului Sfânt.

34. Noi am expus învățătura noastră în multe chipuri arătând din ce motiv de cele mai multe ori Fiul este lăudat în imne și predicat după Tatăl, iar Duhul după Fiul.

35. Urmând corect cuvântul inițierii despre toate care sunt comune celor Trei, teologii spun că Duhul are comun cu Fiul, tot așa cum Fiul are comun cu Tatăl.

36. Tot așa am arătat că, neascultând cu înțelepciune acestea, Eunomiu mai întâi și cei ce cugetă „latinește” mai apoi, au învățat că Duhul Sfânt este al treilea după Tatăl, și, pornind de aici, Eunomiu a dogmatizat că este al treilea și după ființă, iar „latinii” că el își are existența și din Fiul.

37. Iarăși am arătat că nu numai cei de mai sus Fiul și Duhul, ci și fiecare din ei separat, se mișcă anagogic în mod direct la către Tatăl și că, dacă n-ar fi așa, atunci Dumnezeu nici măcar nu ar mai fi unul.

38. Mai mult decât acestea, din faptul că Dumnezeu și Tatăl ca Dumnezeu nu ca Tată creează, dar naște și purcede ca Tată, am arătat că, dacă, conform „latinilor”, Duhul este din Tatăl și din Fiul, nu va fi ca dintr-un Dumnezeu, ci ca dintr-un Tată, adică din Tatăl și Fiul. Și astfel, cugetarea latinească este combătută total când spune în mod greșit din punct de vedere al credinței că Duhul își are existența din amândoi ca dintr-un

Υίου. Καὶ οὕτω τὸ λατινικὸν φρόνημα τελέως ἐξελέγχεται καὶ ὡς ἐξ ἀμφοτέρων αὐτῶν δυσσεβῶς καθ' ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα λέγον καὶ ὡς ἐξ ἐνὸς Θεοῦ τῶν ἀμφοτέρων.

39. Ἐτι μετὰ τοῦτο περὶ ἀρχῆς φαμεν, καὶ ὡς οἱ λατινικῶς φρονοῦντες σοφιστικῶς ἀποκρίνονται πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας αὐτούς, εἰ δύο λέγουσιν ἀρχὰς τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος.

40. Ἐντεῦθεν πάλιν ἐκ τοῦ Πατέρα φώτων θεολογεῖσθαι παρὰ τοῦ ἀποστόλου τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν κἀντεῦθεν Πατέρα λέγοντες οἱ λατινικῶς φρονοῦντες ἀποδείκνυνται καὶ ἀθετοῦντες σαφῶς τὴν μοναρχίαν καὶ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐνιαῖον τοῦ Πατρὸς.

41. Ἀναφαίνομεν τὸ αἰδέσιμον ἔχειν καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὸ καθ' ἡμᾶς δόγμα, καὶ ὡς ἀνελλιπῆς μηδαμῶς προσθήκης δεῖσθαι.

42. Ἐπειτα καὶ τοῦτ' εἰπόντες, ὅτι τὰ κοινῶς εἰρημένα παρὰ τῶν πατέρων στερκτέα μᾶλλον τῶν ἰδίως τισὶ τούτων εἰρημένων ἐκάστω· καὶ ὅτι τὰ μὴ καθωμιλημένα ὑποπτά ἐστι, καὶ μάλιστα παρὰ Λατίνων προαγόμενα τῶν καὶ τοῖς φανεροῖς παρεγχειρούμενων, ὑπεσχέθημεν, σὺν θεῷ δ' ὁ λόγος ἐν οὐδετέρῳ λόγῳ τὰ διαφωνεῖν δοκοῦντα συμφωνοῦντα παραστήσειν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀνωτέρω διὰ πλειόνων ἀποδέδεικται· καὶ ὡς ἡμεῖς καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ὁμολογία πανταχόθεν ἔχει τὸ ἀσφαλὲς καὶ στέφανος ἡμῖν ἐστι καυχήσεως καὶ ἀκαταίσχυτος ἐλπίς. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω καὶ ἡμεῖς κατὰ ταύτην ἐλλιπεῖς, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐκ παλαιοῦ καὶ μυηθέντες ἄνωθεν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς γένος θεοκινήτως μυήσαντες ἀπόστολοι, προφήται, σεπτὰί σύνοδοι πατέρων πολλαί τε καὶ πολυάριθμοι. Εἰ δὲ καὶ γινώσκοντες ἑτέρως, ὡς νῦν ἰσχυρίζονται τὸ τῶν λατίνων γένος, οὐ πεφανερώκασιν ἡμῖν, καὶ ταῦτα τοῦ κυρίου πρὸς

singur Dumnezeu.

39. După acestea, iarăși vorbim despre obârșii și afirmăm că cei care cugetă „latinește” răspund sofisticat către cei care îi întrebă dacă vorbesc despre două obârșii ale dumnezeirii Duhului.

40. Și iarăși, pornind de la faptul că Tatăl este teologhisit de către Apostol ca „Părintele al luminilor”, după „latini” se adeverește aici că și Fiul este Tată, lepădându-se prin aceasta de învățătura despre monarhie și despre unitatea ipostatică a Tatălui.

41. Am arătat că învățătura noastră este respectată din vechime și nu are nevoie în nici un chip de vreun adaos.

42. Apoi am spus că trebuie să ne mulțumim cu cele spuse în sobor de către Părinți și mai puțin cu cele ce sunt spuse de către unii din ei separat și că cele pe care nu sunt în mărturisirea comună sunt suspecte⁵⁰² și mai ales când sunt folosite de „latini” care le răstălmăcesc chiar și pe cele foarte clare, am promis că, cu ajutorul lui Dumnezeu, în altă lucrarea că vom arăta că, deși sunt de acord în aparență, nu sunt de acord cu noi. Aceste lucruri au fost demonstrate mai sus prin multe exemple. S-a demonstrat și faptul că noi și mărturisirea cea după noi este întotdeauna sigură și este pentru noi cunună de laudă și nădejde nerușinată. Dacă nu este așa și chiar și noi suntem nedesăvârșiți în aceasta, mult mai mult ar fi fost nedesăvârșiți cei din vechime care au fost inițiați de sus și cei care au învățat neamul nostru mișcați de Dumnezeu, apostoli, prooroci, sinoadele Părinților cele multe la număr. Dacă ei au cunoscut în alt mod, așa cum susțin „latinii”, și ne-au arătat nouă și cele ale Domnului către ei care spune „cele pe care le-ați auzit la întuneric, vestiți-le la lumină” (Matei 10, 27), cum nu ar fi ei responsabili? Însă, Dumnezeu i-a îndreptățit pe aceștia

αὐτοὺς εἰπόντος, «ἃ ἠκούσατε ἐν τῇ σκοτίᾳ, κηρύξατε ἐν τῷ φωτί», πῶς οὐκ ἂν τῶν ὑπευθύνων εἶεν; Ἄλλ' ὁ Θεὸς αὐτοὺς δι' ἔργων κἀνταῦθα μεγίστων ἐδικαίωσεν. Οὐ γὰρ ἐφρόνουν κατὰ τοὺς Λατίνους, ἄπαγε, ὡς καὶ τοῦτο δέδεικται, ἀλλὰ καὶ ἐγνώκασιν καὶ παραδεδώκασιν ἡμῖν μίαν καὶ μόνην ἀρχὴν τῆς θεότητος, ἓνα Πατέρα ἀγέννητον, ἓνα Υἱὸν ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς προερχόμενον, ἐν Πνεῦμα ἅγιον συναίδιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτὸ ἐκπορευόμενον πρὸ αἰώνων καὶ εἰς αἰῶνας· καὶ ἔτι καὶ συνδοξαζόμενον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

prin lucrări mărețe. Căci nu cugetau precum „latinii”, așa cum de altfel s-a demonstrat, ci au cunoscut și ne-au predat nouă o învățătură despre una și unica obârșie a dumnezeirii, unul Tată nenăscut, Fiul, provenit din Acesta prin naștere, Unul Duhul Sfânt împreună-veșnic, din Tatăl și acesta purces mai înainte de veacuri și în veci. Și iarăși El este împreună-slăvit cu Tatăl și cu Fiul acum și pururea și în veci vecilor. Amin.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΟΤΙ ΟΥΧΙ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΥΙΟΥ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΡΑ ΛΑΤΙΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ
ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ ΕΙΣ ΣΥΝΗΓΟΡΙΑΝ ΑΥΤΩΝ ΔΗΘΕΝ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ

(1.) Ὡν μὲν οὖν ἔδει καὶ αὐτῶ τῶ τῶν εὐσεβούντων καταλόγῳ πρὸς διασάφησίν τε καὶ βεβαίωσιν τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος καὶ δι' ὧν ὡς ἐν βραχεῖ τὸ δυσσεβὲς ἅπαν τῶν ἐνισταμένων ἀναφαίνεται Λατίνων, πρότερον εἰς δύναμιν διεξεληθόντες, ἃ δὲ αὐτοὶ προτείνουσι καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας, καὶ δι' ὧν ἰσχυρί-ζονται μηδὲν καινοτομεῖν, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ Χριστοῦ θείοις λόγοις συνωδὰ φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ τοῖς κατὰ Χριστὸν θεολογήσασιν κατ' οὐδὲν ἀπάδοντα, ταῦτα δὲ μήπω πάνθ' ἐξῆς εἰς τοῦμφανὲς παραγαγόντες μηδὲ ἀπελέγξαντες, νῦν ἰδωμεν καθ' ἕκαστον ἅττα λέγουσι καὶ τίσι λογισμοῖς ἢ καὶ γραφικοῖς ῥήμασί τε καὶ νοήμασι χρησάμενοι, μᾶλλον δὲ παραχρησάμενοι, τῆς θεολέκτου τε καὶ πατροπαραδότου διαπεπτώκασιν ὁμολογίας. Καὶ τὸ δεινότατον ἀπάντων, οὐδ' ἐπαναλῦσαι καὶ ἀσφαλῶς ἐπιλαβέσθαι οὐ διαπεπτώκασιν ἐθέλουσιν, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἐπανόρθωσιν διδοῦσι χεῖρα, ἀληθείας λόγου δύναμιν πρὸς ἀλήθειαν ἀναγωγόν, οἷά τινες ὡς ἀληθῶς ἀνάγωγοι, δυσχεραίνουσί τε ἐς τὰ μάλιστα καὶ ἀντιλέγουσι.

(2.) Τὸ μὲν οὖν τοῦ ὀρθοῦ διαπεσεῖν κοινὸν ἐγένετο

*Cuvântul al doilea despre purcederea
Duhului Sfânt ale aceluiași că acesta nu este și din
Fiul și despre cele propuse de „latini” chipurile în
apărarea lor*

Am cercetat mai înainte după putere acele învățături de care aveau nevoie spre lămurire și spre întărire în cugetarea cea dreaptă chiar și cei din rândul dreptcredincioșilor, prin care se arată pe scurt întreaga credință greșită a latinilor celor ce sunt în contradicție cu noi. Nu le-am combătut însă pe cele pe care le propun aceștia împotriva noastră și a dreptei-credințe, prin care ei susțin că nu aduc nici o învățătură nouă, ci cugetă și vorbesc conform cuvintelor lui Hristos Însuși și nu propovăduiesc nimic nepotrivit cu cei care au teologhisit conform lui Hristos. Acum să vedem fiecare învățătură pe care o propovăduiesc și ce silogisme sau cuvinte sau cugetări scripturistice folosesc, sau mai bine zis răstălmăcesc, prin care au căzut de la mărturisirea de credință cea grăită de Dumnezeu și predată de către Părinți⁵⁰³. Și ceea ce este mai înfiorător din toate, e faptul nu vor să se întoarcă și să se țină cu tărie de învățătura din care au căzut, ci, ca unii ce sunt cu adevărat neinstruiți, sunt nemulțumiți și vorbesc împotriva celor care le dau mâna ca să se îndrepte, adică, puterea cuvântului adevărului care ne ridică la adevăr.

2. A cădea de la ceea ce e corect a fost un fapt comun care s-a întâmplat în toate Bisericile⁵⁰⁴, iar odată cu trecerea

ταῖς ἐκκλησίαις ἀπάσαις, ἄλλοτε ἄλλη διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου λυμνηαμένου τοῦ χείρονος. Τὸ δὲ διαπεσοῦσαν μηκέτ' ἐπανελθεῖν μόνης τῆς τῶν Λατίνων ἐγένετο, καίτοι μεγίστης τε καὶ κορυφαίας οὔσης καὶ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων ἐξόχου περιωπῆς καὶ ταῦτὸν ταύτη συμβέβηκε, μεγίστη τῶν ἐκκλησιῶν οὔση, τῷ μεγίστῳ τῶν ζώων ἐλέφαντι. Ὅν φασι μηδ' ὕπνου καιρὸν ἐπ' ἐδάφους ἀνακλίνεσθαι πρὸς ἄνεσιν, τοῖς δὲ πλαγίοις ἄρθροις μικρὸν ἐποκλάζοντα διαναπαύεσθαι ἂν δέ ποῦ τι παθῶν καταπέση, μηκέτ' ἀνίστασθαι δύνασθαι. Ἄλλὰ τοῖς μὲν ἐλέφασι τὸ βάρος τοῦ σώματος αἴτιον καὶ ἡ πολυσαρκία δύσχρηστος τε οὔσα καὶ κάτω πιέζουσα, καθάπερ τις ἐπικειμένη μόλυβδος πολυτάλαντος, τοῖς δὲ Λατίνοις ὁ τύφος οἶμαι τὸ μόνον, μικροῦ δέω λέγειν, πάθος ἀνίατον, ὃ καὶ τῷ μόνῳ πονηρῷ κρίμα κατὰ τὸν ἀπόστολον ἰδιαίτατον δι' ὃ κἀκείνος εἰς αἰῶνας ἀνίατος. Ἄν δὲ τὸ τῶν Λατίνων τοῦτο φύλον τοῦτον ἀπόθωνται - δύνανται γὰρ, καὶ γὰρ ἄνθρωποι - τάχ' ἂν ἡμεῖς οἱ τοῦ ὀρθοῦ πάντες συναχθέντες εἰς ἓν καὶ οἶόν τισι προνομαίαις, ὃ καὶ τοῖς καταπεσοῦσιν ἐλέφασι παρὰ τῶν μὴ κειμένων ἡ φύσις ἐξεῦρε βοήθημα, τοῖς θεοπνεύστοις λογίοις χρησάμενοι διαναστήσομέν τε καὶ στήσομεν ὀρθίους, ἀπαρεγκλίτως ἐχομένους τοῦ κανόνος τῆς εὐσεβείας. Ἐθελοντὰς δὲ κειμένους ὀνήσει τὸ παράπαν οὐδέν, κἂν παρ' αὐτῶν τῶν οὐρανίων νόων σκευάζηται τε καὶ προσάγηται τὸ τῆς ψευδοδοξίας ἴαμα· τούτων γὰρ λόγος προφητικοῖς ῥήμασιν ἐκπεφασμένος, ὡς «ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα καὶ οὐκ ἰάθη».

(3.) Μικροῦ τοίνυν μάτην τούτοις δίδωσιν ὁ χεῖρα δίδους, τοῦτο μόνον εὔ ἄγαν ἑαυτῷ νείμας καὶ ἀποδοῦς τῷ θεῷ, τὴν τῆς οἰκειίας καλοκαγαθίας ἐπίδειξιν, ἐκείνους

unui timp îndelungat răul a infestat și pe altele din acestea. Însă, numai Biserica latinilor nu și-a revenit din cădere, deși este foarte mare și corifee și deține o loc înalt în slavă față de celelalte tronuri patriarhale⁵⁰⁵. S-a întâmplat acestei Biserici mari același lucru care i s-a întâmplat celui mai mare dintre animale, elefantul, despre care se spune că în timpul somnului nu se întinde pe pământ ca să stea confortabil, ci se odihnește aplecându-se numai din membrele laterale; dacă pățește ceva și cade undeva, nu poate să se ridice. La elefanți, cauza este greutatea corpului și grăsimea care este așezată haotic care-l trage în jos ca și cum ar avea o mare cantitate de plumb deasupra lui, însă, la „latini” cred că este numai înfumurarea care trebuie să spun că este o patimă incurabilă, care, după Apostol, este păcatul specific numai al celui viclean, din cauza căruia și acesta este incurabil în veci⁵⁰⁶. Dacă neamul „latinilor” va alunga această înfumurare – căci pot, de vreme ce sunt oameni – imediat noi toți cei care urmăm învățătura cea dreaptă, adunându-ne la un loc și ca și cum am avea trompele pe care firea le-a dat ca ajutor elefanților căzut de către cei drepti și, folosind cuvintele cele de Dumnezeu insuflăte, îi vom ridica și-i vom ține drepti, pastrând fără compromis canonul dreptei credințe. Pe cei care vor să rămână jos, nu îi poate ajuta nimeni, chiar și dacă leacul pentru învățătura lor mincinoasă ar fi preparat și oferit de către puterile (mințile) cerești. Lor li se potrivește cuvântul exprimat de prooroc care spune „am tratat Babilonul și nu s-a vindecat”⁵⁰⁷.

3. Aproape zadarnic încercă cel care-i întinde mâna, atribuindu-și lui însuși foarte corect numai această faptă și lui Dumnezeu această manifestare a bunătății, deși i-a arătat pe cei care vor răul și poate i-a oprit să nu mai înainteze în lucruri necuviincioase.

δὲ μόνον ἐθελοκακοῦντας ἀποδείξας καὶ ἴσως στήσας, τοῦ μὴ πρόσω τῶν ἀτοπημάτων χωρεῖν. Καὶ νῦν γάρ, εἰ μὴ σαφῶς ἑτεροφρονεῖν ἐθέλουσι, τί κρεῖττον ἂν σχοίεν φάρμακον πρὸς ἐπανόρθωσιν, ἢ ὅτιπερ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὁ προαποδέδεικται διὰ πολλῶν καὶ διὰ τῆς ὑποφωνήσεως τοῦ 'μόνου', ἀριδηλοτέρας γεγονυίας τῆς ὀρθοδόξου διανοίας περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀσφαλοῦς θεολογίας καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς προσθήκης ὑπεναντίας φανερῶς ἐληλεγμένης τοῦ ὀρθοτομοῦντος κηρύγματος τῆς ἀληθείας.

Ἄλλὰ καὶ χωρὶς τούτων οὐδέ τινὰ ποθεν ἀνάγκην ἐπαγομένην ὀρῶμεν μετακινεῖν τὰς πνευματοκινήτους περὶ θεοσεβείας ψήφους τῶν ἀπ' αἰῶνος ἱερῶν συνόδων καὶ μετασκευάζειν τὸ πατροπαράδοτον τῆς εὐσεβείας σύμβολον, ὡς προστιθέναι καὶ ἰσχυρίζεσθαι τὴν ὑπαρξιν ἔχειν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τί γάρ, εἰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἔστιν ἃ δοκοῦσι διαφωνεῖν πρὸς τὰ κοινῇ τοῖς θεολόγοις ἐκπεφασμένα, κἀντεῦθεν ἀνωμολογημένα πᾶσιν ἡμῖν, οὐκ ἐκεῖνα μᾶλλον συμβιβάζομεν τῇ πανταχόθεν ἐχούσῃ τὸ ἀναμφισβήτητον ἀληθείᾳ πρὸς δύναμιν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐκπεσοῦμεθα δι' ἐκεῖνα τῆς ἀληθείας; Οὐδ' εἴ τι καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνει διάνοιαν ὁμολογήσομεν καὶ ἄλλοις δὴ τισι τῆς κατ' αὐτὰ συνέσεως παραχωρήσομεν, ὅστις ἂν ἀξιωθείη - κἀν τῶν ἐσχάτων ἢ - τῶν βαθέων καὶ ἀποκεκρυμμένων μυστηρίων τοῦ Πνεύματος, ἡμᾶς δ' αὐτοὺς ἀναξίους κρίναντες τούτων, ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ ταπεινώσομεν, ἀλλ' ὦ τοῦ πάθους, καὶ θεὸν αὐτὸν ἀγνοήσομεν διὰ τὸ μηδὲν ἐθέλειν ὁμολογεῖν ἀγνοεῖν, ὥσπερ οἱ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα ἀγνοήσαντες διὰ τὰ δυσλήπτως περὶ

Deci acum, dacă în mod clar nu vom să cugete altceva, ce medicament mai bun ar putea primi spre îndreptare decât spunându-le că Duhul Sfânt își are ipostasul numai din Tatăl, dar nu și din Fiul? Aceasta am demonstrat-o mai înainte prin multe argumente și prin promovarea învățaturii despre „numai din Tatăl”, prin care s-a arătat foarte clar care este înțelesul ortodox al teologiei adevărate despre Duhul Sfânt și a fost combătut adaosul lor care este în mod vădit împotriva învățaturii drepte a adevărului.

Dar și fără acestea, nu vedem nicăieri vreo necesitate de a schimba hotărârile Sfintelor Sinoade, luate de Părinți fiind mișcați de Duhul Sfânt, și de a modifica Simbolul dreptei credințe, cel predat de Părinți, așa încât să adăugăm și să susținem prin aceasta că Duhul Sfânt își are existența și de la Fiul. Ce înseamnă aceasta? Dacă există anumite locuri din Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, care par a nu fi în acord cu cele exprimate în sobor de către teologi (Sfinții Părinți – n.tr.), și de aici mărturisite de către noi toți, nu trebuie mai bine să le punem de acord cu acele învățături care au adevărul care este pretutindeni incontestabil, ci să cădem de la adevăr din cauza acestora⁵⁰⁸? Dacă mărturisim că ceva depășește înțelegerea noastră și îngăduim altora această înțelepciune, adică celor care au fost învredniciți de tainele adânci și ascunse ale Duhului (chiar dacă ar fi și printre cei din ultimul timp⁵⁰⁹), considerându-ne pe noi înșine nevrednici de acestea, nu ne vom smeri sub mâna cea tare a lui Dumnezeu, ci – vai ce patimă! – nu-l vom cunoaște pe Dumnezeu însuși, din cauză că nu vrem să mărturisim că nu cunoaștem nimic, precum cei care n-au cunoscut dumnezeirea Fiului, din cauza greutății de a înțelege cele ce s-au scris despre El⁵¹⁰? Nicidecum. Căci nici

αὐτοῦ γεγραμμένα; Οὐ μὲν οὖν. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις αἰ γραφικαὶ μαρτυρίαι, μὴ καλῶς ἐκληφθεῖσαι, δυνηθεῖεν ἂν συνάρασθαι παραιτουμένοις οὐ κατὰ καιρὸν ἢ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ τῆς δι' αὐτὴν αἰωνιζούσης καταδίκης ἐξελεῖσθαι· ἀλλὰ κρίσιν τίσουσιν αἰώνιον, ὅτι τὰς σαφεῖς ἀθετήσαντες φωνὰς καὶ τὰς ἀσαφεῖς φυσιώσει γνώσεως ἀνερευνήσαντες, μᾶλλον δὲ μὴ ἐρευνήσαντες, μηδὲ τοῖς ὡς ἀληθῶς ἐρευνήσασι πεισθέντες, ἐξ αὐτῆς ἐνδίκως τῆς πεφυσιωμένης γνώσεως τὴν ὄντως ἀφροσύνην ἐκαρπώσαντο.

(4.) Καίτοι πλείσταί εἰσιν αὐταὶ αἰ φωναί, αἱ τοῖς μὴ διορατικωτάτοις τὸ πρὸς τὸν Πατέρα συνάναρχόν τε καὶ ὁμότιμον ἀφαιροῦνται τοῦ Υἱοῦ καὶ αὐτὸ δὲ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἄληκτον «ὑποταγήσεται γάρ, φησί, καὶ ὁ Υἱός», καὶ «χρὴ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι τινός», καὶ «μείζων ὁ Πατήρ», καὶ «ἡ Σοφία ἔκτισται», καὶ «ἀγνοεῖ τι τῶν ἐκτισμένων ὑπ' αὐτοῦ», καὶ «ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν δύναται ποιεῖν», καὶ «καταβέβηκεν οὐχ ἵνα τὸ οἰκεῖον θέλημα ποιῇ», καὶ «ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ», καὶ «ἔμαθε», καὶ «προέκοψε», καὶ «ὑψώθη», καὶ «ἐδοξάσθη», καὶ «τετελείωται», καὶ ὅσα τῆς τοῦ ἡμετέρου φυράματος ταπεινότητος, καὶ ὅσα τῆς εὐγνωμοσύνης, ἵν' οὕτως εἶπω, τοῦ γεννήματος πρὸς τὸν γεννήτορα, καὶ ὅσα τοῦ μὴ ἀντίθεος εἶναι δείγματα, καὶ ὅσα πρὸς ἡμᾶς δι' ἔργων ἀρετῆς ὑποδείγματα.

Τί οὖν, διὰ ταῦτα τὸ ἐτέρωθεν προσμαρτυρούμενον τῷ Υἱῷ θεῖον οἶον ἀδιεξίτητον ὕψος ἀθετητέον, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν», «καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν, καὶ Θεὸς ἦν», καὶ «πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾶται», καὶ «πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ», καὶ οὗτος ὁ Θεὸς καὶ οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν», αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ «μετὰ ταῦτα τοῖς

μάρτυριαι scripturistice, fără să fie percepute corect, n-ar putea să-i unească pe aceia care se justifică mereu, nici să-i scape de necredință și de osânda veșnică care reiese din aceasta⁵¹¹. Însă, vor primi osânda veșnică, deoarece lepădându-se de învățăturile noastre și cercetând pe cele mai puțin clare cu o cunoaștere înfumurată, mai bine zis necercetându-le, nici fiind convinși de către cei ce le-au cercetat cu adevărat, din această cunoaștere îngâmfată s-au ales într-adevăr cu neînțeleciunea⁵¹².

4. Cu adevărat, multe sunt aceste mărturii, care pentru cei ce nu le înțeleg, anulează coexistența și împreuna-cinstire a Fiului cu Tatăl, precum și slujirea împărătească și Împărăția cea fără sfârșit. Căci zice „se va supune și Fiul (I Cor. 15, 28)” și „El trebuie să împărătească până ce... (I Cor. 15, 25)” și „Tatăl Meu este mai mare decât Mine (Ioan 14, 28)” și „înțelepciunea s-a zidit” (Înț. Sirah 1, 4 și Pilde 8, 22) și „nu cunoaște ceva din cele ce au fost create de El” (Înț. Sirah 23, 20) și „De la Mine nu pot să fac nimic” (Ioan 1, 19) și „s-a coborât nu ca să facă voia Sa (Ioan 6, 38)” și „și a petrecut noapte în rugăciune către Dumnezeu” (Luca 6, 12) și „a învățat” (Evr 5, 8), „se întărea” (Luca 2, 52) și „s-a înălțat” (Ioan 3, 14) și „s-a slăvit” (Fapte 3, 13) și „s-a împlinit” (Luca 13, 32), și toate câte sunt elemente ale frământăturii noastre smerite și ca să zic așa toate ale recunoștinței celui născut către cel care l-a născut și toate care arată că nu e împotriva lui Dumnezeu, și toate pildele de virtute care s-au făcut pentru noi⁵¹³.

Ce înseamnă aceasta? Din cauza celor spuse mai sus trebuie să ne lepădăm de cele care mărturisesc măreția inefabilă a Fiului, anume că „la început era” și „era la Dumnezeu și era Dumnezeu” (Ioan 1, 1) „se naște înaintea tuturor munților” (Pilde 8, 25), și „numele lui dăinuie de dinaintea soarelui”

ἄνθρωποις συναναστραφεῖς», ὅτι τε αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἓν εἶσι, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ «ὁ ἑωρακῶς αὐτὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα», καὶ «μετ' αὐτοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ», «καὶ κατακυριεύσει μετὰ τὸ ἀνταναιρεθῆναι τὴν σελήνην», καὶ «πᾶν αὐτῷ γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων», καὶ «ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος», καὶ «βασιλεῖ ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται»;

Ταῦτα τοίνυν καὶ τ' ἄλλ' ὅσα τούτοις παραπλήσια, τὰ τοσοῦτο θαυμαστά, τὰ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψηλά, τὰ οὕτως ἀνυπέρβλητα, διὰ τὰ ταπεινοῦντα τῶν ῥημάτων συγκαθελκύσομεν αὐτοῖς; Ἄλλ' οὐ ζητήσομεν τε καὶ στέρομεν τὸ ἐγκεκρυμμένον τοῖς δοκοῦσι χαμερπέσιν ὑψηλὸν καὶ τοῦ εὐσεβοῦς νοήματος γενόμενοι διαλύσομεν τὸ προσιστάμενον; Ἄλλὰ τῷ φαινομένῳ προσπαιίσσομεν τε καὶ πεσοῦμεθα καὶ ἐναπομενοῦμεν τῷ γράμματι: Οὕμενον· ἀποκτένει γὰρ τὸ γράμμα κατασπῶν ἄφ' ὕψους τοὺς μὴ ἄνω πρὸς τὸ Πνεῦμα βλέποντας.

(5.) Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡμεῖς, ὅσοι καθάρως τοῦ Πνεύματος, ὅσοι καθάπερ αὐτὸ ἑαυτὸ διεσάφησε θεολογοῦμεν, ὅσοι μηδὲν ἀνάξιον αὐτοῦ καὶ φρονοῦμεν καὶ κηρύττομεν, μηδ' ἐξ ὧν λέγομεν ἐκβαῖνον· ἡμεῖς τοίνυν, κἄν τι μὴ ὁμόφωνον δοκῇ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου μόνου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος θεολογία καὶ αὐτὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδόντος, νοήσομεν πνευματικῶς καὶ διευκρινήσομεν καὶ διαρρίψομεν τοὺς λίθους τοῦ προσκόμματος καὶ πᾶσι τρόποις ἀποδείξομεν τοῖς προτέροις τῶν πατέρων ὁμολογοῦντας τοὺς ὑστέρους, κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ ἑαυτοῖς καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς αὐτοῖς καὶ κοινῇ πάντας τῷ κοινῷ τῆς φύσεως δεσπότη καὶ κατὰ χάριν ἡμετέρῳ Πατρὶ.

(Ps. 71, 17) și „acesta este Dumnezeu și nimeni altul nu este asemenea lui” (Varuh 3, 36), căci acesta este cel care „după acestea a petrecut împreună cu oameni” (Varuh 3, 38), sau că „acesta și Tatăl sunt una” (Ioan 10, 30) și că „acesta în Tatăl și Tatăl în El” (14, 10) și că „cel ce m-a văzut pe Mine, pe Tatăl a văzut” (Ioan 14, 9), și „împreună cu Acesta este început-înstăpânirea în ziua puterii Lui” (Ps, 109, 7-8), „și va stăpâni și după ridicarea lunii” și „ca tot genunchiul să se plece al celor cerești și al celor pământești și al celor dedesubt” (Fil. 2, 10), și „împărăția Ta, împărăția tuturor veacurilor” (Ps. 144, 13), și „va fi un altfel împărat, care nu va fi nimicit niciodată de alt împărat” (Dan. 2, 44).

Deci, având în vedere acestea și altele câte sunt similare, atât de admirabile, atât de înalte, atât de nedepășit, ne vom „coborî” împreună cu acestea din cauza exprimării smerite a cuvintelor?⁵¹⁴ Oare nu vom căuta și vom râvni măreția care se ascunde în cele „josnice” și, având înțelesul dreptcredincios, vom desființa ceea ce aduce sminteală? Oare ne vom împiedica în aparențe și vom cădea și vom rămâne la literă? Nicidecum, căci litera ucide, coborându-i de la înălțime pe cei ce nu văd în sus către Duhul.

5. Acestea, deci, teologhisim în mod curat despre Duhul și noi, așa cum ne-a clarificat El însuși despre Sine. Noi nu cugetăm și nu propovăduim nimic nepotrivit Lui, nici ceva scos din cele ce spunem. Prin urmare, noi, chiar și atunci când ceva pare a nu fi în concordanță cu teologia Duhului Sfânt și firește dat de către însuși Duhul Sfânt, trebuie să-l înțelegem duhovnicește și să-l lămurim și să spargem pietrele de poticnire și în toate modurile să demonstrăm că Părinții mai noi au aceiași mărturisire ca și cei mai vechi⁵¹⁵, în comun și separat, precum și noi cu ei și toți împreună în comuniune cu

Ἐπεὶ δὲ ὅσα σχεδὸν ἀγνοοῦσι τῶν γραφῶν ὑπ' ἀπορίας ἢ κακοβουλίας πρὸς τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν οἱ Λατῖνοι περιτρέπουσι στρεβλοῦντες, πλεῖστα δὲ εἰσιν αὐτοῖς τὰ ἀγνοούμενα τῶν δοκούντων αὐτοῖς ἀναντιρρήτων καὶ δι' ὧν ὡς προφανῶν τὸν περὶ αὐτοὺς ἔξαπατῶσιν ὄχλον, τούτων ἡμεῖς ἀρτίως μνησθέντες καὶ ταῦτα κακῶς παρ' αὐτῶν ἐξελημμένα Θεοῦ συναιρουμένου ἀπελέγξαντες καὶ οἷόν τινας θεμελίους ὑποσπᾶσαντες, σαθρὸν αὐτῶν ἀποδείξομεν τὸ ὅλον τῆς δυσσεβείας οἰκοδόμημα.

(6.) Φέρε δὴ προθῶμεν πρότερον τὸ καὶ πρότερον αὐτοῖς δοκοῦν παντάπασιν ἄμαχον, ὡς ὑπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας εἰρημένον· «ἐνεφύσησεν αὐτοῖς καὶ εἶπε, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Ὁρᾷς, φασί, πῶς σαφῶς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἄρ' οὖν ὅτι ἐμφυσήσας εἶπε «λάβετε Πνεῦμα ἅγιον», τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐμφύσημα ἦν, ὡς ταῦτόν εἶναι τῷ διὰ σαρκὸς ἐμφυσήματι τὸ ἐκπόρευμα ἢ τῷ δεδῶσθαι δι' ἐμφυσήματος τεκμηριοῦνται καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος ἐμφύσημα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἀντεῦθεν παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι συμπεραίνουσιν; Ἄλλ' ὀπότερον τούτων λέγουσιν, ἐπιστομιζέσθωσαν αὐτόθεν πρῶτον διὰ βραχέων· οὐ γὰρ ἐμφυσήσας εἶπεν ὁ κύριος, 'λάβετε τὸ Πνεῦμα', ἀλλὰ χωρὶς τοῦ ἄρθρου, 'λάβετε Πνεῦμα ἅγιον', δηλαδὴ βραχὺ τι τοῦ Πνεύματος. Σαφῆς οὖν ὡς μερικὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἔδωκεν, οὐκ αὐτοῦ τὴν φύσιν ἢ τὴν ὑπόστασιν· ἀμερῆς γὰρ παντάπασιν ἢ τοῦ θεοῦ Πνεύματος φύσις τε καὶ ὑπόστασις. Διὰ τί δὲ ἐμφυσήσας ἔδωκεν ὅπερ ἔδωκεν; Ἴνα δείξῃ μίαν οὔσαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ θεοῦ πνεύματος τὴν ἐνέργειαν κἀντεῦθεν ἀλλήλων,

cel care ne este comun prin fire, stăpânul nostru, și cu Tatăl nostru prin har⁵¹⁶.

Întrucât trimiterile din Scriptură, pe care în mare parte „latinii” le ignoră, ei le deformează sensul, fie dintr-o nelămurire care o au, fie din rea voință pentru a-ți justifica învățătura greșită (mult mai multe din ele sunt cele ignorate față de cele pe care li se par de necombătut, prin care înșeală lumea din jurul lor, ca și cum ar fi clare), de aceea la aceste trimiteri ne vom referi și noi aici și, combătând cu ajutorul lui Dumnezeu percepția lor greșită față de acestea ca și cum am sparge niște temelii, vom demonstra că tot fundamentul învățăturii lor greșite este putred.

6. Mai întâi să prezentăm primul lor argument care li se pare a fi în fața tuturor imbatabil, ca unul care a fost spus de către Cuvântul adevărului: „a sufla asupra lor și a zis: luați Duh Sfânt” (Ioan 20, 22). Vezi, spun ei, cum spune în mod clar că Duhul Sfânt este și din Fiul? Oare, întrucât, suflând, a spus „luați Duh Sfânt”, suflarea era Duhul Sfânt, ca și cum purcederea este tot una cu suflarea asupra trupului, sau, prin faptul că este dat prin suflare, găsesc argumente că Duhul Sfânt este suflarea dumnezeirii lui Hristos și de aici trag concluzia că purcede de la Fiul? Însă, oricare din aceste două variate afirmă, mai întâi să-si țină gurile închise prin scurtimea cuvintelor, deoarece, Domnul, suflând, nu a spus „luați pe Duhul Sfânt”, ci fără articol „luați Duh Sfânt”, adică pe scurt ceva al Duhului⁵¹⁷. Este clar că, prin suflarea, le-a dat din lucrarea Duhului în parte și nu ființa sau ipostasul lui Însuși, deoarece, ființa sau ipostasul Duhul Sfânt sunt în totalitate de neîmpărțit. De ce a dat ceea ce a dat suflând? Ca să arate că una este lucrarea a Însuși Duhului Sfânt și de aici să scoată în evidență unitatea, deoființimea și împreună-slăvirea dintre Ei, adică dintre Sine și Acela. Tot așa

ἑαυτοῦ κἀκείνου, παραστήση τὸ συναφὲς καὶ συμφυῆς καὶ ὁμότιμον. Καθάπερ καὶ ὁ χρυσόστομος φησι θεολόγος γράφων «τινὲς μὲν φασιν ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμα ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπιτηδεῖους αὐτοὺς πρὸς ὑποδοχὴν δι' ἐμφυσήματος κατεσκεύασεν. Οὐκ ἂν δέ τις ἀμάρτοιοι καὶ τότε εἰληφέναι αὐτοὺς λέγων ἔξουσίαν τινὰ πνευματικὴν καὶ χάριν, ὥστε ἀφιέναι ἀμαρτήματα. Διὸ ἐπήγαγεν, ὧν ἂν ἀφήτε ἀφένονται, δεικνὺς ποῖον εἶδος ἐνεργείας δίδωσι· καὶ γὰρ ἄφατος ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις καὶ πολυειδῆς ἢ δωρεά. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι μία ἡ δωρεὰ καὶ ἡ ἔξουσία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος».

(7.) Ὡς ἂν δὲ καὶ διεξοδικώτερον πρὸς αὐτοὺς ἀπαντήσωμεν, εἰ τὸ ἐμφύσημα τοῦ κυρίου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν, καὶ ἡ ἀναπνοὴ λοιπὸν ἢ ἐχρῆτο, δι' ἧς καὶ τὸ ἐμφύσημα γέγονε, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν. Οὐκοῦν οὐ καθ' ἡμᾶς ἐγένετο ἄνθρωπος, ἀλλ' ἡ φαντασία, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν Ἀκεφάλων, ἢ καὶ πρὶν ἀνθρώποις συναναστραφῆναι τὴν σαρκώδη φύσιν ἐξ ἀρχῆς εἶχεν οὕτω πως συνισταμένην, κατὰ τὴν Ἀπολιναρίου ἄνοιαν· καὶ μὴν αὐτὸς ὁ κύριος καὶ τοῦτ' εἶπε πάντως· «τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά εἰσι καὶ ζωὴ εἰσιν». Εἰ δὲ πνεῦμά εἰσι, καὶ πνεῦμα ἅγιόν εἰσι· πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν, κατὰ τὴν Ἱταλῶν περὶ τοῦ ἐμφυσήματος ἐρμηνείαν, καὶ τὸ Πνεῦμα λόγος καὶ Θεοῦ λόγος. Οὐ τί ἂν ἀκουσθεῖη καινότερον; Μᾶλλον δὲ λόγοι, καὶ Θεοῦ λόγοι· τὰ γὰρ ῥήματα, πλῆθος. Ἐπιστῆσαι δὲ κἀνανταῦθα δέον, ὡς οὐδὲ νῦν εἶπεν, ὅτι «τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ τὸ πνεῦμά εἰσιν», ἀλλὰ χωρὶς τοῦ ἄρθρου, δηλῶν μὴ τοῦ Πνεύματος τὴν ὑπόστασιν εἶναι ταῦτα, τῆς δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείας εἶναι πεπληρωμένα καὶ τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πνεύματος δι' αὐτῶν χορηγεῖσθαι ἐνεργείαν. Καὶ ἡνίκα τοίνυν ἐμφυσήσας

spune și Sfântul Ioan Gură de Aur când scrie: „unii spun că nu le-a dat pe Duhul, ci prin suflare i-a făcut pe ei capabili pentru primirea Lui (în ei) ... Nu ar greși cineva dacă ar spune că atunci aceștia au luat puterea duhovnicească și harul de a ierta păcatele. De aceea a adăugat „celor care veți ierta, iertate vor fi” (Ioan 20, 23), arătând ce fel de lucrare le dă. Căci harul Duhul Sfânt este negrăit și darul este variat. Aceasta se face ca să afli că unul este darul și una este puterea Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”⁵¹⁸.

7. Astfel, ca să răspundem mai amănunțit către ei dacă suflarea Domnului era Duhul Sfânt, atunci și respirația pe care a folosit-o și prin care s-a făcut această suflare ar fi Duhul Sfânt. Prin urmare, nu era om ca și noi, ci o închipuire, după închipuirea Acefalilor⁵¹⁹, sau că, până să trăiască împreună cu oamenii, a avut de la început, într-un mod asemănător alcătuită, o natură trupească conform nebuniei lui Apolinarie⁵²⁰. Și totuși Domnul Însuși a spus negreșit aceasta că „cuvintele pe care Eu le spun, sunt duh și viață” (Ioan 6, 63). Dacă spune că sunt duh, atunci înseamnă că sunt Duhul Sfânt. Căci cum poate fi altfel? Prin urmare, conform interpretării „italienilor” referitoare la suflare, și Duhul este Cuvânt și bineînțeles Cuvântul lui Dumnezeu? Ce altceva mai inovator ar putea auzi cineva? Mai bine zis Cuvinte și Cuvinte ale lui Dumnezeu, căci cuvintele în text sunt la plural. Trebuie să fim atenți aici la faptul că n-a spus „cuvintele pe care Eu le grăiesc, sunt Duhul”, ci fără articol, arătând că acestea nu înseamnă ipostasul Duhului, ci că sunt pline de lucrarea Duhului dumnezeiesc și că prin ele se oferă lucrarea cea de viață făcătoare a Duhului. Prin urmare, când a suflat și a spus „luați Duh Sfânt”, aceasta a spus-o cu precizie, anume că suflarea aceasta este plină de puterea

εἶπε, 'λάβετε Πνεῦμα ἅγιον', τοῦτ' ἄντικρος ἔφη, ὅτι τὸ ἐμφύσημα τοῦτο τῆς τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν ἐξουσίας τοῦ θείου Πνεύματος πεπληρωμένον ἐστί.

(8.) Πρὸς δὲ νῦν ὁ λόγος καὶ παρ' ἡμῶν τὰ τοῦ κυρίου ῥήματα ἐξαγγέλλεται· «ἐν γὰρ τοῖς χεῖλεσί μου, φησὶν, ἐξήγγειλα πάντα τὰ κρίματα τοῦ στόματός σου». Ἄρ' οὖν καὶ ἐξ ἡμῶν ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἄλλὰ καὶ ἐξερευνῶνται καὶ μελετῶνται καὶ τηροῦνται καὶ πράττονται καὶ κατανοοῦνται, εἰς ὅσα κατάγει τὸ Πνεῦμα ὁ τὰ τοῦ Πνεύματος ἐρμηνεύων οὐ διὰ Πνεύματος, ὅση δὲ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν τοῦ κυρίου λόγων· ἐντολαί, νόμοι, μαρτύρια, δικαιώματα, κρίματα. «Καὶ ἐγένετο ῥῆμα κυρίου ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου», κατὰ τὸν θεῖον εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, καὶ «καθὼς ἐλάλησε κύριος διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ποιῆσαι ἔλεος», ὁ Ζαχαρίας φησὶ, καὶ «ἐπὶ Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθῆ λόγος κυρίου ἐγένετο», καὶ «ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν» καὶ ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον, καὶ «εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν» καὶ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα καὶ ἐφ' ὅσους ἀρτίως οὐδὲ ἀριθμῆσαι ῥάδιον.

Τί οὖν, ταῦτα πάντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν καὶ οὐκ ἐλάλησεν αὐτὸ διὰ τῶν προφητῶν κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' αὐτὸ ἐλαλήθη δι' αὐτῶν ἢ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα τὰ ἐκ τοῦ ἄσωμάτου Θεοῦ ἄσωμάτως λεγόμενα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ ῥήματα σωματικῶς προφερόμενα. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα, οὐδὲ ἡ ἀναπνοὴ ἐν ἣ τυποῦται αὐτὰ καὶ προάγεται. Εἰ δὲ μὴ αὕτη, οὐδὲ τὸ ἐμφύσημα τὸ γεγονὸς δι' αὐτῆς. Πρὸς δὲ τούτῳ, οὐδὲ τὸ παρ' αὐτοῦ αἰνιττόμενον. Εἰ γοῦν καὶ παντάπασιν ἀδύνατον, ὅμως ἔστω μὴ τῆς σαρκὸς εἶναι, ἀλλὰ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐμφύσημα· μᾶλλον δέ, ἵν' αὐτὸ θῶμεν

Duhului dumnezeiesc de a dezlega și a lega.

8. În acest sens învață și cuvântul de acum și cuvintele Domnului citate de noi, care spun „cu buzele mele am vestit toate judecățile gurii tale” (Ps 188, 13). Oare precede Duhul Sfânt și din noi? Dar sunt cercetate, studiate, ținute, făptuite și înțelese toate cele în care coboară Duhul, cel care tâlcuiește cele ale Duhului, nu prin Duhul, cât și deosebirea cuvintelor Domnului: porunci, legi, mărturii, drepturi, judecăți. După Sfântul Evanghelist Luca, „fost-a cuvântul Domnului către Ioan al lui Zaharia” (Luca 3, 2) și „precum a grăit Domnul prin sfinții lui prooroci să facă milă” (Luca 1, 72) spune Zaharia, și „peste Iona a lui Amatia s-a făcut cuvântul Domnului” (Iona 1, 1) și „cuvântul care s-a făcut către Isaia” (Is. 2, 1) și altădată către altul, și „a zis Domnul către Moise” (Ex. 6, 1), și către cutare sau către cutare, adică către toți care acum nu ne este ușor nici măcar să-i numărăm.

Oare toate acestea erau Duhul Sfânt și nu a grăit acesta prin prooroci, așa cum s-a scris, ci acesta a fost grăit prin aceia sau a fost grăit către aceia? Departe de noi această blasfemie! Dacă spusele acestea netrupește de către Dumnezeu cel netrupesc nu erau Duhul Sfânt, cu mult mai mult nu erau cuvintele lui Hristos rostite în trup. Dacă acestea nu sunt, atunci nu este nici răsuflarea prin care se întipăresc și sunt promovate acestea. Dacă nu este nici aceasta, atunci nu este nici suflarea care se face prin aceasta. Mai mult decât aceasta, nu este nici ceea ce se subînțelege prin aceasta. Dacă deci este totalmente imposibil, totuși măcar să nu fie a trupului această suflare, ci a dumnezeirii Fiului. Mai bine zis, ca să arătăm cele spuse de către „latini”, măcar să spunem că acel lucru

τὸ παρὰ τῶν Λατίνων λεγόμενον, ἔστω παρὰ τοῦ αἰσθητοῦ τὸ νοητὸν ἐκεῖνο παρὰ τοῦ σωτῆρος σημαίνεσθαι. Ἄλλ' ἐνεφύσησεν οὗτος καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πρώτου πλάσματος. Τί δὲ ἐνεφύσησε; Ἵνοῦν ζωῆς'. Τί ἐστὶ Ἵνοῦν ζωῆς; Ἵψυχὴν ζῶσαν'. Διδασκέτω σε Παῦλος «ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν». Τί δὲ ἐστὶ ζῶσαν; ἽΑεῖζων, ἀθάνατον, ταῦτόν δ' εἰπεῖν λογικὴν ἢ γὰρ ἀθάνατος λογικὴ καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ κεχαριτωμένην θείως. Τοιαύτη γὰρ ἢ ὄντως ζῶσα ψυχὴ. Τοῦτο δὲ τῷ κατ' εἰκόνα ταῦτόν, εἰ δὲ βούλει καὶ καθ' ὁμοίωσιν ὦ τῆς ζημίας, ἐκ τίνος εἰς τί μετεβάλομεν.

(9.) Ἐώρων οἱ τῶν ἀγγέλων ὀφθαλμοὶ τότε τὴν αἰσθήσει καὶ σαρκὶ συνημμένην τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ θεὸν ἄλλον ἐώρων, μὴ γεγεννημένον μόνον ἐπὶ γῆς δι' ἀγαθότητα θείαν, νοῦν τε καὶ σάρκα τὸν αὐτόν, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν ταύτης καὶ κατὰ Θεοῦ χάριν μεμορφωμένον, ὡς εἶναι τὸν αὐτόν σάρκα καὶ νοῦν καὶ Πνεῦμα καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θείαν τὴν ψυχὴν ἔχειν ἐντελῶς ὡς ἐνιαίαν οὔσαν ἐν νῷ καὶ λόγῳ καὶ Πνεύματι. Ἄλλ' εἶδε καὶ ὁ βάσκανος ὀφθαλμός, οὐκ ἤνεγκεν ὁ ἀρχέκακος ὄφιν τοσοῦτον ἐκαρτέρησεν, οἶμαι, ὅσον δραστηκώτερον τὸν ἰδὸν ὑπὸ τὴν γλῶσσαν κεράσαι καὶ οἶον συσκευάσαι καὶ μῖξαι δόλω, γλυκερῷ λόγῳ, τὸ δι' ἀκοῆς δηλητήριον ἐπήλθεν, ἔθελξεν, ἔτρωσεν - ὦ καὶ τῆς ἐμῆς εὐκολίας καὶ τῆς ἐκείνου κακίας - εἰσέχεε τῇ ψυχῇ τὸν ἰόν, ἐθανάτωσε τὸ ζῶν ἐκεῖθεν, τὸ σῶμα λέγω, τὴν δ' ἀφ' ἑαυτῆς ζῶσαν ψυχὴν ἡμαύρωσεν ἀφηρήμεθα τὸ θεῖον κάλλος, ἐστερήμεθα τῆς θείας μορφῆς, τὸ φῶς ἀπεβάλομεν, τὴν πρὸς αὐτὸ τὸ ἀνωτάτω φῶς ὁμοιότητα διεφθείραμεν περιεβαλόμεθα τὸν ζόφον ὡς ἱμάτιον, φεῦ, καὶ ὡς διπλοῖδα τὸ σκότος ἐνεδεδύμεθα. Ἄλλ' ἠλέησε δωρεάν, ἵνα μὴ μηκύνω λέγων,

înțelegător la Mântuitorul se arată prin semne simțuale. Însă, Acesta a suflat și la începutul creației în fața primei făpturi. Ce a suflat? Suflare de viață. Ce este „suflarea de viață”? Sufletul viu (Fac. 2, 7). Să te învețe Pavel care spune „s-a făcut primul om cu suflet viu” (I Cor. 15, 45). Ce înseamnă viu? Pururea viu, nemuritor, care e tot una cu a spune rațional, căci nemuritor înseamnă rațional; și nu numai aceasta, dar și plin de harul dumnezeiesc. Deci acesta este sufletul cu adevărat viu⁵²¹. Aceasta este același lucru cu creația „după chipul”, dacă vrei și cu „după asemănarea lui Dumnezeu”⁵²². Vai ce pierdere! De la ce și în ce ne-am transformat.

9. Ochii îngerilor vedeau atunci sufletul omului unit în simțire și trup (carne) și vedeau un alt dumnezeu, nu numai ca unul făcut pe pământ din bunătatea dumnezeiască, minte și trup el însuși, ci configurat după harul lui Dumnezeu⁵²³ din prisosul acestei bunătăți, așa încât el însuși să fie trup și minte și duh, iar sufletul să aibă și calitatea de a fi după chipul și asemănarea dumnezeiască în totalitate ca unul ce este unitar în minte și rațiune și duh⁵²⁴. Dar pe acesta l-a văzut și ochiul invidios al șarpelui, începătorul răului, care nu a suportat aceasta. A răbdat, cred eu, cât să prepare cât mai activ microbul sub limba lui și într-un anume mod să amestece cu viclenie, cu vorbe dulci, otrava care vine prin auz. S-a apropiat, a folosit cuvinte de mângâiere, a atacat – vai, ușurătatea și răutatea aceluia! – a aruncat în suflet microbul, a omorât pe cel care trăia din acesta, spun trupul, și a pervertit sufletul care era viu în sine; ne-am lepădat de frumusețea dumnezeiască⁵²⁵, ne-am lipsit de înfățișarea dumnezeiască, am scos afară lumina, am stricat asemănarea noastră cu însăși lumina cea de sus; ne-am împresurat cu bezna ca și cu o haină și ah, ne-am îmbrăcat cu întunericul ca un haină groasă dublă⁵²⁶. Însă, ca să nu lungesc

οὗ φύσις ἡ ἀγαθότης καὶ ὁ δι' αὐτὴν ἔλεος καὶ δι' ἐμὲ τὸν πεσόντα κατήλθε καὶ γέγονε, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος, «εἰς Πνεῦμα ζωοποιῶν», ὡς ἂν ζωοποιήσας ἀνακαινίσῃ τὴν ἁμαυρωθεῖσαν εἰκόνα.

Τοῦτο τοίνυν ἤδη τελῶν καὶ δεικνύς ὡς οὗτος ἐκεῖνος ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν δημιουργήσας δι' ἐμφυσήματος, τοῖς μαθηταῖς ἐμφυσᾷ καὶ δι' οἰκείου λόγου φανεροῖ τὸ δῶρημα· οὐκ αὐθις λέγων ψυχὴν ἐντίθημι, ἀλλὰ Πνεῦμα, καὶ Πνεῦμα θεῖον αὐθις τῇ μεταδόσει τῶν χαρισμάτων τὴν ψυχὴν ἀπεργάζομαι. Εἰπέ, Παῦλε, πῶς, τὸν λόγον διαδεξάμενος· στόμα γὰρ ὄντα σε γινώσκω Χριστοῦ. Αὐτὴν, φησί, συνάπτων, ὡς ἐκεῖνος ἂν εἶπε, τῷ ἐμῷ πνεύματι καὶ οἶον πνέειν μετ' ἐμοῦ τοὺς ἐμοὺς καὶ κατὰ χάριν ἔχειν διὰ τῆς πρὸς ἐμὲ συναφείας τὴν τῷ θεῷ Πνεύματι φυσικῶς προσοῦσαν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν ἐξουσίαν. «Ἡμεῖς γάρ, φησί, νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν», καὶ «ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνευμά ἐστιν».

(10.) Ἄλλ' ὁρᾷς πῶς τὸ ἐμφύσημα τοῦτο αἰνίττεται μὲν παρὸν τὸ Πνεῦμα καὶ τελειοποιεῖ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀνακαινίσιν, ἢν ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ πνεύματι τελείσθαι πιστεύομεν, δίδωσι δὲ Πνεῦμα καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δωρεὰν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις τὸ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων δεσμεῖν καὶ λύειν ἐστίν, οὐκ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ παναγίου Πνεύματος; Παρ' οὐδενὸς γὰρ αὕτη λαμβάνεσθαι δύναται. Τὰ δὲ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, αἱ φυσικαὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, μηδαμῶς αὐτοῦ χωριζόμεναι, λαμβάνονται μὲν παρὰ τῶν ἀξίων ἐνεργεῖσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, οἱ διὰ τὸ ἠνώσθαι τούτῳ καὶ τῇ τούτου ἐνεργείᾳ χρισθῆναι - μόνος γὰρ ὁ μόνος Χριστὸς ὄλω ἐχρίσθη τῷ χρίοντι, κατὰ

vorba, s-a milostivit de noi cel a cărui natură este bunătatea și mila care se face din bunătate, și, pentru mine cel căzut, s-a coborât pe pământ și s-a făcut, așa cum spune Apostolul, „duh viu” (I Cor. 15, 45), pentru ca, dând viață, să înnoiască chipul cel întinat.

Săvârșind aceasta acum și arătându-se El ca Acesta care la început a creat prin suflare, suflă asupra ucenicilor și prin cuvântul Lui propriu arată darul. De data aceasta, prin cuvintele sale nu spune pun înăuntru sufletul, ci duhul, adică prin împărțirea darurilor fac iarăși sufletul duh dumnezeiesc⁵²⁷. Spune, Pavele, cum ai primit⁵²⁸ cuvântul, căci știu că ești gura lui Hristos. Rezumând așa cum ar spune acela, spunem că împreună cu duhul meu și ca și cum răsuflă împreună cu mine cei ai mei și au după har prin unirea cu mine puterea de a lega și dezlega care există în mod firesc în Duhul Sfânt. Căci spune „noi avem mintea lui Hristos” (I Cor. 2, 16) și „cel ce se lipește de Domnul este un duh cu El” (I Cor. 6, 17).

10. Însă, vezi că această suflare subînțelege faptul că Duhul este prezent și lucrează înnoirea cea către desăvârșire a firii omenești, care credem că se săvârșește din Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt⁵²⁹, și că dă ucenicilor Duh, adică Duh Sfânt, însă după dar și putere și har și lucrare-energie, care înseamnă puterea de a lega și a dezlega păcatele oamenilor, și în nici un caz Ipostasul Însuși al Preasfântului Duh? Căci, acesta nu poate fi primit de la nimeni. Darurile Duhului, puterile lui naturale și lucrările care nu sunt în nici un chip despărțite de El, sunt primite de cei vrednici să lucreze de la Duhul, care prin faptul că s-au unit cu El și au fost unși prin lucrarea Lui – deoarece numai Hristos singur a fost uns cu întreg cel care unge⁵³⁰, conform celui care a spus (Evr. 1, 9) că Hristos, datorită dumnezeirii care nu se sfințește prin lucrare ca cei care

τὸν εἰπόντα, Χριστὸς διὰ τὴν θεότητα, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσιν, παρουσία δὲ ὄλου τοῦ χριόντος - τῷ γοῦν ἠνώσθαι διὰ τῆς ἐκεῖθεν θείας ἐνεργείας καὶ χρηματίσαι τοῦ Πνεύματος ὄργανα καὶ δι' ἑαυτῶν αὐτὸ φανεροῦν λαβεῖν λέγονται καὶ πρὸς αὐτοὺς δίδοσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ, εἰ δὲ βούλει καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ τοῦτ' ἔδειξεν ὁ κύριος ἐμφυσήσας καὶ εἰπὼν τοῖς μαθηταῖς, «λάβετε πνεῦμα ἅγιον», ὡς καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεῖος ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπὼν γάρ, «ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν καὶ δι' Υἱοῦ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν», εὐθύς ἐπήνεγκεν «ἐνεφύσησε γὰρ καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Ἄρ' οὐ κατάδηλον, ὡς ὁ δαμασκηνὸς Πατὴρ ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος τούτου μὴ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ φανεροῦσθαι μόνον καὶ μεταδίδοσθαι δι' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνόησε καὶ ἀπέδειξε;

(11.) Λατῖνοι δὲ φρενοβλαβῶς ἀντιθετικῶς ἐκείνω νοοῦσι καὶ δογματίζουσιν· οὐ γὰρ συνορῶσιν ὡς τὰ χαρίσματα ταῦτα καὶ αἱ ἐνέργειαι, καθ' ἃς διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ παρὰ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ δίδονται τοῦ ἀνωτάτω Πατρὸς. «Πᾶν γὰρ, φησί, δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστι παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων». Τί δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀφιέναι καὶ κρατεῖν τὰ ἁμαρτήματα τελεώτερον; Καὶ οὐ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος «ἐκχεῶ γὰρ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα», διὰ τοῦ Ἰωὴλ εἶπεν ὁ Θεός· ἢ ἐκχύσεως ἐστὶ πάντως καὶ τὸ τοῖς μαθηταῖς παρὰ Χριστοῦ δεδομένον Πνεῦμα δι' ἐμφυσήματος καὶ «τῷ μὲν, φησί, διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, τῷ δὲ λόγος γνώσεως»,

sunt unși, ci prin prezența întregă a celui ce unge – deci prin faptul că se unesc prin energia-lucrarea dumnezeiască și se fac organe ale Duhului și sunt numiți ca unii care prin ei înșiși Îl primesc și Îl arată pe Acesta și că Duhul Sfânt este dat prin Fiul, dacă vrei și de la Fiul. Atunci când Domnul a suflat și a zis către ucenici „luați Duh Sfânt” (Ioan 20, 22), a arătat ceea ce ne învață dumnezeiescul Damaschin, care zice: „căci nu spunem că Duhul este din Fiul, numim pe Duhul, Duhul Fiului și mărturisim că s-a arătat în lume și a fost dat în lume prin Fiul, deoarece – a adăugat imediat – „a suflat și zis ucenicilor, luați Duh Sfânt”⁵³¹. Oare nu este foarte clar că Părintele Ioan Damaschin a înțeles și a demonstrat că Duhul Sfânt nu este din suflarea aceea și din Fiul, ci numai se arată și se dă nouă prin El?

11. „Latinii”, în nebunia lor, gândesc și dogmatizează în opoziție cu acela, deoarece nu percep faptul că darurile acestea și lucrările, prin care se dă Duhul prin Fiul, nu sunt numai de la Fiul, ci sunt date și de la Însuși Preaînaltul Tată. Căci zice „tot darul desăvârșit este de la Tine Părintele luminilor” (Iac. 1, 17). Ce este mai desăvârșit decât puterea de a lăsa și de a ține păcatele? Și această putere nu este numai de la Tatăl și de la Fiul, ci și prin și de la Duhul Sfânt. Căci Dumnezeu a zis prin proorocul Ioil: „vărsa-voi din Duhul Meu peste tot trupul” (Ioil 3, 1), iar din această vărsare este negreșit și Duhul dat ucenicilor de la Hristos prin suflare. Spune de asemenea că „unuia i se dă prin Duhul cuvântul înțelepciunii, altuia cuvântul cunoașterii” (I Cor. 12, 8) și toate darurile câte sunt enumerate în continuare de către vasul cel ales, Pavel, cel care a fost fericit de Dumnezeu să vadă, prin Duhul, măreția descoperirilor. De aceea și spune:

καὶ πάνθ' ὅσα ἐφεξῆς τῷ ἐκλεκτῷ ἰσκέυει τῶν χαρισμάτων ἀπηριθμηται Παύλῳ, τῷ καὶ τῶν ἀποκαλύψεων τὴν ὑπερβολὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἠύμοιρηκότι· διὸ καὶ λέγοντι, «ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ», οὐ μόνον τὰ μὴ ἐγνωσμένα τοῖς περιβοήτοις κατ' ἄρετὴν καὶ εὐσέβειαν πατράσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπερβαίνοντα γνῶσιν· «καὶ ταῦτα γινώσκομεν, φησὶν ὁ τῶν ἀποστόλων θεολογικώτατος Ἰωάννης, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἐλάβομεν παρ' αὐτοῦ». Καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἐπὶ τὴν κτίσιν ἢ τῶν ἀγαθῶν χορηγία ἐξ αὐτοῦ πηγάζει· καὶ «οὐκ ἔστιν ὅλως δωρεά, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἄνευ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν κτίσιν ἀφικνουμένη»· ὃς καὶ πάντα ἀπαριθμησάμενος, τὰς τε δωρεὰς καὶ τὰ χαρίσματα καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, εἶτα φησί· «πάντα ταῦτα ἀϊδίως ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπόστατόν ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνεργεῖαι αὐτοῦ εἰσιν». Ἐρ' οὖν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, ἐπεὶ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσα ἢ τῶν ἀγαθῶν χορηγία, ἐν ἣ πάντως καὶ ἡ τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν ἐξουσία, ἣν ὁ κύριος δι' ἐμφυσήματος τοῖς μαθηταῖς παρέσχεν; Ἐπαγε τῆς ἀτοπίας ἀλλὰ τὸ μὲν διδόναι τῶν τριῶν ἐστὶν ὑποστάσεων κοινόν, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος συμμαρτυρεῖ· «διαιρέσεις γάρ, φησί, χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός».

(12.) Κοινὰ μὲν οὖν τῇ μόνῃ ἁγίᾳ καὶ προσκυνητῇ τριάδι αἱ τε θεῖαι δυνάμεις καὶ αἱ ἐνεργεῖαι, δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ τοῖς ἁγίοις κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, δι' αὐτῶν ἐνεργῶν τε καὶ γνωριζόμενος. Ὡς περ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ πηγῆ θεολογεῖται μὴ μόνον ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ὁ μέγας φησί

„nouă ne-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Lui” (I Cor. 2, 10), nu numai cele necunoscute de iluștrii Părinți prin virtute și dreaptă-credință, dar chiar și însași cunoașterea care depășește pe îngerii. Zice cel mai teologic dintre Apostoli, Ioan, că „pe acestea le cunoaștem din Duhul Sfânt pe care l-am primit de la El” (Ioan 2, 27). Foarte simplu, toată darea bunurilor către creație izvorăște din El și așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare „nu există nici un dar care vine către creație fără Duhul Sfânt”⁵³². Acesta, după ce enumeră toate darurile, harismele și lucrările Duhului, spune „pe toate acestea Duhul Sfânt le are din veșnicie, însă cel care izvorăște din Dumnezeu este în ipostas, pe când cele ce izvorăsc din El sunt energiile-lucrările Lui”⁵³³. Oare Duhul Sfânt purcede și din El Însuși, de vreme ce prin El este toată darea bunurilor, prin care bineînțelele este și puterea de a lega și a dezlega, pe care Domnul a dat-o ucenicilor prin suflare? Departe de noi această necuviință! Însă, însușirea de a da este comună celor Trei Ipostasuri, așa cum mărturisește și Apostolul când spune: „există împărțiri ale darurilor, dar este același Duh; și există împărțiri ale slujirilor, dar este Același Domn; și împărțiri ale lucrărilor, dar este Același Dumnezeu” (I Cor 12, 4-6).

12. Așadar, în Sfânta și Închinata Treime, sunt comune puterile dumnezeiești și lucrările, prin care, conform făgăduinței, Dumnezeu locuiește și umblă în cei vrednici și prin aceste lucrări lucrează și este cunoscut (II Cor. 6, 16). Ca izvor al dumnezeieștilor lucrări sunt teologhișiți nu numai Tatăl și Fiul, dar și Duhul Sfânt, așa cum Sfântul Vasile cel Mare în capetele cuvintelor sale *Despre Sfântul Duh* scrie: „care sunt lucrările Duhului? Negrăite datorită măreției lor, nenumărate datorită mulțimii lor”⁵³⁴.

Βασιλειος ἐν τοῖς Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀντιρρητικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις γράφων «αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ Πνεύματος τίνες; Ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλήθος». Καὶ πάλιν «παρὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πάντα τέλεια· ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, σοφία, σύνεσις, βουλή, ἀσφάλεια, εὐσέβεια, γῶσις, ἁγιασμός, ἀπολύτρωσις, πίστις, ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, οὐδὲν ἔχον τι ἐν ἑαυτῷ ἐπίκτητον ἄλλ' αἰδίως πάντα ἔχον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηγός, αἴτιον ἑαυτῷ ἔχον ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ καὶ-κεῖθεν πηγάζον. Πηγὴ δὲ καὶ αὐτὸ τῶν προειρημένων ἀγαθῶν. Ἄλλα τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον ἐνυπόστατόν ἐστι, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσι». Ταῦτα δὲ εἰσι τὰ γνωριστικὰ τῆς θείας φύσεως ἀυχήματα.

Θέλων οὖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁμοούσιον ἑαυτὸν δεῖξαι κατὰ τὴν θεότητα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τοῖς μαθηταῖς αὐτὸς ταύτην κατὰ χάριν δίδωσι τὴν φυσικὴν τῆς θεότητος ἐνέργειαν, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ πρότερον ἐνίας τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τοῖς προφήταις παρέσχε· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον κατελθὼν μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἄνοδον, καὶ αὐτὸ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, δι' αὐτῶν καὶ αὐτὸ δεικνύμενον ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. Κοινὰ μὲν οὖν καὶ πολλὰ τῇ μόνῃ ἁγία καὶ προσκυνητῇ τριάδι τὰ πρὸς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς θεῖα δόματα καὶ ἡ τούτων δόσις, ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις μία καὶ τοῦ Πατρὸς ἰδία καὶ προαιώνιος.

(13.) Ἄλλ' ἵνα καὶ τὴν ἀπολογία ἐπισφραγίσωμαι καὶ «πᾶν στόμα τὸ ἀντιτεῖνον φραγῆ», αὐτὸν τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τοῦ νυνὶ λόγου κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν συμφθεγγόμενον ἡμῖν δεῖξας προβαλοῦμαι μάρτυρα τῆς

Ἐν ἰαράσῃ continuă: „toate câte sunt de la Duhul sunt desăvârșite: dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, înțelepciunea, înțelegerea, voința, siguranța, evlavia, cunoașterea, sfințirea, izbăvirea, credința, lucrările minunilor, darurile vindecărilor și toate cele asemănătoare, nimic nu are în Sine dobândit, ci pe toate le are din veșnicie, ca unul ce este Duhul lui Dumnezeu și provenit din Acesta, avându-l și ea cauză ca izvor și ea care izvorăște de acolo. Este deci și Acesta izvor al bunurilor relatate mai sus. Însă, cel care izvorăște este în ipostas, pe când cele care izvorăsc din El sunt lucrările Acestuia”⁵⁵. Acestea sunt lucrurile de laudă ale ființei dumnezeiești pe care le putem cunoaște.

Vrând Domnul nostru Iisus Hristos să arate prin Sine deofințimea Tatălui și Duhului după dumnezeire, dă prin har ucenicilor energia-lucrarea ființială a dumnezeirii, așa cum Tatăl a dat mai întâi proorocilor câteva din astfel de lucrări. Și Sfântul Duh, pogorându-se după Înălțarea Mântuitorului, a dat ucenicilor astfel de lucrări, prin care și El Însuși s-a arătat deofințit cu Tatăl și cu Fiul. Deci comune și multe sunt Sfintei și Preaînchinății Treimi, darurile dumnezeiești date nouă din Ea și darea lor, însă purcederea Sfântului Duh este una, aceeași și veșnică a Tatălui.

13. Dar, ca să pecetluiesc apologia noastră și „orice gură potrivnică să fie închisă” (Rom 3, 19), voi aduce ca martor al adevărului față de afirmațiile noastre de aici pe Însuși Cuvântul adevărului, arătând că, după cei dinaintea noastră, El grăiește ca și noi. Căci El este cel neîmpărțit de nicăieri,

ἀληθείας. Αὐτὸς γὰρ ὁ μηδαμόθεν χωριζόμενος, γῆθεν πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα ἀνιών, τοῖς διαμεμενηκόσιν εἰς τέλος μετ' αὐτοῦ «παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου», φησὶν. Ἄλλὰ τίς ἡ ἐπαγγελία; Ὅτι «βαπτισθήσεσθε, φησὶν, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας». Οὐκοῦν πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἀναλήψεως υἱοῦ τῆς ἐπαγγελίας ἔτυχον οὐκ ἄρα διὰ τοῦ ἐμφυσήματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῖς ἐδόθη, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία. Πότε δὴ τοῦ σωτῆρος ἐπαγγειλαμένου ταῦτ' ἤκουσαν οἱ μαθηταί; Ὅτε μέλλον ἐκὼν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκειν - βαβαὶ τοῦ μεγέθους τῆς πρὸς ἡμᾶς διαθέσεως - οὐχ ἑαυτὸν μόνον ὑπὲρ ἡμῶν παρεδίδου τῇ σφαγῇ, ἀλλὰ καὶ κληρονόμους ἐνδιαθήκως ἐποιεῖτο τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ καὶ τοὺς θησαυροὺς ἡμῖν ἀνεώγνυ τε καὶ παρεδίδου καὶ αὐτὸν τὸν συμφυᾶ καὶ πᾶσαν κτίσιν ὑπεραναβεβηκότα, τὸν ἀκένωτον πλοῦτον τοῦ Πνεύματος «ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα». Εἶτα μετ' ὀλίγα, «ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα». Εἶτ' αὖθις μετὰ τὰς γλυκεῖας ὑποθήκας ἐκεῖνας, μετὰ τοὺς ψυχαγωγούντας λόγους, μετὰ τὰς πρὸς φυλακὴν τοῦ πλούτου προτροπὰς, «ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ». Εἶδες τοῦ ὄντος θησαυροῦ τὰ κατὰ μέρος κλειθρα διανοιγόμενα; Μᾶλλον δ', ἵν' εἴπω θεολογικώτερον, ὁρᾶς φωτισμοὺς ἡμῖν κατὰ μέρος ἐλλάμποντας;

(14.) Ἄλλ' ὑπὲρ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, ἴδωμεν τὴν ἐπαγγελίαν τὸ δ' «οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας» ποῦ;

care atunci când s-a înălțat de pe pământ la cer, a poruncit celor care au rămas cu El până la sfârșit „să nu se îndepărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui pe care ați auzit-o de la Mine”(Fapte 1, 4). Care este făgăduința? Că „veți fi botezați – zice – întru Duhul Sfânt, nu după multe zile” (Fapte 1, 5). Așadar, înainte de Înălțarea Mântuitorului, nu se făcuse încă părtași de făgăduință, deci nu li s-a dat Duhul Sfânt prin suflare, căci acesta este făgăduința. Când l-au auzit ucenicii pe Mântuitorul făgăduindu-le? Atunci când trebuia să moară de bunăvoie pentru noi – vai cât de mare este compătimirea lui față de noi – și când nu numai s-a dat pe Sine pentru noi spre Jertfă, dar ne-a făcut prin testament moștenitori ai bogăției lui, ne-a deschis nouă comorile și ne-a dat pe cel ce este deofință cu El și transcendent întregii făpturi, adică bogăția nesecată a Duhului. Căci, zice „Eu voi ruga pe Tatăl și vă va da vouă alt Mângâietor, ca să rămână cu voi în veac” (Ioan 14, 16-17) și după puține cuvinte „Mângâietorul, Duhul adevărului pe care Tatăl îl va trimite în numele Meu, acela vă va învăța toate” (Ioan 14, 26). Apoi, iarăși după învățăturile acelea dulci, după cuvintele îndreptătoare de suflete, după îndemnurile către păzirea bogăției, zice „când va veni Mângâietorul, pe care eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, care de la Tatăl purcede, acela va mărturisi despre Mine” (Ioan 15, 26). Ai văzut că încuietorile comorii cele adevărate sunt deschise în parte? Mai bine zis ca să mă exprim mai teologic, vezi în parte luminile⁵³⁶ care ne strălucesc nouă?

14. Însă, referitor la tema noastră de acum, să vedem care este făgăduința. Unde se spune „nu după multe zile” (Fapte 1, 5)? Mai înainte de aceste cuvinte cu puțin le-a spus

Αὐτοῦ τῶν λόγων μικρὸν προελθὼν καὶ τοῦτο τότε προεῖρηκεν ἐκ τῶν μεγίστων τοὺς οἰκείους φιλανθρώπως παραμυθούμενος «συμφέρει γὰρ, φησὶν, ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς». Πῶς οὖν τις τολμᾷ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἦλθε πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου πρὶν ἀναληφθῆναι αὐτόν; Ἄλλ' ἔστω, φησὶν· οὐ γὰρ ἐδόθη πρὸ τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος ὁ ἄλλος παράκλητος. Ἔχεις καὶ τοῦτο λέγειν, ὡς οὐκ ἐπέμφθη παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν πρὸς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, ὡς καὶ αὐτὸς σαφῶς τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγείλατο λέγων, «ὄν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν», καὶ «ἐὰν ἐγὼ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς»;

Εὐγέ σοι τοῦτο μετ' ἐκείνο προήχθη, πρὸς τὸν εἰπόντα φαίη τις ἂν ὑποβέβηκε γὰρ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ δοκοῦντος ὑμῖν παρὰ τῶν γραφῶν βοηθήματος. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο λόγος τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τὸ ἐμφυσᾶν καὶ τὸ πέμπειν τὸ παρ' ἑαυτοῦ δείκνυσιν· ὁ μὲν γὰρ ἐμφυσῶν κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐξ ἑαυτοῦ ἐμφυσᾷ τῷ παρ' ἑαυτοῦ Πνεύματι· ταῦτόν δ' εἰπεῖν τῷ παρ' ἑαυτοῦ ἐκπορευομένῳ ἐμφυσήματι. Οὐ μὴν δὲ καὶ πᾶς ὁ πέμπων τὸ παρ' ἑαυτοῦ ὄν τε καὶ ἐκπορευόμενον πέμπει, ἀλλὰ καὶ τὸ παρ' ἑτέρου πρὸς αὐτὸν ἦκον. Διὸ καὶ σπουδῆν ὁ κύριος θέμενος τοῦ μηδένα παραχθέντα δοξάζειν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Τὸ μὲν ἐμφύσημα, ὃ τοῦτ' ἐδόκει μᾶλλον παριστᾶν, τότε ἔδωκεν, ὅτε ἀπείρηκε καὶ ὑπερέθετο τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ 'πέμψω' προειπὼν, προσέθηκε τὸ 'παρὰ τοῦ Πατρὸς'. Εἰ γὰρ καὶ 'πέμψω', φησὶν, ἀλλ' οὐ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς λαβὼν, ἀφ' οὗ ἐκπορεύεται· ἐκεῖνος γὰρ μόνος πέμπει παρ' ἑαυτοῦ, ὡς παρ' ἑαυτοῦ τοῦτ' ἔχων ἐκπορευόμενον, καὶ ἀεὶ τοῦτ' ἔχων ἐκπορευόμενον·

aceasta, întărind cu iubirea sa de oameni prin cele mai mari, căci spune „vă este de folos vouă ca să mă duc Eu.

Căci, dacă nu mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi” (Ioan 15, 26). Deci, cum poate cineva să îndrăznească să spună că prin suflare a venit (Duhul) către ucenicii Domnului, până să se Înălțe acesta? Ci spune că va fi, căci nu a fost dat alt Mângâietor până la Înălțarea Mântuitorului. Poți să spui că nu a fost trimis de El după Înălțarea la ceruri și că El în mod clar a făgăduit ucenicilor spunând „pe care eu îl voi trimite vouă” (Ioan 15, 26) și „dacă eu voi merge, Îl voi trimite pe Acesta la voi” (Ioan 16, 7).

Bravo ție, pentru că a fost adusă în discuție aceasta după cealaltă, ar putea spune cineva către cel ce afirmă acestea, pentru că este subestimat ajutorul din Scripturi de către voi. Căci, deși este și aceasta cuvântul Cuvântului adevărului, totuși acțiunea suflării și a trimiterii nu arată la fel că sunt din Sine. Cel ce suflă automat suflă din sine prin suflu care iese din el. La fel este a spune că suflă prin suflarea care „purcede” din sine. Firește, tot cel care trimite nu trimite automat ceea ce e din sine sau „purces”, dar și ceea ce e dat de la altul și de la altul vine la el. De aceea și Domnul, grăbindu-se ca nu cumva să încline cineva a crede că Duhul Sfânt purcede și de la Acesta s-a îngrijit de îndată ca nimeni să nu fie atras să creadă că Duhul Sfânt purcede și de la Acesta. Suflarea aceasta care pare să arate acest lucru a dat-o atunci când a respins și amânat venirea Duhului și când, spunând mai înainte, a adăugat pe „de la Tatăl”. Dacă eu Îl voi trimite, zice, nu de la mine Însumi Îl voi trimite, ci primindu-l de la Tatăl, de la care purcede, pentru

οὐ τότε μόνον ἐκπορευθησόμενον ὅτε καὶ αὐτὸς ἐγὼ 'πέμψω', οὐδὲ παρ' ἐμοῦ ἀδιαστάτως πεμπόμενον, ὥσπερ παρ' ἐκείνου ἐκπορευόμενον· οὐ γὰρ εἰπὼν 'πέμψω' τὸ παρ' ἐκείνου ἐκπορευθὲν προσεπήγαγον, ἵνα μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς προσεπινοηθῇ τὸ 'ποτέ'. Καὶ ἐπιφέρειν μέλλων 'ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται', φθάσας εἶπον, οὐχ 'ὁ ἐγὼ πέμψω', ἀλλ' 'ὁ ἐγὼ πέμψω', ἵνα μὴ συνεπινοηθῇ καὶ ἐπ' ἐμοῦ τὸ αἰεί. Τὸ μὲν γὰρ πέμπειν ἔχειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τοὺς ἁγίους κοινόν ἐστιν ἐξ αἰδίου τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· πέμπει δὲ χρονικῶς ἐκότερος, ἀμφοτέρω δὲ μᾶλλον ὁπότε δέοι.

(15.) Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν προθεσίαν καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον ἐπιδέχεσθαι δύναται· τοῦ δὲ ἐκπορεύειν τὸ ἐκπορεύειν ἔχειν οὐδαμῶς προηγεῖται, οὐδ' ἐν ἐπαγγελίας μοίρα κείσεται ποτε, οὐδὲ τὸ μέλλειν ἐπιδέξαιτ' ἄν, ἅπαγε τῆς βλασφημίας, ἢ συμβαίνει τοῖς οἰομένοις αἰδίου εἶναι τὴν παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἔκπεμψιν τοῦ Πνεύματος. Ἐπέμφθη γὰρ τισι καὶ ἐδόθη πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐκ τοῦ Υἱοῦ, λαβόντος παρὰ τοῦ Πατρὸς χρονικῶς καὶ αὐτῶν τῶν λαμβανόντων ὑστερογενεστέρως οὔσης τῆς ἀποστολῆς, καὶ δι' αἰτίαν, μᾶλλον δὲ διὰ πολλὰς αἰτίας· «ἵνα μένη, φησί, μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα», «ἵνα ὑμᾶς διδάξῃ καὶ ὑπομνήσῃ πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν», «ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ ἐμοῦ» καὶ ὑμῖν συμμαρτυρήσῃ τὰ κατ' ἐμέ, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μαρτυροῦσιν, «ἵνα ἐλέγξῃ τὸν κόσμον» ὑπεύθυνον τῇ ἁμαρτίᾳ, τὸν ἁμαρτίαν ὀνομάσαντα τὴν ἐμὴν δικαιοσύνην· δικαιοσύνην, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἄρχοντα τῆς ἁμαρτίας καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐξέβαλεν ἀρχῆς κατακρίνασα δικαίως, ὅτι τὸν ὄντως δίκαιον ἀδίκως ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἤγαγεν εὐθύνην, ἵν' ἐμὲ δοξάσῃ, ὁδηγήσαν ὑμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ 'Πνεῦμα ἀληθείας' ἐστί,

că numai Acela îl poate trimite din Sine, de vreme ce Îl are purces din Sine pururi. Nu este purces numai atunci când eu „îl voi trimite”, și nici nu este trimis de la mine întotdeauna, așa cum este purces de la Acela⁵³⁷. Căci, spunând „trimit”, nu am adăugat de la Acela purces, ca să nu se înțeleagă în Tatăl ideea de timp. Și când a trebuit să spun „care de la Tatăl purcede”, am apucat să spun nu „pe care eu Îl trimit”, ci „pe care eu îl voi trimite”, ca să nu se înțeleagă la mine că îl trimit din veșnicie. Căci trimiterea Duhului Sfânt către cei vrednici este comună din veșnicie Tatălui și Fiului. Trimite în timp fiecare din Ei sau mai bine zis cei de mai sus trimis atunci când este nevoie.

15. Acestea deci nu poate să accepte nici limita de timp și nici timpul viitor; puterea de a purcede în nici un caz nu poate preceda acțiunii de a purcede, nici nu se va afla vreodată în seama făgăduinței, nici ar accepta cele ce se vor întâmpla – departe de noi această blasfemie – ceea ce se întâmplă celor care cred că trimiterea Duhului de către Fiul este veșnică. A fost trimis deci câtorva și a fost dat ucenicilor de la Fiul care l-a primit de la Tatăl în timp, iar această trimitere este precedentă chiar și celor care l-au primit, bineînțeles dintr-un motiv sau mai bine zis din mai multe motive: „ca să rămână – zice – cu noi în veac” (Ioan 13, 14), „ca să vă învețe și să vă aducă aminte toate câte v-a spus vouă” (Ioan 14, 26) „ca să mărturisească despre Mine” (Ioan 15, 26) și să mărturisească împreună cu voi cele ale Mele, așa cum veți mărturisi de la început până la sfârșit, „ca să cerceteze lumea” (Ioan 16, 8) ca una ce este vinovată de păcat și care a numit judecata mea păcat, judecată care a aruncat afară chiar și pe începătorul păcatului cu stăpânirea lui, pe care o avea asupra păcătoșilor, pe care a judecat-o în mod drept, pentru că pe cel cu adevărat

καὶ «οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούη παρὰ τοῦ πατρὸς», «ὥσπερ καὶ γὰρ οὐδὲν ἐλάλησα ἄπ' ἑμαυτοῦ» ἐπεὶ δὲ ὁ Πατὴρ ἐμὸς καὶ «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμά», «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγέλλει»· κοινὰ γὰρ ἡμῖν καὶ ὁ πλοῦτος καὶ τὰ δόματα.

Ἐπέμφθη τοίνυν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ χρονικῶς καὶ πρὸς τινὰς καὶ δι' αἰτίαν παρ' αὐτοῦ δὲ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως, αὐτὸν μόνον ἔχον αἰτίαν ἑαυτοῦ, τὸν μόνον ἀγέννητον Πατέρα, τὸν ποιῶντα τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων διὰ μόνην τὴν κοινὴν ἑαυτοῦ τε κακείνων ἀγαθότητα, τὸν δ' Υἱὸν ἐξ ἀρχῆς ἔχοντα γεγεννημένον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον.

(16.) Ἐπεὶ οὖν ἔλαβες ὁ δι' ἐναντίας καὶ φῶς γνώσεως ἐπέλαμψέ σοι παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου; Μᾶλλον δὲ σύ γε αὐτὸς ἄρα διαίρειν ἤρξω τὰ βλέφαρα καὶ διαβλέπειν πρὸς τὸ φῶς, εἰ καὶ μὴ τελέως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γοῦν ἀντιλαμβανόμενος τῆς διαπρυσίου καὶ μὴ ἀμυδρᾶς αὐγῆς, ὥστε ψηλαφησαὶ καὶ ἰδεῖν ὅτι τὸ ἴδῶσαι τε καὶ τὸ πέμψαι τοσαυτάκις εἰρημένον οὐδαμοῦ χωρὶς αἰτίας εἴρηκεν, οὐδ' ἄνευ προσώπου τοῦ λαμβάνοντος δι' ὃν καὶ πέμπεται, ἀλλ' αἰεὶ συνεζευγμένον ταῖς αἰτίαις ἀποδέδωκεν ὁ μόνος καὶ Θεὸς καὶ θεολόγος, τὸ δὲ ἐκπορευόμενον ἀπολύτως ἔθηκε χωρὶς ἡστινοσοῦν αἰτίας; Τὴν μὲν γὰρ συνδιαιωνίζουσαν καὶ χωρὶς αἰτίας οὔσαν ἐκπεμψιν μόνῳ τῷ Πατρὶ προσέ-νευμε, τὴν δ' ὑπὸ χρόνον οὔσαν καὶ αἰεὶ μετὰ τῆς αἰτίας συνημμένην, κοινὴν οὔσαν, ἐξεκάλυψεν ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ, ὡς ἂν τοῦτο συνιδῶν, μηκέτι βλασφημῆς τῇ ἐκπορεύσει φρονῶν καὶ λέγων τὴν ἀποστολὴν ταύτων ἢ ἐκ ταύτης ἐκείνην στοχαζόμενος καὶ διὰ τοῦτο λέγων ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ θεῖον

drept îl supunea în mod nedrept la aceeași vină cu cei păcătoși; ca să mă slăvească, călăuzindu-ne la tot adevărul, pentru că El este și „Duhul adevărului” (Ioan 16, 13) și „nu grăiește de la sine, ci cele ce aude de la Tatăl” (Ioan 16, 14), „așa cum eu nu am grăit nimic de la Mine” (Ioan 14, 10). Întrucât este Tatăl meu și „toate câte are Tatăl, sunt ale Mele” (Ioan 16, 15), „din cele ale Mele va lua și va vesti” (Ioan 16, 14), pentru că bogăția și darurile ne sunt nouă comune.

Prin urmare, a fost trimis de la Tatăl și de la Fiul în timp și către anumiți oameni și dintr-o anume cauză, însă dincolo de timp și de cauză, purcede numai de la Tatăl, având numai pe Acesta cauză lui Însuși, numai pe Tatăl cel nenăscut, pe cel care a făcut toate din neființă datorită bunătății care este comună cu Ceilalți Doi, Cel care îl are dintru început pe Fiul născut și pe Duhul purces⁵³⁸.

16. Oare te-ai înțeleptit tu care grăiești cele contrare și ți-a luminat ție lumina cea de la Cuvântul adevărului? Sau mai bine spus, oare tu însuși ai început să-ți deschizi ploapele și să vezi spre lumină, sesizând, chiar dacă nu deplin, ci neclar, strălucirea intensă și clară, așa încât să percepi și să vezi că de atâtea ori când se spune „va da” și „va trimite”, nu a spus-o fără o cauză anume, nici fără persoana care primește și pentru care este trimis, ci întotdeauna cel care este singurul și Dumnezeu și teolog⁵³⁹ l-a redat împreună cu cauzele câtă vreme când vorbește despre purcedere, vorbește în mod total fără cauză? Căci trimiterea din veșnicie și fără cauză a atribuit-o numai Tatălui, iar pe cea care este în timp și întotdeauna legată de cauzalitate, care este și comună, a atribuit-o Lui Însuși și Tatălui, așa încât, văzând tu aceasta, să nu blasfemiezi, cugetând și afirmând că purcederea este același lucru cu trimiterea sau pornind de la

πνεῦμα τὴν ὑπόστασιν ἔχειν. Ὡσπερ γὰρ Θεὸς ἀναίτιος, οὕτω καὶ Θεοῦ ὑπαρξίς ἀναίτιος, αὐτὸν αἰτίαν ἔχων τὸν ἕξ οὗ ὑπάρχει ἀναιτίως, ἀλλ' οὐκ ἕξ αὐτοῦ ὑπάρχων δι' αἰτίαν. Ὡσπερ δὲ Θεὸς καὶ Θεοῦ ὑπαρξίς ἀναίτιος, οὕτω τὸ δι' αἰτίαν γεγονὸς κοινὸν αὐτῷ τε τῷ ἀναιτίῳ καὶ τοῖς ἀναιτίως ἕξ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν. Ὁ δ' αὐτοῖς κοινόν, θείας ὑποστάσεως οὐκ ἴδιον διὸ τὸ μὲν ἀποστέλλεσθαι καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι ὑπάρχει, ὥσπερ καὶ τὸ ἀποστέλλειν τοῖς τρισὶ δι' αἰτίαν γάρ. Τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι ἢ καὶ ἐκπορεύειν οὐκ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ γὰρ οὐ δι' αἰτίαν. Ὅταν οὖν ἀκούσης ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ καὶ δι' Υἱοῦ ἢ καὶ ἕξ ἀμφοῖν πρὸς τινὰς πεμπόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν ὑπὸ χρόνον καὶ δι' αἰτίαν ἐπὶ νοῦν λάμβανέ μοι πρόοδον, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐκ Πατρὸς ἄσχετον ἐκείνην καὶ ὑπὲρ αἰτίαν καὶ προαιώνιον.

(17.) Τί οὖν; ἤδη πείθομεν καὶ διειτρανώθη σοι τὸ φῶς, ἢ ἔτι προσμενοῦμεν συνείροντες τὰς ἀποδείξεις καὶ διαρριπιζόντες τὸ τῆς σῆς ἀγνοίας σκότος; Ὡς πολὺ τοῦτο καὶ βαθὺ τὰ τῆς σῆς ἐπηλυγάζον διανοίας κόρας ἔχεις, εἰ μὴδὲ νῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν διεβλεψάσῃς, καίτοι τὸ ἴδωσ' ταυτόν ἐστι τῷ ἴπέμψω'. Ἐπεὶ γὰρ μῆτε τὸ πεμπόμενον τοπικῶς μετὰγεται μῆτ' αὐτὸς ὁ πέμπων δίδωσθαι τοῦ πεμπομένου - καὶ γὰρ αἰεὶ τε ἅμα καὶ ἀπανταχοῦ καὶ ὁ πέμπων καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πεμπόμενον, εἰ δὲ βούλει καὶ ἕξ αὐτοῦ οὐ γὰρ ἐπὶ τῶν συλλαβῶν ἡμῖν ἢ εὐσέβεια - ἐπεὶ τοίνυν οὐ διαιρεῖται τόπῳ, οὐδὲ τόπῳ περιλαμβάνεται τὸ πέμπον καὶ τὸ πεμπόμενον, οὐκ ἄρα δίδωσιν ὁ πέμπων; Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμᾶς φωτίζων νῦν μὲν εἶρηκεν, ὃ δώσει ὁ Πατήρ', νῦν δ' αὐθις, ὃ πέμψει ὁ Πατήρ', ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμφοτέροις διανοίας χρησάμενος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, νῦν μὲν ὅτι ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Πατρὸς, νῦν δ' ὅτι ἐδόθη,

această cugetare și să afirmi că Duhul Sfânt își are ipostasul și din Tatăl și din Fiul. Așa cum Dumnezeu este necauzat, tot așa și existența lui Dumnezeu este necauzată, pentru că își are cauza în acela în care există necauzat, dar nu există din El datorită vreunei cauze⁵⁴⁰. Așa cum Dumnezeu și existența lui Dumnezeu sunt necauzate, tot așa ceea ce se face dintr-o cauză este comun celui necauzat și celor care există din El necauzat. Ceea ce este lor comun, nu este propriu Ipostasului dumnezeiesc. De aceea, însușirea de a fi trimiși este și a Fiului și Duhului Sfânt, tot așa cum a trimite este comun celor trei. A fi purces sau a purcede nu este al Fiului, căci acestea nu se fac datorită unei cauze. Atunci când auzi că Duhul Sfânt este trimis către anumiți oameni din Fiul sau prin Fiul sau din Cei doi de mai sus (Tatăl și Fiul), să înțelegi că se referă la „ieșirea”⁵⁴¹ în timp și dintr-o cauză, dar nu la cea din Tatăl care este necondiționată, mai înainte de veci și dincolo de cauză.

17. Ce înseamnă aceasta? Am putea spune că acum te convingem și s-a arătat ție în mod evident lumina sau vom insista iară, făcând conexiuni între dovezi și risipind întunericul neștiinței tale? Căci acesta este intens și adânc și întunecă puterile înțelegerii tale, mai ales dacă nici acum nu ai privit către adevăr, deși „voi da” este identic cu „voi trimite”. Deci întrucât nici cel trimis nu este mutat din loc, nici cel care trimite nu se desparte de cel trimis (căci cel care trimite și cel care este trimis sunt împreună întotdeauna și pretutindeni, dacă vrei și din el, căci dreapta credință nu stă în cuvinte⁵⁴²) întrucât deci nu se despart ca loc, nici nu sunt circumscriși unui loc cel care trimite și cel care este trimis, nu este dat de cel care trimite? Aceasta a spus-o Însuși Domnul, luminându-ne pe noi „pe care îl va da Tatăl” sau iarăși „pe care îl va trimite Tatăl”, folosind amândouă aceste versete cu același înțeles. Dar despre acesta

ἀναγράφεται, ὡς ταύτου ὄντος ἐπὶ τούτων τοῦ πέμπειν τε καὶ τοῦ διδόναι.

Ἄλλὰ μὴν «ὁ πανταχοῦ ὢν καὶ τὰ πάντα πληρῶν» καὶ διὰ πάντων χωρῶν πῶς ἤξει καὶ δοθήσεται; Δηλαδὴ φανερούμενος καὶ ἐνεργῶν τὴν τῶν χαρίτων ἐνέργειαν. Οὐκοῦν οὐδὲν ἄλλο τὸ πέμπεσθαι τε καὶ δίδοσθαι ἐπὶ Θεοῦ ἢ τὸ φανεροῦσθαι. Λατίνοις οὖν αἰδίον τὴν παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοιαύτην ἔκπεμψιν δογματίζουσι καὶ φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος αἰδίον δοξάζειν ἀκόλουθον ἀνάγκη δὲ συναϊδίους εἶναι καὶ τοὺς πρὸς οὓς ἢ φανέρωσις καὶ πρόσεστι τὸ μηδ' οὕτω τὴν ὑπαρξιν τοῦ θείου Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ δείκνυσθαι.

(18.) Εἰ δ' ἐκ τῆς φανερώσεως στοχάζεσθαι φασιν ἐκείνοι τὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἡμεῖς οὐ στοχασμοῖς ἀκόλουθοῦντες, ἀλλὰ θεολέκτοις λογίοις τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως πεπλουτήκαμεν. Ἴσμεν δὲ καὶ αὐτὸ παρ' ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐρχόμενόν τε καὶ φανερούμενον, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἑαυτοῦ δώσομεν ἐκπορεύεσθαι· ὁ διδοὺς τοίνυν ἢ πέμπων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκπορεύει διὰ τὸ πέμπειν, ἀλλὰ φανερόν καθίστησιν αὐτό. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐποίησε πρὸ μὲν τῆς οἰκείας ἀναλήψεως φανερώσας μετρίως τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς κοινῆς αὐτῶν καὶ παρ' αὐτῶν μετρίως τῆνικαῦτα δεδομένης χάριτος· ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν αἰτίον, ὡς ἔγωγ' ἂν φαίην, τοῦ δι' ἐμφυσήματος δεδημιουργεῖσθαι τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τε λέγων Πατὴρ καὶ ὁ τούτου παντοδύναμος λόγος πάντων κτιζομένων ἐκηρύττοντο, ἔκφανσις δὲ Πνεύματος οὐ γέγονέ πω, ἔδει δὲ τοῦ ἀνθρώπου γενομένου μηδὲν τῶν τῆς τριάδος προσώπων ἀνεπίγνωστον εἶναι, ἥς ἐπλάττετο μύστις καὶ προσκνητῆς ἐπίγειος, διὰ τοῦτο τῷ τε λόγῳ

s-a scris odată că a fost trimis de la Tatăl, altădată că a fost dat, ca și cum a trimite este identic cu a fi dat.

Dar, într-adevăr „cel ce este pretutindeni și toate le plinește” și prin toate pătrunde cum va veni și se va da? În mod clar, ca unul ce se arată și lucrează lucrarea darurilor. Prin urmare, a fi trimis și a fi dat nu e nimic altceva decât a fi arătat. Latinii însă au scos dogma că această trimitere de la Fiul este din veșnicie, ceea ce înseamnă prin urmare că și arătarea Duhului este din veșnicie și mai mult rezultă în mod automat că și cei cărora li se arată sunt împreună-veșnici. Este clar că nu se poate arăta de aici că Duhul își are existența din Fiul.

18. Dacă aceia spun că ei cugetă existența din arătarea ei, noi ne-am îmbogățit mărturisirea de credință nu urmând silogismelor, ci cuvintelor spuse de Dumnezeu⁵⁴³. Noi știm că Duhul Sfânt vine și se arată și de la Sine, însă nu putem să spunem din acest motiv că purcede și de la Sine. Prin urmare, cel ce dă sau trimite pe Duhul Sfânt nu purcede prin trimitere, ci îl face arătat prin aceasta. Aceasta a făcut-o și Domnul când a arătat ucenicilor pe Duhul înainte de Înălțarea Sa prin harul comun al lor, care le-a fost dat atunci în parte. Aceasta a fost de la început, așa putea spune, cauza pentru care sufletul omului a fost creat prin suflare. Întrucât Tatăl care vorbește și Preaputernicul Cuvânt Său sunt propovăduiți la creația tuturor, iar arătarea Duhului nu se făcuse încă, trebuia ca atunci când a fost creat omul să nu rămână în necunoaștință față de vreuna din cele Trei Persoane ale Treimii, căreia i-a fost plăsmuit ca unul inițiat în tainele Ei și închinător pământesc al Ei⁵⁴⁴, de aceea Cuvântului și Celui care vorbește, care e tot una cu a spune Fiului și Născătorului, li se adaugă „a sufla”, expresie care descoperă Ipostasul Duhului.

καὶ τῷ λέγοντι, ταῦτὸν δὲ εἰπεῖν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ γεννήτορι, προσεπιφέρεται τὸ 'ἐνεφύσησεν', ἀνακαλύπτον τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπόστασιν· ὃ καὶ ὁ κύριος ἀνανεῶν ἡμᾶς ἐποίησεν· Υἱοῦ γὰρ ὄντος, αὐτόθεν ὁ Πατήρ ἐδείκνυτο καὶ δι' ἐμφυσήματος τὸ Πνεῦμα ἐκηρύττετο· ὧν κοινὸν ἔργον ἢ τε τὴν ἀρχὴν ἡμῶν πλάσις, ἢ τ' ἐς ὕστερον χάρις τῆς ἀναπλάσεως.

Οὕτως οὖν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἐπὶ γῆς ὀφθεῖς ὁ τοῦ Πατρὸς μονογενῆς Υἱός, πρὸ μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀναλήψεως τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπόστασιν ἐφανέρωσε μετρίως διὰ τοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς δι' ἐμφυσήματος δώρου τοῦτο ὑπαινιπτόμενος καὶ τῇ τῶν δεχομένων δυνάμει τὴν διδασκαλίαν παραμετρούμενος· μετὰ δὲ τὴν οἰκείαν ἀνάληψιν ἔπεμψε τὸν ἐρχόμενον, αὐτὸς τε αὐτὸ φανερῶν τελεώτατα τὸ καὶ ἄφ' ἑαυτοῦ φανερούμενον, καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ δεικνύμενον κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν. Τοῦτο γὰρ δὴ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ἓν καὶ τρία τὸν θεὸν πιστευθῆναι καὶ κοινὸν αἴτιον μόνον τῶν δύο τὸ ἓν. Διὰ τοῦτο κοινῆ μὲν αὐτοῖς πᾶσα δόσις καὶ δύναμις, μερίζονται δὲ ἑαυτοῖς τὸν καιρὸν ἰδίᾳ φανερούμενον ἕκαστον καὶ σὺν ἑαυτῷ φανεροῦν ἅει τὰ ὑπόλοιπα.

(19.) Πρῶτον πεφανέρωται ὁ Πατήρ, τῆς θείας φύσεως ἀρχήματα, τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, τὰς φυσικὰς καὶ οὐσιώδεις αὐτῆς ἐνεργείας τοῖς προφήταις κατὰ χάριν διδούσ· ὡς ἂν ἅμα τε δείξη καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶς καὶ οὐκ αὐτὸς ὧν ἐξ ἄλλου, ἀλλ' αὐτὸς ὧν ἀρχὴ τῆς θεότητος, καὶ δὴ καὶ τ' ἄλλα δεικνύς ἐξ αὐτοῦ τε ὄντα καὶ αὐτῷ συνημμένα, πρὸ πάντων ἐμφυσήματι καὶ λόγῳ δημιουργῶν καταγγέλλεται.

Μετ' αὐτὸν ὁ Υἱὸς πεφανέρωται, τὰ αὐτὰ τῆς αὐτῆς φύσεως ἀρχήματα, τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, τὰς φυσικὰς

Aceasta a făcut-o și Domnul când ne-a restaurat pe noi, căci fiind Fiul, de aici s-a arătat și Tatăl și prin suflare a fost vestit Duhul, ale căror lucrare a fost și crearea noastră de la început și harul recreerii noastre de apoi.

Astfel, fiind văzut Fiul Tatălui cel Unul Născut pentru noi și printre noi, înainte de Înălțarea Sa la ceruri a arătat ipostasul Duhului în parte, închipuit prin harul pe care l-a dat ucenicilor prin suflare și măsurându-și învățătura în funcție de puterea celor ce o primeau. După Înălțarea Sa a trimis Duhul, arătând în chip desăvârșit ceea ce e de Sine arătat și care a arătat ipostasul lui. Aceasta este și taina iconomiei: a crede pe Dumnezeu și Unul și Trei⁵⁴⁵ și pe Unul un cauzator unic comun a celorlalți doi. De aceea, tot harul și toată puterea sunt comune Acestora, împărțindu-și între Ei timpul când trebuia să se arate fiecare în parte, dar cu fiecare în sine se arată și ceilalți.

19. Mai întâi s-a arătat Tatăl, dând (arătând) proorocilor prin har cele de laudă ale ființei dumnezeiești, însușirile dumnezeirii, lucrările ei ființiale, așa încât să arate în același timp că subzistă în El Însuși și nu este din altcineva, ci El Însuși fiindu-și obârșie a dumnezeirii, și arătând că celelalte sunt din El și unite cu El, este vestit ca unul care creează mai înainte de toate prin suflare și cuvânt.

După Acesta, s-a arătat Fiul, dând ucenicilor săi după har pe același de laudă ale ființei dumnezeiești, însușirile dumnezeirii, lucrările ființiale și naturale, din care ies harismele vindecărilor, lucrările puterilor și toate cele apropiate acestora,

καὶ οὐσιώδεις αὐτῆς ἐνεργείας, παρ' ὧν τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων, τὰ ἐνεργήματα δυνάμεων καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς κατὰ χάριν διδοῦς, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ἅμα τε δείξῃ καθ' ἑαυτὸν ὑφ' ἑστώως - τὸ γὰρ μὴ καθ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑστώως ἐνεργείας ἔχειν ἢ παρέχειν ἀδύνατον - καὶ οὐκ αὐτὸς ὦν ἀρχή, ἀλλ' αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς. Καὶ οὕτω δι' ἑαυτοῦ μὲν τὸν Πατέρα δεικνύς, Υἱὸς γάρ, ἐμφυσήματι δὲ διδοῦς τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ Πνεῦμα θεῖον αὐτὰ καλῶν, συνημμένον ἑαυτῷ προσεπεδείκνυ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅς ἐπεὶ καὶ τὴν ἡμετέραν ἀνειληφῶς φύσιν ἐφανερώθη, οὐκ ἐδείκνυ μόνον διὰ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ διὰ γλώττης ἐκήρυττε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν θεότητα καὶ τί τὸ μόνον αἴτιον καὶ τί τὰ ἐξ αὐτοῦ.

(20.) Μετ' αὐτὸν τὸ ἅγιον πεφανέρωται Πνεῦμα, τὰ αὐτὰ τῆς αὐτῆς φύσεως ἀρχήματα καὶ αὐτὸ τοῖς ἀποστόλοις κατὰ χάριν παρέχον, τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, τὰς φυσικὰς καὶ οὐσιώδεις αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἥς τοὺς ἀρραβῶνας οἱ ἅγιοι ἐνταῦθα κομίζονται, καθάπερ ὁ θεῖος Μάξιμος ἐν τοῖς Πρὸς Θαλάσσιον σχολίοις φησί, «τῶν προσόντων τῷ θεῷ φυσικῶς κατὰ χάριν ἐστὶ μετάδοσις ἂ καὶ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς παρὰ Θεοῦ πλασθεὶς ὁ ἄνθρωπος κατὰ χάριν εἴληφεν»· ὡς καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τῇ Πρὸς Σόιμον ἐπιστολῇ φησι γράφων ὅτι, «πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ψυχωθέντα παρήγαγεν, ἔχοντα τὰς πνευματικὰς δωρεάς, σοφίαν, δικαιοσύνην καὶ ὅσα ἐνεστὶν οὐσιωδῶς ἐν τῷ θεῷ· ὁμοῦ γὰρ καὶ ζωὴν ἐνετίθει τὸ Πνεῦμα τῷ πλάσματι καὶ τοὺς ἑαυτοῦ χαρακτῆρας θεοπρεπῶς ἐνεσήμαινεν». Ὅταν οὖν ἀκούσης αὐτὸν ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἐκ Πατρὸς οὐσιωδῶς δι' Υἱοῦ προχοόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντα, τὴν τῶν φυσικῶν τούτων δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ

ἀσα ἰncât și Acesta să arate în același timp că subzistă în El Însuși (căci cel care nu subzistă în El Însuși nu poate avea sau oferi aceste lucrări), dar nefiindu-și El Însuși obârșie, ci El Însuși din obârșie. Și astfel, arătând prin sine pe Tatăl, căci este Fiu, și dând prin suflare harismele duhovnicești pe care le-a numit Duh Sfânt, a arătat mai întâi de toate că Duhul Sfânt este unit cu El în ființă. Acesta, întrucât s-a arătat cu firea noastră pe care și-a asumat-o, nu a arătat-o numai prin fapte, dar și prin grai a predicat dumnezeirea Tatălui și Fiului și cine este singurul cauzator și cine sunt cei care provin din El.

20. După Acesta s-a arătat Duhul Sfânt care dăruiește apostolilor după har pe aceleași ale laudei ființei dumnezeiești, însușirile dumnezeirii, lucrările ființiale și naturale. Căci Împărăția lui Dumnezeu a cărei arvună o primesc aici sfinții este, așa cum spune dumnezeiescul Maxim în scoliile sale *Către Thalasion*, „împărțășirea după har a însușirilor pe care Dumnezeu le are în chip ființial; pe acestea după har le-a primit direct de la început omul creat”⁵⁴⁶. Tot așa spune și dumnezeiescul Chiril în *Epistola către Soimos*, unde scrie că „plăsmuind Dumnezeu pe om, l-a făcut cu suflet, având darurile duhovnicești, înțelepciunea, dreptatea și toate câte există ființial în Dumnezeu. Căci Duhul a pus împreună cu acestea și viață celui creat și și-a însemnat dumnezeiește în făptură însemnele sale”⁵⁴⁷. Când auzi că Duhul Sfânt este din Ceilalți doi, din Tatăl ființial și prin Fiul se revărsă, să crezi în mod drept-credincios că este vorba de împărțășirea acestor daruri și lucrări ființiale și naturale⁵⁴⁸, dar nu că ne învață despre revărsarea ipostasului dumnezeiesc al Duhului.

μετάδοσιν, ἀλλὰ μὴ τὴν θεϊαν τοῦ Πνεύματος ὑπόστασιν προχεῖσθαι διδάσκειν, εὐσεβῶς νόμισον.

Μετὰ τὸν Υἱὸν τοίνυν διὰ τοῦ τὰς αὐτὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῖς ἁγίοις παρέχειν τὸ ἅγιον πεφανέρωται Πνεῦμα. Ὡς ἂν ἅμα τε δείξη καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστῶς, καὶ τοὺς μαθητὰς σοφίαν καὶ πνευματικὴν δύναμιν ἐνδύσαν, αὐτούς τε συνιέναι ποιήση καὶ τοῖς πᾶσι δι' αὐτῶν κηρύξη τὰ τοῦ σωτῆρος κηρύγματα, δι' ὧν καὶ αὐτό, οὐ μετὰ τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Υἱοῦ οὐδὲ ὡς ὁ Υἱός, ἀλλ' ἰδιοτρόπως ἐκ τοῦ μόνου Πατρὸς ὑφεστηκὸς κηρύττεται, συνημμένον ὃν φυσικῶς αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ ἀδιαστάτως τε καὶ αἰδίως. Δι' ὃ δὲ οὐκ εὐθύς τὸ Πνεῦμα μετὰ τὸν Πατέρα, καίτοι καὶ αὐτὸ ἀμέσως ὃν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὁ Υἱὸς πρότερος τῷ κόσμῳ πεφανέρωται, καὶ δι' ὃ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὰ τοῦ Πνεύματος οἱ θεολόγοι παριστῶσιν, ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ τὰς αἰτίας ἀποδεδώκαμεν.

(21.) Ἐπεὶ δὲ τῆς τρισυποστάτου θεότητος τὰ ἔργα κοινά, ἐν δὲ τῶν ἔργων καὶ ἡ φανέρωσις, διὰ τοῦτο παρ' ἑαυτοῦ τε πρὸς ἡμᾶς ἦκει καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται, δι' ὧν καὶ φανεροῦνται τὸ καὶ παρ' ἑαυτοῦ φανερούμενον, καθάπερ καὶ ὁ Υἱὸς πρὸ αὐτοῦ. Φανεροῦνται τοιγαροῦν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ πεμπόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὐκ ἐκπορεύεται. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, μὴδὲ φανέρωσις ἢ ἀποστολὴ καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἔκπεμψις, ἀλλ' ἐκπόρευσις ἐπεὶ καὶ ὁ Υἱὸς ἐπέμφθη πρότερον παρ' αὐτοῦ, τοῦ ἁγίου λέγω Πνεύματος καὶ τοῦ Πατρὸς «κύριος γάρ, φησὶν, ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ». Ἔσθ' ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς ἢ γεννᾶται ἢ ἐκπορεύεται; Ἄπαγε τῆς ἀσεβείας. Εἰ δὲ λέγει τις ὡς ἄνθρωπον ἀπεστάλθαι τὸν υἱόν, ἐγγύς ἢ ἀπάντησις

Prin urmare, după Fiul s-a arătat Duhul prin dăruirea puterilor și lucrărilor lui către cei vrednici. Astfel, El a arătat în același timp că subzistă prin sine și că i-a înțeleptit pe ucenici și i-a îmbrăcat cu puterea cea duhovnicească și i-a făcut să înțeleagă și prin ei să vestească tuturor învățăturile Mântuitorului, prin care chiar el însuși este propovăduit, nu după Fiul ca existență, ci împreună cu Fiul. Nu este propovăduit ca Fiul, ci în chip deosebit numai din Tatăl, unit cu Acesta și cu Fiul prin ființă din veșnicie și inseparabil⁵⁴⁹. Din ce motiv nu s-a arătat Duhul imediat după Tatăl, deși și Acesta este în mod direct din Tatăl, ci s-a arătat lumii mai întâi Fiul și din ce motiv teologiei ne prezintă cele ale Duhului ca fiind din Fiul, am prezentat în cuvântul de dinainte.

21. Întrucât lucrările dumnezeirii trisipostatice sunt comune, una din aceste lucrări este și arătarea, de aceea Duhul vine către noi de la sine, dar în același timp este trimis de la Tatăl și de la Fiul, prin care se și arată ceea ce este și de sine arătat, precum a fost și Fiul înaintea Lui. Prin urmare, cel care este trimis, Duhul Sfânt, se arată ca unul ce este trimis și de la Fiul, dar nu purcede de la Acesta. Dacă nu ar fi așa, atunci misiunea și trimiterea nu ar mai fi arătare, ci purcedere, de vreme ce și Fiul a fost trimis mai întâi de la Acesta, adică de la Duhul Sfânt și de Tatăl vreau să spun, căci spune „Domnul m-a trimis pe Mine și Duhul Acestuia” (Is. 48, 16). Oare din Tatăl și din Duhul se naște Fiul sau purcede? Departe de noi această necredință. Dacă cineva spune că Fiul a fost trimis

ἀπεστάλη μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος. «Εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο; Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον», Γρηγόριός σοι διακελεύεται ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, κἀγὼ τὴν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἐκείνω καὶ τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενος.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ὡς Θεὸς ὁ Υἱὸς ἀποστέλλεται καὶ παρ' ἀμφοτέρων, Πατρὸς καὶ Πνεύματος, παρ' ἀμφοτέρων τούτων λοιπὸν κατὰ Λατίνους ἔχει καὶ οὗτος τὴν γέννησιν, εἶπερ, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα παρ' ἀμφοτέρων ἀποστέλλεται, Πατρός τε καὶ Υἱοῦ, παρ' ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται τούτων. Κἂν, εἰ λέγοιεν μὴ τὴν ἀποστολὴν νομίζειν ἐκπόρευσιν, ἀλλ' ἐκ ταύτης ἐκείνην τεκμαίρεσθαι, καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως αὕτη δῆπουθεν ὑπάρξει τεκμήριον. Τί δὲ καὶ διενήνοχε τοῦ τὴν ἀποστολὴν νομίζειν γέννησιν ἢ ἐκπόρευσιν τὸ λέγειν ὡς αἰδίως ἔχον πέμπειν τό τε Πνεῦμα τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα; Τὸ μὲν καὶ νῦν αὐτὸν ὕστερον εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν· ὁ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐπεμψεν, ἐπανελθὼν ὅθεν κατήλθεν. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἀπεστάλη γοῦν καὶ ὡς ἄνθρωπος· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἐνηνθρώπησεν.

(22.) Ἐπεὶ γοῦν Θεὸς δὴν ἀπεστάλη τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρὸς, εὐδοκίαν δὲ χρῆ τὴν ἀποστολὴν ἠγεῖσθαι ταύτην κατὰ τοὺς θεολόγους, εὐδοκία δὲ ἡ ἀγαθὴ θέλησις ἐστὶ, Λατῖνοι δὲ τῇ ἐκπορεύσει ταῦτον ἠγοῦνται τὴν ἀποστολὴν, θέλησις οὐκοῦν ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἢ ἐκπόρευσις κἀπειδήπερ ἐκπορεύσει τὴν ὑπαρξιν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θελήσει τοῦτο λοιπὸν ἔχει κατ' αὐτοὺς τὴν ὑπαρξιν. Ὡς τῆς δυσσεβείας οὐκέτι γὰρ ἄκτιστον τῷ γὰρ θέλειν, ἀλλ' οὐ τῷ πεφυκέναι τοῦτο προήγαγεν ὁ Θεὸς καὶ Πατῆρ, καθὰ καὶ τὴν κτίσιν, εἶπερ ἢ ἐκπόρευσις ἐστὶν εὐδοκία

ca om, răspunsul este aproape, pentru că a fost trimis ca om. „Dacă a fost trimis și ca Dumnezeu, ce înseamnă aceasta? Să crezi că trimiterea înseamnă bunăvoirea Tatălui”⁵⁵⁰, așa cum îți poruncește ție Grigore, cel cu numele teologiei, iar eu pot să spun și bunăvoirea Fiului și a Duhului, convins fiind de acela și de adevăr.

Deci, întrucât este trimis și ca Dumnezeu și de la cei de mai sus, Tatăl și Duhul, atunci conform „latinilor” are și acesta nașterea de la cei de mai sus, dacă mergem pe silogismul că, dacă într-adevăr Duhul este trimis de cei de mai sus, Tatăl și Fiul, atunci purcede și de la aceștia. Și chiar de ar spune că nu percep trimiterea ca purcedere, ci din aceasta rezultă aceia, atunci aceasta ar fi negreșit un element specific și un argument⁵⁵¹ și al nașterii Fiului.

Prin ce diferă atunci faptul de a percepe trimiterea ca naștere sau purcedere față de faptul de a spune că, avându-le pe acestea din veșnicie, trimite Duhul pe Fiul și Fiul pe Duhul? Acesta (Duhul) a trimis în zilele din urmă pe Fiul în lume, iar Fiul a trimis pe Duhul ucenicilor săi, întorcându-se acolo de unde s-a coborât. Însă, Fiul este și Dumnezeu și s-a făcut și om; deci a fost trimis și ca om, pe când Duhul nu s-a întrupat.

22. Deci, întrucât este Dumnezeu și a fost trimis de la Tatăl, trebuie să considerăm această trimitere ca bunăvoire, conform teologilor, bunăvoirea este voirea cea bună, în timp ce „latinii” consideră trimiterea purcedere, deci, după ei, purcederea înseamnă voire. Și întrucât Duhul Sfânt își are existența prin purcedere, rezultă după ei că El își are existența prin voire⁵⁵². O, rea-credință, căci nu ar mai fi necreat⁵⁵³, de vreme ce Dumnezeu Tatăl nu l-a adus la existență din ființa lui, ci din voință, precum a adus creația, dacă într-adevăr purcederea

καὶ θέλησις τὰ κτίσματα γὰρ κατὰ τοὺς θεολόγους οὐ τῷ πεφυκέναι, ἀλλὰ τῷ θέλειν ὁ Θεὸς προήγαγεν. Ἔργον μὲν γὰρ φύσεως κατ' αὐτοὺς ἢ προαιώνιος καὶ αἰδῖος γέννησις ἔργον δὲ θείας θελήσεως ἢ κτίσις.

Ἀρειανοὶ μὲν οὖν τὸν Υἱὸν ἔλεγον θελήσει τοῦ Πατρὸς εἰς τὸ εἶναι προελθεῖν ἐκ τοῦ μὴ ἀθελήτως ἐκ Πατρὸς τὸ εἶναι λαβεῖν τοῦτο δῆθεν κατασκευάζοντες. Λατῖνοι δὲ θελήσει τοῦ πατρὸς ἢ καὶ τοῦ Υἱοῦ προελθεῖν εἰς τὸ εἶναι δεικνύουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ τὴν ἐκπόρευσιν εἶναι νομίζειν ἀποστολὴν καὶ εὐδοκίαν καὶ θέλησιν. Ἐροῦμεν οὖν καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτούς, ὅπερ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, ὅτι «τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν ὑπέγκειται καὶ ἡ φύσις οὐχ ὑπόκειται βουλήσει». Ὡς οὖν ἡ γέννησις εὐδοκία καὶ θέλησις οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὑπὲρ εὐδοκίαν καὶ θέλησιν - φύσει γὰρ δείκνυσιν ἐκ Πατρὸς ὄντα τὸν Υἱὸν ὡς αὐτῷ γνήσιον καὶ ὁμοούσιον, ἀλλ' οὐ θελήσει καθὰ τὰ κτίσματα - οὕτως οὐδὲ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις ἀποστολὴ καὶ εὐδοκία καὶ θέλησις ἔστι. φύσει γὰρ ἡ ἐκπόρευσις δείκνυσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτῷ γνήσιον καὶ ὁμοούσιον, ἀλλ' οὐ θελήσει κατὰ τὰ κτίσματα.

Λατῖνοι γοῦν λέγοντες ταῦτὸν εἶναι τῇ ἀποστολῇ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην κτιστὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα κατασκευάζουσι. Καὶ μὴν ἐπειδήπερ εὐδοκία τοῦ πατρὸς ἔστιν, ὡς ἐδιδάχθημεν, ἢ τε τοῦ Υἱοῦ ὡς Θεοῦ παρὰ Πατρός τε καὶ Πνεύματος ἀποστολὴ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος παρὰ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ - θελήσαντος γὰρ ἑκατέρου τούτων κατὰ καιρὸν ἀφικέσθαι πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ Πατὴρ εὐδόκησε - δι' οὐδὲν ἄλλο πάντως ἢ διὰ φιλανθρωπίαν ἢ εὐδοκία γέγονεν αὕτη. Τοιγαροῦν, εἰ κατὰ Λατίνους τῇ ἀποστολῇ τοῦ Πνεύματος ταῦτὸν

este bunăvoire și voire. Conform Sfinților Părinți, Dumnezeu nu a adus la existență făpturile prin ființa Lui, ci prin voința Lui. Căci după ei, nașterea este o lucrarea mai înainte de veci și veșnică, iar creația este lucrarea voinței dumnezeiești⁵⁵⁴.

Arienii spuneau că Fiul a venit la existență prin voința Tatălui, născocind aceasta chipurile din faptul că nu a luat existența de la Tatăl fără ca Acesta să vrea⁵⁵⁵. Pornind de la faptul că ei cred că purcederea este trimitere, bunăvoire și voire, „latinii” arată că Duhul Sfânt a venit la existență prin voința Tatălui sau și a Fiului. Vom spune și noi către aceștia ceea ce a spus și Sfântul Atanasie cel Mare către arieni, anume că „ceea ce este ființial transcende ceea ce este din voință și ființa nu se supune voinței”⁵⁵⁶. Așa cum de exemplu nașterea nu este bunăvoire și voire, ci este dincolo de bunăvoire și voire, pentru că arată că Fiul este din Tatăl ca Unul ce-i este acestuia fiu autentic și deoființă cu El, nu din voință precum sunt făpturile, tot așa nici purcederea Duhului nu este trimitere, bunăvoire și voire, deoarece purcederea arată că Duhul este din Tatăl, ca Unul ce-i este Duh autentic și deoființă cu El, nu prin voință, precum sunt făpturile.

Deci, atunci când „latinii” spun că purcederea este identică cu trimiterea Duhului dumnezeiesc, în mod automat promovează învățătura că Duhul este creat. Și bineînțeles, așa cum am fost învățați, bunăvoirea Tatălui este lucrarea atât a Fiului ca Dumnezeu de la Tatăl și de la Duhul, cât și a Duhului de la Tatăl și de la Fiul (atunci când de-a lungul timpului, a voit fiecare din Aceștia Doi să vină către noi, și Tatăl a binevoit⁵⁵⁷), pentru că această bunăvoire nu s-a făcut pentru nimic altceva, decât pentru iubirea de oameni. Prin urmare, dacă conform „latinilor” purcederea este identică cu trimiterea Duhului, iar trimiterea s-a făcut din iubirea de oameni, atunci, după ei,

ἡ ἐκπόρευσις, ἡ δὲ ἀποστολὴ διὰ φιλανθρωπίαν, κατ' αὐτοὺς οὐκοῦν καὶ ἡ πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς ἐκπόρευσις τε καὶ ὑπαρξίς τοῦ Πνεύματος οὐχ ὑπὲρ αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν. Οὐ τί ἂν ἀκουσθεῖη δυσσεβέστερόν τε καὶ καινότερον;

(23.) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ταῦτὸν ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις, δι' ἐμὲ λοιπὸν τὸ Πνεῦμα - βαβαὶ τῆς κακοδοξίας οὐ γὰρ ἔχω ταῦτα λέγειν ἄνευ φρίκης καὶ θαύματος - ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· δι' ἐμὲ γὰρ ἀπέσταλται· εἰ δὲ δι' ἐμέ, καὶ μετ' ἐμὲ πάντως ἢ οὐ πολὺ πρὸ ἐμοῦ, ἀλλ' ὑπὸ χρόνον ὥσπερ ἐγώ, καὶ οὐχὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συναΐδιον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπεῖκει τῇ δεσποτείᾳ. Φεῦ, ποῦ κατάγεται παρὰ τῶν ἀγνωμόνων δούλων τὸ τῇ φύσει τὴν δεσποτείαν ἔχον ἀπάσης τῆς κτίσεως· «τὸ γὰρ σάββατον, φησί, διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον· ὥστε κύριός ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ὅρα πόσον ἀπέχει ἀποστολὴ· ἐκπορεύσεως; Ὅσον χρόνων αἰδιότης καὶ κτισμάτων Θεὸς καὶ τῶν φύσει δούλων ὁ φύσει δεσπότης τῆς κτίσεως.

(24.) Ὁ τοίνυν παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς θεολόγων μεμνημένος ἐμφυσώμενον μὲν ἀκούων τὸ Πνεῦμα δι' ἐμφυσήματος παρὸν καὶ συμφυῆς ὄν τῷ ἐμφυσῶντι νοεῖ σημαινόμενον, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ ὑπάρχον ἐμφύσημα, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἔχειν τὴν ὑπαρξίν ἐξ οὗ τὸ ἐμφύσημα· ἂν δὲ καὶ πεμπόμενον, φανερούμενον· ἂν δὲ καὶ διδόμενον, καὶ τὸ συνημμένον ἐπιγινώσκει τοῦ πεμπομένου τε καὶ τοῦ πέμποντος· ἂν δὲ παρ' ἡμῶν λαμβανόμενον, οἶδε μὲν ἢ θεόν, ἄληπτον, ληπτὰ δὲ ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνου χαρίσματα· ἂν δὲ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἀκούση πεμπόμενον, διδόμενον, ἐμφυσώμενον, εὐθύς καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις συνήσιν,

purcederea și existența Duhului nu este dincolo de cauză, ci s-au făcut din iubirea de oameni⁵⁵⁸. Ce altceva mai rău-credincios și mai inovator ar putea auzi cineva?

23. Dincolo de acestea, dacă trimiterea și purcederea sunt identice, atunci Duhul – vai ce erezie, căci nu pot rosti acestea fără înfricoșare și surprindere – purcede din Tatăl pentru mine, de vreme ce a fost trimis pentru mine. Dacă purcede sau este trimis pentru mine, atunci este și după mine negreșit sau nu cu mult înaintea mea, dar sub timp ca și mine și nu ca unul ce este împreună-veșnic cu Tatăl și cu Fiul. Și nu numai aceasta, dar mai mult este supus stăpânirii. Vai, unde i se pune originea de către robii nerecunoscători celui ce are în mod ființial stăpânirea întregii creați, căci se spune „sâmbăta a fost făcută pentru om, nu omul pentru sâmbătă, așa încât Domn este al sâmbetei Fiul omului” (Marcu 2, 27-28). Vezi acum cât de departe este trimiterea de purcedere? Așa cum este veșnicia față de ani și Dumnezeu față de făpturi și cel care este în firea Lui stăpânul creației față de cei care sunt robi prin fire lor⁵⁵⁹.

24. Deci cel inițiat de Dumnezeu și de teologii adevărați când aude că Duhul este suflat prin suflare, înțelege că înseamnă prezent și deoființă cu cel care suflă, dar nu că El este suflarea, așa încât în mod automat să aibă existența din cel care iese suflarea. Când aude trimis, înțelege arătat, când aude dat, cunoaște unitatea celui ce este trimis cu cel care trimite; când aude că este primit de către noi, a cunoscut că, deși pe de-o parte Dumnezeu este neîmpărtașibil, pe de altă parte ne împărtașim de darurile Lui; când auzi că este trimis, dat,

ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καθὰ καὶ Γρηγόριος ἐκλαμβάνειν ἀξιοῖ σοφῶς ὁ ἐν θεολογία πολὺς «ὄσα γὰρ, φησί, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ταπεινότερα λέγεται, τὸ δίδοσθαι, τὸ στέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, τὸ ἐμφύσημα, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνακτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ», - δηλαδὴ τοῦ Πατρὸς αὐτὸς γὰρ ἡ πρώτη αἰτία - «καὶ μὴ τρεῖς, φησὶν, ἀρχαὶ μεμερισμένα πολυθέως παραδεχθῶσιν», ὅπερ αὐτὸς ἔπαθες, μὴ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν διὰ τούτων τῶν φωνῶν ἀναγόμενος.

(25.) Καὶ δύο μὲν σαφῶς κηρύττων οὐκ αἰσχύνῃ ἀρχάς, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δογματίζων ἔχειν τὴν ὑπαρξιν, τὴν δὲ τρίτην ἀφ' ὧν λέγεις διδοὺς συνάγεσθαι. Εἰ γὰρ διὰ τὸ πέμπεσθαι παρὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται, πέμπει δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸν υἰόν, οὐχ ὡς ἄνθρωπον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς θεόν, καθάπερ ἀνωτέρω δέδεικται. Ἄλλὰ καὶ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα, ὡς ὁ χρυσοῦς θεολόγος Ἰωάννης ἐξηγούμενος τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο, «κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ», ἐξεδέξατο· ἰδοὺ σοὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἀρχή, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς ἡ γεννᾶται ἢ ἐκπορεύεται. Παρίημι γὰρ τὸν Πατέρα λέγειν, κἂν ἐκ τῆς λατινικῆς καινοφωνίας καὶ τοῦτ' ἐκβαίῃ, τὸ περιὸν τῆς ὑπερβολῆς εὐλαβούμενος. Ἴδοι δ' ἂν τις οὐδὲ τ' ἄλλα τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπερβολὴν ἀπολείποντα· καὶ γὰρ δι' ἀλλήλων ἀναιρούμενα δείκνυται, εἰ διὰ τῆς ἀποστολῆς νοήσαμεν τὴν ἐκ-πόρευσιν ἢ τὴν γέννησιν. Εἰ γὰρ ταῦτα κατὰ τὴν ἀποστολὴν, ἐκάτερον λοιπὸν τούτων οὐχ ὑπάρξεώς ἐστι τρόπος, κἂν προαιώνια ἢ· εἰ δὲ κατὰ τὴν πρὸ αἰώνων ἐκπόρευσιν τε καὶ γέννησιν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀποστολὴν νοήσαμεν, ἀποστολή τις πρὸς

sufolat de Fiul, în mod direct, împreună cu celelalte, să înțelegi că purcede de la Tatăl, așa cum Grigore Teologul ne cere să înțelegem cu înțelepciune. Căci spune „toate acele lucrurile foarte smerite care se spun despre Duhul Sfânt, anume că este dat, că este trimis, că este împărțit, că este dar, harismă, suflare și orice altceva, trebuie puse în legătură cu cauza primă, ca să fie arătat cel din care este – adică Tatăl, căci Acesta este cauza primă – și nu cumva să acceptăm că sunt trei obârșii împărțite în mod politeist”⁵⁶⁰. Aceasta ai pățit-o tu, deoarece nu te poți ridica la înțelegerea cauzei prime datorită acestor numiri de mai sus.

25. Și în mod clar nu te rușinezi să predici două obârșii, dogmatizând că Duhul Sfânt își are existența de la Tatăl și de la Fiul, pe a treia lăsând-o să se înțeleagă din cele spuse de tine. Căci, dacă din cauza faptului că este trimis de la Fiul, înseamnă că purcede și de la Acesta, atunci trimite și Duhul pe Fiul, nu numai ca om, ci și ca Dumnezeu, așa cum s-a arătat mai sus. Însă și Fiul și Duhul îl arată pe Tatăl, așa cum observă Ioan Gură de Aur când explică cuvântul profetic „Domnul m-a trimis pe Mine și Duhul Lui (Isaia 48, 16)”⁵⁶¹. Iată după tine rezultă că și Duhul este obârșie și, în consecință, Fiul se naște sau purcede și din Tatăl și din Duhul.

Închinându-mă cu evlavie în fața strălucirii măreției Lui, am omis să vorbesc despre Tatăl, deși această învățătură „latină” nouă intervine cu modificări și aici (are abateri și aici). Ar putea observa cineva că ei nu încetează în exagerarea spre rău și cu alte învățături necuviincioase și absurde care reies de aici, pentru că se vede că ele se anulează reciproc, dacă prin trimitere înțelegem purcedere sau naștere. Dacă înțelegem prin trimitere acestea, atunci fiecare din acestea nu sunt moduri

ἡμᾶς ἄχρονος καὶ αἰδίδιος ἢ χρονική τις ὑπαρξίς ἔσται τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος.

Ἐπιστῆσαι δὲ καὶ τοῦτο χρῆ τὸν συνετὸν ἀκροατὴν, ὡς ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ταπεινότερον λεγομένοις καὶ τὸ ἀποστέλλεσθαι συνηρίθμησε· τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι μέγα καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα ἐστίν. «Εἰ γὰρ μέγα τῷ Πατρὶ τὸ μηδαμόθεν ὀρᾶσθαι, οὐκ ἔλαττον τῷ Πνεύματι τὸ ἐκ τοιούτου Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι». Οὐκ ἄρα ταῦτὸν ἀποστολή καὶ ἐκπόρευσις. Ἡ μὲν γὰρ ἀποστολή τῆς πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσεως ἐκφαίνει τὴν πρόθεσιν· ἡ δὲ ἐκπόρευσις τῆς καθ' ἑαυτὸ παρὰ Πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματός ἐστιν ὄνομα. Καὶ ἡ μὲν ἔστι, καθ' ἣν ἡμεῖς τοῦ εὔ εἶναι μετέσχομεν· ἡ δὲ παρίστησι τὸ φύσει συνημμένον ὁμοτίμως πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ κατὰ μόνην ὑπόστασιν διαφέρον αὐτοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα ἅγιον.

(26.) Σὺ δὲ τὸ μεμερισμένον ἐκ τῶν λόγων σοι συμβαῖνον βλέπων διὰ τὰς σὰς καινοτομίας καὶ ἤδη σε μερίζον Θεοῦ - τί γὰρ τὸ προσεχὲς καὶ πόρρω ἢ ἐγγὺς μερισμοῦ - ἴν' οὖν ὁ κατασκευάζεις αὐθις ἐκφύγης, πολὺ τὸ μέσον ἐντίκτεις ταῖς θεολογίαις ταῖς σαῖς. Ἡμεῖς δὲ καὶ ἐωράκαμεν ἐν τοῖς Πνεύματι γράφουσι Θεοῦ μυστήρια καὶ πιστεύομεν καὶ κηρύττομεν ἐν ἀλλήλοις τε ὄντα δι' ἀλλήλων ἀμιγῶς χωροῦντα καὶ οὐ μᾶλλον πρὸς ἑαυτὸ ἕκαστον ἢ πρὸς ἀλλήλα ἔχοντα. Εἰ δὲ πρὸς ἑαυτὸ ἕκαστον ἔχει ἀδιαστάτως τε καὶ ἀμέσως - πῶς γὰρ οὐ; - πῶς ἐμμέσως ἔξει πρὸς ἀλλήλα; Ὅταν δὲ τὴν αἰτίαν ζητῶμεν τῆς ἀρρητου ἐκείνης καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν πρὸς ἀλλήλα σχέσεως καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης συμφυΐας καὶ τῆς ἀπειροπότου τε καὶ ἀφθέγκτου περιχωρήσεως, αὐτὸν αὐθις εὐρίσκομεν καὶ κηρύττομεν τὸν Πατέρα, αὐτὸν ἔνωσιν, αὐτὸν σύνδεσμον,

de existență, chiar de ar fi veșnice. Dacă prin purcederea și nașterea de dinaintea veacurilor înțelegem trimiterea către noi, această trimitere va fi atemporală și veșnică sau existența Fiului și Duhul ar fi în timp.

Trebuie ca ascultătorul înțelegător să știe (să fie atent) că Grigore Teologul a enumerat și însușirea de a fi trimis printre acele lucruri „smerite”; căci a fi purces este lucru mare și dincolo de tot ceea ce este mare. „Dacă este un lucru mare pentru Tatăl acela de nu fi ieșit de nicăieri, nu este mai puțin mare pentru Duhul acela de a fi purces dintr-un astfel de Tată”⁵⁶². Deci nu este identică trimiterea cu purcederea, căci trimiterea arată dorința coborârii către noi, pe când purcederea este numirea existenței în sine de la Tatăl. Prima este aceea prin care noi ne împărtășim de existența cea bună, iar a doua ne prezintă unitatea ființială și în cinste pe care o are cu Tatăl, deosebindu-se numai prin ipostas de Acesta și de Fiul.

26. Văzând tu că din cauza învățăturilor tale noi se produce ceea ce desparte (Persoanele Treimii) și deja te desparte de Dumnezeu⁵⁶³ – căci ce legătură are ceea ce e aproape cu ceea ce e departe sau ceea ce desparte – încerci să găsești punți de legătură prin teologia ta, ca să scapi iar de ceea ce născocеști. Noi am văzut tainele lui Dumnezeu la cei care scriu în Duhul și credem și propovăduim că acelea care sunt într-o relație intrinsecă se împreună-cuprind între ele fără să se amestece și fiecare din ele nu are nimic mai mult față decât au între ele. Dacă fiecare le are pe toate în sine în mod inseparabil și direct – căci cum n-ar avea? – cum au atunci ceva în mod indirect?⁵⁶⁴ Atunci când căutăm cauza acelei relații negrăite și dincolo de orice gândire dintre persoanele acestea și deofințimea nespūsă și perihoreza cea necuprinsă cu mintea și

αὐτὸν καὶ Πατέρα καὶ προβολέα καὶ συνοχέα γινώσκοντες τοῦ γεννήματός τε καὶ τοῦ προβλήματος· καὶ οὕτω μέσον καὶ ἀρχὴν αὐτῶν ἐκείνον τιθέμεθα.

Παρ' ὅτου δ' ἂν αὐτῶν, Υἱοῦ λέγω καὶ Πνεύματος, οἰκονομικῶς ἡμῖν ἴδωμεν τὸν ἕτερον παράκλητον φανερούμενον, αὐτίκα διὰ τούτου πρὸς τὴν πρώτην καὶ μόνην ἀρχὴν ἀναγόμεθα· πέμπων γὰρ ἢ διδούς τὸ Πνεῦμα ὁ Υἱός, πόθεν τοῦτ' ἔχει, ὅτι μὴ παρὰ τῆς πρώτης καὶ μόνης ἀρχῆς; Οὐκοῦν οὕτω πέμπει τε καὶ δίδωσιν, ὡς ἔχων ὑφιστάμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς συνεκπορεύων καὶ συνυφιστῶν καὶ πέμπων καὶ διδούς, τοῦτ' αὐτὸ δείκνυσιν ἡμῖν, ὡς ἐμοῦ μὲν ἔστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐξ ἐμοῦ.

(27.) Τοῦτο δὲ καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ καὶ ὄντως μέγας Ἀθανάσιος ἐννοήσας, μᾶλλον δὲ φωτισθείς, καὶ ἡμῖν τῷ λόγῳ διαπορθμεύσας τὸ φῶς, ἐν μιᾷ τῶν Πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῶν· «ἐνὸς ὄντος, φησί, τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶναι δεῖ καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὔσαν ἐνέργειαν καὶ δωρεὰν αὐτοῦ· ἥτις γε ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται. 'Οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν', ὁ δὲ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει». Τοῦτο γὰρ αὐτὸ ἐστὶν ἐκεῖνο, τὸ παρὰ τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου μικρὸν ἀνωτέρω εἰρημένον, ὡς ὅτι ἂν περὶ τοῦ θείου Πνεύματος ταπεινότερον λέγεται, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνακτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ. Εἰπὼν γὰρ ὁ μέγας ἐνταυθοῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ταπεινότερον 'δωρεὰν' καὶ 'ἐνέργειαν' τοῦ λόγου, καὶ δείξας ὡς οὐχὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως οὐδὲ περὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτῷ τοῦ

inexprimabilă în cuvinte, găsim iarăși și propovăduim pe Tatăl, cunoscându-L pe acesta ca unire, legătură, El Însuși purcezător și cel care unește pe cel care-l naște și pe cel care-l purcede. Și astfel mijloc și obârșie al acestora îl punem pe acela.

Din oricare dintre aceștia, adică zic din Fiul și din Duhul, vom vedea arătat prin iconomie pe celălalt Mângâietor, de îndată prin acesta ne vom urca către obârșia primă și unică⁵⁶⁵, pentru că, trimițând sau dând pe Duhul Fiul, de unde îl are dacă nu de la prima și unica obârșie? Prin urmare, așa trimite și dă, ca unul ce îl are subzistent din Tatăl, dar nu ca unul ce împreună-purcede și ca cel care dă existența Duhului; faptul că este cel care trimite și care îl dă, arată că, deși este al Meu, nu este din Mine.

27. Acest lucru înțelegându-l și cel foarte cunoscător în teologie și cu adevărat mare, Atanasie, mai bine zis iluminat și nouă transmițându-ne prin cuvânt lumina, zice într-una din Epistolele către Serapion: „fiind unul Fiul, Cuvântul cel viu, una trebuie să fie viața care dă plinătate, sfințește și luminează, ca o lucrare și dar al Lui, despre care se spune că „purcede”⁵⁶⁶ de la Tatăl, deoarece luminează și este trimisă de la Cuvântul care este din Tatăl. Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încât a dat pe Fiul Său cel Unul-Născut (Ioan 3, 16), iar Fiul trimite pe Duhul”⁵⁶⁷. Aceasta este ceea ce s-a spus mai sus de către Sfântul Grigore Teologul că pentru toate cele smerite ce s-ar spune despre Duhul dumnezeiesc, harismă, dar, sau orice altceva asemănător, trebuie să urcăm cu mintea la cauza primă, ca să fie arătat Cel din care este. Căci numind pe Duhul aici Sfântul în mod „smerit” „dar” și „lucrare” a Cuvântului și arătând că nu e vorba despre existență Duhului, nici despre Ipostasul lui (căci lucrarea este mai mult făcută decât face, Duhul este al

Πνεύματος ὁ λόγος - ἡ γὰρ ἐνέργεια ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, τὸ δὲ Πνεῦμα τῶν ἐνεργούντων μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἐνεργουμένων ἐστὶ, καὶ ἡ δωρεὰ δίδεται, ἀλλ' οὐκ αὐτὴ δίδωσι, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεκτικὸν καὶ μεταδοτικὸν ὑπάρχει τῶν αὐτοῦ δωρεῶν - σαφῶς οὖν ἐμφήνας ὡς οὐχὶ περὶ τῆς προαιωνίου λέγει ἐκπορεύσεως, ἐπήγαγεν, ὅτι «παρὰ τοῦ λόγου τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται».

(28.) Τί δὴ, διὰ τοῦ ἐκλάμπειν καὶ ἀποστέλλεσθαι παρὰ τοῦ λόγου νοοῦμεν ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται; Ἐπαγε, φησὶν, ὡς πορρωτάτω βάλλεις τοῦ σκοποῦ· ἀλλ' ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται νοοῦμεν καὶ λέγομεν, ἐπεὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ δίδεται τε καὶ ἀποστέλλεται. Ἐχων γὰρ ἐκεῖθεν πρὸ αἰώνων συνυφεστῶς ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, νῦν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀποστέλλει καὶ δίδωσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ δόσις ἔλλαμψις - καὶ τοῦτ' ἴσασι οἱ μεμνημένοι, ὅσοι λαμπρότητα Θεοῦ καὶ εἶδον καὶ ἔπαθον, ὅσοι τὴν δόξαν τοῦ κυρίου εἶδον «ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός», ὅσοι τῷ φωτὶ τῆς θεότητος ἐπὶ τοῦ ὄρους περιηυγάσθησαν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ τούτοις ἀσφαλῶς πιστεύσαντες - ἐπεὶ οὖν ἡ δόσις ἔλλαμψις, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῦ Υἱοῦ δίδοσθαι τε καὶ ἀποστέλλεσθαι, παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκλάμπειν ἔφη καὶ ἀποστέλλεσθαι. Καὶ τοῦτ' ἔτι σαφέστερον δείκνυσιν ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου· «ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ πα-τήρ, φησὶ, τὸν Υἱὸν ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν· ὁ δὲ Υἱός, τὸ Πνεῦμα».

Ἄλλὰ γὰρ ὡςπερ ἡ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας δόσις ἢ ἀποστολὴ γέννησις οὐκ ἔστι, πολλοῦ γε ἂν δὴ που δέοι καὶ ἀπίστου εἶναι ἢ προαιώνιος, οὕτως οὐδ' ἢ παρὰ τοῦ Υἱοῦ δόσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ ἀποστολὴ ἐκπόρευσις ἐστὶ. Πόσω γε μᾶλλον καὶ ὑπὲρ τὸ πόσω ἢ πρὸ τῶν αἰώνων παρὰ τοῦ Πατρὸς

celor ce lucrează, nu al celor ce sunt lucrați și darul este dat, nu dă, Duhul este cel care împărtășește și dăruiește aceste daruri) în mod clar a arătat că nu vorbește despre purcederea din veșnicie, ci a adus în discuție faptul că „luminează și este trimis de la Cuvântul care este din Tatăl”⁵⁶⁸.

28. Ce înseamnă aceasta? Din cauza faptului că luminează și este trimis de la Cuvântul, vom înțelege de aici că purcede din El? Departe de noi, spune, deoarece ești foarte departe de miezul problemei. Noi cugetăm și spunem că Duhul purcede de la Tatăl, deoarece este dat și trimis de la Fiul. Având mai înainte de veacuri de acolo pe Duhul deoființă cu El, Fiul îl trimite și ni-l dă acum nouă. Întrucât darea este lumina - și acest lucru îl știu cei inițiați, cei care au văzut și au pățimit⁵⁶⁹ strălucirea lui Dumnezeu, cei care au văzut slava Domnului „slavă ca a Unuia Născut din Tatăl” (Ioan 1, 14), cei care în muntele Taborului au fost luminați de lumina dumnezeirii și dincolo de acestea cei care au crezut cu tărie în ei - întrucât deci darea înseamnă iluminare, în loc de a fost dat și trimis de la Fiul, s-a spus luminează și a fost trimis de la Fiul. Și acest lucru îl arată foarte clar din construcția cuvântului, căci zice „Dumnezeu Tatăl a dat pe Fiul pentru noi, iar Fiul pe Duhul”⁵⁷⁰.

Însă, așa cum darea sau trimiterea Fiului de la Tatăl pentru mântuirea lumii nu este naștere, cu mult mai mult nu este nașterea cea veșnică, tot așa și darea sau trimiterea Duhului de la Fiul nu este purcedere și cu mult mai mult purcederea cea mai înainte de veacurilor de la Tatăl, nu făcută - departe de noi aceasta - ci ca una ce coexistă cu Tatăl și este înaintea tuturor celor spuse mai sus.

οὐ γενομένη, ἅπαγε, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οὐσα καὶ τῷ Πατρὶ συνάναρχος.

Ἔτ' ἔχει τις λέγειν διὰ τὴν ἀποστολὴν ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, εἰ μὴ σαφῶς ἐθέλει θεομαχεῖν. Ἄλλὰ καὶ αὐτοῦ, φησί, τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα καὶ ἴδιον αὐτοῦ λέγεται. «Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεός, φησὶν ὁ ἀπόστολος, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, κρᾶζον ἄββᾶ, ὁ Πατήρ».

(29.) Ὑπέρευγε τὴν ἕξ γὰρ ἀφείς, σύγε ὅς τις ποτ' εἶ ὁ πρόσφατος ἀντικείμενος, τὸ αὐτοῦ νῦν ἡμῖν προβάλλη ταύτης χωρὶς ἢ σοι κακ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἕξ αὐτοῦ νοεῖται τε καὶ κατασκευάζεται, τῷ διαλεκτικῷ τῶν ἀπερινοήτων; Εἰπέ δή μοι, καὶ σὺ αὐτὸς οὐ σαυτοῦ; Τοῦτό γε, οἶμαι, ἀποδράσεις ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἔοικας μοι ἀκοῦσαι τοῦ λέγοντος, «γενοῦ σεαυτοῦ ἄνθρωπε». Εἰ γὰρ ἤκουσας καὶ ὑπήκουσας, ἔστεργες ἂν τὰ παραδεδομένα περὶ Θεοῦ καὶ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ ταῦτα καινοτομῶν ἥκιστα ἐπεχείρησας. Ἄλλ' εἰ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτοῦ, οὐκοῦν ὁ ἄνθρωπος ἕξ ἑαυτοῦ κατὰ σέ. Τὸν Υἱὸν δὲ τοῦ πνεύματος πῶς οὐ λέγομεν, φησὶν, εἰκότως δόξαι γὰρ ἂν Πατήρ τὸ Πνεῦμα, τοῦ Υἱοῦ συνεισάγοντος τῇ διανοίᾳ τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο τοίνυν Υἱὸν μὲν Πνεύματος οὐ λέγομεν, ἵνα μὴ δόξη ἐκ τοῦ πνεύματος, Υἱοῦ δὲ Πνεῦμα λέγομεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· Πνεῦμα γὰρ αὐτοῦ λέγεται, οὐχ ὡς ἕξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτῷ ὄν.

Καὶ τοῦτο διδάσκου παρὰ τοῦ ἀποστόλου, «οὐδεὶς οἶδε, λέγοντος, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ»· ὡς οὖν Πνεῦμα μὲν ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὄν, οὕτω καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα καλεῖται

Poate cineva datorită trimiterii să spună că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și de la Fiul? Eu nu cred, decât dacă vrea cineva în mod vădit să lupte împotriva lui Dumnezeu. Dar, spune el, se spune despre Duhul că este și al Fiului și propriu Fiului, pentru că zice apostolul „a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului lui în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte (Gal. 4, 6)”.

29. Bravo ție! Căci tu, indiferent de contradicția recentă, renunți la prepoziția „din” și ne prezinți nouă învățătura ta fără aceasta. Sau cumva „din El” este înțeles și alcătuit prin dialectica celor ce nu pot fi cuprinse cu mintea? Spune-mi, tu însuși nu ești al tău însuși? Prin aceasta, cred eu, vei scăpa de noi. Căci mi se pare că nu ai ascultat pe cel care spune „să fi tu însuși, omule”⁵⁷¹. Căci dacă ai ascultat și ai fost ascultător, te-ai fi mulțumit cu cele predate despre Dumnezeu și nu ai fi încercat să schimbi prin cuvintele și faptele tale învățăturile cele ce sunt dincolo de oameni. Dacă ar fi omul el însuși, în consecință, după tine, omul nu este din sinele său. Spui îndreptățit că noi nu spunem Fiul Duhului, căci ar arăta Tatăl pe Duhul, de vreme ce și Fiul ne-ar aduce în minte pe Tatăl. De aceea, nu spunem Fiul Duhului, ca să nu se creadă că este și din Duhul, pe când Duhul Fiului spunem, dar nu ca unul ce este din El, ci ca unul ce este întru El⁵⁷².

Și acest lucru învață-l de la apostolul, care spune „nimeni nu cunoaște cele ale omului, fără numai duhul omului cel din el” (I Cor 2, 11). Așa cum se spune duhul omului, dar

τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Υἱῷ φυσικῶς ἐξ αἰδίου ὄν καὶ τὰς ἀφύκτουσιν δοκούσας σοι τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκας διαφεύγον.

Ἐκ διαιρέσεως γὰρ ὁ λατινικῶς φρονῶν συλλογιζόμενος φησὶν «ἐπεὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἢ ὡς δι' αὐτοῦ χορηγούμενον ἐστὶν ἢ ὡς ὁμοούσιον ἢ ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. Καὶ ὡς μὲν ὡς χορηγούμενον οὐκ ἐστὶ προαιωνίως μὲν γὰρ ὑπάρχει τοῦ ὁ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, τὸ δὲ χορηγεῖσθαι ὑστερογενές. Οὐδ' ὡς ὡς ὁμοούσιον λέγοιτο γὰρ ἂν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος. Λείπεται τοίνυν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι τε καὶ λέγεσθαι ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον». Τί οὖν, ἐάνπερ ἀναμφανῆ τι ταύτης τῆς διαιρέσεως ἐκτός, καθ' ὃ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοιτ' ἂν, οὐχ ὁ ἐκ διαιρέσεως οὗτός σοι καθ' ὑποθέσιν συλλογισμὸς ἀσυλλόγιστος τὸ παράπαν γένοιτ' ἂν; ::

Ἔστι γὰρ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὡς ἐξ αἰῶνων καὶ εἰς αἰῶνας ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ φυσικῶς ὑπάρχον καὶ ἀναπαυόμενον καὶ διὰ τοῦτο Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ λέγεται, ἐκ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγεται. Καὶ ὁ νοῦς γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ γενόμενος καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχων, δηλονότι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ νοῦς μὲν ἀνθρώπου λέγεται, ἄνθρωπος δὲ τοῦ νοῦ οὐ λέγεται. ἀλλ' οὐδ' ἐξ ἀνθρώπου λέγεται ὁ νοῦς, ὅτι γε κατ' οὐσίαν οὐ γὰρ δὴ περὶ ἐνεργείας νῦν ὁ λόγος. Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, εἰ μὴ τὴν χάριν εἰρητῆς Πνεῦμα καὶ τὴν ἐνεργείαν καὶ τὸν νοῦν γὰρ, ὅταν τὴν ἐνεργείαν σημαίνῃ τοῦνομα, φαίης ἂν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκφαινόμενον τε καὶ μεταδιδόμενον.

(30.) Ἴδοι δ' ἂν τις τοὺς θεολόγους καὶ νοῦν λέγοντας εἶναι Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ γὰρ θεὸς Κύριλλος ἐν τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῶν ἑθνητικῶν φησιν,

nu ca și cum ar fi din om, ci ca unul ce este întru om, tot așa și Duhul este numit al Fiului, dar nu ca unul ce este din Fiul, ci ca unul care este ființial întru Fiul din veșnicie și astfel se evită necesitatea silogismelor care pentru tine sunt inevitabile. Pornind de la o gândire care se bazează pe despărțire-separare⁵⁷³, cel ce cugetă „latinește” zice: „întrucât Duhul este al Fiului, rezultă că este, fie ca unul ce e împărțășit prin El, fie ca unul ce este deofință cu El, fie ca unul ce purcede din El. Aici nu este prezentat ca unul ce este împărțășit, căci Duhul este din veșnicie al Fiului, iar faptul împărțășirii este ceva care se face după naștere, dar nici ca fiind deofință, căci atunci ar putea spune și Fiul Duhului. Prin urmare, rămâne ultima variantă, anume că Duhul Fiului înseamnă că este și este numit ca unul ce este purces din El”. Ce înseamnă această? Dacă se arată ceva în afara acestei divizări-despărțiri, prin care s-ar putea spune că Duhul este al Fiului, acest silogism care se bazează pe divizare-despărțire în cazul de față ar deveni ilogic?

Căci Duhul este al Fiului ca unul ce purcede din veci și în veci din Tatăl și coexistă ființial și se odihnește întru Fiul și de aceea se spune Duhul Fiului și nu din Fiul⁵⁷⁴. Și mintea omului este făcută de Dumnezeu și există întru el, adică întru om și putem să spunem mintea omului, dar nu omul minții, nici că mintea este din om, bineînțeleș după ființă, căci nu este vorba aici despre lucrare. Deci, Duhul nu este din Fiul, numai dacă numești „Duh” harul și lucrarea, deoarece chiar și mintea, atunci când desemnează lucrarea ei, poți să spui că este din om, ca una ce este exprimată și transmisă din el.

30. Ar putea cineva să vadă și pe teologii care spun că Duhul Sfânt este mintea lui Hristos, pentru că dumnezeiescul Chiril în capitolul patru al *Tezaurilor* spune că „fiind mintea lui

«ὅτι νοῦς ὑπάρχων τοῦ Χριστοῦ, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ διαλέγεται τοῖς μαθηταῖς». Καθάπερ οὖν ἐφ' ἡμῶν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν, καὶ κατ' οὐσίαν μὲν αὐτοῦ ἐστὶν ὁ νοῦς, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ, κατ' ἐνέργειαν δὲ καὶ αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ὡς Θεοῦ καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν. Ἄλλὰ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ αὐτοῦ ἐστὶν καὶ ἐξ αὐτοῦ. Λατῖνοι δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοντες, ἀλλ' οὐκ καὶ τοῦ Υἱοῦ μὲν, οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δέ, αὐτὴν ἀναιροῦσί τε καὶ ἀθετοῦσι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ παναγίου Πνεύματος.

(31.) Τὸ μὲν οὖν ἐκ διαιρέσεως συμπέρασμα τοῦ λατινικοῦ καθ' ὑπόθεσιν συλλογισμοῦ διαλέλνται τελέως καὶ πρὸς τὸ μὴ ὄν κεχώρηκε· μᾶλλον δὲ πρὸς ἅπαν τοῦναντίον. Ἐάν τις ἴδῃ καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Λατίνου ἀναιρούμενα, ἵνα ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐν ἀπερίτρεπτον δειχθῆ, τοῖς ἁγίοις τοῦτον ὄψεται φανερῶς ἀντίθετον· «τοῦ γὰρ Υἱοῦ, φησὶν, ἐστὶ τε καὶ λέγεται τὸ Πνεῦμα, οὐκ ὡς δι' αὐτοῦ χορηγούμενον ἢ φαινόμενον - ἐπειδήπερ ἀνάρχως μὲν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ χορηγεῖν οὐκ ἀναρχον - οὐδ' ὡς ὁμοούσιον· λέγοιτο γὰρ ἂν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος». Ἄλλ' ὁ μέγας Βασίλειος, οὗ καὶ ἀκατάσκευος ἢ ῥῆσις διαφερόντως ἐστὶν ἰσχυροτέρα τῶν λατινικῶν συλλογισμῶν τε καὶ διαιρέσεων, οὗτος οὖν ἐν τῷ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, «τὸ δι' Υἱοῦ, φησί, πεφηνέναι τὸ Πνεῦμα σαφὲς πεποίηκεν ὁ ἀπόστολος, Υἱοῦ Πνεῦμα ὀνομάσας αὐτό». Ὅρα ὅτι Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα λέγεται ὡς παρ' αὐτοῦ χορηγούμενον τε καὶ φαινόμενον; Πνεῦμα μὲν οὖν Υἱοῦ ἀνάρχως ἐστὶ τε καὶ λέγεται· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ χορηγεῖν ἔχει ἀνάρχως ἔχει ὁ Υἱός· οὐδεμία γὰρ

Hristos, sunt predicate ucenicilor toate cele din El⁵⁷⁵. Așa cum la noi mintea omului este și după ființă și după lucrare și, deși mintea îi este ființială lui, dar nu din el, ci numai prin lucrare este a lui și din el, tot așa și Duhul Sfânt este al lui Hristos ca Un Dumnezeu și în mod ființial și prin lucrare. După ființă și ipostas este al lui, dar nu din el, iar după lucrare este și al lui și din El. Spunând „latinii” că Duhul este al Fiului, dar nu al Fiului pe de-o parte, iar pe de alta nu și din Fiul, anulează și se leapădă de însăși ființa și ipostasul Preasfântului Duh⁵⁷⁶.

31. Astfel concluzia silogismului latin bazată pe principiul despărțirii-divizării a fost desființată complet și adusă la inexistență, sau mai bine zis spre ceea ce este contrar. Dacă cineva ar vedea cele ce sunt anulate de către „latin” cu scopul de a fi arătat neschimbabil pe unul, ar vedea că acestea sunt în mod clar contrare sfinților. Căci zice „Duhul este și se numește al Fiului, nu ca unul ce este împărțășit sau arătat prin El – deoarece Duhul este fără de început (din veșnicie) al Fiului, pe când împărțășirea nu este fără început – nici ca unul ce este deoființă, căci s-ar putea spune atunci și Fiul Duhului”.

Totuși, Sfântul Vasile cel Mare a cărui vorbire simplă este mult mai puternică decât silogismele și despărțirile „latinilor”, în cuvântul *Despre Sfântul Duh*, zice „faptul că Duhul s-a arătat prin Fiul, l-a arătat apostolul, atunci când îl numește Duhul Fiului⁵⁷⁷. Vezi că se spune aici că Duhul este al Fiului ca unul ce este împărțășit și arătat de către El? Duhul este și poate fi numit al Fiului și fără de început (adică în relațiile veșnice-n.trad), pentru că Fiul are însușirea împărțășirii darurilor fără început, deoarece nu există nici o cugetare sau negare acolo care să spună că cele ce sunt primite sub timp arată că au primit puterea de a împărțășii sub timp⁵⁷⁸.

πρόσληψις ἢ ἀφαίρεσις ἐκεῖ, ὡς δ' ὑπὸ χρόνον ὄντα τὰ λαμβάνοντα, χρονικῶς ἔλαβον τὴν χορηγίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὡς ὁμοφυῆς καὶ ὁμοούσιον λέγοιτ' ἂν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ αὐτὸς μέγας Βασιλεῖος ἐν τῷ Πρὸς Ἀμφιλόχιον ὀκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, «Πνεῦμα Χριστοῦ, φησί, λέγεται, ὡς κατὰ τὴν φύσιν ὠκειωμένον αὐτῷ». Καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τῷ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγωνιστικῆ φησι λόγῳ· «τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ κατ' οὐσίαν ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὕτω καὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ἐστίν, ὡς μετὰ τοῦ Υἱοῦ οὐσιωδῶς γεννηθέντος, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀφράστως ἐκπορευόμενον»· κἀν τῇ τοῦ Κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου ἐξηγήσει, «ὥσπερ, φησὶν, ὁ δάκτυλος ἀπῆρτηται τῆς χειρὸς, οὐκ ἀλλότριος ὦν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ συνῆπται μὲν πρὸς ἔνωσιν τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Πνεῦμα μὲν οὖν Υἱοῦ καὶ ὡς ὁμοφυῆς λέγοιτ' ἂν οὐ λέγεται δὲ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν μὴ Πατὴρ τὸ Πνεῦμα δόξη.

(32.) Ἐπεισὶ μοι τοιγαροῦν θαυμάζειν τὸ τῆς λατινικῆς παρανοίας ὑπερβάλλον, ἀναλογιζομένῳ ὅτι τοῦ Πνεύματος κατὰ τοὺς εἰρημένους πάντας τρόπους λεγομένου τοῦ Υἱοῦ, καθ' ἓνα δὲ μόνον οὐδαμῶς, αὐτοὶ πάντας μὲν ἐκείνους δυσσεβῶς ἠγνόησάν τε καὶ ἠθέτησαν, τῷ δὲ μηδαμῶς εἰρημένῳ προσχόντες καὶ τοῦτο δυσσεβῶς, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχειν τὸ Πνεῦμα ἐδογματίσαν, ὅτι τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Ἄλλ' ἴν' ἐπὶ βεβαίαν ἔδραν στηρίζωμεν τοὺς περὶ τούτου λογισμούς, σαφεστάτῳ τε καὶ θεοπνεύστῳ λόγῳ τούτους ἐπισημηνάμενοι, Ἰωάννην οἴσθα τὸν ἐκ Δαμασκοῦ πυρσεύσαντα καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην φωτὶ περιουγάσαντα θεογνωσίας. Οὐχ οὗτος

Am putea totuși să spunem că Duhul este al Fiul ca unul ce este deofire și deofință cu El, așa cum scrie însuși Sfântul Vasile cel Mare în capitolul optsprezece al *Către Amfilohie* „se spune Duhul lui Hristos ca unul ce locuiește (este familiarizat) în mod ființial întru El”⁵⁷⁹. Și dumnezeiescul Chiril în cuvântul său *Despre Duhul Sfânt* scrie: „După cum după ființă Duhul Sfânt este al lui Dumnezeu Tatăl, tot așa după ființă este și al Fiul, ca unul ce purcede negrăit din Tatăl împreună cu Fiul cel ce s-a născut ființial”⁵⁸⁰ sau în *Explicația la Evangelia după Luca* scrie „așa cum degetul aparține mâinii și nu este străin ei, ci este în mod firesc în ea, tot așa și Duhul Sfânt, pe de-o parte se leagă de Fiul prin unirea deofințimii, dar de pe alta purcede din Dumnezeu Tatăl”⁵⁸¹. S-ar putea numii Duhul Fiul ca unul este deofință cu El. Nu se spune și Fiul Duhului ca să nu se creadă că Duhul este Tatăl.

32. Prin urmare, îmi vine să mă minunez în fața nebuniei „latinești” excesive, atunci când țin socoteala că se spune despre Duhul că este al Fiului în multe feluri pe care le-am enumerat, însă numai într-un fel nu se spune deloc. Aceștia toți au ignorat și au negat cu rea credință cele spune mai sus și au dogmatizat că, întrucât Duhul Sfânt este și este numit al Fiului, își are existența din Fiul. Dar, ca să fundamentăm pe o temelie sigură această gândire, adevărind-o prin cuvinte preclare și de Dumnezeu insuflate, îl cunoști pe Ioan cel din Damasc, cel care a înflăcărât și a luminat de jur împrejur toată lumea prin lumina cunoașterii de Dumnezeu. Nu ne spune

ἀριδηλότατά φησιν, «ὡς Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ λέγομεν, ἐκ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν»; 'Ναί, φησί, καὶ οὐκ ἔχω λέγειν ὡς οὐχ οὗτος οὕτως εἶρηκεν, ἀλλ' ἔχω λέγειν ὡς πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγεται'.

Βαβαί· ἔστι δέ σοι καὶ ἄλλο αἴτιον ἐπὶ τῆς θεότητος, εἰ μὴ τὸ πρῶτον; Τοῦτο γὰρ ἐφ' ἡμῶν τῶν δεδημιουργημένων τοῖς πατράσιν εἶρηται καὶ οὕτως ἔχει λόγον τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ αἰτίου, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ὄντων συναιτίων. Διὸ καὶ προκαταρκτικὸν τὸν Πατέρα αἴτιον ὁ μέγας εἶρηκε Βασίλειος. Ὡσπερ δὲ Πατὴρ μὲν ἔστι κυρίως τοῦ μονογενοῦς, λέγεται δὲ καὶ ἡμῶν τῶν μὴ γεγεννημένων ἀλλὰ δεδημιουργημένων ὑπ' αὐτοῦ, οὕτω πάλιν πρῶτον αἴτιον δι' ἡμᾶς κυρίως λέγεται δὲ κακεῖ παρὰ τῶν θεολόγων, ὡς δεικτικὸν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' οὐχ ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ συναιτίου ὄντος ἐπὶ τῆς θεότητος.

(33.) Οὐκ ἐπὶ τοῦ ἀνάρχου τοίνυν Πνεύματος τὸ προκαταρκτικὸν καὶ πρῶτον αἴτιον, ἅπαγε τῆς βλασφημίας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐσχηκότων τὴν χρονικὴν ἀρχήν, ἐφ' ὧν καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ συναιτίος ἔστιν· ἀλλὰ μὴν ἐφ' ὧν πρῶτον κυρίως αἰτίον ἔστιν ὁ πατὴρ, τῶν κτισμάτων δηλαδή, οὐκ εὐσεβὲς εἰπεῖν, ὡς τοῦ Υἱοῦ μὲν τὴν κτίσιν λέγομεν, ἐκ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν. Εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκτίστου Πνεύματος πρῶτον αἴτιον ὑπῆρχεν ὁ Πατὴρ, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος συναιτίου, δυσσεβοῦς ἂν ἦν λέγειν, ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ λέγομεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦτο λέγων οὐκ εὐσεβὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐναρίθμιος, δυσσεβῆς ἄρ' ὁ λέγων συναιτίον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον αἴτιον ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος τὸν Πατέρα. Τοῦτο γὰρ δι' ἡμᾶς τοὺς διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονότας ἀκούει ὁ Πατὴρ, διὸ καὶ ποιητὴς ἡμῶν ἐκάτερος μενοῦνγε

acesta foarte clar că „noi spunem că Duhul este al Fiului, însă nu spunem că este din Fiul”⁵⁸²? Da, răspunde el, nu pot să spun că n-a spus acesta acestea, dar am să spun că el nu spune din Fiul referitor la cauzatorul prim.

Vai! Există în dumnezeire și alt cauzator în afara primului? Acest lucru a fost spus de către Părinți, dar referitor la noi cei creați, pentru că aici se vorbește despre primul cauzatorul și despre Fiul și Duhul Sfânt ca unii ce sunt împreună cauzatori. De aceea, Sfântul Vasile cel Mare l-a numit pe Tatăl cauzatorul primordial⁵⁸³. Așa cum Tatăl este în principal Tată al celui Unuia Născut, i se spune așa și că este Tată al nostru, al celor care suntem creați, dar nu născuți din El, tot așa este numit cauzatorul prim al nostru. Se spune așa acolo de către teologi ca să arate ipostasul Tatălui și nu ca să arate că Fiul este împreună-cauzator al dumnezeirii.

33. Deci, nu există cauzator primordial și prim față de Duhul cel fără de început – departe de noi această blasfemie – ci față de cei care și-au avut un început în timp, față de care și Fiul este împreună-cauzator cu Tatăl. Dar, bineînțeles, prin cele ale căror cauzator în primul rând este Tatăl, adică prin creaturile lui, nu este drept-credincios să spunem creația Fiului, fără să spunem că este din Fiul. Prin urmare, dacă și pentru Duhul cel necreat Tatăl ar fi primul cauzator, ca unul ce are pe Fiul împreună-cauzator, ar fi greșit să spunem că nu este și din Fiul. Întrucât cel ce spune aceasta nu este numai drept-credincios, dar se numără împreună cu sfinții, rezultă că cel care face pe Fiul cauzator al Duhului împreună cu Tatăl și implicit prin aceasta numește pe Tatăl ca primul cauzator în preainalta Treime, este rău-credincios⁵⁸⁴. Căci astfel este numit

καὶ Πατῆρ, κἄν εἷς καὶ ἐφ' ἡμῶν λέγεται ποιητῆς τε καὶ Πατῆρ ὁ Πατῆρ σὺν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δημιουργικὴν δύναμιν πλουτοῦντες. Ἐκεῖ δὲ πάντῃ τε καὶ πάντως εἷς Πατῆρ, εἷς αἴτιος οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ γόνιμον ἀμφοῖν, ἀλλὰ μία πηγαία θεότης, ὁ Πατῆρ. Ποῦ γοῦν ὅλως ἐκεῖ χώραν ἔχει τὸ πρῶτον αἴτιον, ὡς καὶ τοῦ αἰτιατοῦ ὄντως συναιτίου; Ἄσεβῆς ὁ λόγος ἐς κόρακας ῥιπτέσθω, μὴ τοῖς νοητοῖς σε κόραξι σύννομον καταστήσῃ.

Πῶς δὲ ἄρα ὁ σοφὸς οὗτος εἶπερ τις τὰ θεῖα Ἰωάννης, καὶ ταῦτα τὴν ἀσφαλῆ δόξαν περὶ Θεοῦ ἠκριβωμένως ἐκτιθεῖς, ἀπροσδιορίστως ἂν προέθετο τὸ προσδιορισμοῦ δεόμενον; Ποῖον δὲ οὐχ ἔξει χώραν τῶν ἀφρόνως παρὰ τῶν κακοδόξων εἰρημένων, εἰ προσδιορίζειν δοίμεν τὰ ἀπροσδιορίστως περὶ τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐκπεφασμένα; Ἐπεὶ γὰρ Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τῶν τριῶν ἕκαστον ἐν μέρει Πνεῦμα λέγεται. Εἴ τις οὖν καινοτομῶν ἔλεγεν ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐπεὶ Θεὸς ὁ Υἱὸς καὶ ἐκ Θεοῦ, Πνεῦμα δὲ ὑπάρχει ὁ Θεός, εἴθ' ἡμεῖς ἀντεπεφέρομεν ὅτι Θεὸς μὲν Πνεῦμα καὶ Θεοῦ Πνεῦμα λέγεται, Θεὸς δὲ ἐκ Πνεύματος οὐ λέγεται, ἄρα ἂν εἶχε λέγειν, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον οὐ λέγεται; Οὐ μένου.

(34.) Τολμήσαντος δὲ τινος μὴ δημιουργὸν εἶναι φάναι τὸν υἱόν, ἄρ' ἂν ἡμεῖς ἐδικαιώσαμεν αὐτὸν εἰπόντες, ὡς πρὸς τὸν πρῶτον αἴτιον οὐκ εἶναι φάσκει τὸν Υἱὸν δημιουργόν; Ἄπαγε. Ἡμῶν δ' αὖ λεγόντων εὐσεβῶς, ὡς οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, εἴ τις προσδιορίζων ἔλεγε μὴ αἰωνίως ἀλλὰ χρονικῶς, ὡς τὸν χρόνον μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν αἰῶνα συμπεριβαλλούσης τῆς φωνῆς, οὐκ εὐθύς ἂν παρ' ἡμῶν ἀκούσειεν ὡς τοῦθ' ὃ λέγεις, ἄνθρωπε, σαφῆς ἀθέτησίς ἐστι τῶν ὁμολογουμένων καὶ διαστροφῆ τῶν εὐσεβῶς κειμένων; Οὕτω πάσης δυσσεβείας ἐστὶν

Tatăl cu referință la noi cei care am fost făcuți prin Fiul și de aceea fiecare din Ei poate fi numit creator, tot așa și Tată. Și dacă cu referință la noi Tatăl este numit Tată și creator împreună cu Fiul, acesta se face datorită faptului că au o singură putere creatoare. Acolo însă și peste tot și în fiecare caz unul este Tatăl, unul este cauzatorul, pentru că nu există la aceștia zămislirea, ci există o dumnezeire-izvor care este Tatăl. Unde deci poate încăpea ideea de prim cauzator, așa încât cel care este cauzat să fie împreună-cauzator? Învățătura aceasta este eretică. Să fie aruncată la corbi, ca nu cumva să devi tovarăș corbilor celor înțelegători.

Oare cum acest înțelept peste oricare altul în cele dumnezeiești, Ioan, vorbind în cuvinte precise despre slava puternică a lui Dumnezeu, ar promova în mod nedeterminat ceva care se supune necesității determinării? Ce nu se poate întâmpla din cele spuse de cei răi-credincioși, dacă suntem de acord că trebuie supuse determinării cele exprimate nedeterminat despre dumnezeirea trisipostatică? Întrucât Duhul este Dumnezeu, atunci fiecare în parte din cei trei poate fi numit duh. Dacă cineva, aducând o învățătură nouă, spunea că Fiul este din Duhul, întrucât Dumnezeu este Fiul din Dumnezeu, Duhul este Dumnezeu, atunci noi vom grăi împotriva lui că, deși Duhul este Dumnezeu și este numit Dumnezeu, nu putem spune că Dumnezeu este din Duhul, oare s-ar putea spune că nu-l putem numi așa în legătura lui cu cauzatorul prim? Negreșit că nu.

34. Îndrăznind cineva să-l arate pe Fiul creator, oare noi vom încerca să-i justificăm poziția, spunând că el spune că nu este creator, deoarece îl pune în legătură cu cauzatorul prim? Departe de noi aceasta! Dacă, atunci când noi spunem dreptcredincios că „nu a fost niciodată când Fiul nu a fost”⁵⁸⁵

ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τὸ προσδιορίζειν τὰ θεολογημένα τοῖς θεοφόροις ἡμῶν πατράσιν ἀπροσδιορίστως καὶ σχεδὸν τοῦτο μόνον τῶν ἀπάντων μινύει τὰ ἄμικτα καὶ συγκλώθει, τὸ τοῦ λόγου, τὰ ἀσύγκλωστα καὶ τὰ πολεμιώτατα πρὸς ἄλληλα, εὐσέβειάν τε καὶ ἀσέβειαν, καὶ τοὺς ἀντεχομένους ἑκατέρας ὡς μηδὲν ἀντικειμένους πρὸς ἀπάτην δείκνυσι. Τοσοῦτω δὲ οἱ Λατῖνοι τούτω καταχρῶνται, ὡς καὶ τῶν ἁγίων ἀκούοντες θεολογούντων ἀπροσδιορίστως ὅτι μόνος ὁ Πατὴρ ἀρχὴ καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ θεότητος, αὐτοὶ πάντα ταῦτα προσδιορίζουσι - μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ δολίως τούτοις ἀντιδογματίζουσι - καίτοι πάσαις ἐχρῆν αὐτοὺς ὁμοῦ στοιχεῖν ταῖς τῶν θεοσόφων θεολόγων φωναῖς, καὶ ποῦ μὲν λεγούσαις ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, διὸ καὶ μόνον τὸ αἷτιον τὸν Πατέρα καὶ πηγὴν θεότητος, ποῦ δ' αὖ, ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ πνεῦμα συνάγειν εἰς ἓν καὶ φρονεῖν εὖ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(35.) Οἱ δὲ συνείροντες ἢ προφασιζόμενοι τὸ πρῶτον ἀνασκευάζουσι ἑκάτερον, φάσκοντες, ὅτι καθάπερ μόνος Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Πατὴρ ἔστιν ὅτε λέγεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἀγαθοῦ, οὕτω καὶ μόνος ὁ Πατὴρ πηγὴ καὶ αἷτιος θεότητος ὡς πρῶτος καὶ οὐδὲν ἐμπόδιον εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν αἷτιον θεότητος. Οὐ συνορῶσι γὰρ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν υἱόν, μάλιστα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κτίσμα κατασπῶσιν. Ὅταν γὰρ λέγωμεν ὅτι μόνος ὁ Πατὴρ Θεὸς ἔστιν ἀληθινός, οὐ τῶν ἀκτίστων πρὸς ἄλληλα τὴν ἀντιδιαστολὴν ποιούμεν, οὐδ' ἀπλῶς τότε τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὴν μόνην ἐν τρισὶν ὑποστάσει θεωρουμένην φύσιν τῶν κτισμάτων ἀποδιαστέλλομεν. Εἰ τοίνυν οὕτω λέγομεν καὶ μόνος αἷτιος θεότητος ὁ Πατὴρ,

cineva ar spune determinând că nu este vorba din veșnicie, ci în timp, cu înțelesul că fraza se referă numai la timp și nu la veșnicie, nu ar auzi de la noi, omule, că aceasta este o anulare a celor ce mărturisim și o denaturare a textelor scrise în dreapta credință? Astfel, faptul de a determina pe cele ce au fost teologhisite în mod nedeterminat de către înțelepțiți de Dumnezeu Părinți este un punct de plecare și început și rădăcină și izvor al tuturor ereziilor⁵⁸⁶. Numai aceasta aproape le amestecă pe cele ce nu se amestecă și se torc într-un fir – după cum se spune – cele care nu se pot torce într-un fir și cele care foarte opuse între ele, dreapta-credință cu erezia, și cei care le promovează în parte le arată în mod înșelător ca și când nu au nici o contradicție între ele. Atât de mult fac uz în mod greșit „latinii” de acestea, încât și atunci când ascultă pe cei care teologhisesc nedeterminat că Tatăl este obârșia și rădăcina și izvorul dumnezeirii, aceștia toate le determină – mai bine zis prin determinare învață contrar acestora în mod viclean – deși trebuia să fie de acord cu învățăturile înțelepțiților de Dumnezeu teologi, care spun că Duhul este numai din Tatăl, de aceea numai Tatăl este cauzator și izvor al dumnezeirii și că trebuie să adunăm pe Duhul din Fiul într-una și să cugetăm că El este numai din Tatăl și nu și din Fiul.

35. Cei ce îi adună pe aceștia doi sau cei care se justifică prin învățătura primului cauzator schimbă sensul fiecărei din aceste două idei, spunând că, așa cum uneori numai Tatăl este numit Dumnezeu adevărat, deși și Fiul este Dumnezeu adevărat și bun, tot așa și Tatăl este numit izvor și cauzator al dumnezeirii ca unul ce este primul cauzator și deci nu există nici o piedică ca și Fiul să fie cauzator al dumnezeirii. Deci nu pot să înțeleagă că aici coboară la cele create pe Fiul și bineînțeles și pe Duhul Sfânt. Atunci când spunem că numai

ὡς ἐπ' αὐτοῦ λέγομεν ὅτι μόνος ἀγαθός, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ κατ' αὐτοὺς οὐκ ὄν αἴτιον θεότητος ἐναριθμιον ἔσται τοῖς κτιστοῖς.

Καὶ μὴν ἐφ' ὧν ὡς πρῶτος καὶ ὡς προκαταρκτικὸν αἴτιον ἔσθ' ὅτε λέγεται μόνος ὁ Πατήρ, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος συναιτίου καὶ κοινωνοῦντος κατ' ἐκεῖνα τῷ Πατρὶ, οὐ μόνον ὁ Πατήρ ἔσθ' ὅτε μόνος λέγεται Θεὸς ἀληθινὸς καὶ μόνος δημιουργὸς καὶ μόνος ἀγαθός καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ὁ Υἱὸς μόνος ἂν ῥηθεῖη καὶ οὐχ ὁ Υἱὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἴδιον τοῦτο τὴν ἄκτιστον φύσιν ἀντιδιαστέλλει τῶν κτιστῶν, ἢ δ' ἄκτιστος φύσις τρισυπόστατός ἐστι καὶ ἀμερῶς ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων ὅλη θεωρεῖται, ἀφ' ἧς ἂν αὐτὴν τῶν τριῶν ἐμφύτων ὑποστάσεων καλέσης, ὅλην λέγεις τὴν τρισυπόστατον φύσιν.

(36.) Ἐὰρ οὖν, ὥσπερ λέγομεν εὐσεβῶς ὅτι μόνος ἐστὶ Χριστὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ἠκουσθαι ποτέ τις καὶ τοῦτο εἰρηκῶς, ὡς μόνος ὁ Υἱὸς αἴτιός τε καὶ πηγὴ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος; ἢ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα μόνον αἴτιόν τε καὶ πηγὴ θεότητος, ὃ καὶ κατὰ Λατίνους οὐδαμῶς αἴτιόν ἐστι θεότητος; Καίτοι καὶ τοῦτο τῶν εἰκότων ἦν, εἴπερ οὕτως ὁ πατήρ αἴτιος μόνος θεότητος ἐλέγετο, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος συναιτίου. Δῆλον τοίνυν, μᾶλλον δὲ κατάδηλον, ὅτι τὸ ἴδιον ἐπὶ τῶν ὑποστατικῶν λεγόμενον οὐ τὰ κτιστὰ τῶν ἀκτίστων, ἀλλὰ μίαν τινὰ τῶν ἀκτίστων ὑποστάσεων πρὸς τὰς ἄλλας διαστέλλει. Τίς δ' οὐκ οἶδεν, ὡς ὑποστατικὸν ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ αἴτιόν ἐστιν; Οὐκοῦν, εἰ μόνος ὁ Πατήρ αἴτιος καὶ μόνος ἀρχὴ καὶ πηγὴ θεότητος, οὐδεμία ἄρα τῶν θείων ὑποστάσεων ἑτέρα αἰτία καὶ ἀρχὴ καὶ πηγὴ θεότητος ἐστίν. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τοῦ αἰτίου ἐν δυοῖν προσώποις ἐπὶ

Tatăl este Dumnezeu adevărat nu facem distincție între cele ce sunt necreate și nu despărțim numai pe Tatăl de creaturi, ci întreaga ființă dumnezeiască cea întru Trei Ipostasuri. Prin urmare, dacă spunem că numai Tatăl este cauzator al dumnezeirii, de vreme ce din aceasta afirmăm că este sigurul bun, atunci Sfântul Duh, nefiind cauzator al dumnezeirii se va număra printre creaturi.

Și bineînțeles, de vreme ce Tatăl este numit cauzatorul prim și primordial, ca și cum ar fi și Fiul împreună-cauzator și cel care se împărtășește de acestea cu Tatăl, uneori nu este numit numai Tatăl ca Dumnezeu adevărat și singurul creator și singurul bun și toate cele legate de acestea, ci și Fiul este numit uneori și nu numai el, ci și Duhul. Întrucât acest „numai” face distincție între ființa cea necreată și cele create, ființa necreată este trisipostatică și ea întreagă subzistă nedespărțită în fiecare din Ipostasurile sale prin oricare din aceste trei ipostasuri ar fi numită, afirmi întreaga ființă trisipostatică.

36. Oare așa cum spunem în dreapta-credință că numai Hristos este Dumnezeu cel peste toate, ar putea spune cineva sau mai bine zis s-a auzit cândva cineva să spună acestea că Fiul este cauzatorul unic și izvorul dumnezeirii Duhului? Sau că Duhul Însuși este cauzatorul și izvorul dumnezeirii, cel care după „latini” în nici un chip nu poate fi cauzatorul dumnezeirii? Însă, astfel ar putea aceste lucruri să fie logice, dacă s-ar numi numai Tatăl cauzatorul dumnezeirii într-un mod în care și Fiul este împreună-cauzator.

Prin urmare, este clar, mai bine zis foarte clar, că atunci când spunem „numai” pentru Ipostasuri nu o spunem ca să facem distincție între cele create și cele necreate, ci ca să facem distincție între unul din Ipostasurile necreate față de

τῆς θεότητος θεωρουμένου κατὰ τοὺς Λατίνους, οὐδὲν κωλύει λέγειν μόνον τὸν Πατέρα αἴτιον θεότητος· καὶ τοῦ αἰτιατοῦ θεωρουμένου ἐν δυοῖν προσώποις, οὐδὲν κωλύσει λέγειν μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰτιατὸν ὑπάρχειν ἢ μόνον τὸν υἱόν, ὃ μηδεὶς ποτε οὐδὲ τῶν αἰρετικῶν ἐτόλμησεν εἰπεῖν. Καίτοι, εἰ προσδιορίζειν δοίημεν τὰ θεολογημένα τοῖς ἁγίοις ἀπροσδιορίστως, καὶ τοῦτ' ἂν εὐχερῶς συγκατασκευασθεῖη παντὶ τῷ βουλομένῳ· ἄλλ' εὐθύς οὗτος, εἰ μὴ μεταμεληθεῖη, καθυποβληθήσεται τῷ ἀναθέματι· «εἰ γὰρ τις, φησὶν, εὐαγγελίζεται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα, ἀνάθεμα ἔστω». Τί δὲ σὺ φῆς ὃ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγων καὶ διὰ τοῦτο προσδιορίζων τὰ ἀπροσδιορίστως θεολογημένα τοῖς ἁγίοις καὶ τῷ θεολογοῦντι μὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι τῷ προσδιορισμῷ δολίως ἀντιλέγων; Ἄρ' ἔχεις δεῖξαι, ὡς οὐ σχεδὸν πάνθ' ὅμοιος τυγχάνεις ὧν τῷ ὑπευθύνῳ τούτῳ; «Ἔχω σοι, φησὶ, δεῖξαι πολλοὺς τῶν θεολόγων ἐναντιουμένους τῇ τοῦ Δαμασκηνοῦ θεολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸ ἐκπορεύειν νοεῖν διδόντας εἶναι τοῦ Υἱοῦ».

(37.) Βαβαί· καὶ ὅλως, ἔστιν ἐν τοῖς θεολόγοις, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτήτων καὶ ὧν ἡ πίστις ἡμῶν ἅπασα ἐξήρηται, ἐναντιότης; Ἔστι δ' ὅλως καὶ θεολογίας εἶναι τὰς ἐναντιουμένας ἢ τοὺς κατ' αὐτὰς θεολόγους ἀμφοτέρους; Ἦκιστα. Οὐκοῦν τοῦτον ἢ ἐκείνους διαγράψομεν τοῦ χοροῦ τῶν ὀρθοδόξων κατὰ σέ. Τί δέ, τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν ῥημάτων οὕτως ἐχόντων καὶ οὕτω διευκρινούντων τὰ τοῦ Πνεύματος, καθὰ προαπεδειξαμεν, οὐ τῇ δι' αὐτῶν πεφανερωμένη τῆς εὐσεβείας ἐννοίᾳ παντὶ τρόπῳ συμβιβάσομεν τὸ δοκοῦν διαφωνεῖν; Ἄν δέ τι καὶ μὴ δυνηθῶμεν τῶν πατερικῶν ῥημάτων πρὸς ἐκείνην ἀποκαταστῆσαι τὴν διάνοιαν, οὐκ αὐτὸ μὲν ἀφῶμεν, ὡς

Celelalte. Cine nu știe că însușirea de cauzator în dumnezeire este ipostatică? Deci, dacă numai Tatăl este cauzator, obârșie și izvor al dumnezeirii, atunci nici unul din celelalte Ipostasuri dumnezeiești nu este cauză, obârșie și izvor al dumnezeirii. Însă, dacă însușirea de cauzator este considerată de „latini” ca aparținând la două persoane, atunci nimic nu îi împiedică să spună că numai Tatăl este cauzator al dumnezeirii și, de vreme ce această însușire se consideră că se găsește în două Persoane, nimic nu îi împiedică să spună că numai Duhul Sfânt este cauzat sau că numai Fiul, învățătură pe care nici un eretic nu a îndrăznit să o afirme.

Și totuși, dacă am permite să fie determinate cele ce au fost teologhisite nedeterminat de către sfinți, atunci aceasta ar putea fi și modificat cu ușurință de către oricine ar dori, însă de îndată acesta, dacă nu se pocăiește, va fi supus anatemei, căci se spune „dacă cineva propovăduiește o altă evanghelie decât cea pe care v-am propovăduit-o noi, să fie anatema” (Gal. 1, 8). Ce o să spui tu care afirmi că Duhul este și din Fiul și prin aceasta determi pe cele ce au fost teologhisite nedeterminat de către sfinți, iar pe cel ce teologhisește că Duhul nu este și din Fiul îl contrazici în mod viclean prin determinare⁵⁸⁷? Oare poți să ne arăți că nu ești la fel cu cel care poartă vina de acestea? „Am să-ți demonstrez, spune, că mulți dintre teologi sunt în contradicție cu teologia aceasta a lui Damaschin și că aceștia ne dau să înțelegem că însușirea purcederii este a Fiului”.

37. Vai! Există în ansamblu vreo contradicție între teologi (Sfinții Părinți – n. trad.) și bineînțeles față de problemele foarte necesare de care depinde întreaga noastră credință⁵⁸⁸? Pot fi aceste învățături teologice contradictorii sau teologii, prin acestea, să fie în contradicție? Nicidecum. Deci, după tine pe acesta (Damaschin) sau pe alți ca el îi vom șterge din cercul

μη συνείναι δυνηθέντες, τῆς δὲ ἀνωμολογημένης εὐσεβείας οὐδὲν ἦττον ἀντεχόμενοι διατελέσωμεν; Παντί που δήλον, ὡς πᾶσι τρόποις ταῖς ἀνακεκρυγμέναις ὑπὸ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν ῥημάτων τῆς εὐσεβείας προσέξομεν ἐννοίαις.

Φέρε δ' ὅμως ὁμοδόξους ἀναδείξαι πρὸς αὐτὰς ἐπιχειρήσωμεν τὰς ὑπὸ Λατίνων ὑπὲρ τῶν δοκούντων σφίσι προτεινομένας πατερικὰς φωνὰς κἄν μὲν διαρκῶς διαλύσαι σχῶμεν τὴν πρὸς τὸ φαινόμενον ἀντίθεσιν, τῷ θεῷ χάρις τῷ καὶ τοῖς ἐν ἐσχατιαῖς ἡμῖν κειμένοις τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀπαθοῦς ζωῆς ἀπωκισμένοις γνῶσιν συνήγορον τῆς ἐν αὐτῷ ἀληθείας παρασχόντι. Εἰ δ' ἄρα μὴ τοιοῦτον ἀποδοῦναι κατὰ πάντα σχοίημεν τὸν λόγον, εἴ τις ἐν Χριστῷ τέλειος καὶ σοφὸς τὰ θεῖα καὶ πνευματικά, τῆς προαιρέσεως ἡμᾶς ἀποδειξάμενος, αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ τὸν κρείττω λόγον διδασκέτω, ποθοῦντας καὶ μαθητιῶντας ὅτι μάλιστα καὶ τὸ ἐνδέον ἡμῶν ἀναπληρῶν, ἐντρεπέτω τελεώτερον τοὺς τὰναντία τῇ εὐσεβείᾳ συνάγειν ἐκ τούτων πειρωμένους.

(38.) Εἰπὲ δὴ, τίνες καὶ τί τὰ παρ' ἐκείνων εἰρημένα τῶν γὰρ ἀδυνάτων ἐστὶ μὴ ὁμολογεῖν ἀλλήλοις ἅπαντας τοὺς θεοφόρους καὶ Χριστῷ τῷ θεῷ τῶν θεοφόρων, μιᾶς αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἐνὸς πνεύματος τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐπιπνοίας οὔσης πρὸς δὲ τούτῳ καὶ μετ' ἐκείνους σχεδὸν ἅπαντας οὗτος ὁ Δαμασκηνός ἐστι καὶ ὑπ' ἐκείνων ἀπάντων ἐδιδάχθη καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ μαρτυρεῖ τὴν πρὸς ἐκείνους συμφωνίαν, ἴσ' ἢ λέγων, λέγων, ἀλλὰ ἴεγομεν, καὶ δι' ἑαυτοῦ κἀκείνους παρίστησιν ἡμῖν οὐδαμοῦ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοντας καθ' ἕνα ὕπαρξιν. Ὑμεῖς δ' εὐοίκατέ μοι τοῦ τῆς αὐτῶν μεγαλονοίας ὕψους μὴ ἐφικνούμενοι τοιαῦτ' οἶσθαι περὶ αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ πρῶτον αἴτιον λέγεται

ortodocșilor. Ce înseamnă aceasta? Dacă astfel sunt cuvintele evanghelice și apostolice și astfel au fost explicate cele ale Duhului, așa cum am demonstrat mai sus, nu vom încerca să potrivim păruta contradicție cu înțelesul corect exprimat prin acestea⁵⁸⁹? Dacă nu putem să recuperăm ceva din cuvintele Părinților în duhul acestui înțeles, nu-l vom lăsa gândindu-ne că nu putem să-l înțelegem și vom continua să menținem la fel dreapta credință cea mărturisită? Este clar pentru toți că trebuie în orice chip să fim atenți la înțelesurile dreptei-credințe propovăduite de către cuvintele evanghelice și apostolice.

Să încercăm să arătăm că acele cuvintele patristice pe care le propun „latinii” în favoarea lor sunt de aceeași credință cu noi. Și dacă vom reuși în mod suficient să desființăm aparenta contradicție, aceasta va fi datorită lui Dumnezeu care a dat cunoașterea adevărului care este în El nouă celor ce stăm în ultimul grad de neștiință și suntem departe de viața în nepătimire. Dacă totuși nu vom putea reda întru totul această învățătură, dacă cineva în Hristos este desăvârșit și înțelept în cele dumnezeiești și duhovnicești, atunci să ne învețe de la el o învățătură mai bună, având zel și ucenicind și plinind cele cu lipsă ale noastre, să-i rușineze pe cei care încearcă, pornind de la învățăturile acestora (Părinților), să tragă anumite concluzii contrare dreptei-credințe.

38. Spune-mi deci, cine sunt aceștia și care sunt spusele lor, căci este imposibil să nu fie de acord între ei toți înțelepțiți de Dumnezeu și purtătorii de Hristos, de vreme ce una este înflarea care este din Unul Duhul lui Hristos. În afară de aceasta, acest Damaschin este predecesor aproape tuturor aceluia și de aceștia toți a fost învățat și el însuși mărturisește faptul că este în acord cu aceia, căci nu spune „spun”, ci „spunem” și prin aceasta ne arată că nici aceștia nu

παρὰ πάντων ὁ Πατήρ, ἀλλ' ἤκουσας ὡς λέγεται· καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος παρὰ τοῦ λόγου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκλάμπειν εἶπεν, ἀλλ' ἤκουσας ὡς εἶπε· καὶ εἰκόνα Πατρὸς μὲν υἰόν, Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα λέγομεν, ἀλλ' ἤκουσας ὡς λέγομεν καὶ πλείσθ' ἕτερα δοκοῦντα πρὸς ὑμῶν ἡμῖν ἀλλ' οὐχ ὑμῖν συμβαίνοντα καθαρῶς ἀναπεφῆνασι. Δώσει δὲ τὸ Πνεῦμα κὰν τοῖς ἐξῆς λόγον ἐν ἀνοιξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Ἀλλὰ τίς ὁ λέγων ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐκπορεύειν ἐνι; Αὐτός, φασί, Γρηγόριος ὁ τὸ θεολογεῖν ἐπωνυμίαν ἔχων «πάντα γὰρ, φησίν, ἔχει ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τῆς ἀγεννησίας». Ἐπεὶ τοίνυν χωρὶς μόνῃς τῆς ἀγεννησίας ἔχει ἅπαντα τὰ τοῦ Πατρὸς, πῶς οὐκ ἂν ἔχοι καὶ τὸ ἐκπορεύειν; Ὅντως οὐκ εἰσι τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος εἰ γὰρ ἦσαν, οὐκ ἂν τοῦ ἀγίου τοιαῦτα κατεψεύδοντο, ὅς «καὶ ὅσα περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος, φησί, ταπεινότερα παρὰ τοῦ Υἱοῦ λέγεται ἐπὶ τὴν πρῶ-την αἰτίαν ἀνακτέον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῆ». Τίς οὖν ἡ πρῶτη αἰτία; Οὐχὶ μόνος ὁ Πατήρ; «Ἀλλὰ καὶ πάντα ἔχειν τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Πατρὸς φησίν ἄνευ τῆς αἰτίας, τοῦ αἴτιον εἶναι δηλονότι καὶ αὐτὸν θεότητος». Ἐν γὰρ οὗτος αἴτιον ἐπὶ Θεοῦ καὶ μίαν ἀρχὴν αἰεὶ κηρύττει, τὸν ἀγέννητον Πατέρα, καὶ θεῖκον οἶδε τὸ μοναδικόν. Καὶ διὰ τοῦτο φησιν, «ἡμῖν εἷς Θεός, ὅτι πρὸς ἐν αἴτιον τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει», οὐ τὸ ἐξ αὐτῶν λέγων, οὐδ' ὅτι εἷς τὰ δύο ἀνάγεται τὸ ἐν, καὶ δεύτερον ἀπὸ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα λέγων, καθὰ καὶ τὸν υἰόν, ἀλλὰ καὶ θεὸν λέγων ἐκ Θεοῦ τὸν υἰόν, καὶ θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὰ μέσου δὲ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐ θεὸν ὑφιστάμενον δοξάζει, ἅπαγε τῆς βλασφημίας, ἀλλὰ τὰ κτιστά· καθ' ὃ καὶ πρῶτον αἴτιον τίθεται τὸν Πατέρα λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Εἰρηνικῶν ὡς, «ὄσω τιμιώτερον Θεὸς κτισμάτων, τοσοῦτω μεγαλοπρεπέστερον τῇ πρῶτη

spun nicăieri că Duhul este din Fiul ca existență. Mi se pare că voi, neajungând la înălțimea cugetării lor, aveți aceste păreri despre ei. Căci și cauzatorul prim este numit de către toți Tatăl, deci ai auzit cum este numit. Și sfântul Atanasie cel Mare⁵⁹⁰ a spus că Duhul Sfânt strălucește de la Cuvântul, însă ai auzit cum a spus-o. Și pe Fiul îl numim chipul Tatălui și pe Duhul, Duhul Fiului, însă ai auzit cum a spus-o. Și multe altele pe care le-au exprimat în mod clar, care vi se par favorabile vouă, dar care sunt în acord cu noi, nu cu voi. Ne va da Duhul cuvânt și în continuare în deschiderea gurii noastre. Dar, cine este cel ce spune că însușirea purcederii poate fi și a Fiului? Însuși Grigore, spun ei, cel ce poartă numele teologiei, spune: „căci toate cele ale Tatălui le are Fiul, în afara nenașterii”⁵⁹¹. Deci, întrucât El le are pe toate cele ale Tatălui fără însușirea nenașterii, cum nu ar avea și pe cea a purcederii? Cu adevărat aceștia nu sunt ai Duhului care vorbește în acest sfânt⁵⁹², căci dacă ar fi fost, nu ar fi spus minciunile acestea despre sfânt, care spune că „toate cele preasmerite care se spun despre Duhul Sfânt de către Fiul, trebuie să fie puse în legătură cu cauza primă, ca să fie arătat cel din care este”⁵⁹³. Cine este cauza primă? Nu este numai Tatăl? Spune sfântul: „dar și toate cele ale Tatălui le are Fiul, în afara cauzei, adică faptul de a fi și el însuși cauzator al dumnezeirii”⁵⁹⁴. Deci, acesta propovăduiește întotdeauna un singur cauzator și o singură obârșie în Dumnezeu, anume pe Tatăl cel nenăscut și ceea ce e dumnezeiesc cunoaște ceea ce e unic. Și de aceea zice „pentru noi Unul este Dumnezeu, deoarece către un cauzator își au mișcarea lor anagogică cei care sunt din El”⁵⁹⁵, fără să spună cel ce este din ei, nici că unul își are mișcarea sa anagogică către doi. Spune că Duhul este al doilea după Tatăl, așa cum este și Fiul, dar și că Fiul este Dumnezeu din Dumnezeu și că Duhul Sfânt este de asemenea

αἰτία θεότητος εἶναι ἀρχὴν ἢ κτισμάτων καὶ διὰ θεότητος μέσης ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ κτίσματα».

(39.) Σὺ δέ, ὦ τῆς βλασφημίας, ὁ λατινικῶς φρονῶν διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, ταῦτ' οὖν εἰπεῖν διὰ μέσης τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος, ἐλθεῖν φῆς τὸν Πατέρα ἐπὶ τὸ προενεγκεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου σοι τὰ τῆς καινοφωνίας ἴσταται, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγεις καὶ κοινὸν εἶναι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἐκπορεύειν, διὰ τὸ τουτονὶ τὸν θεολόγον λέγειν πρὸς τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου καταπλεύσαντας ἔχειν τὸν Υἱὸν ἅπαντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἄνευ τῆς ἀγεννησίας μόνης. Ἐνταῦθα γὰρ δεκτέον σοι τὸ 'μόνης', κἂν μὴ συνεκφωνῆται· καὶ διὰ τοῦτο σοι κἀγὼ τοῦτο προσγράψω φανερῶς.

Ἄλλ' εἰπέ μοι, οὐκ αὐτὸς οὗτος ὁ θεολόγος προσεπάγει γράφων, «πάντα δὲ ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς υἰότητος»; Εἶπερ οὖν καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐκπορεύειν, ἔσται τοῦτο καὶ τοῦ Πνεύματος· οὐ γὰρ υἰότητος τὸ ἐκπορεύειν ἦν γὰρ ἂν Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκπορεύειν ἔχει. Ὁ αὐτὸς δὲ κἂν τῷ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκείῳ λόγῳ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ φησι· «τί οὐ δύναται τῶν μεγάλων καὶ ὧν Θεός; Τί δὲ οὐ προσηγόρευται ὧν Θεός, πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως»; Οὐκοῦν καὶ προβολέα ὀνομάσομεν τὸ Πνεῦμα. Καὶ τὸ ἐκπορεύειν δὲ κατὰ σὲ ὁμοίως ἔχει τῷ Υἱῷ κἀντεῦθεν καὶ διπλασίως ἢ ἐκεῖνος· ἔξει γὰρ οὐ τὸ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ σοι δόξαν. Ὁρᾷς ὅσοις ἀτόποις περιπίπτει ὁ πάντα ἔχειν τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Πατρὸς ἀκούων καὶ μὴ μόνον τὰ τῆς φύσεως νοῶν, ἀλλ' ἔστιν ἂ καὶ τῶν ὑποστατικῶν τοῖς φυσικοῖς συνείρων;

Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Prin Dumnezeu, din Dumnezeu, nu se referă la un Dumnezeu subzistent – departe de noi această blasfemie – ci la cele create. Tot așa în capitolul II al *Cuvintelor de pace* pune pe Tatăl ca prim cauzator, zicând: „pe cât de preacinstit față de creaturi este Dumnezeu, pe atât de preamărit este prin faptul că este obârșie a dumnezeirii decât că este al creaturilor, și prin dumnezeire vine către creaturi”⁵⁹⁶.

39. Vai blasfemie! Tu cel care cugeți „latinește” spui că Tatăl a venit pentru a-l aduce pe Duhul Sfânt prin mijlocirea Fiului, care este totuna cu a spune prin dumnezeirea Fiului⁵⁹⁷. Dar inovațiile tale nu se opresc nici măcar în acest punct, ci spui că Duhul este și din Fiul și că este comună Tatălui și Fiului însușirea purcederii, din cauza faptului că acest teolog spune către cei ce veniseră pe mare din părțile Egiptului că „pe toate cele ale Tatălui le are Fiul, în afara numai a nenașterii”⁵⁹⁸. Aici trebuie să accepti pe „numai”, chiar dacă nu este pronunțat și de aceea ți-l adaug și eu în mod vădit.

Dar spune-mi, nu acest teolog însuși completează, scriind: „toate câte sunt ale Fiului, sunt și ale Duhului, în afara însușirii de a fi fiu” (filiației)⁵⁹⁹. Dacă ar fi fost însușirea purcederii și a Fiului, atunci aceasta va fi și a Duhului, deoarece însușirea purcederii nu stă în filiație, altfel ar fi fiu și Tată, de vreme ce are însușirea purcederii. Același teolog și în cuvântul său *Despre Duhul Sfânt* spune despre Duhul Sfânt: „ce nu poate face din cele mărețe și cele proprii ale lui Dumnezeu? Ce numire nu i se atribuie din cele pe care le atribuim lui Dumnezeu, în afara nenașterii și nașterii?”⁶⁰⁰. Prin urmare, vom numi pe Duhul și purcezător. Deci, după tine aici vrea să spună că Fiul are și însușirea purcederii, de aceea și dublu față de acela, pentru că va avea nu numai cele ale Tatălui, ci și cele ale Fiului, conform

(40.) Προάγειν μὲν οὖν τὸν περὶ τούτου λόγον περαιτέρω οὐκ ἐπάναγκες, σοῦ γε ἐξεληλεγμένου, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ γε ἔνεκα καὶ ἵνα μὴ προστρίψαιτό τις μέμψιν τῷ ἀμωμήτῳ, δείξομεν ἐξῆς ὡς ἔχει μὲν καλῶς ἢ τοῦ ἀγίου ῥήσις, ἀγνοία δὲ τῶν λατινικῶς φρονούντων ἐκλαμβάνεται κακῶς. Συντελέσει δ' οἶμαι καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ προκειμένον ὁ λόγος οὐκ ἐλάχιστα. Προσεκτέον δ' ὅτι μάλιστα τὸν νοῦν.

Ταῦτὸν εἰπεῖν ἐπὶ Θεοῦ ἀγέννητον καὶ ἀναίτιον διὸ καὶν πάσας ἀνεπίξεως τὰς θεολογούσας βίβλους, οὐδαμοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγέννητον εὐρήσεις εἰρημένον καὶ ταῦτ' ὄν οὐ γεννητόν. Δαμασκηνὸς δὲ ὁ θεοφόρος εἰπὼν ἐν ὀγδόῳ τῶν Δογματικῶν ὅτι, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος εἰσι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας», ἔδειξεν ὡς οὐ μόνον τὸ ἀγέννητον τῷ ἀναίτιῳ ταῦτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναίτιον τῷ αἰτίῳ ταῦτόν ἐστιν ἐπὶ Θεοῦ. Συντρέχει γὰρ τῷ ἀναίτιῳ τὸ αἰτίον ἐπὶ Θεοῦ· αἰτίον δὲ φημι θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Θέλων οὖν εἰπεῖν ὅτι τὸ Πνεῦμα πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει πλὴν τοῦ ἀναίτιον εἶναι καὶ τοῦ αἰτίον εἶναι, κατὰ τὸ γεννᾶν δηλαδὴ καὶ ἐκπορεύειν, χωρὶς μόνης τῆς ἀγεννησίας εἶπεν, ὡς αὐτῆς πάντα συμπεριβαλλούσης, ὅσα τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἴδια.

Θεὸς οὖν ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος· Θεὸς δὲ ἀναίτιος θεότητος αἴτιος. Οὕτω δὲ ὦν αἴτιος ἐμφύτου πλούτου, ἑαυτοῦ κατὰ μηδὲν ἀποδέοντος, αὐτεπίβουλος ἂν ἦν, ἐνὸς καὶ μόνου ὑπάρχων αἴτιος καὶ οὕτω πενίαν ἑαυτῷ τὸν πλοῦτον ποιούμενος. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ ἀτελὲς τὸ πάντη καὶ πάντως ἔν' διὸ καὶ χωρητὸν τοῖς πρὸς θεογνωσίαν ἀτελέσιν Ἰουδαίοις ἐγένετο. Ἄλλ' οὐδὲ ὁμοουσίῳ δυάδος

teoriei tale despre Fiul. Vezi în ce lucruri necuviincioase cade cel care aude că Fiul are toate cele ale Tatălui și nu le înțelege pe acestea ca fiind numai cele ale ființei, ci amestecă pe cele ale ipostasurilor cu cele ale ființei?⁶⁰¹

40. De vreme ce tu ai fost combătut (de ajuns), nu mai ai nevoie să prelungim cuvântul nostru despre această temă mai departe, dar pentru a salva ceea ce este bun și ca să nu aducem o acuză celui ce este curat, vom arăta în continuare că spusele Sfântului au un înțeles corect⁶⁰², pe care cei ce cugetă „latinește”, în ignoranța lor, le percep greșit. Sunt de părere că acest cuvânt va contribui destul de mult pentru tema noastră. Trebuie să fim foarte atenți în deosebi cu mintea noastră.

În Dumnezeu este totuna să spui nenăscut cu necauzat, de aceea, dacă răsfoiești cărțile teologice, nicăieri n-o să găsești spus că Duhul Sfânt este nenăscut, deși nu este născut. Spunând în capitolul al optulea al *Dogmaticii* că „toate câte le are Tatăl, sunt și ale însuși Duhului, în afara nenașterii”⁶⁰³, de Dumnezeu înțelepțitul Damaschin a arătat nu numai că însușirea nenașterii este totuna cu însușirea de a fi necauzat, dar și că în Dumnezeu însușirea de a fi necauzat este totuna cu însușirea de a fi cauzator. Căci în Dumnezeu însușirea de fi cauzator coincide cu cea de a fi necauzat, iar când spun acestea mă refer la însușirea de a fi cauzator al dumnezeirii Fiului și Duhului. Vrând deci să spună că Duhul le are pe toate câte sunt ale Tatălui, în afara însușirii de a fi necauzat și cauzator, bineînțeles prin acțiunea nașterii și purcederii, a spus fără însușirea nenașterii, ca una ce le cuprinde pe toate cele câte sunt însușirile Lui proprii.

Deci, Dumnezeu este nenăscut și necauzat, dar este și cauzatorul dumnezeirii. Fiind astfel cauzatorul bogăției sădite în El însuși și neavând nevoie pentru sine de nimic, s-

ὑπάρχων αἴτιος καὶ τὸ μὲν γεννῶν, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς προβαλλόμενος ἀπειροκάλως, ἴν' οὕτως εἶπω, ἐπὶ πλείον ἐξενεχθείη, καὶ ταῦτ' ἐν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ πάσαν ἀπειρίαν περιορίζων. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ τρόπος ἕτερος ἐμφύτου ὑπάρξεως διὸ καὶ τὸ ὑπὲρ ταῦτα οὐ θεότης, ἀλλὰ θεότητος ἔκπτωσις ταῦτ' ἄρα καὶ τῶν ἀθέων Ἑλλήνων ἢ πολυθεΐα ἐστίν.

(41.) Ἄλλὰ μὴν μονάδος πρὸς δυάδα κεινημένης καὶ περαιτέρω μὴ προηγμένης, δηλαδὴ πανουργοῦ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς γέννησίν τε καὶ πρόοδον, Υἱοῦ δημιουργοῦ τῶν πάντων καὶ τὰ πάντα τελεσιουργοῦντος, οὐθ' ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος - ἀτελής γὰρ ἂν ἦν ἐκ τοῦ Πατρὸς, εἰ διὰ τοῦ τελεσιουργοῦντος ἐγεννᾶτο πνεύματος - οὔτε τὸ Πνεῦμα δι' Υἱοῦ πρὸς γὰρ τῷ ἀτελὲς εἶναι ἐκ Πατρὸς, καὶ ταῦτα τὸ πάντα τελειοῦν, καὶ τῶν δεδημιουργημένων ἦν ἂν ἔν' τὰ γὰρ δι' ἐκείνου γέγονε, δι' Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα ἔγνωσται καὶ ἐν φωτὶ τῷ Πνεύματι φῶς ὁρῶμεν τὸν Υἱὸν προφητικῶς ὁμοῦ καὶ πατρικῶς εἰπεῖν ὡς ἂν εἰδῶμεν μὴ μόνον ἐκ μιᾶς ὑπάρχοντα ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ἀδιαστάτως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα καὶ ἐνυπάρχοντα ἀλλήλοις καὶ ἄλληλα δεικνύντα καὶ δι' ἀλλήλων προφαινόμενα, ἀλλ' οὐ δι' ἀλλήλων ἢ καὶ ἐξ ἀλλήλων ἢ ἀλλήλων ὄντα· ἐν γὰρ τὸ ἐξ οὗ.

Καὶ τοίνυν ὁ θεολογῶν πάντα ἔχει τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Πατρὸς πλὴν ἀγεννησίας πάντα ἔχει πλὴν αἰτίας εἶρηκεν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων σαφῶς οὕτω προσδιώρισεν. Εἰ δὲ πάντα ἔχει ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς πλὴν τοῦ εἶναι αἴτιος, δηλαδὴ θεότητος, αἴτιος δὲ ὁ Πατὴρ οὐ γεννῶν μόνον τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευῶν, πάντα ἔχει ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τοῦ τὸν Υἱὸν γεννᾶν τε καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύειν ἂ μόνου

ar fi vătămat pe Sine însuși dacă ar fi fost cauzator numai al unuia singur și astfel ar fi făcut bogăția sărăcie. Dincolo de aceasta, pretutindeni și în orice situație, unul este nedesăvârșit, de aceea s-a făcut înțeles Iudeilor celor care erau nedesăvârșiți în cunoașterea lui Dumnezeu. Dar nici în acest caz în care El este cauzatorul doimei celei deoființă, pe unul născându-l, pe celălalt purcezându-l, nu s-ar descoperi mai mult, ca să spun așa, limitând ceea ce este nelimitat față de sine și de cei care sunt din El. Mai mult decât acestea, nu există un alt mod de existență, decât cea pe care o are sădită în sine, de aceea dincolo de acestea nu este dumnezeirea, ci căderea de la dumnezeire. Acesta este deci politeismul ateu al Elinilor (idololatrilor)⁶⁰⁴.

41. Totuși, atunci când unimea se mișcă spre doime și nu se dezvoltă mai departe⁶⁰⁵, adică Tatăl, creatorul a toate, nu se mișcă spre nașterea și ieșirea Fiului, cel care creează și desăvârșește toate, nici Fiul nu este prin Duhul – căci ar fi nedesăvârșit din Tatăl, dacă ar fi făcut prin Duhul, cel care le desăvârșește toate – nici Duhul prin Fiul. Aceasta deoarece Duhul, în afara faptului că ar fi fost nedesăvârșit din Tatăl și bineînțeles el cel care le desăvârșește pe toate, ar fi fost una din creaturi, de vreme ce toate s-au făcut prin Acela și Duhul s-a făcut cunoscut prin Fiul⁶⁰⁶. În lumina Duhului vedem lumină pe Fiul în mod profetic și deodată și paternal așa spune, ca să vedem nu numai că ele sunt dintr-o singură obârșie, dar și că nu se despart și că există în comuniune reciprocă și se arată între ele, dar nu au existența prin celelalte persoane sau din celelalte, pentru că cel din care sunt este Unul.

Prin urmare, cel care teologhisește că Fiul le are pe toate cele ale Tatălui, în afara însușirii nenașterii⁶⁰⁷, a spus că El le are pe toate, în afară de cauză, așa cum și în alte locuri ale lucrărilor lui a stabilit în mod clar⁶⁰⁸. Dacă Fiul le are pe

τοῦ Πατρὸς ὄντα καὶ τὸ ἀγέννητον αὐτῷ προσμαρτυρεῖ. Διὸ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς θεολόγος ἐν τῷ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος, «διὰ τὸν Πατέρα, φησί, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα, ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα ἃ ἔχει, τουτέστι διὰ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως».

(42.) Εἰ δὲ ἡ ἀγεννησία τὸ πάντη τε καὶ πάντως αἴτιον ἐπὶ Θεοῦ δηλοῖ, ἡ γέννησις τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς αἴτιον θεότητος εἶναι τὸ γεννητὸν ἀναγκαιότατα δηλώσει, καθάπερ καὶ ἡ ἐκπόρευσις τὸ ἐκπορευτῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχον. Εἰ δὲ μηδαμῆ μηδαμῶς αἴτιος ὑπάρχει ὁ Υἱὸς θεότητος, πῶς ἂν εἴη ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα; Ἡ πῶς πρῶτον αἴτιον ὁ Πατὴρ, εἶτα ὁ Υἱὸς τούτῳ, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου ἐκπορευομένου Πνεύματος, καθὼς φρονεῖν δεῖν οἴονται Λατῖνοι, παραφρονοῦντες, ὡς ἐγῶμαι, καὶ τὰς πατρικὰς παρανοοῦντες ῥήσεις; Οὐ γὰρ ὁ φερωνύμως θεολόγος οὕτως οὕτως, «ἀλλὰ πάντα, φησὶν, ἔχει ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς πλὴν ἀ-γεννησίας», ταῦτὸν δ' εἰπεῖν, ἄνευ τῆς αἰτίας, τούτῳ δὲ ταῦτὸν εἰπεῖν, ἄνευ τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν; Κατὰ ταῦτα γὰρ αἴτιον τὸ αἴτιον.

Καὶ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Υἱός, τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς υἰότητος, εἰ δὲ βούλει τῆς γεννήσεως οὐ γὰρ φοβηθησόμεθα μὴ ἀναίτιον, εἰ καὶ αὐτὸ αἴτιον εἶναι φωραθεῖν, γέννησιν μὴ ἔχον· οὐδὲ γὰρ ἀναίτιον, εἰ καὶ μὴ γεννητὸν τὸ γὰρ ὡς ἀναίτιον γέννησιν μὴ ἔχον, αὐτὸ τε καθ' ἑαυτὸ παντάπασιν ἀναίτιον, καὶ παντὶ τρόπῳ θεότητος αἴτιον. Οὕτως ἡμεῖς τοῖς ἐν Πνεύματι θεολογοῦσι συνωδὰ φθεγγόμεθα· καὶ οὕτω τοὺς ἀπάδοντα φθεγγόμενους ἀπελέγχομεν, καθ' ἑαυτῶν δεικνύντες τὰς γραφικὰς μαρτυρίας προτιθέντας.

toate cele ale Tatălui, în afara de însușirea de a fi cauzator al dumnezeirii și Tatăl nu este cauzator numai al Fiului prin naștere, ci și al Duhul prin purcedere, atunci Fiul le are pe toate cele ale Tatălui, în afara de însușirea nașterii Fiului și cea a purcederii Duhului, care sunt numai ale Tatălui, fapt mărturisit de însușirea lui de a fi nenăscut. De aceea, teologul Damaschin, în capitolul său despre Sfânta Treime, zice: „datorită Tatălui sau mai bine zis datorită faptului că este Tată, Fiul și Duhul le au pe toate cele pe care le au, adică datorită faptului că Tatăl le are pe acestea, în afara însușirilor nenașterii, nașterii și purcederii”⁶⁰⁹.

42. Dacă în Dumnezeu însușirea de fi nenăscut arată întotdeauna și în toate situațiile pe cea de a fi cauzator, nașterea va arăta în mod automat că sub nici un chip ceea ce este născut nu poate fi cauzator al dumnezeirii, așa cum purcederea arată că este din Tatăl prin purcedere. Dacă Fiul nu poate sub nici un chip să fie cauzator al dumnezeirii, cum ar putea să fie din Acesta Duhul? Sau cum ar fi cauzatorul prim Tatăl, apoi Fiul, așa încât Duhul Sfânt să purceadă și din El, așa cum cred „latinii” că trebuie să cugetăm, percepând nebunește spusele Părinților, așa cum cred eu? Nu spune acest teolog care poartă numele teologiei că „dar pe toate cele ale Tatălui le are Fiul, în afara nenașterii”⁶¹⁰, ceea ce e totuna cu a spune fără a avea cauza, ceea ce e totuna cu a spune fără însușirea de a naște și de a purcede? Căci prin acestea cauzatorul este cauzator.

Și toate câte le are Fiul sunt și ale Duhului, în afara însușirii de a fi Fiul, dacă vrei în afara nașterii, deoarece nu ne temem nu cumva este și acesta necauzat, deși s-ar putea arăta și acesta ca și cauzator, de vreme ce nu are naștere. Nu este însă necauzat, deși nu este născut, deoarece cel care nu are naștere ca unul ce este cauzator este în sine în totalitate cauzator și este

(43.) Κάκεινο γάρ, ὃ παρὰ τοῦ αὐτοῦ θεολόγου προάγειν ὑπὲρ τῆς σφῶν αὐτῶν δόξης τὸ Λατίνων οἶονται φύλον, ὅτι τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα ὁ κύριος ἔδειξε πρὸς τοὺς μύστας εἰπὼν, «αὐτὸς ὑμῖν ἐγὼ πέμψω τὸ Πνεῦμα» τὸ ἅγιον, καθ' ἑαυτῶν ὡς οὐκ ἴσασι προάγουσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ πέμπειν τὸ Πνεῦμα μέγα καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα καὶ Θεοῦ μόνον· ὁ Πατὴρ γὰρ εἰπὼν πρότερον πέμψει τὸν παράκλητον, εἶτ' αὐτὸς 'ἐγὼ', φησί, 'πέμψω', τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα δεικνύς, ὡς ἂν αὐτό τε τὸ πρᾶγμα φωνὴν ὡσπερ ἀφιὲν κηρύττη καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος ἐξηγήσαιο. Εἰ μὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ κύριος μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἦδει ἐκπορευόμενον καὶ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, πῶς οὐ προσθεῖς εἶπεν, «ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται»; Οὐ γὰρ ἦν ταπεινότερον τηρικαῦτα περὶ ἑαυτοῦ φθεγγόμενος, δι' ὅπερ ἂν τοῦτο μόνον καὶ παρήκεν ἐπικρουψάμενος. Δῆλον οὖν καὶ τυφλῶ, φασίν, ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Μέγα μὲν οὖν ἀξίωμα τὸ πέμπειν ἔχει τὸ θεῖον Πνεῦμα, καὶ τοσοῦτο μέγα, ὡς ὁμοφυᾶ καὶ ἴσον καὶ ὁμότιμον δεικνύναι τῷ Πατρὶ τὸν υἱόν, καθάπερ καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοούσιόν τε καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρὶ συνίστησι τὸ μὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν ἀποστέλλεσθαι. Θεϊκόν γε μὴν καὶ φυσικόν ἐστι τουτὶ τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' οὐχ ὑποστατικόν· εἰ γὰρ ὑποστατικόν ἦν τὸ ἀποστέλλειν, οὐκ ἂν ἦν κοινὸν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Θεὸς οὖν ἀληθινὸς ὁ ἄλλος παράκλητος, ὁ δὴ τοῦτον ἀποστέλλων πῶς οὐχὶ Θεὸς ἀληθινός; Εἰ δὲ καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἐρχόμενον ὡς

cauzator al dumnezeirii în toate modurile. Astfel grăim noi împreună cu cei care teologhiesc întru Duhul Sfânt și astfel îi muștrăm pe cei care grăiesc așa cum nu trebuie, arătând că mărturiile scripturistice, pe care le aduc în discuție, sunt împotriva lor înșiși.

43. Chiar și acel cuvânt al aceluiași teolog pe care neamul „latinilor” îl aduce în discuție în favoarea părerii lor, anume că Domnul, spunând către ucenicii săi „Eu însumi vă voi trimite pe Duhul Sfânt” (Ioan 15, 26), și-a arătat demnitatea Sa, îl aduc în discuție, fără să știe că este de fapt împotriva lor înșiși. Căci trimiterea Duhului este un lucru mare, dincolo de toate lucrurile mari și aparține numai lui Dumnezeu, pentru că a spus mai întâi Tatăl că „va trimite pe Mângâietorul, iar apoi Eu însumi voi trimite”, arătând demnitatea Sa, astfel încât același lucru să-l vestească prin graiul său și să-l explice și cel care poartă numele teologiei. Dacă nu ar fi știut Domnul că Duhul purcede și își are existența numai de la Tatăl, ci și de sine, de ce n-a adăugat: „care de la Tatăl și de la Mine purcede”? Căci nu vorbește în acest caz smerindu-se pe sine, astfel încât să omită sau să ascundă acest lucru. Este vizibil și pentru un orb, spun ei, că Duhul Sfânt purcede și din Fiul.

Mare este demnitatea de a trimite pe Duhul dumnezeiesc și bineînțeleas atât de mare, încât să arate pe Fiul deofință, egal și de-o cinstire cu Tatăl, așa cum se arată și Duhul deofință și de-o cinstire cu Tatăl prin faptul că Fiul nu este trimis numai de la Tatăl, ci și de la Duhul însuși. Această demnitate este dumnezeiască și ființială, dar nu ipostatică, căci, dacă ar fi trimiterea ipostatică, nu ar mai fi comună Tatălui, Fiului și Duhului. Celălalt Mângâietor este Dumnezeu adevărat, deci cum cel pe care îl trimite nu este Dumnezeu adevărat? Dacă Fiul trimite pe Mângâietorul ca unul ce vine de la sine poruncit,

αὐτοκέλευστον ἀποστέλλει τὸν παράκλητον ὁ Υἱός, πῶς οὐ μίᾱς ἂν εἶη σὺν αὐτῷ θελήσεως καὶ ἐξουσίας; Εἰ δὲ μίᾱς ἐστὶν ἐξουσίας καὶ θελήσεως, πῶς οὐχὶ καὶ μίᾱς ἂν εἶεν φύσεως;

(44.) Ὅρας ὡς ἡ ἀποστολὴ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν τοῦ ἀποστέλλοντος πρὸς τὸν ἀποστελλόμενον ὁμοβουλίαν καὶ ὁμοουσιότητα παρίστησιν, ὃ μέγιστόν ἐστιν ἀξίωμα, προσὸν μέντοι τοῖς τρισὶ καλῶς τε καὶ θεοπρεπῶς, ὡς καὶ τὴν αὐτεξουσιότητα δει-κνῦον τῶν ἀποστελλομένων οὕτως: Ὁ δὲ λέγων μὴ θεῖκον εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀλλὰ προβλητικόν, πρῶτον μὲν οὐ τὸν Υἱὸν μόνον αἴτιον δείκνυσι τοῦ θείου Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐλεύσεως τὴν ἑκατέρου τούτων αὐτοβουλίαν ἄλλοτε ἄλλην ἀθετεῖ κακῶς, μὴ θελήσεως ἀλλὰ φύσεως δογματιζῶν εἶναι τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀποστολήν, τοιγαροῦν καὶ ἄναρχον. Ἐὰν γὰρ μὴ τῷ θέλειν ἀλλὰ τῷ πεφυκέναι ἐκ Θεοῦ, προάναρχά ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀρχτά.

Καὶ μὴν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος πρὸς τοὺς ἐλάττω νομίσαντας τὸν υἱόν, ὅτι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Πατρὸς, τεκμήριον εἶναί φησι τὴν ἀποστολήν τῆς πατρικῆς εὐδοκίας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς αὐτοῦ προαιωνίου ὑπάρξεως. Φρενοβλαβῶς οὐκοῦν οἱ Λατῖνοι τεκμήριον ἠγοῦνται τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος ἀποστολήν τῆς παρ' αὐτοῦ προαιωνίου ὑπάρξεως. Ἀλλὰ καὶ ἐγηγέρθαι γέγραπται, φησί, καὶ ἀνειληφθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀνεστακέναι καὶ ἀνεληλυθέναι πάλιν ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἐξουσίας. Ἐπεὶ γοῦν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἀπεστάλη, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀφίκετο, ἐκεῖνο τῆς εὐδοκίας χρῆ λέγειν, τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἀλλὰ μὴ καινοτομεῖν ἐντεῦθεν ἀλόγως τὸν τῆς

cum nu ar putea fi cu el al unei voințe sau puteri? Dacă ar fi al unei voințe sau puteri, cum nu ar fi și al unei ființe?

44. Vezi că trimiterea Duhului dumnezeiesc arată deoființimea și voința comună a celui ce trimite față de cel care este trimis, care este o demnitate mare ce se potrivește celor Trei după rânduiala dumnezeiască, astfel încât să arate puterea de sine (liberul arbitru) a celor trimiși? Cel care spune că această demnitate nu este dumnezeiască, ci „purceasă”, nu numai că arată în primul rând pe Fiul ca un cauzator al Duhului, dar și pe Duhul al Fiului. Dincolo de aceasta, desființează ideea voinței de sine a fiecăruia din aceștia doi a venirii către noi, învățând că trimiterea lor către noi s-a făcut nu din voință, ci din ființă, adică că este fără de început. Căci toate cele ce ne provin din voință, ci din ființa lui Dumnezeu, sunt mai înainte de veci, deci nu au nevoie de un început⁶¹¹.

Și bineînțeles cel ce poartă numele teologiei spune către cei care credeau că Fiul este inferior Tatălui, din cauză că a fost trimis de la Tatăl, că trimiterea este semnul specific (argumentul) al bunăvoirii Tatălui⁶¹², dar nu al existenței celei de mai înainte veacurilor. Deci nebunește „latinii” consideră trimiterea Duhului de la Fiul ca un semn specific al existenței din veșnicie. Însă, spune el, s-a scris că s-a sculat și s-a înălțat de la Tatăl, dar și că a înviat de la sine și s-a înălțat. Acelea sunt ale bunăvoirii, acestea ale puterii. Întrucât și Duhul Sfânt, deși a fost trimis de la Fiul, dar și de sine a venit către noi, acel semn trebuie să spunem că este al bunăvoirii, acesta al puterii, însă fără să aducem aici o învățătură nouă față de modul existenței Duhului dumnezeiesc⁶¹³.

ὑπάρξεως τρόπον τοῦ θεοῦ Πνεύματος.

Πρὸς μὲν δὴ τῷ τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ τούτῳ οὐδ' ὁ μέγας Βασίλειος εὐρηταί που λέγων καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα· εἰ δ' ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτο διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τοῖς Πρὸς Εὐνομιανούς περὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἰρήκει κεφαλαίοις, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς κεφαλαίοις ἐρμηνεύς γενόμενος, ἐπὶ τῆς μεταδόσεως τοῦτο φάναι διεσάφησε γράφων· «τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι τρανῶς ἀνεκῆρυξεν ὁ ἀπόστολος, λέγων ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν· καὶ τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι σαφὲς πεποίηκεν, Υἱοῦ Πνεῦμα ὀνομάσας αὐτό, καθάπερ Θεοῦ, καὶ νοῦν Χριστοῦ προσειπών, καθάπερ καὶ Θεοῦ Πνεῦμα ὡς τοῦ ἀνθρώπου».

(45.) Ὅρας ὅτι ἐκ Θεοῦ μὲν, δηλονότι τοῦ Πατρὸς, ἔχει τὸ εἶναι, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ μεταδίδοσθαι καὶ φανεροῦσθαι; Καὶ ὡς Υἱοῦ Πνεῦμα ὀνομάζεται καὶ νοῦς, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθάπερ καὶ τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ τούτου γὰρ τὸ οἰκείον Πνεῦμα καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἄρα κατ' ἐνέργειαν. Τοῦτο δὴ καὶ ἀλλαγῶ ποιῶν ἀριδηλότερον ὁ μέγας οὗτος, «τὸ Πνεῦμα, φησί, τοῦ Υἱοῦ μὲν ἤρηται, ᾧ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται· ἐκ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται· τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὑπάρξεως σημείον ἔχον, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. Ὁ δὲ Υἱός, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρίζων, μόνος μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμπας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον».

Ἀκούεις τὸ γνωριστικὸν σημεῖον τῆς τοῦ θεοῦ

În afara acestui sfânt purtător al numelui teologiei, nici la Sfântul Vasile cel Mare nu găsim vreun loc unde să spună că Duhul este și din Fiul. Dacă în capitolele sale *Către Eunomiieni* a spus despre Duhul Sfânt că este din Tatăl prin Fiul, însă apoi s-a făcut pe sine tâlcuitor al înșiși cuvintelor sale și de aceea a clarificat problema transiterii lui, scriind: „faptul că Duhul este în mod evident din Dumnezeu a fost predicat de apostolul (I Cor. 2, 12) spunând că am primit Duhul de la Dumnezeu și s-a făcut clar înțeles că s-a arătat prin Fiul, căci acesta este numit Duhul Fiului, ca și al lui Dumnezeu și a fost numit mai înainte mintea lui Hristos, așa cum este numit și Duhul lui Dumnezeu, ca cel al omului”⁶¹⁴.

45. Vezi că este din Dumnezeu, adică își are existența din Tatăl și prin Fiul se împărtășește și se arată? Și că Duhul Fiului este numit și minte, dar nu din Fiul, precum a omului? Căci duhul acestuia și mintea lui sunt ale acestuia, dar nu din el, ci numai prin lucrare. Acest lucru îl face mai clar și în alt loc acest sfânt mare, când zice: „Duhul depinde⁶¹⁵ de Fiul, întru care se cuprinde inseparabil, dar ca existență depinde de cauza Tatălui, de unde și purcede; acesta este un element distinctiv al existenței sale ipostatice, anume că este cunoscut după și împreună cu Fiul și subzistă din Tatăl. Fiul, cel care cunoaște pe Duhul care purcede din Tatăl prin sine și cu sine și a strălucit singur din lumina cea nenăscută ca Unul-Născut, nu are nici o comunicare a însușirilor distinctive față de Tatăl sau Duhul Sfânt”⁶¹⁶.

Auzi însușirea distinctivă a ipostasului Duhul dumnezeiesc, anume că este cunoscut prin Fiul, dar nu ca unul ce-și are ipostasul din El, ci ca unul ce subzistă din Tatăl? Atunci când spune Domnul în Evanghelia „când va veni Mângâietorul,

Πνεύματος υποστάσεως, ὅτι τὸ γνωρίζεσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι; Λέγων δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, «ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», οὐχὶ τοῦ Πνεύματος μὲν ἔδειξεν ἰδιάζον ὑπάρχον γνώρισμα τὸ ἐκπορεύεσθαι, τὸ δὲ ἐκπορεύειν τοῦ Πατρὸς, ἐπεὶ καὶ ὑποστατικὸν τούτων ἐκάτερόν ἐστιν, ἰδιάζοντα δέ ἐστι τὰ ὑποστατικά; Μηδεμίαν οὖν κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον πρὸς τὰ ἰδιάζοντα τῶν γνωρισμάτων τοῦ Πατρὸς τὴν κοινωνίαν ἔχων ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸ ἐκπορεύειν ἔξει.

(46.) Διὰ τοῦτο πάλιν ὁ αὐτὸς Πρὸς τοὺς Εὐνομιανοὺς περὶ τοῦ Πνεύματος φησιν· «Υἱὸς Θεοῦ, καρπὸς ἅγιος ἐξ ἁγίου, αἰδῖος ἐξ αἰδίου, Πνεύματος ἁγίου χορηγὸς εἰς ὑπόστασιν καὶ μόρφωσιν κτίσεως». Ὁρᾷς ὅτι χορηγὸς τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' οὐκ ὑποστάτης ὁ Υἱός; Καὶ ὡς ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ χορηγία δι' αἰτίαν, ἢ ὑποστήση καὶ μορφώση τὴν κτίσιν τῷ Πνεύματι; Πρόσεχε δὴ καὶ τοῖς ἔξῃς· «ὁ γὰρ τὸν υἱόν, φησίν, ἀναιρῶν, τὴν ἀρχὴν τῆς τῶν ὄλων δημιουργίας ἀνεῖλεν· ἄρχει γὰρ τῆς ἀπάντων ὑποστάσεως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν». Ὁρᾷς; Τῆς ἀπάντων ὑποστάσεως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀλλ' οὐχὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ὑποστάσεως ἄρχει· καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τῆς τῶν ὄλων δημιουργίας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματος. Πῶς δ' ἂν ἐνταῦθα τὸν Υἱὸν ὑπερψοῦν βουλόμενος ὁ μέγας Βασιλείος, εἴπερ εἶχε λέγειν ἀρχὴν τοῦτον τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς δι' αὐτοῦ τὸ εἶναι σχόντος οὐκ ἂν εἶπεν, ἀλλὰ χορηγὸν μὲν αὐτοῦ μόνον, ἀρχὴν δὲ μόνης τῆς δι' αὐτοῦ τὸ εἶναι λαβούσης κτίσεως;

pe care Eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, care de la Tatăl purcede” (Ioan 15, 26), nu a arătat că însușirea proprie a Duhului, este aceea de a fi purces, iar a Tatălui că purcede, pentru că fiecare din acestea este și ipostatică, iar cele ipostatice sunt cele proprii? Deci, după Sfântul Vasile cel Mare, Fiul nu are nici un fel de comunicare față de însușirile specifice ale Tatălui, ceea ce înseamnă că nu va avea nici însușirea de a purcede⁶¹⁷.

46. De aceea, acesta spune iarăși despre Duhul Sfânt în cuvintele *Către Eunomiieni*: „Fiul lui Dumnezeu, rod sfânt din ceea ce e sfânt, veșnic din ceea ce e veșnic, cel ce împărtășește pe Duhul Sfânt spre existența și formarea (infrumusețarea) creației”⁶¹⁸. Vezi că este numit cel ce împărtășește pe Duhul, nu cel care îl aduce la existență și că împărtășirea din Fiul s-a făcut dintr-o anume cauză, anume ca să existe și să se formeze (infrumusețeze) creația întru Duhul Sfânt? Fii atent și la următoarele, căci spune: „cel ce desființează pe Fiul, desființează crearea tuturor, căci Cuvântul lui Dumnezeu, cel prin care toate s-au făcut, pune început existenței tuturor”⁶¹⁹. Vezi? Cuvântul lui Dumnezeu pune început existenței tuturor, dar nu și ipostasului Duhului dumnezeiesc. El este obârșie a creației tuturor, dar nu și a existenței Duhului. Cum dar aici, voind Sfântul Vasile cel Mare să-l preînalte pe Fiul, nu ar fi putut să spună că este și început al Duhului dumnezeiesc, ca unul ce are din acesta existența, dar nu a spus, ci numai că este cel care-l împărtășește și început al creației care își are

(47.) Ἄλλ' ὁ Χρυσόστομος, φησί, θεολόγος, «ἦλθε, φησίν, ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα»· καὶ πάλιν, «διὰ τὸ γενέσθαι ναὸν τῆς θείας δυνάμεως ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, γίνηται καὶ σὺ ναὸς καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ· δέχη γὰρ ἐκπεμπόμενον παρ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα· ὡσπερ οὖν Χριστὸν ἐπιγνοὺς ἐπέγνωσθε θεόν, οὕτω δὴ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ δεξάμενος ἐδέξωθε θεόν».

Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐπιγνώσεως αὐτόθεν δῆλον περὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς δόσεως καὶ πρότερον εἰρήκαμεν. Δεῖ δ' ὁμως κἀνταῦθα πρῶτον συνιδεῖν, τί ποτ' ἄρα πνεῦμά φησιν ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ λαμβανόμενόν τε καὶ διδόμενον, αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος ἢ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν; Ἄλλ' ἵνα μὴ κἀμνωμεν ἀνερευνῶντες, αὐτὸν τοῦτον τὸν χρυσοῦν θεολόγον ἐρημηέα προβαλλόμεθα καὶ τοῦ νῦν ζητουμένου παρ' ἡμῶν· οὗτος γὰρ ἐν μὲν τῷ Περὶ τοῦ Πνεύματος λόγῳ, «ἢ δωρεά, φησί, πέμπεται, τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀποστέλλεται». Ἰωάννου δὲ τοῦ προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ λέγοντος ἀκηκοῶς περὶ Χριστοῦ, ὡς οὐκ ἐκ μέτρου παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ Πνεῦμα, «οὐ γὰρ ἐκ μέτρου, φησί, δίδωσι τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ», ἀλλὰ «πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ», ἐξηγούμενος αὐτὸς φησὶ «Πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. Πάντες γὰρ ἡμεῖς μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος ἐλάβομεν, ἐκεῖνος δὲ ὀλόκληρον ἔλαβε πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν· εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἐκεῖνο τὸ ψαλμικὸν εἰς ἐξήγησιν προθείς, «ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσί σου», «ὁρᾷ, φησίν, ὅτι περὶ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος»; Καὶ μετ' ὀλίγα· «τὴν χάριν γὰρ, φησίν, ἐνταῦθα τὴν ἐλθοῦσαν ἐπὶ τὴν σάρκα· πᾶσα γὰρ

existența prin El?

47. Însă, Sfântul Ioan Gură de Aur teologul, spun ei, zice: „Hristos a venit către noi, ne-a dat nouă Duhul cel din El și și-a asumat trupul nostru”⁶²⁰ sau iarăși în alt loc „de aceea s-a făcut templu al puterii dumnezeiești, pentru ca să devii și tu templu după asemănarea Lui; deci să accepți că Duhul este trimis de la Acesta, așa încât cunoscând pe Hristos ai cunoscut pe Dumnezeu, tot așa cum primind Duhul lui Hristos, l-ai primit pe Dumnezeu”⁶²¹.

Se vede de la sine că aici se vorbește despre cunoștință; despre trimitere și dare am vorbit mai înainte. Totuși, trebuie să înțelegem aici mai întâi ce înțelege Părintele Hrisostom prin Duhul care este dat și primit, natura însăși și ipostasul Duhului sau harul și lucrarea lui? Și pentru ca nu cumva să ne ostenim cercetând, vom scoate în față ca tâlcuitor al problemei în cauză chiar pe acest teolog de aur. Căci acesta în cuvântul *Despre Duhul Sfânt* spune: „darul este trimis, Duhul nu este trimis”⁶²². Atunci când ai auzit că Ioan Înainte Mergătorul și Botezătorul spune despre Hristos că nu a luat Duhul cu măsura de la Tatăl, căci „Tatăl nu dă Duhul cu măsură” (Ioan 3, 34), ci „toate le-a dat în mâna Lui” (Ioan 3, 35), explicând, el zice: „aici este numită Duh lucrarea-energia, căci aceasta este împărțită. Noi toți am primit cu măsură lucrarea-energia Duhului, Acela însă a luat întregă toată lucrarea; dacă lucrarea Acestuia este nemăsurată, cu mult mai mult natura Lui”⁶²³. Și în alt loc, purcezând la explicarea acelei expresii din *Psalmi* „vărsatu-s-a har pe buzele tale” (Ps.44, 3), spune: „vezi că este vorba despre Iconomie”⁶²⁴? Și după puține cuvinte zice: „deci aici este vorba despre harul care a venit peste tot trupul, căci tot harul s-a vărsat în locașul acela, pentru că Tatăl nu dă Aceluia Duhul cu măsură”. Noi avem ca o părticică mică și

ἡ χάρις ἐξεχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον· οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ἐκείνω τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ. Ἡμεῖς δέ, μικρόν τι καὶ ῥανίδα ἀπὸ τῆς χάριτος ἐκείνης ἔχομεν· ἐκ τοῦ πληρώματος γάρ, φησὶν, αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐκ τοῦ ὑπερβλύζοντος, ἐκ τοῦ περιττεύοντος. Καὶ πάλιν, οὐκ εἶπε 'δίδωμι τὸ Πνεῦμα', ἀλλ' 'ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα'. Καὶ ἡ ἐν τοσοῦτοις τοῦ κόσμου κλίμασι διδομένη χάρις μέρος τι τῆς δωρεᾶς ἐστὶ καὶ ἄρραβῶν 'δοὺς γάρ, φησί, τὸν ἄρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν'. Τὸ μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας, οὐ γὰρ δὴ ὁ παράκλητος μερίζεται».

(48.) Τὴν γοῦν ἐνεργεῖαν ταύτην καὶ ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἔλαβε καὶ τοῖς ἀξίοις παρ' ἑαυτοῦ παρέχει ὁ Χριστός. Σὺ δ' ἐνταῦθα νῦν ἀκούων τοῦ χρυσορρήμονος λέγοντος, «ὁ Χριστὸς ἔδωκεν ἡμῖν», ἀναμνήσθητι καὶ τῶν λόγων ἐκείνων, οἷς φθάσαντες εἰρήκαμεν, ὅτι Θεὸς καὶ Θεοῦ ὑπαρξὶς πρὸς ἕτερον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ δίδοται τινι· ἀλλὰ καὶ ἀναίτιός ἐστιν, αὐτὸν αἰτίαν ἔχων τὸν ἐξ οὗ ὑπάρχει ἀναιτίως, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχων δι' αἰτίαν. Ὡσπερ δὲ Θεὸς καὶ Θεοῦ ὑπαρξὶς ἀναιτίος, οὕτω τὸ δι' αἰτίαν γεγονὸς κοινὸν αὐτῷ τε τῷ ἀναιτίῳ καὶ τοῖς ἀναιτίως ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχουσι. Διὸ πολλάκις εἰρημένον καὶ παρὰ τοῦ θεανθρώπου λόγου καὶ καθεξῆς παρὰ τῶν θεοφόρων πέμπεσθαι τε καὶ δίδοσθαι παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐδαμοῦ χωρὶς αἰτίας εἴρηται, οὐδ' ἄνευ προσώπου τοῦ λαμβάνοντος, δι' ὃν καὶ πέμπεται· ἀλλ' αἰεὶ συνεζευγμένον ταῖς αἰτίαις ἀποδέδωκε πρῶτον μὲν ὁ μόνος καὶ Θεὸς καὶ θεολόγος, ὃς καὶ τὸ ἐκπορευόμενον ἀπολύτως ἔθηκε χωρὶς ἡστινοσοῦν αἰτίας, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ δι' αὐτοῦ λαλοῦντες ἅπαντες, παρ' ὧν ἡμεῖς διδασκόμεθα μὴ τὴν ὑπόστασιν τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, μηδὲ δίδοσθαι

ca o picătură din harul acela⁶²⁵, căci se spune, din plinătatea Acestuia noi am luat (Ioan 1, 16), ca și cum ar spune cineva, din ceea ce se revărsa, din ceea ce prisosește. Și iarăși, nu a spus „eu dau pe Duhul”, ci voi vărsa din Duhul meu peste tot trupul” (Ioil 3, 1). Și harul cel dat într-atâtea laturi ale lumii, este parte a darului și arvună, căci este cel care a dat, spune, arvuna Duhului în inimile noastre”(I Cor. 1, 22). Se referă la partea lucrării, căci Mângâietorul nu se împarte⁶²⁶.

48. Așadar, această lucrarea a primit-o și lăcașul acela și pe aceasta o dă Hristos de la sine celor vrednici. Tu deci aici și acum, auzind pe Gură de Aur zicând: „Hristos ne-a dat nouă”⁶²⁷, adu-ți aminte și de cuvintele acelea, pe care am apucat să le spunem, anume că Dumnezeu și existența lui Dumnezeu nu subzistă în altcineva, nici nu este dată cuiva, ci este și necauzat, având cauza pe acela din care este necauzat, dar neexistând din acesta datorită cauzei. Așa cum Dumnezeu și existența lui Dumnezeu sunt necauzate, tot așa cel care este făcut dintr-o cauză este comun celui necauzat și celor ce sunt din aceștia în mod necauzat. De aceea, de multe ori s-a spus și de către Cuvântul, Dumnezeu-omul și în continuare de către purtătorii de Dumnezeu că Duhul este trimis și este dat de la Fiul, dar nu s-a spus niciodată fără cauză, nici fără persoana care-l primește, pentru care este și trimis, ci întotdeauna îl redă în legătură cu cauzele, mai întâi cel ce este singur și Dumnezeu și teolog⁶²⁸. Tot El a arătat și că purcederea este în totalitate fără cauză, iar apoi toți cei care au grăit prin El, de la care noi am fost învățați că ipostasul Duhul nu este și din Fiul, nici nu este dat acesta, nici nu este primit de nimeni, ci numai harul și lucrarea dumnezeiască. Dacă deci nu toți și nu întotdeauna pomenesc persoanele sau cauzele, aceasta înseamnă nu că

ταύτην, μηδὲ λαμβάνεσθαι παρ' οὐδενός, ἀλλὰ τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δ' ἄρα καὶ μὴ πάντες, μηδ' ἄει μέμνηνται τῶν προσώπων ἢ τῶν αἰτιῶν, οὐχ ὡς μὴ οὕτω φρονοῦντες, ἀλλ' ὡς πολλάκις εἰρημένων καὶ ὡς ἐντεῦθεν ὁμολογουμένων ὄντων. Καὶ τοῦτο μὴ προσχόντες μηδ' ἐπιστήσαντες οἱ λατινικῶς φρονοῦντες, πολλὰ καὶ τῶν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Κυρίλλου παρενόησαν καὶ περιέτρεψαν κακῶς.

(49.) Ἀλλὰ τί ἂν τις εἴποι, πάλιν οἱ τοιοῦτοι λέγουσιν, τοῦ Νύσσης θεηγόρου ἀκούων Γρηγορίου λέγοντος, «προθεωρεῖσθαι τὸν Υἱὸν κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως»; Τί δ' ἂν τις φαίη, ἕτερον ἡμεῖς ἐροῦμεν ἀνθυπενεγκόντες ἢ τὸ ἀληθές καὶ τοῖς μικρὸν ἐφιστάσι γνωριμώτατον, ὅτι προθεωρεῖται ἢ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, οὐ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἰτίας τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ὅς ἐστι τὸ γεννητῶς ὑπάρχειν ἐκ Πατρὸς; Πατέρα γάρ τις ἀκούων, γεννήματος εὐθύς αὐτὸν ἐννοεῖ Πατέρα· ἠνίκα δ' ἂν ὄντα καὶ λόγον ἀκούση τὸ γέννημα, τότε καὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἰς ἔννοιαν ἔρχεται. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ καθ' ὑπαρξιν οὐδαμῶς. Διὸ φησιν ὁ Νύσσης θεῖος οὗτος πρόεδρος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικῶν· «ὡς συνάπτεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἔχων οὐχ ὑστεριζέει κατὰ τὴν ὑπαρξιν, οὕτω πάλιν καὶ τοῦ μονογενοῦς ἔχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπινοία μόνον κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως».

Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἐντεῦθεν τῷ ἁγίῳ δεικνύμενον; Οὐδὲν ἄλλο πάντως ἢ ὅτι ἅμα ἐστὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς

nu cugetă astfel, ci că acestea au fost rostite și mărturisite de multe ori.

Acest lucru nebăgându-l în seamă, nici cercetându-l cei ce cugetă „latinește”, au schimbat înțelesul în mod greșit și au denaturat multe din textele Sfântului Atanasie cel Mare și ale dumnezeiescul Chiril.

49. Dar ce ar spune cineva - spun iarăși aceștia - auzind pe dumnezeiescul Grigore de Nyssa când spune: „Fiul este cugetat mai înainte decât ipostasul Duhului din motivul cauzei”⁶²⁹? Ce ar putea spune cineva că noi grăim altceva față de ceea ce e adevărat și foarte cunoscut chiar și celor mai puțin receptivi, anume că ipostasul Fiului din Tatăl este cugetat ca unul ce precede ipostasul Duhului din motivul cauzei și nu din motivul cauzei Duhului, ci din motivul ipostasului în sine pe care îl are din Tatăl, ca ceea ce există prin naștere din Tatăl? Căci auzind cineva cuvântul „Tată”, de îndată se înțelege că este Tată al celui născut. Atunci când vei auzi că rodul nașterii este și Cuvânt, atunci ne vine în minte că este și al Duhului dumnezeiesc. Și de aceea, ca existență, Fiul nu este sub nici un chip mai înainte Duhului. De aceea, în primul cuvânt al polemicelor *Către Eunomie*, acest dumnezeiesc episcop al Nyssei zice: „așa cum Fiul este unit cu Tatăl și deși își are existența din Acesta, nu este după acesta ca existență, tot așa iarăși și Duhul Sfânt își are o unire cu Unul-Născut, prin care numai în gândire, din motivul cauzei, este cugetat înaintea ipostasului Duhului”⁶³⁰.

Ce înseamnă ceea ce vrea să ne arate aici sfântul? Nimic altceva decât că Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt sunt deodată și nici

καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὔτε τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν προσίσταται τι κωλῦον ἅμα τῷ Πατρὶ ἐξ αἰδίου εἶναι τὸν υἱόν, οὔτε τὸ ἐπινοία μόνη κατὰ τὸν τῆς οἰκείας αἰτίας λόγον, τουτέστιν ὡς Υἱὸν προθεωρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, προσίσταται τι κωλῦον τοῦ Υἱοῦ ἔχεσθαι τὸ Πνεῦμα καὶ σὺν αὐτῷ ἅμα εἶναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς. Σκεπτέον δὲ καὶ τοῦτο φανερώς προσκειμένον, ὡς οὐδ' ἀπλῶς ἐπινοία, ἀλλ' ἐπινοία μόνον ἔφη προθεωρεῖσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος· καὶ ὅτι τὸν μὲν Υἱὸν εἶπεν ἐκ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχεσθαι φησι τοῦ Υἱοῦ, τουτέστιν ἅμα σὺν τῷ Υἱῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχειν, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχειν.

(50.) Ἄλλ' ὁ αὐτός, φασί, Νύσσης θεηγόρος, ἀλλαχοῦ σαφῶς μέσον τίθησι τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ δι' αὐτοῦ προσεχῶς ὄντος τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα παραδίδωσιν· οὕτω γάρ, φησιν, ἔσται καὶ μονογενής. Τί γοῦν, ἂν ἡμεῖς δεῖξωμεν αὐτὸν τὴν ἐκπορευτικὴν ιδιότητα μόνῳ τῷ Πατρὶ προσμαρτυροῦντα καὶ μόνον αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα λέγοντα καὶ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου τὸν υἱόν τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ προσεχῶς ἅμφω ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸν μὴ οὕτω φρονοῦντα πολύθεον δεικνύντα; Διδάσκων γάρ, πῶς ἐν τρισὶ προσώποις εἷς ἐστι Θεός, «τὰ τοῦ ἀνθρώπου, φησί, πρόσωπα πάντα, οὐκ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου κατὰ τὸ προσεχῆς ἔχει τὸ εἶναι, ὡς πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι πρὸς τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τὰ αἴτια. Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τριάδος οὐκ οὕτως ἐν γὰρ πρόσωπον καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὐπερ ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Διὸ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον μετὰ τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα θεόν φαμεν τεθαρορηκότως». Τὴν δὲ ἐκπορευτικὴν ιδιότητα μόνῳ προσεῖναι δεῖξαι τῷ

faptul că Fiul este din Tatăl nu împiedică pe Fiul să fie deodată cu Tatăl din veșnicie, nici faptul că numai în gândire Fiul este cugetat înainte din Tatăl după cauză nu împiedică nimic ca Fiul și Duhul să fie uniți și să existe deodată din Tatăl⁶³¹.

În mod clar trebuie să ne gândim și la aceasta, anume că nu a spus doar că Fiul este cugetat înaintea Duhului „în gândire”, ci „numai în gândire” și că a spus că Fiul este din Tatăl, iar Duhul este în unire cu Fiul, ceea ce înseamnă că există deodată cu Fiul din Tatăl, dar nu își are existența din El.

50. Însă, spun ei, însuși dumnezeiescul episcop de Nyssa, așează în mod clar pe Fiul ca mijlocitor între Tatăl și Duhul și ne învață că Duhul este prin El care este după Tatăl, pentru că, spune el, astfel va fi Cel Unul Născut⁶³². Ce vor spune dacă noi vom arăta că acesta mărturisește că însușirea de a purcede este numai a Tatălui și că numai pe Tatăl îl numește cauzator al Fiului și Duhului și că învață că Fiul și Duhul Sfânt sunt dintr-Una și aceeași Persoană și bineînțeles în mod direct din aceasta amândoi și că îl vădește pe unul care nu cugetă așa ca un politeist? Căci învățând că Dumnezeu este Unul în trei Persoane spune: „toate persoanele oamenilor nu își au existența direct dintr-o singură persoană, ca unele ce, pe lângă faptul că sunt mulți cauzați, au și mulți cauzatori. În Sfânta Treime, însă, nu este așa, pentru că persoana Tatălui este una și aceeași, din care se naște Fiul și purcede Duhul Sfânt. De aceea, cu mult curaj, afirmăm în principal că un singur cauzator împreună cu cei cauzați este un singur Dumnezeu”⁶³³. Atât de mult a avut grijă să arate că însușirea de a purcede este numai a Tatălui, așa încât să-l aducă ca martor și pe cel între împărați, cântărețul dumnezeiesc David, care nu spune numai

Πατρὶ διὰ τοσαύτης ἐποιήσατο σπουδῆς, ὡς καὶ μάρτυρα παραγαγεῖν τὸν ἐν βασιλεῦσι θεῖον ᾠδικὸν Δαβίδ, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον λέγοντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς αὐτοῦ τῆς ὑποστάσεως. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ Περὶ θεογνωσίας λόγῳ προφιλοσοφήσας οὐκ ὀλίγα περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς «Πνεῦμα δὲ τὸ τῆς πατρικῆς ἐκπορευόμενον ὑποστάσεως τούτου γὰρ ἔνεκα καὶ Πνεῦμα στόματος ὁ Δαβὶδ εἶρηκεν, ἵνα τὴν ἐκπορευτικὴν ιδιότητα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσοῦσαν πιστώσῃται». Τί τούτων τῶν ῥημάτων σαφέστερον ἢ βεβαιότερον ἢ ἀληπτότερον ἢ δεικτικώτερον, ὡς οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα;

Εἰ γὰρ καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἦν ἐξ ἐνὸς προσώπου κατὰ τὸ προσεχὲς ἐκότερον, οὐδ' ἂν εἶχομεν θαρρεῖν μίαν λέγειν σέβειν θεότητος ἀρχὴν καὶ ἓνα θεὸν ἰσχυρίζεσθαι τὰ τρία εἶναι πρόσωπα. Εἰ καθάπερ τὸ αἰτιατόν, οὕτω καὶ τὸ αἴτιον ἐν δυοῖ προσώποις ἦν, ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁράται, οὐδ' ἂν ἦν ἡ ἐκπορευτικὴ ιδιότης μόνου τοῦ Πατρὸς, εἰ καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἐκπορεύειν εἶχε· νῦν δὲ μόνῳ τῷ Πατρὶ προσοῦσαν αὐτὸς τε ὁ Νυσσαέων Γρηγόριος πιστοῦται καὶ τὸν θεοπάτορα Δαβὶδ προάγει προσπιστούμενον, μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσαν.

(51.) Ὅρας τὰναντία σαφῶς τοῦ Πνεύματος φρονῶν καὶ ἀπεναντίας ἐκείνου δογματίζων καὶ μαχόμενος, ἀλλ' οὐ θεολογῶν τὸ Πνεῦμα, πονηρὸς διαιτητῆς θεογόνου θεότητος γενόμενος καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ἰδίων ἀποστερητῆς, κινῶν καὶ μεταφέρων τὰς ἀκινήτους ιδιότητας καὶ τὸ σαυτοῦ μέρος κυκῶν καὶ συνταράσσων τὴν ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ αὐτόχρομα εἰρήνην; Τί οὖν, οὐ φρίττεις ταῦτ' ἀκούων καὶ ἀφίστασαι πρὸς τάχος

că Duhul purcede din Tatăl, dar și din însuși ipostasul lui. Căci, după ce a filozofat mai înainte nu puține lucruri despre Tatăl și Fiul, zice în cuvântul *Despre cunoașterea lui Dumnezeu* că „Duhul purcede din ipostasul Tatălui, de acest motiv David l-a numit Duhul gurii (Ps. 32, 6), ca să ne încredințeze că însușirea purcederii există numai în Tatăl”⁶³⁴. Ce ar putea fi mai clar, mai sigur, mai profund sau mai învederat decât cuvintele acestea, care spun că Duhul nu purcede și din Fiul?

Căci, dacă ar purcede și din Acesta, nu ar mai fi fiecare din cele două dintr-o persoană în mod direct, nici nu am mai îndrăzni să spunem că cinstim o singură obârșie a dumnezeirii și că susținem că cele trei Persoane sunt un singur Dumnezeu. Dacă, așa cum ceea ce e cauzat, tot așa și cauzatorul ar fi în două persoane, așa cum se vede la noi, atunci nici însușirea purcederii nu ar fi numai a Tatălui, întrucât ar avea-o și Fiul. Acum însă Sfântul Grigore de Nyssa ne încredințează că aceasta există numai în Tatăl și ni-l arată pe strămoșul Domnului, David, ca martor sau mai bine zis pe Duhul Sfânt cel care a grăit prin prooroci⁶³⁵.

51. Vezi că în mod clar cugești cele ce sunt împotriva Duhului și dogmatizezi și te lupți împotriva aceluia, dar nu teologhisești pe Duhul, ci ai devenit un judecător viclean al dumnezeirii theologone și un „jefuitor” al însușirilor Tatălui, care mișcă și transmite însușirile netransmisibile, tulburând pacea care covârșește toată mintea⁶³⁶? Oare cum nu te cutremuri auzind acestea și nu lași de îndată erezia aceasta înfricoșătoare și nu plângi viața ta de dinainte ca unul ce nu ai săvârșit-o în dreapta-credință?

τῆς δεινῆς κακοδοξίας καὶ θρηνεῖς τὸν πρῶην βίον ὡς μὴ εὐσεβῶς ἀνύσας;

Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τὴν προτεινομένην ὑπ' αὐτῶν ἀρτίως τοῦ Νύσσης μαρτυρίαν καὶ πρὸς δύναμιν ἀναθεωρήσαντες αὐτὴν ἀνακαθάρωμεν τοῖς πᾶσι τὸ ἐν ταύτῃ δύσληπτον, ὃ αὐτοῖς καὶ τὴν πλάνην ὡς ἐπίπαν ἀπειργάσατο· εἶθε δ' ἦν καὶ αὐτοὺς καθάραντας, ἐξελεσθαι τῆς ἀπάτης. Ἄλλὰ συντείνετε παρακαλῶ τὸν νοῦν οἱ νῦν τε καὶ αὐθις ἐντευξόμενοι. Πάντα μὲν γὰρ τ' ἀνδρὸς τουτουὶ τὰ ῥήματα βαθείας ἔχεται φρενός, τὰ δὲ περὶ Θεοῦ ὡς μάλιστα· καὶ τούτων μᾶλλον τὸ νῦν προτεθησόμενον ἡμῖν γράφων γὰρ Πρὸς Ἀβλάβιον, διὰ τί, μίαν θεότητα ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου λέγοντες, τρεῖς θεοὺς λέγειν ἀπαγορεύομεν, τὸ παντάπασιν ἐνιαῖον παραστήσας τῆς θείας φύσεως, «εἰ δέ τις, φησί, συκοφαντοίη τὸν λόγον ὡς ἐκ τοῦ μὴ δέχεσθαι τὴν κατὰ φύσιν διαφορὰν μίξιν τινα τῶν ὑποστάσεων καὶ ἀνακύκλησιν κατασκευάζοντα, τοῦτο περὶ τῆς τοιαύτης ἀπολογησόμεθα μέμψεως ὅτι τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θείας φύσεως ὁμολογοῦντες τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν, τῷ τὸ μὲν αἴτιον πιστεύειν εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τοῦ αἰτίου, καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας ὄντος πάλιν ἄλλην διαφορὰν ἐννοοῦμεν. Τὸ μὲν γὰρ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ μένειν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν, τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας καὶ ἐαυτῷ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς φυσικῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως μὴ ἀπειργούσης».

Dar să vedem și mărturia episcopului de Nyssa propusă de ei în cele din urmă și, cercetând-o după putere, să lămurim tuturor ceea ce este în aceasta greu de înțeles, căci acest lucru a provocat în principal rătăcirea lor; măcar să reușim să-i curățim pe aceștia și să-i izbăvim din rătăcire. Însă, arcuiți-vă mintea, voi, cei care studiați acum și care veți studia aceste cuvinte. Căci toate spusele acestui bărbat au un înțeles adânc, cu atât mai mult cele despre Dumnezeu, deci și cele pe care le analizăm noi acum⁶³⁷. Deci, scriind el *Către Avlavios*, de ce, spunând că este o dumnezeire în Tatăl și Fiul și în Duhul Sfânt, nu permitem să se spună că sunt trei dumnezei, de vreme ce am arătat unitatea întru toate a naturii dumnezeiești, zice: „dacă cineva ar calomnia învățătura, anume spunând că a nu accepta deosebirea după natură, presupune o oarecare amestecare a ipostasturilor, atunci ne vom apăra în fața acestei acuze. Mărturisind neschimbabilitatea naturii dumnezeiești, nu negăm deosebirea dintre cauzator și cei care sunt cauzați, căci numai prin aceasta putem înțelege deosebirea unuia de celălalt, anume crezând că unul este cauzatorul, iar ceilalți din cauzator, iar între cei care sunt din cauzator înțelegem altă deosebire. Căci spunem că unul este direct din primul, iar celălalt este din primul prin cel care este direct, așa încât să rămână neîndoielnică în Fiul însușirea lui de a fi Unul-Născut și să nu ne îndoim de existența Duhului din Tatăl, de vreme ce mijlocirea Fiului păstrează în El însușirea de Unul-Născut și nu împiedică pe Duhul să aibă o relație ființială cu Tatăl”⁶³⁸.

(52.) Τοῦτο δὴ πρῶτον ἐνταῦθα λεκτέον ἂν εἴη πρὸς Λατίνους· ἐπειδήπερ ὑμεῖς οὐ τὸ ἐξ αἰτίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον ἐν δυσὶν οἴεσθε προσώποις - ἐν γὰρ δυοῖν προσώποις τίθεσθε τὴν αἰτίαν τοῦ θείου Πνεύματος καὶ ἐν ἑκατέρῳ τούτων διαφόρως - εἶπερ ἐφρόνει καθ' ὑμᾶς ὁ τῆς Νύσσης οὗτος φανότατος φωστήρ, διεῖλεν ἂν πρὸ τοῦ αἰτιατοῦ τὸ αἴτιον. Τοῦτο δὲ ποιήσας οὐδαμῶς δηλὸς ἐστὶ μηδ' εἰς νοῦν λαβῶν, ὅπερ ὑμεῖς ἐκ τῶν ἐκείνου συνάγειν πειρᾶσθε λόγων, ἀφ' ὧν τῷ καλῶς σκοπούμενῳ καὶ τάναντία τῶν ὑμετέρων ἀναφαίνεται δογματῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησιν, ὡς ὁ Υἱὸς οὐκ ἀπειργεῖ τὴν ἄμεσον τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα σχέσιν, εἰ καὶ μόνος αὐτός ἐστιν Υἱός. Ἐπειτα μὴδὲ τοῦτο παραλείπτεον συνιδεῖν, ὡς μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι «τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἄρνούμεθα», αἰτιατὸν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τὸν Υἱὸν εἰπῶν, ἐπήνεγκεν, «ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν», φανερῶς ἀπαγορεύων τὴν λατινικὴν καινοτομίαν, ὡς οὐ μόνον αἰτιατός, ἀλλὰ καὶ αἰτιός ἐστιν ὁ Υἱός. Καὶ πάσας τούτων ἐν βραχεῖ τὰς ἐπινοημένας διαφορὰς ἀποσειόμενος, ὅτι πρῶτον μὲν ὁ Πατὴρ αἰτιόν ἐστιν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, δεύτερον δὲ ὁ Υἱός, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια· «ἐν μόνῳ γὰρ, φησί, τῷ αἰτίῳ καὶ τῷ αἰτιατῷ τὴν θείαν φύσιν κατανοοῦμεν, καὶ τὸ μὲν αἴτιον οὐκ ἐν δυοῖν προσώποις θεωροῦμεν, τοῦ δὲ αἰτιατοῦ μόνου ταύτην τὴν ἐν δυοῖν προσώποις διαφορὰν ἐννοοῦμεν», ἥτις ἐστὶν οὐχ ὅτι τὸ μὲν τούτων καὶ αἰτιόν ἐστι, τὸ δὲ μόνον αἰτιατόν, ὡς Ἱταλοὶ φρονοῦσι, μᾶλλον δὲ παραφρονοῦσιν, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν Υἱός ἐστι, τὸ δὲ οὐχ Υἱός. Καὶ οὐκ ἀπειργεῖται τοῦτο παρὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ φύσιν ἐνώσεως. Εἰπῶν γὰρ ἀνωτέρῳ τοῦ λόγου, τί ἐστὶ τὰ τρία

52. În primul rând aici ar trebui să spunem către „latini” aceasta: întrucât voi credeți că nu numai ceea ce e cauzat este în două persoane, dar și cauzatorul (căci puneți cauza Duhului dumnezeiesc în două persoane și în fiecare din cele două în mod diferit), și bineînțeles dacă episcopul Nyssei, acest luminător prea-strălucitor, cugetă în concordanță cu voi, atunci ar fi despărțit cauzatorul (în doi) mai înainte de cei care sunt cauzați. Însă, nu se vede deloc că a făcut aceasta, nici că a gândit-o, așa cum încercați voi să trageți concluzia din cuvintele lui, care celui ce le cercetează bine se arată ca unele ce sunt contrare învățăturilor voastre. Căci ceea ce el spune este că Fiul nu împiedică relația directă a Duhului cu Tatăl, deși numai acesta este Fiul. Apoi nu trebuie să considerăm insuficient faptul că, după ce spune că „nu negăm deosebirea dintre cei care sunt cauzați și cauzator”⁶³⁹, numește pe Fiul deodată cu Duhul cauzat și adaugă „prin care înțelegem că se deosebește unul de ceilalți”⁶⁴⁰ și interzice inovația „latină”, după care Fiul nu este numai cauzat, ci și cauzator. Și, după ce desființează pe scurt toate diferențele născocite de ei, anume că pentru Duhul Sfânt Tatăl este primul cauzator, iar al doilea este Fiul și toate celelalte apropiate acestei teme, spune: „noi înțelegem ființa dumnezeiască numai în cauzator și în cei care sunt cauzați și nu considerăm că cauzatorul este în două persoane, ci numai în cei care sunt cauzați înțelegem această deosebire în două persoane”⁶⁴¹, care nu înseamnă că unul din ei este și cauzator, iar celălalt numai cauzat, așa cum cugetă italienii, mai bine zis cugetă nebunește, ci că unul este Fiul, iar celălalt nu este. Și aceasta nu este împiedicată de unirea ființială a Fiului cu Tatăl. Spunând mai sus ce sunt aceste trei Persoane, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, anume că sunt o ființă mai presus de ființă, și arătând apoi cum sunt acestea Trei, anume

ταῦτα, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι μία ὑπερούσιος οὐσία, δεικνὺς ἔπειτα πῶς ἐστὶ τὰ τρία ταῦτα, ἄρα αἰτιατῶς ὡς ἔχοντά τι καὶ αἴτιον, ἢ ἀναιτίως πάντη, φησὶν ὅτι τὸ μὲν αὐτῶν ἐστὶν αἴτιον, τὸ δὲ αἰτιατῶς ἔχει τὸ εἶναι, αἰτιατῶς δὲ φησὶν ἔχει τὸ εἶναι ὁ Υἱὸς τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(53.) Ἐὰρ οὐκ ἐντεῦθεν ἔδειξεν ἐνταῦθα ἐν εἶναι μόνον αἴτιον τὸ ληφθὲν ἐκ τῶν τριῶν, δηλονότι τὸν Πατέρα μόνον; Εἴτα θέλων δεῖξαι πῶς τῶν δύο τούτων προσώπων ἐκάτερον αἰτιατῶς ἐστὶν, ἴνα μὴ τις νομίση, καθάπερ οἱ Λατῖνοι, πάλιν ἐκείνην τὴν τοῦ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ διαφορὰν καὶ ἐπὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος εἰσάγειν, φησὶ σαφῶς, ὅτι ἐπὶ τούτων ἄλλην διαφορὰν ἐννοοῦμεν. Λατῖνοι δὲ ἀντιθετικῶς τούτῳ φασὶν οὐκ ἄλλην, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν καὶ τοῦ ἁγίου πάλιν, πῶς αἰτιατῶς ἔχει τὸ εἶναι ὁ Υἱὸς φάναι προθεμένου, αὐτοὶ πῶς αἰτίος ἐστὶ φάναι συκοφαντοῦσιν αὐτόν· τὸ μὲν γὰρ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁπωσοῦν αἴτιον, οὐδαμῇ δεικνυταὶ λέγων ἢ φρονῶν ὁ θεοφόρος οὗτος, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἀρτίως προκειμένοις ῥήμασιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ αἰτιατῶς μὲν καὶ τοῦτον ὑπάρχειν, καθάπερ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αἰτιατῶς μέντοι γεννητῶς, αἰτιατῶς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπάρχειν, οὐ γεννητῶς δέ.

Ἐμφότερων γὰρ λεγομένων τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ Πατρὸς, Υἱοῦ δηλονότι καὶ Πνεύματος, τῷ Πατρὶ προσεχῆς ὁ μεγαλόνοτος εἶπε τὸν υἱόν, διὰ μέσου δὲ αὐτοῦ, προσεχοῦς ὄντος τῷ Πατρί, ἐκ Πατρὸς εἴρηκε τὸ Πνεῦμα νοούμενον, ἀλλ' οὐκ ἐκπορευόμενον διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, πάλιν οἶον ἐκεῖνο λέγων, ὅτι τοῦ αἰτίου καὶ πρώτου ὡς αἰτίου, Πατρὸς φῶτων ὄντος τε καὶ λεγομένου, τουτέστιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος - ἄμφω γὰρ, ἀλλ' οὐχ ὁ Υἱὸς μόνος

cauzat având cauzator sau necauzat în totalitate, spune că unul din aceștia este cauzator, iar Fiul și Duhul Sfânt își au existența în mod cauzat.

53. Oare nu a arătat aici că numai unul este cauzatorul luat din cei trei, adică numai Tatăl? Apoi, vrând să arate cum fiecare din cele două persoane există în mod cauzat, ca nu cumva să creadă cineva că introduce iarăși această deosebire dintre ceea ce cauzează și ceea ce e cauzat și în Duhul Sfânt, așa cum fac „latinii”, ne spune clar că întru Aceștia înțelegem altă deosebire⁶⁴². „Latinii” însă, în contradicție cu acesta, spun că nu este altă deosebire, ci este aceeași⁶⁴³. Și iarăși atunci când Sfântul vrea să spună că Fiul își are existența în mod cauzat, ei îl discreditează spunând că acesta afirmă că este cauzator, deși nicăieri acest purtător de Dumnezeu nu spune sau cugetă așa ceva și bineînțeles în cuvintele lui, pe care le-am prezentat până acum. Însă, acesta își are existența prin cauzare, așa cum și Duhul Sfânt își are existența, însă primul își are existența cauzat prin naștere, iar celălalt nu prin naștere.

Atunci când cei doi de mai sus, adică Fiul și Duhul, sunt numiți ai Tatălui și din Tatăl, această minte profundă a spus că Fiul este apropiat Tatălui și prin acesta care este apropiat Tatălui a spus că este gândit Duhul care este din Tatăl, dar nu purces prin Fiul, ca și cum ar spune aceasta că primul cauzator al Fiului și Duhului este și este numit Părintele luminilor (Iac. 1, 17) - căci sunt amândoi după Acesta, nu numai Fiul este al doilea după Tatăl, așa cum zice și Grigore Teologul în *Eposurile* lui⁶⁴⁴. Dacă deci Părintele luminilor este numit primul față de ceilalți doi de mai sus (căci din cuvintele lor nu ai putea găsi o altă numire), iar aceștia sunt dintr-un cauzator, atunci cel care

δευτερεύει τοῦ Πατρὸς, ὡς καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τοῖς Ἐπεσί φησι - τοῦ γοῦν πρώτου πρὸς ἀμφοτέρω ταῦτα Πατρὸς τῶν φώτων λεγομένου - ἐκ γὰρ τῶν λογίων οὐκ ἂν εὗροις ἑτέραν αὐτοῦ ἐπωνυμίαν - τῶν ἐξ αἰτίου τούτου ὄντων, τὸ γεννητῶς ἐκ φωτὸς προερχόμενον φῶς προσεχῶς τῷ Πατρὶ νοεῖται παραυτά, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ Νύσσης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Πρὸς Εὐνόμιον διατείνεται γραφῶν, «ὡς οὐκ ἂν Πατὴρ κεχωρισμένος ἀφ' ἑαυτοῦ νοηθεῖ μὴ Υἱοῦ συνημμένου διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐκφωνήσεως», καὶ πάλιν, «εἰς τὸν Πατέρα τὴν πίστιν ἔχοντες, ὁμοῦ τῷ ἀκοῦσαι τὸν Πατέρα συμπαρεδεξάμεθα τῇ διανοίᾳ καὶ τὸν υἱόν».

(54.) Ὁ μὲν οὖν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἔστι καὶ νοεῖται, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' ἑαυτὸ μὲν ἐκ προβολέως εἶη ἂν καὶ νοηθεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐκ Πατρὸς, διὰ δὲ τοῦ προσεχῶς νοουμένου ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς εἶη ἂν τὸ Πνεῦμα, ἐκπορεύοντος μὲν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, γεννῶντος δὲ τὸν υἱόν. Ἐκ γοῦν τοῦ γεννῶντος τὸ μὴ γεννητὸν Πνεῦμα πῶς ἂν ῥηθεῖ; Οὐ διὰ τὸν Υἱὸν μονογενῆ τε ὄντα καὶ διὰ τοῦτο προσεχῶς εὐθὺς τῷ γεννῶντι συννοούμενον καὶ τὸ γεννητὸν ἑαυτοῦ ποιῶντα μόνον ἴδιον καὶ συντηροῦντα, τὸ δὲ Πνεῦμα δεικνύντα οὐ γεννητῶς ὄν ἐκ τοῦ Πατρὸς; Διὰ τοῦ Υἱοῦ ἄρ' ἔχει τὸ εἶναι καὶ νοεῖσθαι ἐκ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; δι' ἑαυτοῦ δὲ ἐκ προβολέως ἀμέσως καὶ αὐτὸ προβαλλομένου. Διό, καθάπερ ἔφημεν, οὐδ' αἴτιον, ἀλλ' αἰτιατὸν εἶπε μόνον τὸν Υἱὸν καὶ ἐπίσης τῷ Πνεύματι αἰτιατόν καὶ ὁμοίως κατὰ τὸ αἴτιον ταῦτα διέστειλεν ἀπὸ Πατρὸς, καίτοι κατὰ τὴν τῶν Λατίνων ἐκδοχὴν οὐχ οὕτως ἔδει φάναι.

Ἄλλά, καθάπερ ἔφημεν, τὸ αἴτιον πρῶτον διελεῖν διὰ τοῦ κατ' αὐτοῦς ἐμμέσου καὶ ἀμέσου, ὡς ἐν δυσὶν οὕτω

altă numire), iar aceștia sunt dintr-un cauzator, atunci cel care vine la existență prin naștere din lumină este gândit în același timp mai aproape de Tatăl, așa cum și acest episcop de Nyssa în cuvântul al doilea din *Către Eunomie* susține, scriind că „nu ar putea fi gândit Tatăl despărțit în sine, dacă nu este unit cu Fiul prin rostirea”⁶⁴⁵ sau în al loc „având credința în Tatăl, deodată cu auzirea numelui de Tată îl primim în gândire și pe Fiul”⁶⁴⁶.

54. Fiul este și este gândit ca unul ce este din Tatăl, iar Duhul Sfânt trebuie pentru sine să fie și să fie gândit ca unul ce este din Purcezătorul, dar nu din Tatăl, ci Duhul din Tatăl este gândit prin Fiul care este direct din Tatăl, cel care purcede pe Duhul și naște pe Fiul. Cum ar putea fi numit cel care nu este născut, Duhul, ca unul ce este din cel care naște? Nu datorită Fiului Cel Unul Născut și de aceea este înțeles direct din cel care-l naște și care arată că această însușire de a fi născut este numai a lui, iar pe Duhul îl arată ca unul ce este din Tatăl nu prin naștere? Deci, Duhul își are existența și este gândit din Tatăl prin Fiul, iar în sine este purces el însuși direct din Purcezătorul⁶⁴⁷. De aceea, așa cum am spus, nu a numit pe Fiul cauzator, ci numai cauzat și bineînțeles cauzat la fel ca și Duhul și a făcut deosebirea dintre aceștia și Tatăl prin faptul cauzării, deși după varianta „latinilor” nu trebuia să se arate astfel.

Însă, așa cum am spus, după ei, mai întâi cauzatorul

κατ' αὐτοὺς καὶ τὸ αἴτιον ὑποστάσειν ὁρώμενον· εἶτα τῷ λόγῳ προῖων καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς εὐθὺς νοεῖσθαι τὸν Υἱὸν εἰπὼν καὶ τὴν αἰτίαν προστιθείς, ἐχρῆν εἰπεῖν, εἰ κατὰ Λατίνους ἦν φρονῶν, ἵνα μὴ μόνον αἰτιατὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ αἴτιος ἀναφανῆ· ὁ δέ, τοῦτο μὲν οὐδαμῶς φησιν, ἀλλ' ἵνα, φησί, μόνος ὢν γεννητὸς ἀναφανῆ· ταῦτο δ' εἰπεῖν αἰτιατὸς τὸν τρόπον τοῦτον. Ποῦ τοίνυν ἐνταῦθ' ὁρᾶτε τὸν υἱόν, οὗ μόνον αἰτιατὸς ὢν ἀνακηρύττεται;

(55.) Καὶ τοῦτο δέ μοι λάβε κατὰ νοῦν, ὅτι μὴδὲ συνεργούσαν εἴρηκεν ὁ μέγας οὗτος τὴν μεσιτείαν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀπειργουσαν, τουτέστι μὴ κωλύουσαν ἀμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι. Ποιήσωμεν δ' ὡς ἔνι φανερὰν καὶ διὰ παραδειγμάτων τὴν διάνοιαν. Ἐκ τοῦ πυρὸς ἀμέσως καὶ τὸ φῶς καὶ ὁ ἀτμὸς προέρχεται· οὐ γὰρ ἕτερον διὰ θατέρου. Τὸ τοίνυν πῦρ ἐπειλημμένον ὕλης ἀμιζεῖν ἅμα καὶ φωτίζειν πέφυκε, τὸ μὲν φῶς οἷα δὴ γεννῶν, τὸν ἀτμὸν δὲ ἐκπορεύον. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ φωτίζοντος τὸ φῶς προσεχῶς καὶ ἔστι καὶ δι' ἑαυτοῦ νοεῖται ἐξ αὐτοῦ ὡσαύτως καὶ ὁ ἀτμὸς ἐκ τοῦ ἀμιζόντος. Εἰ δὲ τὸν ἀτμὸν φαίη τις ἐκ τοῦ φωτίζοντος, διὰ τὸ φῶς ἔρει, διὰ τοῦ φωτὸς νοήσας τὸν ἀτμὸν ἐκ τοῦ φωτίζοντος, τῆς μεσιτείας τοῦ φωτὸς καὶ ἑαυτῷ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης καὶ τὸν ἀτμὸν μὴ ἀπειργούσης τῆς πρὸς τὸ φωτίζον σχέσεως, τουτέστι μὴ ἐμποδιζούσης ἀμέσως εἶναι ἐξ αὐτοῦ.

Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ ἕτερον παράδειγμα προσθῶμεν, οὐ καινὸν οὐδ' ἄηθες τοῖς θεολόγοις, σαφηνείας χάριν πλείονος. Ὁ Κάϊν υἱὸς ὑπήρχε τοῦ Ἀδάμ καὶ μονογενὴς αὐτῷ πρὸ τοῦ τεκεῖν τοὺς ἄλλους, ἡ δὲ Εὐὰ τμήμα τοῦ Ἀδάμ. Πατρὸς τοίνυν γενομένου τοῦ Ἀδάμ, Πατρὸς ἦν ἡ Εὐὰ τμήμα· καὶ ἐλέγετο ἂν καὶ ἐνοεῖτο τότε

este despărțit în cel indirect și cel direct, ca unul ce este văzut în două ipostasuri. Apoi, în continuarea cuvântului spunând că Fiul este gândit ca unul ce este direct din Tatăl și adăugând cauza, trebuia să spună (altfel), dacă avea cugetarea „latinească”, ca să nu fie Fiul numai cauzat, ci să fie arătat și ca un cauzator. Acest lucru însă nu îl spune deloc acesta, ci, spune el, ca să fie arătat ca cel ce este unul născut, ceea ce este totuna cu a spune în acest mod că este cauzat. Unde dar vedeți voi aici pe Fiul, căruia îi este predicat aici numai faptul că este cauzat?

55. Și trebuie să înțelegi și aceasta, anume că acest mare sfânt nu a spus că mijlocirea Fiului conlucrează, ci că nu împiedică, adică nu împiedică ca Duhul să purceadă în mod direct de la Tatăl. Dar să facem mai clară prin exemple pe cât se poate această gândire. Lumina și fumul⁶⁴⁸ provin în mod direct din foc, căci nu există unul prin celălalt. Deci focul, atingând materia, a fost făcut să scoată în același timp și fum și să lumineze, ca și cum lumina ar naște și fumul ar purcede. Lumina este în mod direct din cel care luminează și în sine este cugetată ca fiind din el. Tot așa și fumul din cel care scoate fumul. Dacă cineva ar spune că fumul este din cel care luminează, o va spune datorită luminii, căci fumul este conceput ca fiind prin lumină din cel care luminează, de vreme ce mijlocirea luminii păstrează calitatea de întâi născut a luminii și nu împiedică aburul în relația lui cu cel care luminează, adică nu îl împiedică să fie direct din el.

Dar dacă vreți, pentru o claritate mai mare, vom adăuga și alt exemplu, nicidecum nou sau neobișnuit printre teologi⁶⁴⁹ (Sfinții Părinți-n.trad.). Cain era fiul lui Adam și unul născut al lui până să nască pe alții, iar Eva era parte din Adam. Atunci când Adam a devenit tată, Eva a devenit o parte din tatăl și ar fi

κατ' αὐτοὺς καὶ τὸ αἴτιον ὑποστάσειν ὁρώμενον· εἶτα τῷ λόγῳ προϊὼν καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς εὐθὺς νοεῖσθαι τὸν Υἱὸν εἰπὼν καὶ τὴν αἰτίαν προστιθείς, ἐχρῆν εἰπεῖν, εἰ κατὰ Λατίνους ἦν φρονῶν, ἵνα μὴ μόνον αἰτιατὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ αἴτιος ἀναφανῆ· ὁ δέ, τοῦτο μὲν οὐδαμῶς φησιν, ἀλλ' ἵνα, φησί, μόνος ὢν γεννητὸς ἀναφανῆ· ταῦτο δ' εἰπεῖν αἰτιατὸς τὸν τρόπον τοῦτον. Ποῦ τοίνυν ἐνταῦθ' ὁρᾶτε τὸν υἱόν, οὗ μόνον αἰτιατὸς ὢν ἀνακηρύττεται;

(55.) Καὶ τοῦτο δέ μοι λάβε κατὰ νοῦν, ὅτι μηδὲ συνεργοῦσαν εἶρηκεν ὁ μέγας οὗτος τὴν μεσιτείαν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀπειργουσαν, τουτέστι μὴ κωλύουσαν ἀμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι. Ποιήσωμεν δ' ὡς ἐνι φανεράν καὶ διὰ παραδειγμάτων τὴν διάνοιαν. Ἐκ τοῦ πυρὸς ἀμέσως καὶ τὸ φῶς καὶ ὁ ἀτμὸς προέρχεται· οὐ γὰρ ἕτερον διὰ θατέρου. Τὸ τοίνυν πῦρ ἐπειλημμένον ὕλης ἀμιζεῖν ἅμα καὶ φωτίζειν πέφυκε, τὸ μὲν φῶς οἷα δὴ γεννῶν, τὸν ἀτμὸν δὲ ἐκπορεύον. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ φωτίζοντος τὸ φῶς προσεχῶς καὶ ἔστι καὶ δι' ἑαυτοῦ νοεῖται ἐξ αὐτοῦ· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀτμὸς ἐκ τοῦ ἀμιζοντος. Εἰ δὲ τὸν ἀτμὸν φαίη τις ἐκ τοῦ φωτίζοντος, διὰ τὸ φῶς ἔρει, διὰ τοῦ φωτὸς νοήσας τὸν ἀτμὸν ἐκ τοῦ φωτίζοντος, τῆς μεσιτείας τοῦ φωτὸς καὶ ἑαυτῷ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης καὶ τὸν ἀτμὸν μὴ ἀπειργούσης τῆς πρὸς τὸ φωτίζον σχέσεως, τουτέστι μὴ ἐμποδιζούσης ἀμέσως εἶναι ἐξ αὐτοῦ.

Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ ἕτερον παράδειγμα προσθῶμεν, οὐ καινὸν οὐδ' ἄηθες τοῖς θεολόγοις, σαφηνείας χάριν πλείονος. Ὁ Κάϊν υἱὸς ὑπῆρχε τοῦ Ἀδάμ καὶ μονογενὴς αὐτῷ πρὸ τοῦ τεκεῖν τοὺς ἄλλους, ἡ δὲ Εὐὰ τμήμα τοῦ Ἀδάμ. Πατρὸς τοίνυν γενομένου τοῦ Ἀδάμ, Πατρὸς ἦν ἡ Εὐὰ τμήμα· καὶ ἐλέγετο ἂν καὶ ἐνοεῖτο τότε

este despărțit în cel indirect și cel direct, ca unul ce este văzut în două ipostasuri. Apoi, în continuarea cuvântului spunând că Fiul este gândit ca unul ce este direct din Tatăl și adăugând cauza, trebuia să spună (altfel), dacă avea cugetarea „latinească”, ca să nu fie Fiul numai cauzat, ci să fie arătat și ca un cauzator. Acest lucru însă nu îl spune deloc acesta, ci, spune el, ca să fie arătat ca cel ce este unul născut, ceea ce este totuna cu a spune în acest mod că este cauzat. Unde dar vedeți voi aici pe Fiul, căruia îi este predicat aici numai faptul că este cauzat?

55. Și trebuie să înțelegi și aceasta, anume că acest mare sfânt nu a spus că mijlocirea Fiului conlucrează, ci că nu împiedică, adică nu împiedică ca Duhul să purceadă în mod direct de la Tatăl. Dar să facem mai clară prin exemple pe cât se poate această gândire. Lumina și fumul⁶⁴⁸ provin în mod direct din foc, căci nu există unul prin celălalt. Deci focul, atingând materia, a fost făcut să scoată în același timp și fum și să lumineze, ca și cum lumina ar naște și fumul ar purcede. Lumina este în mod direct din cel care luminează și în sine este cugetată ca fiind din el. Tot așa și fumul din cel care scoate fumul. Dacă cineva ar spune că fumul este din cel care luminează, o va spune datorită luminii, căci fumul este conceput ca fiind prin lumină din cel care luminează, de vreme ce mijlocirea luminii păstrează calitatea de întâi născut a luminii și nu împiedică aburul în relația lui cu cel care luminează, adică nu îl împiedică să fie direct din el.

Dar dacă vreți, pentru o claritate mai mare, vom adăuga și alt exemplu, nicidecum nou sau neobișnuit printre teologi⁶⁴⁹ (Sfinții Părinți-n.trad.). Cain era fiul lui Adam și unul născut al lui până să nască pe alții, iar Eva era parte din Adam. Atunci când Adam a devenit tată, Eva a devenit o parte din tatăl și ar fi

τιμήμα Πατρὸς ἐπ' ἀληθείας πάσης διὰ τοῦ Καὶν καὶ εἶναι καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι Πατρὸς τιμήμα κτησαμένη, τῆς τοῦ Υἱοῦ τούτου μεσιτείας καὶ τὸ μονογενὲς ἑαυτῷ τότε φυλαττούσης καὶ τὴν Εὐάν Πατρὸς εἶναι τιμήμα μὴ κωλυούσης· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐμέσως τε καὶ οὐκ ἀμέσως ἢ Εὐά τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐτιμήθη. Ἄφεις τοίνυν τὴν χρονικὴν ἀρχὴν τε καὶ διάστασιν καὶ τὴν ἐκ συζυγίας γέννησιν καὶ τ' ἄλλ' ὅσα μὴ θεότητι κατάλληλα, σκόπει πρὸς τοὺς τοῦ ἁγίου λόγους τὸ παράδειγμα καὶ συνήσεις τάληθές.

(56.) Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν οὕτω δι' Υἱοῦ νοοῦμεν ἐκ γεννητικοῦ, ταῦτὸν δ' εἰπεῖν ἀπὸ Πατρὸς, τὸ μὴ γεννητὸν ὑπάρχον Πνεῦμα· διὰ τὸν Υἱὸν γὰρ ἐστὶ τε καὶ λέγεται Πατὴρ. Δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ πνεύματος, οὐ γεννητοῦ ὄντος ἀλλ' ἐκπορευτοῦ, ἀμέσως ἐκ τοῦ ἐκπορεύοντος αὐτὸ νοοῦμεν, ταῦτὸν δ' εἰπεῖν ἐκ προβολέως. Διὰ τί γὰρ καὶ ὁ φερώνυμος θεολόγος Γρηγόριος ὁ μέγας οὐ πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ προβολέα τὴν μόνην πηγαίαν θεότητα καλεῖ; Οὐ Πατέρα μὲν γεννήματος, προβολέα δὲ προβλήματος; Ὡσπερ οὖν ἔχει τὸ γέννημα πρὸς τὸν γεννήσαντα, οὕτως ἔξει καὶ τὸ πρόβλημα πρὸς τὸν προβολέα ἑαυτοῦ, ἀμέσως δηλαδὴ ἐκάτερον. Ἐὰν δὲ τὸ πρόβλημα Πατρὸς λέγῃς, διὰ τὸν Υἱὸν ἔρεῖς.

(57.) Ἐβουλόμην δὲ καὶ περὶ τῆς ἑξῆς διὰ πλειόνων δεῖξαι, ἀλλὰ τίς ἔτι χρεια λόγων, δι' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμῖν ἐρμηνευθείσης; Ἐγὼ γὰρ ἐξετάζων τίς ὁ πρῶτος εἰρηκῶς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δι' Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ τίς ὁ δι' ἐπιπνοίας θείας τοῦτο παραδοὺς ἡμῖν - οὐδεμίαν γὰρ λέξιν ἢ καθ' ἡμᾶς θεολογία φέρει μὴ διὰ θείας ἀποκαλύψεως τὴν ἀρχὴν ἐκπεφασμένην - ἐξετάζων οὖν ἐγὼ τίς ὁ πρῶτος οὗτος εἰρηκῶς, τοῦτ' αὐτὸ περὶ ἑαυτοῦ τὸ

putut fi numită și gândită atunci cu tot adevărul ca o parte din tatăl, ca una ce și-a dobândit acest lucru, anume să fie gândită și numită parte din tatăl prin Cain, însă mijlocirea fiului lui a păstrat în ea calitatea de unul născut și nu a împiedicat pe Eva să fie parte din tatăl. Dar aceasta nu înseamnă că Eva a fost despărțită în mod indirect și nu direct din Adam. Lăsând dar aceste principii temporale și supuse spațiului și nașterea din căsătorie și toate celelalte câte sunt nepotrivite dumnezeirii, compară acest exemplu cu cuvintele Sfântului și vei înțelege adevărul⁶⁵⁰.

56. Astfel înțelegem noi pe Duhul, cel care există nu prin naștere, prin Fiul, din cel care naște, care e totuna cu a zice din Tatăl. Căci datorită Fiului este și se numește Tată. Prin Duhul Lui, care nu este născut, ci purces, înțelegem că este în mod direct din cel care îl purcede, ceea ce e totuna cu a spune din purcezător. De ce oare și cel care poartă numele teologiei, Grigorie cel Mare, nu îl numește numai Tată, dar și Purcezător pe cel care este dumnezeirea cea izvorătoare?⁶⁵¹ Nu este Tată celui pe care îl naște și Purcezător celui pe care îl purcede? Aceeași legătură pe care o are cel născut cu născătorul lui, va avea și cel purces față de purcezătorul lui, adică fiecare din cei doi au o legătură directă. Dacă însă vei spune cel purces al Tatălui⁶⁵², atunci o vei spune datorită Fiului.

57. Vroiam să arăt anumite lucruri și despre prepoziția „prin” cu mai multe argumente, dar ce folos atâtea cuvinte, de vreme ce ne-a fost explicată prin însuși Duhul Sfânt? Căci cercetând eu cine este primul care a spus că Duhul Sfânt este prin Fiul, mai bine zis cine este cel care prin inspirație dumnezeiască ne-a predat nouă aceasta (căci teologia noastră

Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ θεολογικωτάτου ἐν ἀποστόλοις Ἰωάννου, Γρηγορίου τῷ θαυματουργῷ τῆς τοῦ Θεοῦ μητρὸς προτρεψαμένης, ἀποκαλύψαν τε ὁμοῦ καὶ ἐρμηνεύσαν εὗρον· καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γρηγορίου θαυμασίου Βίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκαλύψεως, ὁμώνυμός τε καὶ ἀξιόλογος οὐχ ἦττον, Γρηγόριος γάρ ἐστιν ὁ Νυσσαέων οὗτος, οὗ μικρὸν ἀνωτέρω διευκρινήσαντες τὴν ῥῆσιν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα νοούμενον εὐρήκαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐκπορευόμενον· ὃς εὖ ὅτι μάλιστα ποιῶν, αὐτοῖς ῥήμασι προῦθηκεν ἡμῖν τὴν ἀποκάλυψιν ἐκείνην, οὕτω πως ἐν βραχεῖ διατρανοῦσαν τὰ τοῦ Πνεύματος· «ἐν γάρ, φησί, Πνεῦμα ἅγιον ἐκ Πατρὸς καὶ αὐτὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνός, δηλαδή τοῖς ἀνθρώποις». Ὅρας πῶς χρὴ τὸ Πνεῦμα νοεῖν καὶ λέγειν δι' Υἱοῦ; Δηλονότι φανερωθὲν τοῖς ἀνθρώποις δι' αὐτοῦ. Οὕτω τοίνυν νόει καὶ αὐτὸς ὅπουπερ ἂν εὕρης διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα διδόμενόν τε καὶ πεμπόμενον, εἶγε μὴ ἀντίθεος ἐθέλεις εἶναι, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ θεοσεβῆς καὶ θεοδίδακτος.

(58.) Εἰ δὲ καὶ ἀντὶ τῆς 'διὰ' τὴν 'ἐκ' πρόθεσιν τιθέναι βούλοιο, μεμψόμεθά σε οὐδαμῶς, μόνον τάληθες καὶ φρονῶν καὶ προστιθείς, ἐκ τοῦ Υἱοῦ φανερωθὲν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα λέγε· ἂν δὲ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπαρξιν λέγῃς δι' Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὑπάρχουσαν, ὡς ἐκτὸς ὑπάρχοντα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἔξω στήσομεν· ἐπεὶ γὰρ «καὶ μεμαθήκαμεν Πνεῦμα θεῖον συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ, δύναμιν ὃν αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, ἐκφαντικὴν τοῦ λόγου, μὴ χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ ἐστι καὶ τοῦ λόγου ᾧ παρομαρτεῖ δυναμένην». Ὡς συνακολουθούσης ἀδιαστάτως τε καὶ ἀχρόνως τῇ γεννήσει τῆς ἐκπορεύσεως, πῶς τὴν 'διὰ' ἐπὶ τῆς ἐκπορεύσεως εἰς τὴν 'ἐκ' μεταλαμβάνοντες οὐχ ἁμαρτήσομεν; Εὐσεβῶς οὖν

nu are nici un cuvânt nespus de la început prin descoperirea dumnezeiască⁶⁵³) cercetând deci eu cine este primul, care a spus aceasta, am găsit că Duhul Sfânt însuși prin cel mai mare teolog dintre apostoli, Ioan, a descoperit și a explicat aceasta, prin îndemnul Maicii Domnului către Grigore Taumaturgul. Scriitorul minunatei vieți a lui Grigore taumaturgul și al descoperii lui din aceasta, de același nume și nicidecum mai puțin valoros, este Grigore de Nyssa⁶⁵⁴, la care am găsit și expresia „dar nu purces”, atunci când explică mai sus cuvântul „Duhul este gândit din Tatăl prin Fiul”. Acesta ne-a prezentat nouă acea descoperire într-un mod deosebit, clarificând-o în scurte cuvinte așa cum sunt cele ale Duhului, căci spune : „unul este Duhul Sfânt care își are existența din Tatăl și s-a arătat prin Fiul, adică s-a arătat oamenilor”⁶⁵⁵. Vezi cum trebuie gândit și spus că Duhul este prin Fiul? Adică ca unul ce este arătat oamenilor prin El. Astfel deci să cugeți și tu de fiecare dată când vei găsi expresia „Duhul este dat și trimis prin Fiul din Tatăl”, dacă nu vrei să fi vrăjmaș lui Dumnezeu, ci deodată și credincios lui Dumnezeu și învățat de Dumnezeu.

58. Dacă ai vrea să pui în loc de „prin” pe „din” nu te vom acuza deloc, numai să spui aceasta cugetând și adăugând ceea ce e adevărat, adică cu înțelesul că Duhul s-a arătat nouă din Fiul. Dacă însă spui că existența Duhului Sfânt este prin Fiul ca și cum ar fi din Fiul, te voi așeza în afara Bisericii ca unul ce ești în afara dreptei-credințe. Căci „am învățat că Duhul dumnezeiesc urmează Cuvântului și că este putere în sine, văzută în ipostas propriu, descoperitoare a Cuvântului, care nu poate fi despărțit de Dumnezeu în care și este și de Cuvântul, pe care-l urmează”⁶⁵⁶. Deci însoțind purcederea nașterea cea inseparabilă de ea și dincolo de timp, oare cum

εἰπουπερ εὐρεθείη διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ εἰς τὴν 'ἐκ', ἀλλ' εἰς τὴν 'σὺν' πρόθεσιν τὴν 'διὰ' νοήσομέν τε καὶ μεταληψόμεθα, μετὰ τοῦ τῆς θεολογίας ἐπωνύμου Γρηγορίου λέγοντος, «εἰς ἡμῖν Θεός, ὁ ἀναρχος Πατήρ· ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων, ὁ Υἱός, καὶ τὸ οὐκ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ σὺν τῇ ἀρχῇ καὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα ἅγιον». Διὸ καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν Θησαυροῖς ἐν Υἱῷ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς ὑπάρχειν διὰ πολλῶν τὸ Πνεῦμα συμπεραίνει καὶ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς διήκειν ἐν Υἱῷ τὸ Πνεῦμα γράφει, δι' οὗ πάντα χριῶν οὗτος ἀγιάζει· ἐκ μὲν οὖν τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ διήκει ἀϊδίως, ἐκ δὲ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἀγιαζομένοις ἐγγίνεται, ἡνίκ' ἂν δέοι.

(59.) Καὶ τοῦτο δὲ σκοπεῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὡς ὅταν μηδὲν διαφέρει φάναι ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς θεολογίας ἰσοδυναμῶσιν ἀλλήλαις ἢ 'ἐκ' καὶ ἢ 'διὰ', οὐ τὴν διαίρεσιν οὐδὲ τὴν διαφορὰν παριστῶσι τῆς ἀγίας τριάδος, ἀλλὰ τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ἀπαράλλαξιαν, ἣτις ἐστὶ κατὰ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, δεικνῦσα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας καὶ θελήσεως εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Λατίνοι δὲ τὴν διαφορὰν τῶν θείων ὑποστάσεων ἐκ τούτων ἐπιχειροῦσι δεικνύειν τῶν προθέσεων, καὶ ὡς ἐκ τῶν δύο ὑποστάσεων καὶ παρ' ἑκατέρας τούτων διαφόρως ἔχει τὴν ὑπόστασιν τὸ Πνεῦμα. Φανερόν οὖν ὡς ἐν μὲν τοῖς ἁγίοις αἱ προθέσεις ἔχουσιν εὐσεβῶς τε καὶ καλῶς, ἐκλαμβάνονται δ' αὐταὶ παρὰ τῶν Λατίνων κακῶς καὶ δυσσεβῶς. Ὅτι δὲ τὴν ἔνωσιν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ἢ τοιαύτη δεικνυσι 'διὰ', παρίστησι σαφῶς ὁ μέγας Βασίλειος γράφων ἐν ὁγδόῳ τῶν Πρὸς Ἀμφιλόχιον· «τὸ

nu păcătuiesc cei care percep referitor la purcedere prepoziția „prin” cu „din”? Deci, dacă vom găsi undeva spus că Duhul Sfânt purcede „prin Fiul” o vom înțelege și o vom percepe drept-credincios nu prin „din”, ci prin „împreună”, la fel ca și Sfântul Grigore Teologul, care spune: „Unul ne este nouă Dumnezeu, Tatăl cel fără de obârșie, Fiul, cel ce este obârșie tuturor, și cel care nu este din obârșie⁶⁵⁷, ci împreună cu obârșia, Duhul Sfânt, cel care este din Tatăl”⁶⁵⁸. De aceea și dumnezeiescul Chiril în *Tezaurule* lui concluzionează prin multe argumente că Duhul există în mod natural și ființial în Fiul de la Tatăl și scrie că Duhul „se întinde” întru Fiul de la Tatăl în mod natural și ființial, prin care ungând, acesta le sfințește toate. Deci el din Tatăl „se întinde” din veșnicie în Fiul și din Tatăl prin Fiul se naște în cei sfințiți, atunci când trebuie⁶⁵⁹.

59. Trebuie să cercetăm un lucru dintre cele mai necesare anume că, atunci când nu diferă nimic între a spune din Tatăl prin Fiul și din Tatăl și din Fiul și în acest mod au același înțeles în teologie prepozițiile „din” și „prin”, atunci nu reprezintă o despărțire sau o diferență a Sfintei Treimi, ci unitatea și neschimbabilitatea, care este prin însușirile ființiale și care arată că pentru Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt există una și aceeași lucrare și una și aceeași voință.

„Latinii” încearcă să arate prin aceste prepoziții deosebirea Ipostasurilor dumnezeiești și deosebirea Duhul ca ipostas față de celelalte două ipostasuri și față de fiecare în parte. Este evident că, deși pentru Sfinții Părinți aceste prepoziții au un sens corect și drept-credincios, ele sunt percepute de „latini” greșit și eretic. Faptul că această prepoziția „prin” arată unitatea și neschimbabilitatea, îl arată clar Sfântul Vasile cel Mare, când scrie în capitolul al optulea al scrierii *Către*

διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργεῖν τὸν Πατέρα οὔτε ἀτελῆ τοῦ Πατρὸς τὴν δημιουργίαν συνίστησιν, οὔτε ἄτονον τοῦ Υἱοῦ παραδηλοῖ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸ ἠνωμένον τοῦ θελήματος παρίστησιν».

(60.) Ὁ γοῦν λέγων διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προιέναι κατὰ τὴν χορηγίαν, τὴν ὁμοβουλίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ παρέστησε καλῶς εὐδοκία γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ αὐτὸ συνευδοκοῦν, τοῖς ἁγίοις χορηγεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ δὲ λέγων διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα ἔχειν, θελήσεως ἔργον καὶ κτίσμα ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' οὐ θείας φύσεως καρπὸν ὑπάρχειν δυσσεβῶς παρίστησιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κατὰ γὰρ τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν, «ἔργον θείας θελήσεως ἢ κτίσις, ἀλλ' οὐχ ἢ θεότης, ἅπαγε· οὐδὲ γὰρ τῆς θελήσεως, ἀλλὰ τῆς θείας φύσεως ἔργον αὐτῆς, κατὰ τὸν αὐτόν, ἢ προαιώνιος καὶ αἰδίος γέννησις τε καὶ ἐκπόρευσις». Πῶς δὲ καὶ φῆς αὐτὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ ὁ λατινικῶς φρονῶν; Ἡμεῖς μὲν γὰρ τὴν φανέρωσιν ὑπὸ χρόνον οὔσαν ἴσμεν, πάντα δὲ τὰ ὑπὸ χρόνον ὄντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γενόμενα διὸ καὶ φανεροῦσθαι μὲν ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ φαμεν τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐκ ἐκπορεύεσθαι. Σὺ δὲ πῶς λέγεις τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ; Εἰ μὲν διαβατικῶς τε καὶ παροδικῶς, βαβαὶ τῆς ἀσεβείας· ὡς γὰρ διὰ σωλήνος οἶει τοῦ Υἱοῦ διέρχεσθαι τὸ Πνεῦμα καὶ κενὸν ἑαυτοῦ τοίνυν ἔξει μεταξὺ ὁ πληρῶν τὰ πάντα καὶ πλήρης ὦν ἀεὶ. Καὶ ὡς ἐν τόπῳ τῷ Υἱῷ περιληφθήσεται τὸ Πνεῦμα καὶ πέρας ἔσται τοῦ Υἱοῦ, καθ' ὃ τὸ Πνεῦμα περιλήψεται· πέρας γὰρ τοῦ περιέχοντος ὁ τόπος· καὶ φύσεως δὲ οὐκ ἔσται τῆς αὐτῆς τῷ Πνεύματι· καὶ γὰρ οὐχ ἢ αὐτῆς τόπου φύσις καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ. Πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός ἐστιν ἐν τῷ παροδικῶς δι'

Amfilohie: „faptul că Tatăl creează prin Fiul, nu arată creația Tatălui nedesăvârșită, nici faptul că lucrarea Fiului nu este puternică, ci arată unitatea voinței”⁶⁶⁰.

60. Deci, cel care spune că Duhul provine prin Fiul și din Fiul prin împărtașire a arătat în mod corect că există o singură voință a Tatălui și a Fiului, pentru că Duhul Sfânt este împărtașit celor vrednici prin bunăvoința Tatălui și Fiului și bineînțele prin bunăvoința lui însuși. Însă, cel care spune că Duhul își are existența prin Fiul și din Fiul, în mod automat îl arată pe Duhul greșit față de credința noastră ca o lucrarea a voinței și o creatură, nu ca un rod al ființei dumnezeiești. Căci, după sfântul Ioan Damaschin, „creația este lucrarea voinței dumnezeiești, dar nu și dumnezeirea – departe de noi aceasta – deoarece, tot după acest sfânt, nașterea și purcederea veșnică și mai de dinainte de veacuri nu este lucrarea voinței, ci a ființei dumnezeiești”⁶⁶¹.

Cum spui tu, cel care cugeți „latinește”, că Duhul este din Tatăl prin Fiul și din Fiul? Noi cunoaștem arătarea care este în timp, pentru că toate cele ce sunt sub timp s-au făcut prin Fiul, de aceea spunem că Duhul se arată din El și prin El, dar nu purcede din El. Cum spui tu că Duhul este prin El? Dacă spui că este prin El trecător și efemer, atunci vai ce erezie! Căci crezi tu că Duhul trece prin Fiul ca printr-o țevă și astfel cel ce plinește toate și este întotdeauna plinit va avea un gol în sine în anumite perioade⁶⁶². Duhul va fi cuprins în Fiul ca într-un loc și va fi „marginea” Fiului în care va fi cuprins Duhul, căci locul este capătul celui pe care-l cuprinde. Astfel, Duhul nu va fi al ființei însăși, deoarece ființa aceasta nu este a unui loc și a celui care este în el. Cum va fi Fiul același, de vreme ce

αὐτοῦ διερχομένῳ Πνεύματι;

(61.) Εἰ δ' ὡς δι' ὄργάνου, καὶ τοῦτο ἀσεβές ἄλλη γὰρ ὄργάνου φύσις καὶ τοῦ δι' ἐκείνου ἄλλη· καὶ αὖθις ἑτέρα τοῦ δι' αὐτοῦ τὸ τελούμενον τελούντος. Οὐκοῦν τοῦτό σοι λέγειν ἔτι λείπεται, ὅτι καθάπερ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐκ Πατρὸς, οὐ διαβατικῶς ἀλλὰ δημιουργικῶς, οὐχ ὡς δι' ὄργάνου ἀλλ' ὡς συνδημιουργούντος, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ. Ὁρᾷς ποῦ κατάγεις, ὦ οὔτος, τὸ ἀνωτάτω Πνεῦμα καὶ τίσι συντάττεις τὸν ἐπὶ πάντων θεόν; Ἄλλ' οὐχ ὡς συνδημιουργούντος λέγω, φησίν, ἀλλ' ὡς συνεκπορεύοντος. Οὐκοῦν συνεκπορεύον καὶ τὸ Πνεῦμα τελειώσει ἑαυτό, ὥσπερ κἀκεῖ συνδημιουργοῦν τελεσιουργεῖ τὰ πάντα· μᾶλλον δὲ οὐχ ἑαυτό, ἀλλ' ἕτερον ἀπαράλλακτον αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενον· καὶ τοῦ Πατρὸς γὰρ δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι δημιουργούντος ἕτερον παντάπασι τὸ ὑφιστάμενον· καὶ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων γεννῶντός τε καὶ ἐκπορεύοντος, εἰ καὶ ὁμοούσια τὰ παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἑκάτερον ἕτερον αὐτοῦ τε καὶ ἀλλήλων καθ' ὑπόστασιν.

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, ὡς κοινὸν Πατρί τε καὶ Υἱῷ τὸ ἐκπορεύειν κατ' αὐτούς, ἀνάγκη τοῦτ' ἔχειν καὶ τὸ Πνεῦμα, τετρὰς ἔσται ἡ τριάς. Τί γὰρ ποτε κοινὸν Υἱῷ τε καὶ Πατρί, ὃ μὴ καὶ τῷ Πνεύματι κοινόν; Πῶς δὲ οὐχὶ καὶ ὁ Υἱὸς αἴτιος θεότητος ἐπίσης τῷ Πατρί καὶ πηγαία καὶ αὐτὸς θεότης; Καίτοι τοῦτ' ἀνωτέρω διὰ πλείστων ἀποδέδεικται καὶ μεμαρτύρηται, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως μία πηγαία θεότης ὁ Πατήρ καὶ ὁ μόνος ἀρχὴ καὶ ὁ μόνος ἀγέννητος καὶ ὁ μόνος αἴτιος καὶ ὁ μόνος πατήρ καὶ ὁ μόνος προβολεὺς καὶ ὁ μόνος πηγὴ θεότητος καὶ ὁ μόνος θεότης θεογόνος· καὶ ὡς τῷ αἰτίῳ τοῦ Υἱοῦ μεῖζων ὁ Πατήρ, ὡς αἰτιατοῦ μόνου ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ θεότητος αἰτίου.

Duhul trece prin El efemer?

61. Dacă ar fi prin el la fel ca printr-un instrument muzical și aceasta este un lucru eretic, pentru că alta este natura instrumentului și alta a celui care cântă prin acela, la fel alta este cea a celui ce cântă prin el ceea ce cântă. Prin urmare, rămâne să-ți spunem iar că precum toate provin din Tatăl prin El, nu trecător, ci creator, nu ca printr-un instrument, ci ca unul ce este împreună-creator, tot așa și Duhul prin El. Vezi unde cobori, omule, pe Duhul cel preaînalt și între cine pui pe Dumnezeu cel ce este peste toate? Dar, spune el, nu spun ca împreună-creator, ci ca împreună-purcezător. Prin urmare, se va desăvârși pe sine, fiind împreună-purcezător, așa cum și acolo le desăvârșește pe toate, fiind împreună-creator. Mai bine zis nu pe sine, ci pe celălalt care este văzut neschimbabil în ipostasul lui propriu. De altfel ceea ce e creat de Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt este totalmente altul. Chiar și cele două persoane care sunt din Tatăl, cel ce naște și cel ce purcede mai înainte de veacuri, deși deoființă cu El, fiecare din cele Două sunt distincte de El și între ele după ipostas.

Prin urmare, dacă, așa cum susțin ei, însușirea de a purcede este comună Tatălui și Fiului, atunci automat trebuie să o aibă pe aceasta și Duhul, iar Treimea va fi tetradă⁶⁶³. Pentru că ce nu este comun Fiului și Tatălui, care nu este comun și Duhului? Cum nu este și Fiul cauzatorul dumnezeirii la fel ca și Tatăl și el însuși dumnezeirea cea izvorâtoare? Cu adevărat acest lucru a fost demonstrat și mărturisit mai sus prin multe argumente, anume că pretutindeni și în fiecare caz există numai o singură dumnezeire izvorâtoare, Tatăl, care este singura obârșie și singurul nenăscut și singurul cauzator și singurul purcezător și singurul izvor al dumnezeirii și singura

(62.) Εἰ δέ τις εὐρηται μεῖζω λέγων τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν Θησαυροῖς φησι προθεῖς γὰρ ἐκείνο τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον, «εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια», ἐπήνεγκεν, «εἰ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος Θεὸς ἐξελαύνων τὰ δαιμόνια δοξάζεται, πῶς οὐ μεῖζόν ἐστιν αὐτοῦ, τὸ ἐν ᾧ δοξάζεται»; Κατασκευάζων ἐντεῦθεν ἄκτιστον εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς γὰρ ἂν ἐπὶ κτίσματος ἔμφασιν ἔξ ὧν εἶπεν ὁ κύριος παρεῖχε τοῦ τοιούτου μεῖζονος; Λέγεται δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τε τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος οὐ διὰ τὸ ἀλλήλων αἷτια ὑπάρχειν, ἅπαγε, ἀλλὰ διὰ τὸ ποικίλον καὶ πολυειδῆς τῆς κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς οἰκονομίαν σοφίας τοῦ Θεοῦ δι' ἀλλήλων τὸ ἴσον ἐν πᾶσι δεικνύσης ἀμφοτέρων, τοῦ Υἱοῦ λέγω καὶ τοῦ Πνεύματος.

Ἄλλ' ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, φασί, Κύριλλος, ἔχει φησὶ τὸν Υἱὸν φυσικῶς ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια καὶ ἐξαίρετα, διαβαινούσης εἰς αὐτὸν φυσικῶς τῆς τοῦ γεννήσαντος ιδιότητος καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγει καὶ προχεόμενον ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὴν κτίσιν ἀγιάζειν, καὶ ἔξ ἀμφοῖν προχεόμενον οὐσιωδῶς. Καὶ αὐθις ἐν ἐβδόμῳ τῶν Πρὸς Ἑρμείαν ἐξηνηγεμένων λόγων περὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦθ' ἡμῖν διατρανοῖ· «ἀπολύων γὰρ, φησὶν, ἁμαρτίας τὸν αὐτῷ προσκειμένον, τῷ ἰδίῳ λοιπὸν καταχρῆται Πνεύματι, ὅπερ ἐνήσει μὲν αὐτός, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς λόγος καὶ ἔξ ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάξει φύσεως. Καὶ οὐκ ἐκ μέτρου ἔχων δίδωσι τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, ἀλλ' αὐτὸς ἐνήσειν ἔξ ἑαυτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ».

dumnezeire theogonă și Tatăl este mai mare decât Fiul prin faptul că este cauzator, de vreme ce Fiul este numai cauzat, nu și cauzator al dumnezeirii.

62. Dacă se va găsi cineva spunând că Fiul este mai mare decât Duhul, va găsi însă și că Duhul este mai mare decât Fiul, așa cum spune și dumnezeiescul Chiril în *Tezaurele* lui. Prezentându-ne acea spună a Mântuitorului „dacă eu scot demonii cu Duhul lui Dumnezeu” (Luca 11, 20) a adăugat: „dacă prin lucrarea Duhului este preamărit ca un Dumnezeu care alungă demonii, cum nu este mai mare decât acesta cel prin care este preamărit”⁶⁶⁴? Aduce aici un argument că Duhul Sfânt este necreat. Căci, cum ar fi posibil din cele ce a spus Domnul să arate o făptură ca una mai mare decât El? Se spun aceste lucruri despre Fiul și Duhul Sfânt, nu ca să arate că ei sunt cauză unul altuia, – departe de noi aceasta! – ci datorită faptului că înțelepciunea lui Dumnezeu arătată nouă prin Iconomie este variată și în multe chipuri și arată egalitatea celor de mai sus, adică a Fiului și a Duhului.

Însă, spun ei, Sfântul Chiril al Alexandriei spune că Fiul își are în sine în mod ființial însușirile proprii și deosebite ale Tatălui, de vreme ce se transmite lui însușirea Născătorului, și spune deci că Duhul este din ființa Fiului și că, „vărsându-se” mai înainte din Tatăl prin Fiul, sfințește creația și că se varsă în mod ființial din amândoi⁶⁶⁵. Și iarăși în capitolul al șaptelea al cuvintelor *Către Ermia* ne explică nouă foarte clar despre Fiul acestea: „decî, dezlegând pe cel ce era lipit păcatului, prin El îl unge cu Duhul, pe care îl are în el însuși, ca și Cuvânt al lui Dumnezeu Tatăl, și îl revarsă peste noi din firea lui proprie. Și după cuvântul lui Ioan nu ne dă nouă pe Duhul ca unul ce-l are cu măsură, ci ca unul ce-l trimite el însuși din sine, așa cum trimite, bineînțeles și Tatăl”⁶⁶⁶.

(63.) Καιρός δὴ ἡμῖν εἰπεῖν πρὸς τὸν τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενον· ἔτ' ἀσύνητος εἶ καὶ οὐδ' ἀκηκοὺς πάνυ πολλάκις ἀνωτέρω παρ' ἡμῶν συνήκας, ὅτι Θεὸς καὶ Θεοῦ ὑπαρξὶς ἀναίτιός τε καὶ ὑπέροχρονος; Ἐνταῦθα γὰρ προχεόμενόν φησι καὶ τὴν κτίσιν ἀγιάζον. Χρονικὸν τοίνυν καὶ δι' αἰτίαν ἀκούων τὸ προχεῖσθαι - καὶ γὰρ μετ' αὐτὴν καὶ δι' αὐτὴν προκέχεται τὴν ἀγιάζομένην· πῶς γὰρ οὐ; - Πρὸς δὲ καὶ εἰς ἄφρονας ἀμαρτιῶν διδόμενον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς περ ἀμέλει καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἀπολύτως πηγαζόμενον ἀλλὰ τισὶν ἀκούων, οὐκ ἀναμιμνήσκῃ ὁ διδασκῆς ἔχεις παρ' ἡμῶν τε καὶ τῆς ἀληθείας, ὡς ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς προαιώνιος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις, οὐ διὰ τι οὐδὲ πρὸς τινὰς οὔτε ὑπὸ χρόνον ὅλως; Εἶ δὲ καὶ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν εἶπε προχεόμενον, οὐδὲν καινόν. Ὡς γὰρ ἐπιδημοῦν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐνεργοῦν τελεώτερον, καὶ ὡς Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει, «οὐσιωδῶς ὡς ἂν εἶποι τις παρὸν καὶ συμπολιτευόμενον». Τί δέ, οὐκ οὐσιώδης ἦν καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς ἀποστολὴ τοῦ λόγου, ἐξ ἀμφοῖν τοῦ Πατρὸς γενομένη καὶ τοῦ Πνεύματος; Ἄλλ' ἡ ἀποστολὴ γέννησις οὐκ ἦν· οὐ γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ὁ Υἱὸς γεγέννηται, οὐδὲ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ μεθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ μεθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς οὐσιωδῶς κατήλθεν ἐνωθεὶς τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει καθ' ὑπόστασιν καὶ γεγονῶς καθ' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν, μὴ πρὸ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν αἰώνων, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος ὢν. Καὶ τὸ Πνεῦμα τοίνυν τὸ ἅγιον οὐσιωδῶς ἐπέμφθη ἐξ ἀμφοῖν ἀρτίως, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐκκέχεται παρ' ἀμφοτέρων ὕδαρ γὰρ ἐκλήθη ζῶν. Καὶ «Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι· ὑμεῖς δέ, φησὶν ὁ κύριος, βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Πῶς ἂν οὖν ἐβαπτίσθησαν, μὴ τοῦ ζῶντος ἐκχυθέντος ὕδατος;

63. Este timpul să spunem către cel care scoate în evidență unele ca acestea: ești încă neînțelept și, deși ai auzit acestea de multe ori de la noi mai sus, nu ai înțeles că Dumnezeu și existența lui Dumnezeu este necauzată și dincolo de timp⁶⁶⁷? Căci aici spune că este mai înainte vărsat și că sfințește creația. Deci auzind tu că este mai înainte vărsat în timp și pornind de la o cauză – căci cum altfel s-ar putea revărsa peste creația care se sfințește? – și dincolo de aceasta auzind că este dat de către Fiul spre iertarea păcatelor, așa cum bineînțeles și de către Tatăl și că izvorăște nu în mod absolut, ci către anumiți oameni, nu îți aduci aminte adevărul, de care ai fost învățat de noi, anume că purcederea din veșnicie a Duhului Sfânt de la Tatăl nu s-a făcut pentru ceva, nici către unii, nici sub timp? Dacă a spus că Duhul este mai înainte vărsat în mod ființial din cei doi, nu este nimic nou. Căci a spus-o ca unul care locuiește și lucrează desăvârșit în apostoli, așa cum și Sfântul Grigore Teologul spune: „ființial este ca și cum ai spune că este prezent și trăiește împreună cu ei”⁶⁶⁸. De altfel, nu a fost ființială și trimiterea Cuvântului către noi care s-a făcut de la ceilalți doi, adică de la Tatăl și de la Duhul? Însă, trimiterea nu a fost naștere, pentru că nu s-a născut Fiul din amândoi, nici pentru noi, nici după noi, deși după noi și pentru noi a coborât în mod ființial, unindu-se cu firea noastră după ipostas și făcându-se ca noi pentru noi, însă fiind născut numai din Tatăl nu numai înainte noastră, dar și înaintea veacurilor. Deci și Duhul Sfânt a fost trimis ființial în zile din urmă de la amândoi, dacă vrei se și revarsă de la aceștia doi, căci a fost numit apa cea vie (Ioan 7, 38) și „Ioan boteza cu apă, voi, zice Domnul, veți fi botezați cu Duh Sfânt” (Fapte 1, 5). Cum s-ar fi botezat, dacă nu s-ar fi revărsat apa cea vie?

64. Deci se revarsă ființial (real) pentru noi și după

(64.) Ἐκκέχυται τοίνυν οὐσιωδῶς δι' ἡμᾶς καὶ μεθ' ἡμᾶς· αὐτὸ γὰρ ἐφανερώθη δι' ἑαυτοῦ τὴν θείαν δύναμιν παρέχον, ἀλλὰ καὶ πάρεστιν αἰεὶ οὐσιωδῶς ἡμῖν, πάντως δὲ καὶ καθ' ὑπόστασιν, κἂν ἡμεῖς τῆς οὐσίας ἢ τῆς ὑποστάσεως ἥμιστα μετέχωμεν, ἀλλὰ τῆς χάριτος. Ἐκπορεύεται δὲ οὐ πρὸ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ἀναιτίως ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ὁ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐν ταῦτῳ καὶ θεμέλιος καὶ κορυφαῖος Πέτρος καὶ αὐτῆς τῆς παρ' ἀμφοτέρων ἐκχύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαφορὰν ἐγνώρισεν ἡμῖν· «τὴν γὰρ ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς λαβὼν, φησί, παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε», ἄντικρυς ἐκείνην λέγων τοῦ κυρίου καὶ διδασκάλου τὴν φωνήν· «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς».

Ἐκχεῖται τοιγαροῦν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς καὶ ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς λαμβάνοντος. Ὡστε, οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ μὲν ἔχει τὸ Πνεῦμα ὁ Υἱός, οὐδὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα ἔχει, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ ἔχει ὁ Πατήρ, ἐξ ἑαυτοῦ ἀμέσως ἐκπορευόμενον ἀναιτίως καὶ προαιωνίως· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῖν, φησὶν ὁ Υἱός, τοῦτ' ἀναπηγάξει φύσεως, εἰκότως καὶ παναληθῶς· μία γὰρ φύσις τοῖς τρισὶ καὶ φυσικῶς ἔνεισιν ἀλλήλοις. Καὶ ὁσάκις ὁ θεόφρων οὗτος Κύριλλος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγει, τὸ ὁμοούσιον παρίστησιν, ἀλλ' οὐκ αἴτιον εἶναι τῶν Υἱῶν τοῦ Πνεύματος. Ἐπεὶ καὶ πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας τῷ ὁμοουσίῳ τὰ τοιαῦτα γέγραφε· ὕδωρ μὲν γὰρ ζῶν καλεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πηγὴ ἐστὶ τούτου τοῦ ὕδατος ὁ Πατήρ, ὃς διὰ τοῦ προφήτου περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει· «ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους».

noi, căci s-a arătat ca unul ce dăruiește prin sine puterea dumnezeiască, dar și ca unul ce este cu adevărat pururi cu noi ființial, negreșit și ca ipostas, deși noi nu ne împărtășim deloc de ființa sau ipostasul lui, ci de har⁶⁶⁹.

El purcede nu numai înainte de noi, dar și mai înaintea veacurilor fără cauză numai din Tatăl. Cel ce este în același timp și temelia și vârful Bisericii, Petru, ne-a făcut cunoscută nouă această deosebire, anume cea a revărsării Duhului Sfânt, căci zice: „primind de la Tatăl făgăduința Duhului, Fiul L-a revărsat pe Acesta pe care acum voi vedeți și auziți” (Fapte 2, 33), spunând la fel ca și cuvântul acela al Învățătorului: „când va veni Mângâietorul, pe care eu îl voi trimite vouă de la Tatăl” (Ioan 15, 26).

Prin urmare, se revărsă peste noi Duhul de la Tatăl, precum și de la sine, iar de la Fiul ca unul ce-l primește de la Tatăl⁶⁷⁰. Astfel, Fiul nu-l are pe Duhul din sinele său, nici Duhul nu își are existența prin Fiul, ci din sinele său îl are Tatăl, din sinele său purcezându-l direct, fără de cauză și mai înainte de veacuri. Dar, spune Sfântul în mod justificat și foarte adevărat, îl revărsă nouă pe Acesta și Fiul din firea lui însăși, pentru că firea dumnezeiască este în Trei și Aceștia coexistă unul în celălalt în mod ființial. Și de fiecare dată când acest cugetător de Dumnezeu, Chiril, spune că Duhul este din ființa Fiului, ne arată deofințimea și nu faptul că Fiul este cauzatorul Duhului, fiindcă toate acestea le-a scris către cei ce sunt împotriva deofințimii, căci apa cea vie este numit Duhul, iar izvorul acestei ape este Tatăl⁶⁷¹, care grăiește prin proorocul despre Iudei: „pe Mine, izvorul vieții celei vii m-au părăsit și și-au săpat gropi (fântâni) sparte” (Ier. 2, 13).

(65.) Πηγή ἐστὶ τούτου τοῦ ὕδατος καὶ ὁ Υἱός, καθὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦ βαπτίσματος γράφων, «δείκνυσι, φησὶν, ἑαυτὸν ὁ σωτὴρ πηγὴν ζωῆς καὶ ὕδωρ ζωῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ἄλλὰ τοῦ ὕδατος τούτου πηγὴν εἶναι δείκνυσιν ὁ Χριστὸς καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον «ὁ πῶν γάρ, φησὶν, ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῶ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, γενήσεται αὐτῶ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον».

Ἔστιν οὖν καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοῦ πηγὴ τοῦ ζῶντος ὕδατος, τουτέστι τῆς θείας χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος «τὴν χάριν γάρ τοῦ Πνεύματος ἢ γραφή, ὁ Χρυσόστομος φησὶ Πατὴρ, ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας». Οὐ γὰρ ἐκ διαφορῶν οὐσιῶν συνέστηκε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν. «Ἄλλ' ἐκ τῆς θείας φύσεως, φασί, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀναπηγάξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ἔστω δὴ, εἰ βούλεσθε, καὶ κατὰ τὴν αἰδίον ὑπαρξίν· πηγάζει γοῦν ἐκ τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν μόνην τὴν πατρικὴν. Διὸ οὐδεὶς οὐδέποτε τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐσεβῶν θεολόγων ἐκ τῆς ὑποστάσεως εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἶπεν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἐκ δὲ τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ φυσικῶς εἶναι ἐξ αὐτοῦ εἶπερ τις φαίη, ἀλλ' ὡς μίας καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως οὔσης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Ἴνα γὰρ κατ' αὐτὸν εἶπω τὸν θεῖον Κύριλλον, ὡς αὐτὸς Πρὸς Ἐρμείαν γράφει, «οὐχ ἕτερος ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι νοοῖτο παρὰ τὸν Πατέρα, ὅσον εἰς ταυτότητα φυσικὴν, πάντως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», ὡς καὶ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς ἐξηγούμενος ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικόν, «οὐ γὰρ

65. Izvor al acestei ape este și Fiul, așa cum Sfântul Ioan Gură de Aur zice, scriind despre Botez: „Mântuitorul se arată pe sine ca izvorul vieții și pe Duhul Sfânt ca apa cea vie”⁶⁷². Însă, Hristos îl arată pe însuși Duhul Sfânt ca izvor a acestei ape, căci zice: „cel ce bea din apa pe care eu o voi da, nu va înseta în veac, căci apa pe care eu o voi da, adică Duhul Sfânt, se va face izvor de apă curgătoare spre viața veșnică” (Ioan 4, 14).

Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt sunt împreună izvor de apă vie, adică izvor al harului dumnezeiesc și al lucrării Duhului, căci zice Părintele Ioan Gură de Aur: „Sfânta Scriptură numește harul Duhului când foc, când apă, arătând că aceste numiri nu sunt ale ființei, ci ale lucrării”⁶⁷³. Căci Duhul Sfânt, fiind nevăzut și monoid⁶⁷⁴, nu este alcătuit din diferite naturi. Însă, zic ei, Duhul Sfânt se revarsă din firea dumnezeiască a Fiului. Adică, dacă vreți, se revarsă din firea dumnezeiască și ca existență veșnică, dar numai din ipostasul Tatălui. De aceea, niciodată nici unul dintre teologii drept-credincioși din veac nu a spus că Duhul este din ipostasul Fiului, ci din ipostasul Tatălui. Ar spune cineva că este din ființa Fiului și este din el în mod ființial, dar numai prin faptul că ființa Tatălui și a Fiului este una și aceeași.

Dar ca să spun conform dumnezeiescului Chiril, așa cum acesta scrie către Ermias: „nu ar putea fi conceput Fiul altul decât Tatăl din punct de vedere al identității ființiale, negreșit și Duhul Sfânt”⁶⁷⁵ sau așa cum el însuși explicând acea spusă evanghelică „nu va grai de la El” (Ioan 16, 13), zice: „Duhul Sfânt nu este nimeni altul decât Fiul din punct de vedere al identității ființiale”⁶⁷⁶. După marele Dionisie, Izvorul vieții este ființa dumnezeiască, care se revarsă în sine, stă în sine și este îndumnezeită prin sine”⁶⁷⁷.

λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ», φησίν, «οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν υἱὸν ὑπάρχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅσον εἰς ταὐτότητα φύσεως». «Πηγὴ δέ ἐστι ζωῆς, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ἡ θεία φύσις εἰς ἑαυτὴν χρομένη καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἐστῶσα καὶ ἀεὶ δι' ἑαυτῆς θεωμένη».

(66.) Ἄλλ' οὐκ ἔστι, φασίν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ μὴ εἶναι· οὐ γὰρ συνορῶσιν, ὡς, ὅταν τι μιᾶς μὲν οὐσίας ἢ καὶ ὑποστάσεως, τὸ ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας ἔχον ὁπωσδήποτε τὴν ὑπαρξιν καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἐκείνης ταύτην ἔχει, καὶ ἀντιστρόφως ὃ γὰρ ἂν ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἐκείνης ἢ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἐκείνης ἐστίν.

Ὅταν δέ τι μιᾶς μὲν οὐσίας ἢ, οὐ μιᾶς δὲ ὑποστάσεως, ἀλλὰ πλειόνων, τὸ ἐκ τῆς μιᾶς ἐκείνης οὐσίας οὐκ ἐκ τῶν λοιπῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐστίν, ἀλλ' ἐκ μιᾶς τινος αὐτῶν. Ἐπεὶ γοῦν ἡ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητῇ Τριάδι ἡμῖν μία φύσις ἐστίν ἐν ὑποστάσει τρισίν, οὐχὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν ἔχον ἐκ τῶν ὑπολοίπων ὑποστάσεων ἐστίν, ἀλλ' ἐκ μιᾶς τινος αὐτῶν, δηλαδὴ τῆς πατρικῆς ἐκ ταύτης γὰρ μὴ εἶναι οὐκ ἐνδέχεται, οὐκοῦν οὐχὶ καὶ ἐξ ἑτέρας, ἀλλ' ἐκ μόνης, εἴπερ ἐκ μιᾶς.

Καὶ τοῦτο δηλὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ἐκ τῆς οὐσίας μὲν ἔστι τοῦ Ἀδάμ, οὐκ ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, διότι μία μὲν οὐσία τῶν ἀνθρώπων νῦν, πολλαὶ δὲ ὑποστάσεις. Ἀνθρωπίνης δὲ τὴν ἀρχὴν μιᾶς οὔσης οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως, τῆς τοῦ Ἀδάμ, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ ἢ Εὔα οὔσα, καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἐκείνου ἦν. Ἀλλὰ καὶ πρὶν τὸν Κάιν εἶναι, μιᾶς οὔσης ἀνδρικῆς οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὁ Κάιν ἀνδρικῆς οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως ὑπῆρχε, τοῦ Ἀδάμ· δυοῖν δὲ ἀνδρῶν ἤδη καθ' ὑπόστασιν

66. Dar, spun ei, Duhul nu poate fi din ființa Fiului, fără să fie și din ipostasul Lui, căci nu văd că, atunci când ceva este al unei ființe sau al unui ipostas, cel ce își are existența din acea ființă o are și din ipostasul acela și invers. Atunci când ceva este al unei ființe-naturi și nu al unui ipostas, ci a mai multe, ceea ce este din acea ființă-natură nu este și din celelalte ipostasuri, ci numai dintr-unul din acestea. Deci, întrucât preaînalta și închinata Treime este o ființă în trei Ipostasuri, cel ce are ipostasul din ființă nu este din celelalte ipostasuri, ci numai dintr-unul din ele, adică din cel al Tatălui, pentru că nu este posibil să nu fie din acesta. Prin urmare, nu numai că nu este din altul, ci din el singur, de vreme ce este dintr-unul.

Și acest lucru este vizibil la oameni, deoarece fiecare din noi este din natura lui Adam, dar nu este și din ipostasul lui, pentru că una este natura oamenilor acum, dar multe sunt ipostasurile. Existând însă la început numai o natură și un singur ipostas, al lui Adam, iar Eva fiind din natura lui Adam, înseamnă că ea a fost și din ipostasul aceluia. Dar și până să fie Cain, existând numai o natură și un ipostas bărbătesc, Cain și-a luat existență dintr-una și aceeași natură bărbătească, dintr-unul și același ipostas bărbătesc, cel și cea a lui Adam. Acum însă, existând doi bărbați ca ipostasuri, înseamnă că fiul lui Cain, Enoh, și-a luat existența din natura lui Adam, dar nu și din ipostasul lui, ci numai din cel al lui Cain.

Deci cei ce cugetă „latinește”, dezvoltând ideea că Duhul este și din ipostasul Fiului, de vreme ce se teologhisește

τελούντων, ὁ τοῦ Κάιν Ἐνώχ ἐκ τῆς οὐσίας μὲν ὑπῆρχε τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς τοῦ Κάιν.

Οἱ γοῦν λατινικῶς φρονοῦντες διατεινόμενοι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, εἶπερ εἶναι θεολογεῖται ἐκ τῆς φύσεως, πλὴν τοῦ θείου Πνεύματος, μίαν εἶναι δείκνυνται φρονοῦντες ὥσπερ οὐσίαν οὕτω καὶ ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ, τὸν Πατέρα τελῶς ἀθετοῦντες καὶ τὸν Υἱὸν εἶναι μόνον καθ' ὑπόστασιν δεικνύντες καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν παριστῶντες.

(67.) Εἴ τις οὖν ἐκ τῆς φύσεως ἀκούων τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τῆς ὑποστάσεως νοεῖ, ὁμοῦπόστατον ποιεῖ τῷ Πατρὶ τὸν υἱόν, ἐπειδήπερ ὁμοούσιος ἢ καὶ τὴν διαφορὰν καὶ τὴν διάκρισιν κἂν τῇ θείᾳ φύσει, ἀλλ' οὐκ ἐν μόναις ταῖς τρισὶ θεαῖς ὑποστάσεσι νοεῖ, μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦ Χρυσοστόμου θεολόγου διδάσκοντος ἀκούων, «ὡς ἢ μὲν τῶν θείων ὑποστάσεων διακριτικὴ τάξις, τοῖς ἁγίοις καθέστηκε γνῶριμος, ἢ δὲ φύσεων διακριτικὴ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἀπόβλητος». «Οὐ γὰρ ἐμερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ τοῦ Πατρὸς εἰς υἱόν, πρὸς τὰς κανονικὰς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, οὐδὲ ῥυεῖσα ἐγέννησεν».

Τοιγαροῦν εὖ ἂν ἔχοι λέγειν οὐκ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς κἂκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοούσιον καὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοουσιότητος ἐντεῦθεν δεικνυμένης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς διαφοροῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματος, ἴσον δὲ εἶπεν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστὶν οὐσίας τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα. Ἐκ δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἢ ὁμοουσιότητος δεικνύται

că este din natura lui, în afară de Duhul dumnezeiesc, s-au arătat ca unii care cugetă că în Dumnezeu, așa cum există o singură natură-ființă, tot așa există și un ipostas, anulându-l total pe Tatăl și arătându-l pe Fiul ca unul ce există numai după ipostas și pe Duhul Sfânt ca unul ce-și are existența numai din Fiul.

67. Dacă cineva auzind că Duhul este din ființa Fiului, înțelege că este din ipostasul Lui, atunci îl face pe Fiul de un ipostas cu Tatăl, deoarece este deoființă cu El sau chiar dacă concepe diferența sau distincția în ființa dumnezeiască, nu o concepe numai în cele trei ipostasuri dumnezeiești, fără să ia în considerare în afară de alții și pe teologul Ioan Gură de Aur, care învață că „rânduiala distincției ipostasurilor dumnezeiești a fost cunoscută de Sfinții Părinți, iar cea a firilor în Sfânta Treime a fost respinsă”⁶⁷⁸. „Căci nu s-a împărțit ființa de la Tatăl la Fiul – spune Sfântul Vasile cel Mare către monahii – nici nu a născut prin curgere”⁶⁷⁹.

Prin urmare, ar putea cineva să spună în mod corect că Duhul nu este din ipostasul Fiului, ci din cel al Tatălui ființial și din ființa Fiului, datorită deoființimii Fiului cu Tatăl, de vreme ce arată aici deoființimea Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul, însă nu arată existența Duhului diferită față de Tatăl. Este tot una a spune că Duhul este din ființa Fiului datorită deoființimii cu a spune că Duhul are aceeași ființă cu Fiul. Deoființimea Duhul se arată din faptul că este din ființa Fiului, ca una ce este mai clar arătată, vestită mai înainte și mai înainte încredințată. „Fiul are în sine în mod ființial însușirile proprii și deosebite ale Tatălui, trecând la Fiul în mod ființial însușirea Născătorului”⁶⁸⁰, adică nu însușirile ipostatice proprii ale Tatălui – căci nu are nici însușirea de a fi fără de început, nici pe cea de a fi nenăscut,

τοῦ Πνεύματος ὡς φανερωτέρας καὶ προκατηγγελημένης καὶ προπεπιστωμένης· «ἔχει τε ὁ Υἱὸς φυσικῶς ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια καὶ ἐξαίρετα, διαβαινούσης εἰς αὐτὸν φυσικῶς τῆς τοῦ γεννήσαντος ιδιότητος»· οὐ τὰ ὑποστατικὰ ἴδια τοῦ Πατρὸς καὶ ἐξαίρετα - οὐδὲ γὰρ τὸ ἄναρχον ἔχει καὶ ἀγέννητον ἢ τὸ γόνιμον - ἀλλὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἴδια τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως αὐχήματα, ἅπερ ἔχει φυσικῶς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(68.) Καὶ τοῦτο διὰ πολλῆς ποιούμενος σπουδῆς ὁ θεῖος Κύριλλος, τὸ μηδένα παραχθέντα δοξάζειν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ φυσικῶς καὶ κατὰ φύσιν ὁσάκις λέγει, τὸ πνεῦμά φησι τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ πηγάζειν, καθ' ἣν ὁ αὐτός ἐστι μετὰ Πατρός, ἀλλ' οὐδαμοῦ τῶν λόγων ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ τὰ ἴδια τοῦ Πατρὸς ἔχειν αὐτὸν φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς καὶ κατὰ φύσιν ἀεὶ θεολογεῖ.

Καὶ συκοφαντηθεὶς γὰρ ὡς καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ δοξάζων τὴν ὑπαρξιν τὸ Πνεῦμα ἔχειν, τοῦτ' αὐτὸ ὅτι συκοφαντεῖται ἰσχυρίσατο, ἴδιον τοῦ Υἱοῦ καὶ οὐκ ἀλλότριον εἶναι τὸ Πνεῦμα διατεινόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ τοῦτ' ἀνάγραφτον κεῖται πρὸς Λατίνων περιφανῆ τε καὶ λαμπρὸν ἔλεγχον· οἱ παρ' ὧν ἔδει μᾶλλον ἀποσχέσθαι τῆς κακονοίας, ἐκ τούτων ἐνάγεσθαι δικαιοῦσιν εἰς τὸ μὴ τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασιν αἰτίαν εἶναι κακῶς νομίζειν τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως. Ὁ δὲ λέγων εἶναι ἐκ τῆς τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεως τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν θεῖον Κύριλλον διαβαίνειν φυσικῶς εἰς τὸν Υἱὸν τὴν τοῦ γεννήσαντος ιδιότητα, παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ Κυρίλλου ἐντρεπέσθω, γράφοντος ἐν Θησαυροῖς· «πῶς οὐκ ἔσται τὸ Πνεῦμα Θεός, ὅλην ἔχον ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς τὴν ιδιότητα

nici pe cea de a naște – ci cele de laudă proprii și ființiale ale firii Tatălui, pe care le are în mod ființial și Duhul Sfânt.

68. De acest lucru s-a preocupat cu multă seriozitate dumnezeiescul Chiril și, pentru ca nimeni să nu ajungă să creadă că Duhul Sfânt provine din ipostasul Fiului, și de fiecare dată când spune că este din ființa lui sau în mod ființial sau după ființă, el zice că Duhul Sfânt izvorăște și din ființa lui, prin care el însuși este împreună cu Tatăl, dar în nici unul din cuvinte nu se afirmă că izvorăște din ipostasul Lui. Tot el teologhisește că acesta le are pururi pe toate cele ale Tatălui în mod firesc și ființial și după fire.

Atunci când a fost calomniat că este de părere că Duhul își are existența din ipostasul Fiului, chiar a afirmat că este calomniat, susținând că Duhul este propriu Fiului și nu străin, dar nu provine din Fiul⁶⁸¹. Aceasta constituie o mărturie scrisă pentru o combatere a „latinilor” strălucită și foarte clară pentru toți. Pornind de la aceste cuvinte, aceștia trebuia mai bine să se îndepărteze de gândirea cea rea, decât să-și îndreptățească părerea lor greșită că nu numai Tatăl, dar și ipostasul Fiului este cauza dumnezeiescului Duh. Cel care afirmă că Duhul este din ipostasul Fiului, pe baza spuselor Sfântului Chiril că însușirea Născătorului trece și la Fiul în mod ființial⁶⁸², să fie rușinat de dumnezeiescul Chiril, care scrie în *Tezaure*: „cum nu va fi Duhul Dumnezeu, de vreme ce are în sine ființial însușirea Tatălui și a Fiului, al cărui este și Duh și prin Fiul este împărțit creației”⁶⁸³. Căci, conform gândirii lor pe care au dobândit-o pe baza teologiei purtătorilor de Dumnezeu Părinți,

τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὗ καὶ πνεῦμά ἐστι, δι' Υἱοῦ τῆ κτίσει χορηγούμενον»; Κατὰ γὰρ τὴν αὐτῶν σύνεσιν, ἦν ἐν ταῖς τῶν θεοφόρων κέκτηνται θεολογίαις, τὸ Πνεῦμα γεννητόν τε ἅμα καὶ γεννήτωρ ἔσται· οὗ τί ἂν ἀκουσθεῖη καινότερον;

(69.) Ἄλλα ταῦτα μὲν ὥσπερ ἐκ περιουσίας ἡμῖν ἀρτίως εἴρηται πρὸς τοὺς διατεινομένους ἐκ τῆς ὑποστάσεως εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδήπερ ἐκ τῆς φύσεως εἴρηται. Ὁ γὰρ θεῖος Κύριλλος ἐνταῦθ' ἡμῖν ἀναπηγάξει ἐκ τῆς φύσεως οὐ τὴν φύσιν φησὶ τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἀναπηγάξει, κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν θεολόγον, ἐκ μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως. Ὅτι μὲν γὰρ ἄκτιστός ἐστι καὶ ἡ τῆς θείας φύσεως ἐνέργεια καὶ ὅτι φυσικὴ καὶ οὐσιώδης λέγεται, παραστήσει δι' ὀλίγων καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς Κατὰ Μακεδονίου γράφων· «οὐ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν».

Ὅτι δὲ οὐκ ἐκ μιᾶς τινος τῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς τρισυποστάτου φύσεως ἡ τοιαύτη ἐνέργεια πηγάζει προσμαρτυρεῖται καὶ ὁ μέγας Διονύσιος γράφων ἐν κεφαλαίῳ τετάρτῳ τῆς Περὶ τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας βίβλου· «πάντα μετέχει προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκβλυζομένης». Ὅτι δὲ Πνεῦμα ἐνταῦθα ὁ θεῖος Κύριλλος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον ἡμῖν οὐ τὴν φύσιν φησὶν οὐδὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τὴν ἄκτιστον αὐτοῦ καὶ φυσικὴν χάριν καὶ ἐνέργειαν, σαφὲς δεῖγμα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ μνησθῆναι τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ φωνῆς, τῆς οὐκ ἐκ μέτρου δίδοσθαι λεγούσης παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ. Ἰωάννης γὰρ ὁ

Duhul va fi în același timp și născut și născător. Este posibil să fi auzit cineva ceva mai nou decât atât?

69. Însă, aceste cuvinte s-au spus de către noi din belșug către cei care susțin că Duhul este din ipostasul Fiului, pentru că s-a spus că este ființa lui. Dumnezeuiescul Chiril ne spune nouă aici că se revarsă peste noi din ființă, nu ființa Duhului, nici ipostasul lui, ci lucrarea lui⁶⁸⁴, care se revarsă, după teologul Damaschin, dintr-o singură ființă în trei ipostasuri⁶⁸⁵. Faptul că lucrarea ființei dumnezeiești este necreată și este numită naturală și ființială⁶⁸⁶, ni-l arată în puține cuvinte și Sfântul Atanasie cel Mare în cuvintele lui *Către Macedonia* unde scrie: „nu lucrează Tatăl și Fiul după o pronie diferită, ci după una și aceeași lucrare ființială a dumnezeirii”⁶⁸⁷.

Faptul că această lucrare nu izvorăște numai dintr-unul din ipostasuri, ci din ființa cea în trei ipostasuri, să-l mărturisească și marele Dionisie, care scrie în capitolul IV a cărții *Despre ierarhia cerească*: „toate se împărtășesc de pronia care izvorăște din dumnezeirea cea atotcauzatoare”⁶⁸⁸. Faptul că aici dumnezeiescul Chiril zice că Duhul ne este dat nouă din Tatăl și din Fiul, nu ființa lui, nici ipostasul lui, ci harul și lucrarea ființei lui, este întărit dincolo de altele și de exemplu elocvent și de faptul că amintește de cuvântul Sfântului Ioan, Înainte Mergătorul și Botezătorul, din Evanghelie despre Hristos, care spune că Duhul nu-i este dat Fiului de la Tatăl cu măsură (Ioan 3, 34). Într-adevăr Sfântul Ioan Gură de Aur, explicând acest loc al Evangheliei după Sfântul Ioan Teologul, zice: „aici numește Duh, lucrarea, căci noi toți am primit cu măsură lucrarea Duhului, Acela însă a primit-o întregă.

χρυσορρήμων, τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ κατὰ τὸν θεολόγον Ἰωάννην εὐαγγελίου ἐξηγούμενος, «πνεῦμα, φησίν, ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· πάντες γὰρ ἡμεῖς μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ἐλάβομεν, ἐκείνος δὲ ὁλόκληρον· εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία». Οὕτω πάντα νικᾷ τῆς τῶν παρ' ἡμῶν εἰρημένων ἀληθείας ἢ δύνამις, εὐπορίας ἀφορμὴν ποιουμένη τὰς ὑμῶν ἀπορίας καὶ δι' ἑαυτῆς ὡς διὰ μιᾶς τινος εὐθείας πλήθος σκολιῶν, ἑτεροκλινεῖς ἀπελέγχουσα γραμμᾶς. Ταύτη τοι τῶν μὲν γραφικῶς προβαλλομένων ἄλις.

(70.) Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τοῖς λογίοις οἱ Λατίνοι χρῶνται καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ διανοήμασιν οἰκείοις, φέρ' ἴδωμεν τὸ ἀναμφίλεκτον αὐτοῖς δοκοῦν, ᾧ καὶ τ' ἄλλα συνδιαρρηθήσεται λυθέντα, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ παρωνύμως ἀπὸ τῆς διανοίας λέγεσθαι στερήσεται, ἀδιανόητα δειχθέντα· κατὰ μέρος γὰρ ταῦτ' ἐπεξιέναι οὐκ ἀνάγκη. Καὶ ταῦθ' ἡμῖν ἀρτίως οἷς πέρα τοῦ μετρίου μηκύνειν ἤκιστα προσηρημένοις, ὅμως εἰς μῆκος ἐκτέταται ὁ λόγος, ταῖς αὐτῶν ἐξ ἀγνοίας ἀπορίας συμπαρεκτεινόμενος.

Ἄλλὰ τί τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀκράδαντον τῆς δυσσεβείας ἔρεισμα; Πᾶν, φησί, τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τινος, διὰ τινος ἐκπορεύεται καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων ἐστὶ, κἂν μὴ ῥήματι ὁ λέγων ἐπισημαίνηται· τὸ δ' αὖ διὰ τινος, καὶ ἐξ ἐκείνου δι' οὗ ἐστὶ λέγεται· διὰ τίνος οὖν ἑτέρου, εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα; Σαφὲς οὐκοῦν τὸ περαινόμενον, ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται.

Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς ταῦτα; Οὐ τὴν 'διὰ' μὲν αὐτοῖς δώσομεν, τὴν δὲ 'ἐκ' ἀπαγορεύσομεν, ὃ πολλοὶ πεπόνθασιν, ἀγνοοῦντες ὃ πεπόνθασιν. Τὸ γὰρ διὰ στόματος, καὶ ἐκ στόματος σαφῶς προφέρεται. Καὶ τῷ Ἰῶβ «διὰ νεφέλης»

cu măsură lucrarea Duhului, Acela însă a primit-o întreagă. Dacă lucrarea acestuia este nemăsurată, cu mult mai mult este ființa⁶⁸⁹.

Astfel, puterea adevărului spuselor noastre le biruiește pe toate și devine un punct de reper pentru a ține calea cea bună față de nelămuririle voastre și de la sine sunt îndreptate acele linii greșite, ca și cum o mulțime de linii strâmbe ar fi rectificate printr-o linie dreaptă. Firește, sunt destule cele spuse mai sus referitoare la argumentele lor scripturistice.

70: Dar, întrucât „latinii” nu folosesc numai cuvintele acestea împotriva noastră, mai bine zis împotriva lor înșiși, ci și cugetări de-ale lor proprii, să analizăm ceea ce pare acestora indubitabil (imbatabil), împreună cu care vor pica și celelalte conexiuni, mai bine zis vor fi private de numele de cugetări, de vreme ce vor și arătate a fi lucruri absurde, pentru că nu este nevoie să fie analizate fiecare în parte. Și, deși nu am dorit să mai lungim deloc cuvântul nostru peste cele ce am spus mai înainte, totuși a fost lungit destul cuvântul în funcție de neînțelegerile lor provocate de neștiință.

Dar care este după părerea lor fundamentul neclintit al credinței greșite? Tot ceea ce purcede din cineva – spune – purcede și prin cineva și așa se întâmplă pentru toate lucrurile, deși cel care vorbește nu o consemnează în cuvinte. De altfel, ceea ce este prin cineva, se poate spune și că este din acela prin care se spune că este. Prin cine altcineva este Duhul, dacă nu prin Fiul? Așadar, concluzia lor este clară, anume că Duhul purcede prin Fiul și din Fiul.

Ce vom spune noi față de acestea? Nu le vom da prepoziția „prin” și vom interzice pe „din”, lucru pe care mulți l-au pățit, neștiind ceea ce au pățit. Căci în mod clar ceea ce se

γέγραπται λαλήσας ὁ Θεὸς καὶ αὐθις «ἐκ τοῦ νέφους». Ἄλλ' οὐδ' ἐπὶ τῶν κτιστῶν καὶ κατὰ φύσιν ἐκπορευομένων τὸ διὰ τινος οὐ συννοήσομεν καὶ μὴ λεγόμενον. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο τοῖς κατὰ φύσιν τὰ ὑπὲρ φύσιν ὁμοιώσομεν ἀπόκριναι γὰρ δὴ μοι ὁ ἐμβατεύων ἂν μὴ ἐώρακας οὐχὶ καὶ πᾶς Υἱὸς ἔκ τινος γεννώμενος διὰ τινος γεννᾶται καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων ἔχει, κἂν μὴ ῥήματι ὁ λέγων ἐπισημαίνεται; Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο καὶ τὴν κάτω καὶ χρονικὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπὲρ φύσιν οὔσαν ἐκ μόνης παρθένου μητρὸς ἀθετήσομεν γέννησιν καὶ τὴν ἄνω ἐκ μόνου παρθένου Πατρὸς προαιώνιον, ζητοῦντες τὸ διὰ τίνος τε καὶ ἐκ τίνος κατὰ τὰς ἀπολουμένας σὰς ὑποθήκας καὶ τοὺς ἀσυλλογίστους συλλογισμούς; Οὔμενον, ἀλλὰ δι' αὐτῆς κἀπὶ γῆς φανερωθείσης καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπόρευσιν ἀμέσως οὔσαν ἐκ Πατρὸς ἐπιγνωσόμεθα καὶ τὴν σὴν ἀποποιοησόμεθα προσθήκην, ὡς τοῖς φυσικῶς διοικουμένοις τὰ ὑπερφυῆ συντάττουσαν.

(71.) Καὶ τοῦτο δὲ οὐ συννοεῖς ὁ τῶν ἀνεξερευνητῶν ἔξεταστῆς, ὅτι τὸ ἐκπορευόμενον ἅπαν οὐ διὰ τινος μόνον, ἀλλὰ καὶ εἷς τι αἰεὶ ἐκπορεύεται; Ἡ τοίνυν δώσεις ἡμῖν εἰς τί πρὸ τῶν αἰώνων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ἀντὶ τῆς μόνης προαιωνίου καὶ σεπτῆς διὰ τοῦτο τριάδος τετράδα σεβόμενος ἀποδειχθήσῃ, τὸ ἐξ οὔ, τὸ δι' οὔ, τὸ εἰς ὃ καὶ αὐτὸ τὸ ἐκπορευόμενον, ἢ τοῦτο σοῦ μὴ διδόντος οὐδ' ἐκεῖνο δεξόμεθα. Τίς γὰρ ὁ λόγος καθ' ὃν, ἀμφοτέρων ἐπομένων τῷ ἐκπορευομένῳ παντί, τὸ μὲν προσίεσθαι, τὸ δὲ μή;

Καίτοι τὸ μὲν ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐν τῷ Υἱῷ ἀναπαύεσθαι, καὶ γέγραπται παρὰ τῶν θεολόγων καὶ πεφανέρωται ἐν Ἰορδάνῃ τοῦ σωτῆρος βαπτιζομένου καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχον ὁμολογοῦμεν, οὐκ ἐκ

rostește prin gură este rostit și din gură. Și lui Iov se scrie că Dumnezeu i-a vorbit „prin nor” (Iov 38, 1), iar apoi iarăși se spune „din nor” (Iov 40, 6). Însă nici măcar față de cele create care „purced”⁶⁹⁰ după fire nu vom subînțelege pe „prin cineva”, chiar și nerostit. Asta nu înseamnă că le vom asemăna pe cele de dincolo de fire cu cele ale firii noastre. Căci să-mi răspundă mie cel ce pătrunde în cele ce nu vede, orice fiu nu este născut din cineva și se naște și prin cineva și așa se întâmplă față de toate, deși cel ce vorbește nu o consemnează în cuvinte? Oare din acest motiv vom anula nașterea pământească și în timp a Celui Unuia Născut, care s-a făcut dincolo de fire numai din Maica Fecioara și pe cea din veșnicie care este numai din Tatăl, cercetând ceea ce este prin și din cineva după ideile voastre rătăcite și după silogismele voastre ilogice? Bineînțeles că nu, ci prin aceasta ce s-a arătat pe pământ vom cunoaște, iar purcederea Duhului Sfânt care este direct din Tatăl vom respinge adaosul tău ca unul ce așează împreună pe cele de dincolo de fire cu cele ce sunt conduse de fire.

71. Tu însă cel care cercetezi cele ce sunt de necercetat, nu înțelegi că tot ceea ce purcede nu purcede numai prin cineva, dar întotdeauna și către cineva? Sau vei spune că Duhul Sfânt purcede către noi mai înainte de veacuri și din acest motiv te vei arătat ca unul ce, în loc de Treimea care numai Ea este preacinstită și veșnică, cinstește tetrada, anume cel din care purcede, cel prin care purcede, cel către care purcede și însuși cel care este purces sau dacă nu e valabilă această variantă nu o vom accepta nici pe cealaltă. Pentru că prin ce rațiune vom accepta pe prima și vom respinge pe cea de-a doua, de vreme ce se aplică la tot ceea ce purcede?

Cu toate acestea, faptul că Duhul Sfânt purcede din

τῶν ὄντων τὰ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα στοχαζόμενοι, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρρητῶς τελουμένων τὰ ὑπὲρ ἔννοϊαν διδασκόμενοι. Ποῦ δὴ σοι τὸ δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὑπάρξεως, εἰ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν σαφῶς ἔρχεται καὶ ἐν αὐτῷ ἀναπαύεσθαι θεολογεῖται; Καθάπερ ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἐπὶ λέξεώς φησι καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος τοῦτ' αὐτὸ δεικνὺς ταμίαν εἶναι τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ Υἱὸν καταγγέλλει τὸν Χριστόν. Καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν Θησαυροῖς ἐν Υἱῷ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς ὑπάρχειν τὸ Πνεῦμα συμπεραίνει καὶ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς διήκειν ἐν Υἱῷ τὸ Πνεῦμα λέγει, δι' οὗ πάντα χρίων ἀγιάζει ὁ Υἱός. Ἐκ γοῦν τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ ὑπάρχον φυσικῶς καὶ αἰδίως, ἐκ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀξίους, ὅπως καὶ ἡνίκα δέοι, πρόεισι καὶ φανεροῦται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(72.) Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπιεικέστερον τὸν προκειμένον μεταχειρίζων λόγον, μάλιστα διὰ τοὺς μετ' εὐγνωμοσύνης ἐντυγχάνειν μέλλοντας, καθολικωτέραν ἔκφανσιν ἐν βραχεῖ ποιήσομαι τῆς ἀληθείας, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ τὸ πᾶν διαλαμβάνουσαν. Ὁ δ' ἔχων ὧτα πρὸς διάκρισιν ὀρθοῦ καὶ μὴ τοιοῦτου μνείσθω κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τὸ τοῦ μυστηρίου βάθος πύλας δ' ἐπίθεσθε τοῖς ἑαυτῶν ὡσίν, ὅσοι μὴ κριτικωτάτην κέκτησθε διάνοϊαν, εἰ μὴ τοῖς εὖ λέγειν δυναμένοις, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ δυναμουμένοις, πειθηνίους ἑαυτοὺς παρέχετε, ὡς ἂν μὴ τὸ ὑπὲρ τὴν ὑμέτεραν γνῶσιν ἀφροσύνην τῶν εὖ εἰδόντων ὀνομάσητε. Τί δέ ἐστιν ὃ λέγω; Καὶ συντεínaτε παρακαλῶ τὸν νοῦν.

(73.) Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸ αἰώνων καὶ ἐπ' αἰῶνας καὶ ἔτι ἰδιαίτατον μὲν ἔχει τῆς ἰδιοτρόπου ὑπάρξεως τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τῆς μόνης πηγαίας θεότητος, ἐκπορευέσθαι,

Tatăl și se odihnește în Fiul a fost scris de către teologi (Sfinții Părinți-n.trad.) și s-a arătat în Iordan, atunci când s-a botezat Mântuitorul și mărturisim că este așa, fără să cugetăm pe cele de dincolo de toată ființa pomind de la ființe, ci fiind învățați cele de dincolo de gândire din cele ce se săvârșesc negrăit. Unde ai văzut tu expresiile „prin Fiul” și „din Fiul” folosite față de existența Duhului dumnezeiesc, dacă se teologhisește că Duhul purcede din Tatăl și vine către Fiul și în El se odihnește așa cum spune cuvânt cu cuvânt Sfântul Ioan Damaschin⁶⁹¹, iar Sfântul Grigore Teologul, arătând același lucru, propovăduiește faptul că Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu, este vistierul Duhului dumnezeiesc⁶⁹²?. Și dumnezeiescul Chiril în *Tezaurile* sale conchide că Duhul Sfânt există ființial în Fiul de la Tatăl și spune că Duhul Sfânt se întinde (este cuprins) natural și ființial în Fiul de la Tatăl, și ungând prin El, Fiul le sfințește toate. Deci, Duhul Sfânt există din Tatăl întru Fiul în mod natural și veșnic, iar atunci când este nevoie se arată către cei vrednici din Fiul⁶⁹³.

72. Negreșit, lucrurile nu sunt așa cum spun ei, însă pentru a explica mai bine acest cuvânt al nostru de față și bineînțele pentru cei care pe viitor o vor citi cu bună-cunoștință, vom face o expunere generală pe scurt a adevărului, care sub formă de epilog să cuprindă totul. Cel ce are urechi pentru un discernământ a ceea ce e corect de ceea ce nu e, să se inițieze în adâncul tainei atât cât se poate cuprinde. Cei care nu ați dobândit o gândire foarte capabilă de a judeca lucrurile, puneți deasupra urechilor strajă, dacă veți fi ascultători celor ce au putut să spună corect adevărul sau mai bine zis celor ce au primit putere de la Dumnezeu, așa încât să nu numiți nebunie a celor ce cunosc bine ceea ce este dincolo de cunoașterea noastră⁶⁹⁴. Ce înseamnă aceasta ce vreau să spun? Vă rog,

τουτέστιν ἐκ τῆς ὑπερθέου ἐκείνης οὐσίας καθ' ὑπόστασιν μόνην τὴν πατρικὴν, ὑπερθεος ὄν καὶ αὐτουουσία καὶ κατ' αὐτὴν τοῦ προσενεγκόντος κατ' οὐδὲν ἀποδέον, μᾶλλον δὲ μηδαμῶς διαφέρον ἢ διαιρούμενον, ἕτεροῦπόστατον δ' ὅμως καὶ αὐθυπόστατον. Οὕτω δὲ ὄν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐτ' αὐτοῦ δίσταται ποτε, καὶ τῷ Υἱῷ οὐχ ἦττον ἦνεται οὐσιωδῶς τε καὶ ἀδιαστάτως, αὐτῷ τε ἐπαναπαυόμενον καὶ ἴδιον αὐτοῦ ὑπάρχον καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς διατελοῦν ἀεὶ αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ Πνεύματος ταμίης. Οὐδὲν οὖν καινόν, εἰ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ προϊέναι λέγεται, καθ' ὑπόστασιν μέντοι τὴν πατρικὴν καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς καὶ δίδεται καὶ πέμπεται καὶ προχεῖται καὶ προέρχεται, δι' αὐτοῦ διδόμενόν τε καὶ φανερούμενον, εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκπορευόμενον πρὸς οὗς ἄξιον. Καὶ ἐκπόρευειν γὰρ εἶπουπερ ἂν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκροάση, τὴν φανέρωσιν νόει· οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ ἐκπορευέσθαι παρὰ Θεοῦ ὑπάρξεώς ἐστι σημαντικὸν αὐθυποστάτου· «οὐκ ἐπ' ἄρτω γὰρ, φησί, μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ». Ὅρας ὅτι τὰ μὲν παρὰ Θεοῦ ἐκπορευόμενα πολλά, πλήθους γὰρ συνεκτικὸν τὸ πᾶν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἓν, ὃ καὶ ἰδιοτρόπως παρὰ πάντα ἐκπορεύεται παρὰ Θεοῦ; Καὶ πάλιν· «ἐθαύμαζον, φησὶν, οἱ ὄχλοι ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ». Ἄρ' οὖν ἢ τῶν λόγων χάρις αὐθυπόστατος, ὥσπερ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκπορευόμενον παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς; Ἄπαγε· καίτοι ταύτην τὴν χάριν ὁ κύριος Πνεῦμα προσηγόρευεν εἰπὼν, «τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά εἰσι καὶ ζωὴ εἰσιν». Ἄλλ' ὅρας ὅπως ἐξ Υἱοῦ ἢ χάρις καὶ οὐκ αὐτὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ δωρεαὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

(74.) Εἰ γὰρ ἐκ τῆς τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν

arcuiți-vă mintea!

73. De dinaintea veacurilor și peste veacuri, Duhul Sfânt își are ca însușire distinctivă a existenței sale deosebite purcederea din Tatăl, din unica dumnezeire izvorătoare, adică din ființa aceea dumnezeiască mai presus de orice dumnezeire⁶⁹⁵ numai după ipostasul Tatălui, fiind ființă în sine și Dumnezeu dincolo de oricare altul, căreia nu-i lipsește nimic, mai bine zis nu se schimbă și nu se împarte deloc, deși și este alt ipostas și ipostas în sine⁶⁹⁶. Astfel, fiind din Tatăl, nu se desparte niciodată de Acesta și nu este unit mai puțin cu Fiul ființial și inseparabil, odihnindu-se în Acesta, fiind propriu Acestuia și petrecând pururi în mod ființial în Acesta, deoarece Acesta este vistierul Duhului. Deci nu este ceva nou dacă se spune că provine și din Acesta și din ființa Acestuia, însă numai după ipostasul Tatălui. Prin Acesta și din Acesta ființial (real) este dat, este trimis și revărsat și provine, prin El este dat și arătat, dacă vrei și purces, către cei vrednici⁶⁹⁷. Deci, dacă undeva vei auzi cuvântul purcedere cu acest sens, să înțelegi că este vorba despre arătare, căci a purcede de la Dumnezeu nu înseamnă întotdeauna existența lui ca ipostas în sine, căci spune: „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese (purcede) din gura lui Dumnezeu” (Matei 4, 4). Vezi deci că cele ce purced de la Dumnezeu sunt multe, deoarece cuvântul „tot” presupune o mulțime, pe când Duhul Sfânt este Unul, care purcede de la Dumnezeu în mod deosebit față de toate. Și iarăși zice: „se minunau mulțimile de cuvintele harului care ieșeau (purcedeau) din gura lui” (Luca 4, 2). Oare harul cuvintelor este ipostasiat în sine, așa cum este Duhul cel ce purcede numai de la Tatăl? Departe de noi aceasta, deși Domnul a numit acest har Duh, spunând: „cuvintele pe care eu le grăiesc sunt Duh și viață” (Ioan 6, 63). Deci, vezi că harul

κοιλίας ποταμοὶ ῥέουσιν ὕδατος ζῶντος κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν - «ὁ πῶν γάρ, φησὶν ὁ κύριος, ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον», ταῦτὸν δ' εἰπεῖν ἐκπορευομένη, κατὰ τὸ «πηγὴ δὲ ἦν ἐκπορευομένη ἐξ Ἑδέμ» - εἰ οὖν ἐκ τῶν ὁμοιωμένων τῷ Υἱῷ ποταμηδὸν ἄλλεται, ταῦτὸν δ' εἰπεῖν πηγάζεται καὶ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα κατὰ χάριν ἐνυπάρχον αὐτοῖς, πολλῶ μᾶλλον ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ κατὰ φύσιν προαιωνίως τε καὶ αἰδίως ἔχοντος ἑαυτῷ ἐπαναπαυόμενον αὐτὸ καὶ συνημμένον φυσικῶς.

Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο δογματίσομεν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τῶν ὁμοιωμένων κατὰ χάριν τῷ Υἱῷ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα· ἰδιαίτατα γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ μόνου τὴν ὑπάρξιν ἔχον τὴν προαιωνίον τε καὶ ὁμοούσιον. Ἔστι γὰρ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ προηγείται τῇ ἐπινοίᾳ τοῦ εἶναι Πατρὸς τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι· τὸ γὰρ εἶναι τι προθεωρεῖται τοῦ τινὸς εἶναι, εἰ καὶ μὴ κατὰ χρόνον· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἐκ Πατρὸς, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς Πρὸς Εὐνομιανούς φησι κεφαλαίως «τὴν πρὸς τὸν πατέρα οἰκειότητα νοῶ τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Ἐκ δὲ τοῦ Υἱοῦ, εἶπον εὐρεθείη καὶ οἷς τισι ῥήμασιν, ὡς αὐτῷ φυσικῶς ἐναναπαυόμενον προαιωνίως τε καὶ αἰδίως, ἅτε κατὰ τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ ἄχρονον ἐκείνην γέννησιν τέλειον ἐν ἑαυτῷ σχόντι ἐκ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ αὐτῷ οὐσίας, καθ' ὑπόστασιν μέντοι τὴν πατρικὴν. Οὐκοῦν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ προθεωρεῖται τὸ εἶναι αὐτοῦ Πνεῦμα τοῦ ἐξ αὐτοῦ εἶναι, εἰ καὶ μὴ κατὰ χρόνον καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι τοῦ Υἱοῦ. Τοιγαροῦν οὐκ ἔχει παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπάρξιν.

este din Fiul și nu numai acesta, ci și toate darurile Duhului Sfânt?

74. Căci, dacă, conform făgăduinței, din pântecelul celor ce cred în Hristos curg râuri de apă vie (Ioan 7, 38) - căci zice Domnul „cel ce bea din apa pe care eu i-o voi da lui, va fi izvor de apă curgătoare spre viața veșnică” (Ioan 4, 14), ceea ce e tot una cu a spune „purcezătoare”, după expresia „era un izvor ce curgea (purcedea) din Eden (Fac. 2, 10)” - dacă deci Duhul curge ca un râu din cei care se aseamănă cu Fiul, adică izvorăște și purcede, existând în aceștia prin har, cu atât mai mult din Fiul, cel care îl are în sine veșnic prin ființă și în care se odihnește și cu care este unit în mod ființial.

Însă, aceasta nu înseamnă că trebuie să dogmatizăm că Duhul purcede din Tatăl și din Fiul și din cei care se aseamănă cu Fiul prin har, deoarece purcede exclusiv din Tatăl, ca unul ce-și are existența lui veșnică și deofință numai din Acesta. Căci Duhul Sfânt este din Tatăl și al Tatălui și ceea ce există din Tatăl, în gândire, este înaintea a ceea ce este al Tatălui, pentru că a exista ceva este cugetat mai înaintea a ceea ce este al cuiva, deși nu după timp. De aceea, este al Tatălui, pentru că este din Tatăl, așa cum și Sfântul Vasile cel Mare în capetele lui *Către Eunomiene* zice: „gândesc la familiaritatea (intimitatea) Duhului față de Tatăl, deoarece purcede de la Tatăl”⁶⁹⁸. Oriunde s-ar găsi expresia „din Fiul” cu orice cuvinte folosite, ea înseamnă că Duhul odihnește din veci și veșnic întru El în mod ființial, așa cum prin nașterea Lui cea negrăită și atemporală l-a avut în sine din Tatăl, fiind din aceeași ființă, însă prin ipostasul Tatălui. Prin urmare, în Fiul, existența Duhului este cugetată faptului de fi din El, deși nu în timp, și de aceea este din Fiul, pentru că este al Fiului. În consecință, nu își are existența de la El.

(75.) Διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔσθ' ὅτε μὲν ὡς δι' αὐτοῦ νοούμενον Πνεῦμα Πατρὸς καὶ ἐκ Πατρὸς, ἅτε μὴ γεννητὸν ὑπάρχον ἄλλ' ἐκπορευτὸν, καὶ ὡς ἐκπορευτὸν ἀμέσως ἐκ τοῦ ἐκπορευόντος αὐτὸ νοούμενον· ἔστι δὲ καὶ ὡς συμπαρομαρτοῦν ἀχρόνως αὐτῷ κατὰ τοὺς θεολόγους καὶ σὺν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ, ἄλλ' οὐχὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχον, ὡς καὶ αὐτόθεν τοῖς συνετοῖς ἔστι κατάδηλον· οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐφρονούντων λόγον ἀκούσας προαιωνίως ἐκ Πατρὸς γεννώμενον οὐκ εἰς ἔννοιαν εὐθύς ἔρχεται τοῦ τῷ λόγῳ συμφυῶς καὶ συνανάρχως συμπαρομαρτοῦντος Πνεύματος, καθ' ἣν ἔννοιαν οὐδ' εἰς ἐκ' τὴν 'διὰ' χρῆ μεταλαμβάνειν· ἔστι δὲ καὶ ὡς δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ τοῖς ἁγίοις χορηγούμενον, οὐ μὴν προαιωνίως ἐκείθεν πεμπόμενον ἢ διδόμενον ἢ πηγάζον, εἰ δὲ βούλει ἐκπορευόμενον, ἄλλ' ἠνίκα ληφθῆναι καὶ φανερωθῆναι εὐδόκησε καὶ ὡς εὐδόκησε διδόμενόν τε καὶ φανερούμενον· οὐ γὰρ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ οὐσία καὶ ἢ ὑπόστασις φανεροῦται ποτε τοῦ θείου Πνεύματος. Εἰ δὲ Λατίνοι φασιν ἐντεῦθεν στοχάζεσθαι τὴν προαιώνιον πρόοδον, ἀκολούθως οὐδ' ἐκεῖ κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἔσται. Καὶ τὸ τεκμήριον ὃ φασιν αὐτοὶ τοῦτο, οὐδὲν αὐτοῖς συμβαλεῖται πρὸς τὴν πρόθεσιν.

(76.) Ἄλλ' ἐκ μὲν τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὕτω προῖδον θεολογεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μίας γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, μία καὶ ἡ αὐτὴ καὶ θέλησις καὶ δόσις καὶ φανέρωσις. Ἐκ δὲ τῶν υἱοποιήτων τῷ θεῷ καὶ διδόμενόν ἔστι καὶ ἀλλόμενον καὶ πηγάζον καὶ ἐνεργοῦν καὶ φαινόμενον, ὡς ἐνυπαρχούσης μὲν αὐτοῖς καὶ ἐνοικούσης τῆς ἐμφύτου χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ πνεύματος, ἄλλα κατὰ χάριν καὶ οὐ φυσικῶς καὶ ὕστερον ἐπιδημησάσης, τουτέστι δι' αὐτῶν ἐνεργησάσης, ἄλλ' οὐ προαιωνίως

75. Se spune că Duhul Sfânt este prin Fiul, uneori ca unul ce este cugetat ca Duhul Tatălui și din Tatăl, prin care, deși nu este născut, ci purces, este cugetat ca unul ce este purces direct din Purcezător. După teologi, este și cel care-l însoțește dincolo de timp pe Acesta (pe Fiul)⁶⁹⁹ și este împreună cu Acesta, dar că există din acesta, ci din Tatăl, așa cum de aici este foarte clar pentru cei înțelepți, deoarece nimeni din cei ce au cugetarea cea dreaptă, auzind că, Cuvântul se naște din veșnicie din Tatăl, nu-i vine în gândire imediat Duhul cel care urmează pe Cuvântul în mod consubstanțial și ca unii ce sunt atemporali, iar prin această gândire nu trebuie să percepem pe „din” cu „prin”. Putem spune că Duhul este împărțășit sfinților prin Fiul și din Fiul, nicidecum însă trimis sau dat sau izvorât de acolo din veșnicie, dacă vrei purces, ci dat și arătat atunci când a binevoit să fie primit și arătat, căci ființa în sine și ipostasul Duhului dumnezeiesc nu se arată niciodată. Dacă „latinii” spun că aici este cugetată ieșirea lui din veci, prin urmare nu va fi nici acolo după existența sa. Și acest argument pe care îl aduc ei, nu îi va ajuta pe aceștia cu nimic în ceea ce urmăresc.

76. Însă, Duhul Sfânt este teologhisit ca unul ce provine din Fiul și prin Fiul, pentru că ființa este una și aceeași, una și aceeași este și voința și darea și arătarea. În cei care s-au făcut fii lui Dumnezeu, Duhul este și dat și curgător și izvorător și lucrător și arătat, ca unii în care harul sădit și puterea Duhului coexistă și locuiește în ei, însă după har și nu ființial, iar acest har a fost trimis mai apoi, adică a lucrat prin ei, dar nu se odihnește în ei din veșnicie.

Vezi cât de mare este diferența, așa cum ai ajunge dincolo de ceea ce este nemărginit? Spunând „latinii” în

ἐναναπαυομένης.

Ὅρας ὅση ἡ διαφορά, ὡς ἀπειρίας ἐπέκεινα; Λατῖνοι δὲ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς λέγοντες γεννηθῆναι τὸν υἱόν, ἐκ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, οὐ σαφῶς περὶ τῶν προαιωνίων καὶ ὑποστατικῶν φασὶ προόδων καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ τε καὶ τοῦ πνεύματος; Σαφῶς τοιγαροῦν μὴ γινώσκουσιν τὰ ἄμικτα τοῖς ὑπὲρ χρόνον τὰ ὑπὸ χρόνον τοῖς ὑπὲρ αἰτίαν τὰ δι' αἰτίαν. Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται εἰ δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ μεθ' ἡμᾶς ἐκ δὲ τοῦ Πατρὸς οὐ διὰ τι, οὐδὲ πρὸς τι, οὐδὲ μετὰ τι ἄπαγε τῆς βλασφημίας. Εἰ μὴ σὺ καὶ τοῦτ' ἀναπλάσεις ὁ πάντολμος, μᾶλλον δὲ ψευδώνυμος θεολόγος, καὶ τὸν λόγον οἷον ἐγγυτέρω τοῦ πατρὸς τιθεῖς, πορρωτέρω δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ θεόσοφοι πατέρες ἡμῶν μὲν παραδιδόντες τὴν τῆς πίστεως ὁμολογίαν, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐθεολόγησαν γεννηθέντα τὸν υἱόν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· δηλονότι ἀμέσως ἐκότερον αὐτῶν καὶ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἐξ αὐτῆς δηλαδὴ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. Εἰ δὲ διὰ τὴν γενομένην ἐπιφοίτησιν ὕστερον ἡμῶν, καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀλλοτριούντας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐνιστάμενοι, ἐξ ἀμφοῖν εἶπέ τις αὐτό, ἢ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἢ ὅτι τοῦ Υἱοῦ ἐκλάμπει καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλ' ὡς καὶ ἐν τῷ Υἱῷ ὑπάρχον καὶ ἴδιον αὐτοῦ καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλότριον.

(77.) Πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἄνευ χρονικῆς προσθήκης ἢ αἰτίας εἴρηκε τις δι' Υἱοῦ ἢ καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστελλόμενον, προσσημαίνων δὲ αἰεὶ ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐφ' ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς ἡμῶν τῶν ἀδυνάτων ἦν. Εἰ δ' ἄρα που καὶ μὴ προσσημήναντες εἰρήκεσαν, ἀλλ' ὡς

Simbolul de credință că, pe de-o parte Fiul s-a născut din Tatăl, iar pe de alta că Duhul purcede din Tatăl și Fiul, nu vorbesc în mod clar despre „ieșirile” lor din veșnicie și ipostactice și despre însăși existența Fiului și Duhului?

Deci, în mod clar, amestecă cele ce sunt neamestecate, pe cele ce sunt dincolo de timp cu cele ce sunt sub timp, pe cele ce sunt dincolo de cauză cu cele ce se fac dintr-o cauză. Căci pentru noi Duhul este trimis din Fiul. Dacă este pentru noi, atunci înseamnă că este și după noi, însă din Tatăl nu este trimis pentru ceva, nici către ceva, nici după ceva – departe de noi această blasfemie! – în afară de faptul să născocoști așa ceva tu, cel prea-îndrăzneț, mai bine zis teolog cu nume mincinos, care așezi Cuvântul oarecum mai aproape decât Tatăl, iar pe Duhul Sfânt mai departe.

De aceea, și înțelepții de Dumnezeu Părinți, predându-ne nouă mărturisirea de credință, au teologhit că, așa cum Fiul este născut din Tatăl, tot așa și Duhul este purces din același Tată, adică fiecare din Aceștia sunt în mod direct numai din Tatăl, adică din însuși Ipostasul Tatălui. Dacă, datorită venirii care s-a făcut la urmă pentru noi și bineînțeles combătând pe cei care înstrăinează pe Duhul de Fiul, a spus cineva că El este din Amândoi sau din Tatăl prin Fiul sau strălucește din Fiul și altele asemănătoare acestora, a spus-o în sensul că Duhul există întru Fiul, este propriu Lui și nu-i este prin nimic străin.

77. Dincolo de acestea, nu a spus nimeni că Duhul Sfânt este trimis prin Fiul sau din Fiul, fără să adauge în timp și cauzat, decât atunci când întotdeauna desemnează lucrarea, prin care ar fi fost imposibil să vină către noi înaintea noastră. Dacă uneori au spus aceasta fără să facă această adnotare,

πολλάκις τοῦτο πράξαντες. Ἐπειτα οὐδὲ συνίης τοῦτο, ὃ ὑπερλίαν σὺ καὶ καυχώμενος εἰς τὰ ἄμετρα, ὅτι πολλ' ἄττα τῶν λεγομένων παρὰ τῆς θείας γραφῆς, τῆς μὲν συνόδου τῶν ῥημάτων ἐστὶν ἓν, τῆς δὲ διανοία καὶ τῷ πράγματι οὐχ ἓν; Ὁ καὶ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην ὡς ἐπίπαν ἀπειργάσατο, μὴ δυναμένοις διακρίνειν τὸ τῆς συνόδου τῶν ῥημάτων ἓν, τοῖς δὲ πράγμασιν οὐχ ἓν, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ συνδοκεῖ;

Σαφὲς γὰρ τοῦτο τοῖς σοφοῖς τὰ θεῖα καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι μεμνημένοις, ὡς ὅταν ἐξ ἀμφοτέρων, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τὸ πνεῦμα λέγεται, ἢ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, εἰ καὶ συνάγεται ῥήματι, ἀλλὰ διέστηκε πράγματι. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλοτριούντας τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ δεόντως ἂν συνημμένως οὕτως εἴπομεν ἓν κρίσει τοὺς λόγους οἰκονομοῦντες, οἰκειωθεῖσι δὲ θεῷ διὰ τοῦ γνῶναι ἴδιον Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἠκριβωμένως ἐκκαλύψομεν ἐκάτερον, ὡς ἐκ Πατρὸς μὲν ἔχει πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τὴν ὑπαρκτικὴν τὸ Πνεῦμα πρόοδον, τῷ Υἱῷ δὲ αἰωνίως ἐνυπάρχον, ἐξ αὐτοῦ εἰς τοῦ φανερῆς προήλθε δι' ἡμᾶς καὶ μεθ' ἡμᾶς κατ' ἐκφαντικὴν καὶ οὐχ ὑπαρκτικὴν προέλευσιν.

(78.) Ἄλλα καὶ ὁ Υἱός, φησὶν, ἐν τῷ πνεύματι ἐστὶ. Πάνυ γε, διὸ καὶ ἐκφαντικόν ἐστὶν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα· καὶ ἀποστέλλεται καὶ παρ' αὐτοῦ οὐχ ὡς ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεὸς κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, καὶ ἐμορφοῦται ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν καὶ ἐνοικεῖ καὶ ὁράται δι' αὐτοῦ. Ἐν γὰρ Θησαυροῖς ὁ θεὸς Κύριλλος, «Χριστοῦ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς αὐτὸς ἐν ἡμῖν μορφούμενον» καὶ πάλιν, «Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα, ὡς τοῦ Θεοῦ λόγου διὰ Πνεύματος ἡμῖν ἐνοικιζομένου». Γεννᾶσθαι δὲ οὐ λέγεται, ἐπεὶ τὸ γεννώμενον Υἱὸς αἰεὶ τοῦ γεγεννηκότος ἐστὶ τε καὶ λέγεται καὶ ὁ γεννῶν αἰεὶ

aceasta se întâmplă pentru că au făcut-o de multe ori înainte. Apoi, nu înțelegi aceasta, tu cel te lauzi foarte mult în cele nemăsurate, anume că multe din cele spuse în Dumnezeiasca Scriptură prin redactarea cuvintelor sunt una, însă în gândire și în fapt nu sunt una⁷⁰⁰? Acest lucru a provocat în general și rătăcirea ereticilor, neputând să deosebească ceea ce prin redactarea cuvintelor este una față de faptul că în fapt nu sunt, așa cum gândește și Sfântul Grigore Teologul⁷⁰¹?

Acest lucru este clar deci celor înțelepți în cele dumnezeiești și inițiați în Duhul Sfânt, anume că, atunci când se spune că Duhul este din amândoi, din Tatăl și din Fiul sau din Tatăl prin Fiul, deși puși la un loc prin cuvânt, se despart în fapt. Și către cei care înstrăinează pe Duhul de Fiul am putea afirma unitatea folosind cuvintele după discernământ, iar către cei ce s-au familiarizat cu Dumnezeu prin faptul că cunosc că Duhul este propriu Fiului, le vom descoperi pe fiecare în parte cu precizie, anume că Duhul își are existența din Tatăl mai înainte tuturor veacurilor și, coexistând cu Fiul din veșnicie, s-a arătat pentru noi și după noi prin venirea sa prin venirea sa descoperitoare, nu prin cea ca existență.

78. Însă, spune el, și Fiul este întru Duhul Sfânt, de aceea Duhul este cel care-L descoperă și Fiul este trimis și de la Acesta, nu numai ca om, ci și ca Dumnezeu, conform Sfântului Grigore Teologul, și ia chip în inimile credincioșilor, locuiește și este văzut prin Acesta. În lucrarea sa *Tezaurile dumnezeiescului Chiril* zice: „Duhul este al lui Hristos, ca unul ce face pe Acesta să ia chip în noi”⁷⁰² și iarăși: „Duhul este al lui Hristos, de vreme ce Cuvântul lui Dumnezeu locuiește în noi prin Duhul Sfânt”⁷⁰³. Nu se spune însă că se naște din El, pentru că pentru că ceea ce se naște este întotdeauna fiu al celui

Πατήρ· τὸ δὲ ἐκπορευόμενον ἐπὶ Θεοῦ, καθὰ προέφημεν, οὐχ ἄπλῶς οὐδὲ μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔστιν· ἀλλὰ τὸ μὲν προαιώνιον καὶ ὑπαρκτικὴν πρόοδον δηλοῦν, ἑτερότροπον οὐσαν τῆς τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως, μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔστι· τὸ δ' ἐκ τοῦ κρυφίου φανεροῦσθαι καὶ παρρησιάζεσθαι καὶ δημοσιεύειν τὴν οἰκείαν δύναμιν διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμασίων οὐ μόνον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἔστι καὶ αὐτοῦ· «ὁ Θεὸς» γάρ, φησὶν ὁ προφητικώτατος ἐν βασιλεῦσιν, «ἐν τῷ ἐκπορευέσθαι σε ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσειέσθη».

Καὶ τοῦ Πατρὸς τοίνυν πάλαι ποτὲ φανερουμένου καὶ διὰ Μωσέως θαυματοποιοῦντος, ὁ πρῶτος κατὰ τὸν θεολογικώτατον Γρηγόριον γέγονε σεισμός. Μετατιθεμένων τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων προσκυνήσεως ἐπὶ τὴν ἀμυδρὰν μὲν, ἀληθῆ δὲ θεογνωσίαν. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ δεύτερος γέγονε σεισμός, τῶν μὲν Ἰουδαίων μεταρρυθμιζομένων ἀπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ εὐαγγέλιον, παντὸς δὲ ἔθνους καλουμένου πρὸς τὴν εὐαγγελιζομένην κοινωνίαν τῆς θεώσεως. Ἄλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ μόνου διὰ τοῦ σταυροῦ διαβαίνοντος ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς ἐρήμῳ, τῷ θανάτῳ καὶ τῷ ἄδῃ καὶ φανερουμένου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, διὰ τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν θεοσημίας καὶ αἰσθητῶς ἢ γῆ ἐσειέσθη. Ὁρᾷς ἐπὶ τῆς τοιαύτης σημασίας τὸ ἐκπορευόμενον οὐ μόνον ὄν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ κοινὸν πατρός, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος; Ἄλλ' ὕστερογενῆς καὶ ὑπὸ χρόνον αὕτη ἢ ἐκπόρευσις «ἐν τῷ λαῷ» γάρ φησιν. Εἰ δ' ἐν τῷ λαῷ, καὶ μετὰ τὸν λαόν.

(79.) Καλῶς ἄρ' ἔφημεν, ὡς τὸ ἐκπορευόμενον ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐκ ἀεὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιώνιον ὑπαρξίν δηλοῖ, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὴν

ce l-a născut și este și este numit fiu al lui, iar cel care naște este numit și este întotdeauna tată. Însușirea de a fi purces în Dumnezeu, așa cum spus mai înainte, nu ne arată că este numai a Duhului Sfânt, ci și ieșirea lui existențială din veșnicie, care se face într-un mod deosebit de nașterea Fiului din Tatăl, și este specifică numai Duhului Sfânt. Însă arătarea, lucrarea cu îndrăzneală și cunoașterea puterii lui din cele ascunse prin minunile săvârșite nu sunt numai ale Duhului Sfânt, ci și ale lui însuși, căci zice cel mai mare prooroc dintre împărați: „Dumnezeule când purcedeai tu în mijlocul poporului tău, când treceai tu prin pustie, pământul s-a cutremurat” (Ps.67, 8-9).

Deci, conform Sfântului Grigore Teologul, atunci când în vechime Tatăl se arăta și săvârșea minuni prin Moise, a fost primul cutremur⁷⁰⁴, ceea ce a făcut ca evreii să treacă de la închinarea la idoli la cunoașterea lui Dumnezeu care, deși în umbră, era totuși adevărată. Însă și în timpul Fiului și al Duhului Sfânt a fost al doilea cutremur, atunci când iudeii erau îndreptați de la lege spre Evanghelie și toate neamurile erau chemate la vestita comunitate a îndumnezeirii⁷⁰⁵. Atunci când Fiul trecea singur prin cruce către adevăratul deșert, adică moartea și iadul, și când s-a arătat în mijlocul poporului iudeilor, printr-un semn din cer de la Dumnezeu, pământul s-a cutremurat vizibil. Vezi că prin acest sens, purcederea nu este numai a Duhului, ci este comună Tatălui, Fiului și Sfântului Duh? Însă această purcedere este ulterioară și în timp, căci zice în mijlocul poporului, ceea ce înseamnă că se face după existența poporului.

79. Deci am spus corect că purcederea referitoare la Duhul Sfânt, nu arată întotdeauna existența lui veșnică din Tatăl,

ὑστερον φανέρωσιν, καθ' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς κοινωνήσει τῷ Πατρὶ, ὃ καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος δείκνυσι σαφῶς λέγων, «τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν ἐξ ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάζειν φύσεως». Προσπιθεῖς γὰρ τὸ «ἡμῖν», συνιέναι δίδωσι τὸ χρονικὸν τῆς ἀναδόσεως. Καὶ ὅτι ἐνέργεια καὶ δωρεὰ ἐστὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὸ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πηγάζομενον ἡμῖν, Ἰωὴλ προκαταγγέλλων, μᾶλλον δὲ διὰ τούτου ὁ Θεός, οὐκ «ἐκχεῶ τὸ πνεῦμά μου», φησὶν, ἀλλ' «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου». Ὡς γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος φησι Πατῆρ, «τὸ μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ ὁ παράκλητος μερίζεται». Ὁ δὲ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος πολλαχοῦ, μᾶλλον δὲ πανταχοῦ, δωρεὰν καλεῖ τὴν ἐκχυθεῖσαν τηνικαῦτα πρὸς αὐτούς. Καὶ ὁ χρυσοῦς πάλιν θεολόγος «οὐχ ὁ Θεός, φησὶν, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται».

(80.) Οὐκ ἄρα διὰ ταῦτα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι δοξάσομεν τὸ Πνεῦμα· ἀτιμάσαμεν γὰρ ἂν τοῦτο μᾶλλον ἢ δοξάσαμεν, τοῖς διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι σχοῦσι συντάττοντες αὐτό. Τοιγαροῦν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου δοξάσομεν ἐκπορευόμενον ἰδιοτρόπως καὶ προαιωνίως, ὡς καὶ ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ οὕτω δοξάζοντες, συνδοξάζομεν αὐτὸ καὶ συμπροσκυνοῦμεν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ.

Καὶ τοῦτο δηλοῦντες οἱ Θεόσοφοι πατέρες, ἐπὶ τοῦ συμβόλου τῆς ὀρθοδοξίας τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ συνδοξάζεσθαι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συνήγαγον εἰς ἓν, συνημμένως ἐκφωνήσαντες καὶ παραδόντες, ὡς τῶν μὴ δοξαζόντων ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸν Υἱὸν γεγεννημένον, οὐδὲ συμπροσκυνεῖν τὸ πνεῦμα ἐκείνοις δυναμένων, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενον.

(81.) Εἰ γὰρ κοινὸν αἰεὶ αὐτοῖς ὡς ἐξ αὐτῶν ἢ τοῦ

ci uneori se referă și la arătarea lui ulterioară, prin care și Fiul va comunica cu Tatăl, lucru pe care îl arată și dumnezeiescul Chiril în mod clar spunând: „Fiul îl revarsă pe Duhul nouă din ființa-i proprie”⁷⁰⁶. Deci, adăugând pe „nouă”, ne dă să înțelegem temporalitatea revărsării. Și Ioil proorocind că, ceea ce se revarsă peste noi din Tatăl și din Fiul, este lucrarea și darul Duhului dumnezeiesc, mai bine zis de aceea Dumnezeu nu zice: „voi vărsa Duhul meu”, ci „voi vărsa din Duhul Meu” (Ioil 3, 1). Căci, așa cum zice și Părintele Ioan Gură de Aur, „spune aici o parte din lucrare, pentru că Mângâietorul nu se împarte”⁷⁰⁷. De multe ori sau mai bine zis peste tot, cel mai mare dintre apostoli numește „dar” acea putere, care s-a vărsat în aceea oră peste aceștia” (Fapte, 2, 38; 8, 20: 10. 45). Și teologul cel de aur zice iarăși: „nu se varsă Dumnezeu, ci harul”⁷⁰⁸.

80. Deci, datorită acestora nu vom crede că Duhul purcede și din Tatăl și din Fiul, pentru că, luând partea celor ce spun că își are existența prin Fiul, mai degrabă îl vom necinsti pe Fiul, decât să-l slăvim. Prin urmare, noi credem că El purcede în mod deosebit și din veșnicie numai din Tatăl, așa cum și Fiul se naște. Și, crezând astfel, îl voi slăvi pe El împreună Tatăl și cu Fiul și ne vom închina Lui împreună. Exprimând această învățătură în Simbolul Ortodoxiei, Înțelepțiții de Dumnezeu Părinți au pus la un loc faptul de a purcede Duhul din Tatăl și a fi împreună slăvit cu Tatăl și cu Duhul, formulând și predându-ne acestea unite, așa încât cei care nu cred că Duhul Sfânt purcede numai din Tatăl, tot așa cum indubitabil se naște și Fiul, să nu poată să se închină Duhului totodată când se închină și Acelora, ca Unuia ce este contemplat într-un ipostas propriu.

Πνεύματος ἐκπόρευσις, ἐνέργεια ἂν τὸ Πνεῦμα εἴη μόνη καὶ οὐκ ἐν ὑποστάσει μόνον γὰρ ἐνέργεια, ἢ γε αὐτοῖς κοινή. Κοινὸν μὲν οὖν αὐτοῖς ὡς ὁμοούσιον, ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτοῖς κοινὸν ὡς ἕξ ἀμοιβῶν εἰ καὶ νῦν ἐπ' ἐσχάτου τῶν αἰώνων ἕξ ἀμοιβῶν ἐκκέχυται, προσθήσω δ' ὅτι καὶ παρ' ἑαυτοῦ - καὶ γὰρ αὐτεξουσίως πρὸς ἡμᾶς ἐκχεῖται - καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν γὰρ εἴρηται προφητικῶς εἰπεῖν. Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε». Ἄλλ' ἴσμεν ὑπὸ χρόνον ταύτην ὑπάρχουσαν τὴν γέννησιν. Τί δέ, οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ταύτην συνειργάσατο τὴν γέννησιν, ᾧ τὸ καθ' ἡμᾶς ἀνελημμένον τοῦ Υἱοῦ φύραμα ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐχρίσθη καὶ χρυσθὲν ἐφανερώθη, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος γέγονεν ὁμοθεον, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀρχὴν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς «ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας ἐσαρκώθη τῆς παρθένου», κατὰ τὸ γεγραμμένον;

Ἄρ' οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἐρεῖς γεγενῆσθαι πρὸ αἰώνων τὸν Υἱὸν διὰ τὴν ὑπὸ χρόνον ταύτην γέννησιν; Σύ γε ἴσως ὁ λογικαῖς ἐφόδοις τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ποριζόμενος καὶ ἐκ τῶν ὕστερον ὡς αὐτὸς φῆς γεγονότων τὰ προαιωνίως ὄντα στοχαζόμενος ἀλλὰ καὶ μάρτυρά γε ἀξιολογώτατον ἡμῖν ἂν ἐπαγάγοις τὸν Υἱὸν αὐτὸν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντα, «κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ» καὶ τοῦτο γὰρ σόν, ταῦτὸν οἶσθαι ἀποστολήν τε καὶ τρόπον ὑπάρξεως. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῷ τοῦ μεγάλου προσχρήσῃ καὶ παρεξηγήσῃ Παύλου, καὶ τοῦθ' ἐκὼν καὶ ἐθελοκακῶν ἢ ἀγνοῶν καὶ μὴ ὁμολογῶν. «Ἔμὲν γάρ, φησὶν ἐκεῖνος, διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως». Ἄλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἐνοικεῖ ταῖς καρδίαις τῶν μὴ ἀδοκίμων, πάντως διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ νοερῶς ὁράται καὶ ἐμμορφοῦται καὶ ἐμφανίζεται, καὶ ταῦτα διὰ

81. Căci dacă purcederea Duhului ar fi pururi comună Acestora ca fiind din Aceștia, atunci Duhul nu ar mai avea ipostas și ar fi numai o lucrare-energie, căci numai lucrarea-energiea le este lor comună. Duhul este comun Acestora ca unul ce este deofință cu Ei, însă nu este întotdeauna comun acestora ca și cum ar fi din aceștia. Deși acum în cele din urmă s-a vărsat din aceștia doi de mai sus, voi adăuga că s-a vărsat și din sine însuși, pentru că se varsă peste noi de bună voie, așa cum de altfel și despre Fiul s-a spus într-o proorocie: „Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi te-am născut”(Ps. 2, 7). Însă, știm că nașterea aceasta este în timp. Oare la această naștere nu a contribuit și Duhul, cu care s-a uns prin Botez frământătura noastră luată de Fiul și s-a arătat unsă, pentru că și înaintea Botezului s-a făcut aceasta ca Dumnezeu, deoarece de început Fiul lui Dumnezeu „s-a intrupat din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria” așa cum este scris?

Oare vei afirma că Fiul s-a născut mai înainte de veacuri din Tatăl și din Fiul, din cauza acestei nașteri a lui sub timp? Poate vei putea spune aceasta tu, cel ce ai dobândit cunoașterea despre Dumnezeu prin mijloace logice și cel care cugeți cele ce sunt mai înainte de veacuri prin prisma evenimentelor ulterioare⁷⁰⁹. Dar ai putea să aduci ca martor preaprețios pe Însuși Fiul, care grăiește prin gura proorocului: „Domnul m-a trimis pe Mine și Duhul Lui”(Is. 48, 16), pentru că acesta este și al tău, dacă crezi că trimiterea este tot una cu modul de existență. Dincolo de aceasta, va trebui să răstălmăcești și pe marele Pavel și bineînțeles cu voie și rea-voință sau ignorând și nemărturisind, căci spune acela: „prin Duhul Sfânt unuia i se dă cuvântul înțelepciunii, altuia cuvântul cunoașterii”(I Cor. 12, 8). Dar și Hristos locuiește în inimile celor încercați, negreșit prin Duhul Sfânt, și este văzut în mod înțelegător și ia chip și

τοῦ Πνεύματος. Οὐκοῦν προσυλλογιζόμενος ἔρεῖς, εἰ διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Εἰ δ' ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς σαφῶς ἀποστέλλεται καὶ τὸ βάπτισμα δέχεται, καθ' ὃ πᾶς ὁ βαπτιζόμενος γεννᾶται ἐκ πνεύματος, καὶ ταῖς καρδίαις ἐλλάμπει, καὶ τοῦτο διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ πολλὰ ἕτερα τῶν παραπλησίων συνείρας, εἶτα κοινῶς κατὰ τὰς σὰς ἐπιστήμας συμπεραίνων, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεγεννημένον εἶναι τὸν Υἱὸν δοξάσεις τε καὶ δεῖξεις. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς γε, ὧ σοφώτατε ἐπιχθονίων, οἱ τῆς κατὰ σὲ ταύτης θεολογίας ἄμοιροι παντάπασιν, ἀλλ' ὀρθῶς ἂν καὶ προενέγκωμεν καὶ διέλωμεν τὴν τῆς πίστεως ὁμολογίαν, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου λέγοντες ἐξ ἀρχῆς ἀμέσως εἶναι τὸν υἱὸν τε καὶ τὸ Πνεῦμα, ἰδιοτρόπως μέντοι ἑκάτερον αὐτῶν.

(82.) Καὶ δὴ τὸ ἴδιον δηλοῦντες ἑκατέρου τρόπου, τὴν μὲν ἐκ Πατρὸς ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν προσαγορεύομεν, ἐκπόρευσιν δὲ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὰ δ' ὕστερον ἐν χρόνῳ καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ἐπὶ ταύτης καὶ ὑπὸ τούτων ὑπηργμένα, νοήμασι μὲν ἀεὶ διαιροῦμεν τῶν προαιωνίων καὶ ἀνάρχων ὑπάρξεων ἐκείνων, ῥήμασι δ' ἔστιν ὅτε καὶ τοῦτο σπανιώτατα συνάπτοντες ἢ καὶ συνημμένα παρὰ τινων ἀκούοντες, τὴν ἐν τοῖς νοήμασι διαίρεσιν οὐκ ἀποβάλλομεν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ κυρίου λεγόμενον, «ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἦκω», καὶ «ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον». Κἀνταῦθα γὰρ τὸ «ἐξῆλθον» ἐν ὧν οὐ μῖα διανοίας ἐστὶ δηλωτικόν τὴν τε γὰρ ἐφ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς ἐφ' ἡμῶν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν δηλοῖ καὶ τὴν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως προαιώνιον προόδοον.

Τί οὖν, διὰ τὸ τοῦ ῥήματος ἐνιαῖον συνάψομεν

se arată tot prin Duhul Sfânt. Deci, ca o consecință a gândirii vei spune că, dacă este prin Duhul este și din Duhul. Dacă Fiul în mod vădit este trimis de la Tatăl și de la Duhul și primește de la Ei Botezul, prin care toți cei care sunt botezați se nasc din Duhul, și luminează în inimile lor și aceasta tot prin Duhul și toate alte asemănătoare câte pot fi spuse, concluzionând conform științei tale, vei crede și vei arăta că Fiul s-a născut și din Duhul Sfânt. Însă nu noi, o, preaițeleptule al celor pământești, cei care nu împărtășim deloc teologia ta, ci în mod corect vom prezenta și vom împărți mărturisirea de credință, spunând că Fiul și Duhul Sfânt sunt direct din obârșie, adică numai din Tatăl, bineînțeles printr-un mod specific fiecare din Cei Doi.

82. Arătând ceea ce e propriu modului de existență al fiecăruia din aceștia Doi, numim existența Fiului din Tatăl naștere, iar a Duhului purcedere. Cele ce au existat la urmă și în timp și după creație le deosebim în gândire întotdeauna față de existențele acelea care sunt veșnice și fără de început, iar dacă uneori corelându-le sau auzind pe cineva că le corelează prin cuvinte, nu renunțăm la deosebirea pe care o facem în gândire. Un exemplu sunt spusele Domnului: „eu am ieșit din Dumnezeu și am venit” (Ioan 16, 28) și „am ieșit de la Tatăl și am venit în lume” (Ioan 16, 28). Deci și aici „am ieșit”, deși este un cuvânt, nu exprimă un singur înțeles, pentru că arată trimiterea lui de la Tatăl către noi, pentru noi și de la noi, dar și ieșirea veșnică din ipostasul Tatălui.

Oare datorită identității cuvântului vom aduna la un loc pe cele ce se despart mult de cele ce se despart mai mult? Sau întrucât „a ieșit” arată și trimiterea, iar trimiterea Fiului s-a făcut de la Tatăl și de la Duhul, după expresia „Domnul M-a

τὰ πλείστον καὶ ὑπὲρ τὸ πλείστον διεστῶτα; Ἦ διότι τὸ ἔξηλθον καὶ τὴν ἀποστολὴν δηλοῖ, ἢ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἀποστολὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐγεγόνει καὶ τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὸ «κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ», ἵν' εἴπω πάλιν τὸ πολλάκις εἰρημένον, προελθεῖν δογματίσομεν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ; Οὕμενον. Οὐκοῦν οὐδὲ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποστολὴν ἢ ἔκφανσιν ἢ πρόοδον, τὴν ἐκφαντικὴν καὶ ὑπὸ χρόνον λέγω, κἄν εἰς ἓν τῇ προαιωνίῳ ἐνίοτε συνάγηται κατὰ τὴν λέξιν, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δογματίσομεν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μέχρις ἂν ἐκ Θεοῦ θεὸν γινώσκωμεν αὐτὸ τῷ προενεγκόντι πατρὶ ἐπίσης προαιώνιον.

(83.) Ἄλλ' ὁ μόνος διανοίγων ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ δι' οὗ ὁρῶσιν οἱ ὁρῶντες, εἰ καὶ μὴ ἀπαξᾶπλῶς τοῖς πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐν ἀληθείᾳ σε ζητοῦσιν ἅπασιν, δίδου δι' ἀοράτου θεωρίας ἀνηκούστοις σοῖς ἐν νῷ διδάγμασιν, ἐπιγινώσκειν τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ δι' ἀκοῆς πιστεύσαντας πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς σῆς ἐπιγνώσεως διὰ πίστεως ἀνάγαγε, καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν βεβαιοπίστους ἀποδείξας ἐν καιρῷ εὐθέτῳ φανέρωσον σαυτὸν αὐτοῖς, ἵν' εἰδῶμεν τὴν σὴν ἐπ' ἀληθείας δόξαν ἅπαντες καὶ καταπολαύσαιμεν ἐν πνευματικῇ καὶ ἀπορρήτῳ θεᾷ τῆς τρισηλίου καὶ μοναρχικωτάτης φαιδρότητος, καὶ δοξάζωμέν σε πρὸς δύναμιν ἀδιαλείπτως, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀκαταλήκτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

trimis pe Mine și Duhul Lui” (Is. 48, 16), ca să spus iarăși ceea ce am spus de multe ori, vom dogmatiza că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu a ieșit la existență și de la Tatăl și de la Duhul? Nicidecum. Deci, nici datorită trimiterii sau descoperii sau ieșirii Duhului Sfânt de la Tatăl și de la Fiul, adică înțeleg trimiterea lui descoperitoare și în timp, chiar dacă uneori în exprimarea aceasta este pusă la un loc cu cea din veșnicie, nu vom dogmatiza că Duhul Sfânt purcede și din Tatăl și din Fiul, de vreme ce îl cunoaștem pe Acesta ca Dumnezeu din Dumnezeu, veșnic ca și cel care îl aduce la existență.

83. Însă, numai cel care poate deschide ochii celor orbi și singurul prin care văd cei ce văd, deși nu poate să ne dea la toți la fel, ci măcar celor care caută adevărul⁷¹⁰, să le dea prin vederea cea nevăzută să cunoască adevărul din învățăturile tale înțelegătoare și neauzite⁷¹¹. Dacă va fi astfel și prin auz au crezut, ridică-i prin credință către unitatea cunoștinței tale și, dacă i-ai arătat pe ei întăriți în credință prin fapte bune, arată-te pe Tine Însuși lor la timpul potrivit, ca să cunoaștem toți slava ta ce este din adevăr și să ne bucurăm întru vederea cea duhovnicească și negrăită a luminii cea în trei sori și atotîncepătoare și să te slăvim neîncetat după putere, acum și pururi și în vecii cei fără de sfârșit ai vecilor⁷¹². Amin.